

Erdélyi Toll

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT •

• Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen •

• IV. évfolyam • 2012 • 2. szám •

TARTALOM

ÍRÓK A SZÜLŐFÖLDRŐL

Bertha Zoltán: Emberi szavak. Tamási Áron — beszélgetései, vallomásai, naplójegyzetei tükrében	3
Reményik Sándor: Az egyetlen tett	17
Dsida Jenő: Kerülöm a nevedet (Erdély)	17
Bölöni Domokos: Szélrózsa kankalin (IV.)	19

IRODALOMTÖRTÉNET

Pomogáts Béla: Erdélyi regionalizmus 1918 előtt	26
Bertha Zoltán: „A szép mindig korszerű”. Dsida Jenő kritikai nézeteiről	38

DSIDA JENŐ EMLÉKEZETE

Dsida Jenő versei	49
-------------------------	----

SAJTÓTÖRTÉNET

Nagy Pál: Bözödi és a Termés	55
Beke Sándor: A Székely Útkereső levelezés és dokumentumok tükrében (I.)	62

275 ÉVE SZÜLETETT ARANKA GYÖRGY

Málnási Ferenc: „Erdély Kazinczyja” 220 éve adta ki röpiratát... ..	72
Csokonai Vitéz Mihály: [Aranka Györgyhöz]	76
Aranka György: A magyar nyelvemlék társaságáról	77
Batsányi János: Levél Aranka Györgyhöz	79
Teleki József: Aranka Györgyhöz	80

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGEÉRT

Málnási Ferenc: Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében IX.	81
Brauch Magda: Beszélni kell!	86

MÚZSA ÉS LANT

P. Buzogány Árpád versei	99
Csávossy György: Nocturne (Nyár)	100
Kozma László versei	101
Kamenitzky Antal versei	105
Ferenczi Enikő: Bese (II.)	109
Beke Sándor versei	118
Mészely József versei	122
Csire Gabriella karcolatai	127
Elekes Ferenc versei	130
Bölöni Domokos: Röhög az egész portál	135
Molnos Ferenc versei	137
Albert-Lőrincz Márton versei	139
Sipos Erzsébet: A gyógyulás útján	144

Komán János verse	147
Sipos Domokos: Pünkösöd	148
Székely-Benczédi Endre versei	148
P. Buzogány Árpád: Napba néző	150
Ráduly János haikui	151
Burján Emil versei	152
Pálffy Tamás Szabolcs versei	153
Ötvös József: Gyónás az erdőben	156
Fülöp Kálmán versei	159
Bartus Rozi versei	164
IRODALMI ANEKDOTÁK	
Ráduly János irodalmi anekdotái	166
FILOZÓFIA	
Balázs Sándor: Köznapi filozófia (IV.)	170
ÉLŐ NÉPHAGYOMÁNYOK	
Ráduly János: A Barcsai-ballada újabb prózaváltozata	177
HIT ÉS ÜZENET	
Mészely József: Pünkösdi kívánság	183
Baricz Lajos: Nyíljál meg, szívem!	183
Sebestyén Péter: Kapcsolat	184
Bustya Endre: Tűnődések (I.)	190
Kozma László versei	193
Brauch Magda: Téged kereslek II. — Beke Sándor istenes költészete	195
Beke Sándor: Bűn	195
Beke Sándor: Téged kereslek	197
Beke Sándor: Ismét felgyújtom a mécsest	201
Beke Sándor: Hála	203
Beke Sándor: A szeretetnek nincsen temetője	205
KÖNYVEINK VILÁGA	
Brauch Magda: Beke Sándor: Tekintetemel megfésüllek	208
ERDÉLYI TOLL — GYERMEKEKNEK	
Mészely József (214), Kiss Lehel (226), Németh János (232) gyermekversei	
Csire Gabriella (210), Ráduly János (219), Mészely Adél (229) gyermekprózája	

Erdélyi Toll

• Alapította: Beke Sándor • Alapítási év: 2009 •

♦ Kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ♦

♦ Főszerkesztő: **BEKE SÁNDOR** ♦

♦ Szerkesztők: **BRAUCH MAGDA, CSIRE GABRIELLA** ♦

♦ Olvasószerkesztő: **P. BUZOGÁNY ÁRPÁD** ♦

♦ Grafikai kivitelezés: **Beke Sándor-Olivér** ♦ Gazdasági vezető: **Beke Klára** ♦

♦ Szerkesztőség: Székelyudvarhely, Tamási Áron utca 87. Tel./fax: 0266-212703 ♦

♦ Postacím: 535600 Odorheiu Secuiesc, c. p. 40, jud. Harghita, RO. ♦

♦ Honlap: www.erdelyigondolat.ro ♦ E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu ♦

♦ Fényszedés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ♦ Nyomda: Erdélyi Gondolat ♦

♦ A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség telefonszámán vagy e-mailen ♦

♦ Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 60 lej, külföldieknek egy évre: 15 EUR ♦

♦ Folyóiratunk megvásárolható az erdélyi könyvesboltokban ♦

♦ A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette ♦ Borítótér: Beke Sándor-Olivér ♦

♦ Revistă editată de Editura Erdélyi Gondolat din Odorheiu Secuiesc ♦

♦ ISSN 2066 — 8929 ♦

Bertha Zoltán

Emberi szavak

Tamási Áron — beszélgetései, vallomásai,
naplójegyzetei tükrében

Hogy a negyven éve elhunyt Tamási Áron életművének egésze (természetesen az író minden kisebb megnyilatkozásával együtt) — megközelítő teljességében — mostanra legalább hozzáférhetővé, olvashatóvá váljék (egy hosszabb távon remélhető kritikai kiadás előtt is már): ehhez újabban a marosvásárhelyi irodalomtörténész, Nagy Pál is múlhatatlan érdemekkel járul hozzá. Összegyűjtötte és gondos filológiai jegyzetapparátussal körítve, immár a lehetőség szerinti teljességre törekvő összeállításban jelentette meg Tamási esszéit, újságcikkeit, publicisztikai írásait, útirajzait (*Gondolat és árvaság*, Bp., Palatinus, 2000; *Szellemi őrség*, uo., 2001), s ezt a sort folytatja az interjúkat, nyilatkozatokat, naplófeljegyzéseket tartalmazó könyv, az *Emberi szavak* (*Beszélgetések, vallomások, naplójegyzetek*, uo., 2003), s a talán majd hamarosan várható levelezés-kötet. Közben legutóbb két ide kapcsolódó másik kiadványt is megszerkesztett Nagy Pál; forrásértékű emlékezéseknek, leveleknek (s az egyik sógor elbeszéléseinek) a közreadásával mindkettőben feltárva Tamási Áron közvetlen viszonyát családjához, szülőfalujához, Farkaslakához (Sipos Ferenc: *Itthon — Farkaslakán*, Gyergyószentmiklós, Mark House, 2004; *Kedves otthoniak — Tamási Áron levelezése a farkaslaki családdal*, Székelyudvarhely, Erdélyi Gondolat, 2006).

Az *Emberi szavak*: hamisítatlan Tamási-szavak, -mondatok, -gondolatok tárháza. Emberi és művészi szavaké. A játékos derű, a szelíd tréfa, az igazmondó komolyságot a mosolyogtató humor lélekmélyi létszeretetével hitelesítő kedély ezerféle árnyalatában tündöklő megnyilatkozásoké. Telve azzal az utánózhatatlanul sajátos, egyéni látás- és kifejezésmóddal, amely szinte a legapróbb tényközléseket is valamifajta különös, varázsos hangulatisággal színezi át. Egyszerre tempós, kiegyensúlyozott, harmonikus fogalmazásritmus, akár a részleteket is számba vevő komótos előadásmód, s villódzó utalásokat, képzetkapcsolásokat szikráztató értelem- és érzelemfrissesség, üde szellemesség bujkál vagy kanyarog a mondathajlatokban, szófordulatokban. Éppen ezt találja telibe az a mélyértelműen gunyoros replikában sziporkázó önjellemzés, amikor az írói módszerről egy csupa jóindulattal (és sokáig sikertelenül) faggatózó pesti zsurnaliszta

bátorító megjegyzésére — hogy „hiszen kollégák vagyunk” — így válaszol csipkelődő iróniával az író: igen, „csak nem egyformán tesszük a szavakat egymás mellé”. A megnyilatkozások stílusa — a személyes vagy hétköznapi témákat érintő gondolatközléseké is — valóban mindig világos, áttetsző, lekerekítő jellegű — egyszermind lényeglátó rámutatásokból és megnevezésekből kerekedik arányossá, harmonikussá. Az egyszerűségükben is megvilágító erejű, tiszta, pontos, lényegbevágó magyarázatok vagy kifejtések szinte érzékien kerekdeddék, gömbölydeddék csiszolódnak; a rövid, tömör és velős megjegyzések, megállapítások mint ha rendre aforisztikus bölcsességekké, érzékletes szofizmákká, életes logizmákká sűrűsödnek, kristályosodnának. Ritmusosan zárt szerkezetű — olykor lenyűgöző mértéket és fegyelmet tartó, elragadó (mert nem hivalkodó vagy erőltetett) szépérzéssel megkonstruált — mondatformákba, higgadtan és logikusan építkező értelmi rendszerbe tagolódnak a felismertető, ráébresztő, elgondolkodtató kijelentések, az ötletes, reveláló, aforisztikus telitalálatok. Csillogó, kedélyesen villogzó szemléletesség tart egyensúlyt komoly, megfontolt, tézisszerű megfogalmazásokkal, súlyos sorskérdéseket feszegető állításokkal, egyszerre rendszerező és problématagláló explikációkkal; az általánosságra és lényegiségre törő igazságok tételes kimondása élet- és valószerű tartalmasságából sem veszít. A tárgyszerű, fogalmi keretekbe foglalt kijelentések racionális hatása csak növekszik az előadás, a beszédmód összetett érzelmi és esztétikai szuggesztivitásától; az író bölcselő ösztönös és tudatos nyelvi, stílári kifejezőskultúrájának utánozhatatlan belső értékdimenzióitól. A veretes igazság és az ígésző szépség együttes varázsától. — Való igaz, amit Nagy Pál megállapít, hogy még a családi magánlevelek stílusának hangulatossága is egyfajta keresetlen formabiztonságról, eredendően természetes művésziességről árulkodik; „még az apróbb közlések és utalások szintjén is valamiképpen a rendkívül műves írástudó” nyilatkozik meg. Hogy minden leírt betű igényességről tanúskodik, de az otthoniak nehéz megélhetési gondjai, ügyesbajos dolgai iránti érzékenységről — a számontartó segítőkészségről és szeretetről — is; amikor például „új darabjának a bemutatójáról tesz említést egyik levelében, ugyanitt az iránt is érdeklődik, hogy odahaza Gáspár öccse tudott-e valamit intézni a jármás tehén dolgában”. (S ez a kölcsönösen áradó megbecsülés hangolja Tamási Gáspár emlékirását, a *Vadon nőtt gyöngyvirágot* is.) — És szemléletesen lényegre törők, érdekfeszítők, élvezetesekek a megformált szavak és gondolatok — az élőbeszédben is. Sugárzó erővel bírnak — s amint az egyik kolozsvári lap újságírója megjegyezte a harmincas évek elején: már az is érdekes, ha Tamási megszólal; „nem társalog, ahogy más ember szokott. Ő mondani akar valamit. Valami meglepőt, vagy szeretettel, gyermeki melegséggel simogatót. Szereti a váratlan hatásokat, akárcsak íásaiban, de tud is váratlan lenni, amire nem mindenki képes.” A ragyogó esszéstílus szuggesztivitásának és megvilágosító erejének köszönhetően ráadásul egy koherensnek nevezhető nézetrendszer kibontakozása is szembetűnővé válik.

*

A beszélgetések könyve húszas évek végi interjúkkal kezdődik. 1929-ben először, aztán a következő évben ismét elnyeri Tamási a Baumgarten-évdíjat, s ezzel kapcsolatosan is a székely népsorsot — s ezáltal az emberi teljességet — kifejező művészi szándékairól, a székely nyelvjárási elemek irodalmi alkalmazhatóságának létjogosultságáról, s a reménybeli „új hőskort” indító erdélyi szellemi törekvésekről beszél. (S elismertségét kísérő legnagyobb örömről: hogy Gáspár öccse köszöntő levelében ez áll: „büszke rád az egész falu”. Pedig „mind sokat aggódtak értem”, hogy „olyan írásra adtam a fejemet, amit nekem kell kitalálni” — említi viccesen később.) Hazajött Amerikából, odahagyva a biztos pozíciót és megérkezvén a bizonytalanba, mondja, s harcba lépett minden ellen, „ami avult, ami állott, ami csalo külszín és olcsó frázis” — „az egészség, az életrevalóság és a munka” jegyében. (Radikálisan tiltakozva amiatt, hogy a népet hűségre nevelték „hűtlen királyok és az urak hazája iránt” és tiszteletre mindenki iránt, aki „belőle élt”, „őt nyomorgatta” és igyekezett megfélemezni, tudatlanságban tartani és „kitekerni a nyakát”). Az ebben a konzervatív-arisztokratikus szempontokkal, érdekviszonyokkal szembenálló társadalomkritikai szemléletben és plebejus-demokratikus küzdelemben felnövekvő új (székely) írók körében vállalt mintegy atyai vezérszerepet „az ősz” Benedek Elek, s e fiatalok nevében tiltakozik most az ellen, hogy olyan valaki (Gyallay Domokos) kerüljön a Kisfaludy Társaságban az elhunyt Benedek Elek helyére, aki lebecsülő kijelentéseket tett róla. És ennek az izgalmasan frissítő irodalmiságnak a szenvedélyével írta meg az egyfajta újjáteremtett székely mitologizmusból építkező, messianisztikus hevületű *Szűzmáriás királyfi* utáni második regényét Tamási: a felemás esztétikai értékű *Címereseket*. Ez az erdélyi felső osztályokat bíráló-vádoló „nem is irány-, hanem pamfletregény” (Németh László) csak a szerző kiadásában jelenhetett meg, aki azonban még emiatti sérelmébe, neheztelésébe is tud emelkedett humort, iróniát vegyíteni, mondván: „Soha ennyi előzékeny kiadóval nem volt dolgom, mint ezzel a regénnyel kapcsolatban. Mindegyik a másiknak akarta átengedni a kiadói hasznot, s végül a legutolsó egyenesen rám gondolt.” És nem sematikus az a modern demokrácia világtörténelmi evidenciájával teljesen egybevágó véleménye sem, hogy az arisztokráciának mint előjogos történelmi osztálynak meg kell szűnnie (hiszen „végre leszámtunk azzal, hogy a születésnek a nemzeti közösség irányításában és vezetésében előjogai volnának”), mert látja, hogy mennyi „kiváló és hasznos” tagja van annak is, különösen Erdélyben, akik „beleugorva az idő és az emberiség demokratikus szellemébe, úgyis meg fognak maradni”.

Az *Abel*-trilógia, a *Jégtörő Mátyás*, a *Szülföldem*, a novellák (s a színművek, az esszék) azután látványosan is kiteljesítették, a zenitre emelték Tamási pályáját a harmincas évek folyamán. A kérdezők és beszélgetőtársak — Féja Gézától Ruffy Péterig, Asztalos Sándortól Ligeti Ernőig, Tomcsa Sándortól Kovács Györgyig, Csuka Zoltántól Sarkadi Imréig, Gál Istvántól Bella Andorig, Halász Péterig, Molnár Aurélig, Csák Gyuláig és a többiekig — mind ennek a szellemi-művészi

értékteremtésnek, magatartásnak, elhivatottságnak az összetevőiről faggatóznak: erdélyiségről, népiségről, írói ars poeticáról. A közösségi küldetésudat; az organikus népi (természeti-kozmikus) világszemléletben gyökerező létbölcséleti harmóniaeszmény; az erdélyi és a Duna menti, Duna-völgyi népek konföderatív együvé tartozásának, egymás tiszteletének nemes ügye; a demokratikus szociális berendezkedés igazságossága; a magyarság erkölcsi, lelki-szellemi alapon nyugvó nemzeti kohéziója és emberiségtávlátú hivatása; regionalitás és egyetemesség szerves összefüggésrendje (az irodalomban is) — ezek és az ilyesféle alapvető eszmei horizontok nemcsak felvillannak, hanem nagyjából ki is körvonalmazódnak az interjúk során. (Közvetve vagy közvetlenül idézve persze azokat a műveket, amelyekben ezek a gondolattartományok teljes szélességükben és árnyaltságukban megmutatkoznak, kifejljenek. — Némely gondolatmenet, eszmeifuttatás pedig szinte egészében, szó szerint is átkerül e szövegek közé a nagyobb esszékből, tanulmányokból.)

A mindig a saját erejére utalt székelység — mintegy kárpótlásul mostoha sorsára — a szellem területén alakította ki életformáját, aminek lényege „a mese, a dal, a ballada, a muzsika, a művészet, de még inkább: az íratlan szellemesség, mely szájról szájra, vérből vérbe szálló őshagyomány Székelyföldön” — vallja az író, s hogy az a jellegzetesség, amelyet ez az eredeti székely humor képvisel, a magyar irodalomnak is új színezete, sőt „legnagyobb kincse” lehet. „A nép élete gazdag és széles, Isten és a csillagok éppen úgy élnek benne, mint a valóságos lények. A népi író éppen ezért csak egyetemes arcú műveket bír alkotni”; „itt egy új világképről van szó. Ennek szerves elemei: az ember, a föld, melyen az ember él, és az Isten. E három tényezőnek kell benne lennie a népi irodalmi mű által alkotott új világképben” — definiálja ilyenféleképpen (is) a népiséget, amely tehát a világteljességre irányuló látásmódot, látókört jelent, s amelyben így eredendő szétszakíthatatlansággal (bármiféle mesterségeség nélkül) egységesül magyarság, keleti eredetűség, európaiság és univerzális emberség. (A nép „általánosan emberi, humanisztikus” jellemrajzi, alkati adottságainak voltaképpen aboriginális ontológiai, „teremtésrendi” státusa van: „Ennek magyarázata természetes: a nép úgy élt és úgy él — abban az ősi kapcsolatban a természettel és általában a világgal —, ahogy az Isten állítólag sok körültekintéssel teremtette az embert.”) A népi gondolat igazi elkötelezettjei így sohasem zárkóznak be valami pusztán egzotikumba, hanem épp ellenkezőleg, tradíció és modernség, realitás és látomás, ténylegesség és lehetőség összhangjával a személyiség és a közösség legtágabb érvényű antropológiai, spirituális, morális dimenzióit képesek megszólaltatni. Valóság és képzelet egészzé szervesülő szférái a „legősibb költői lélek” számára üzennek, s az érzéki és érzékfölötti, kézzelfogható és rituális, szent és profán létsíkok átfo-gó-harmonikus szemlélete olyan „adomány”, melyet a „leghívebben a nép őrzött meg”. Ősiség, népiség, egész-elvű, teljességigényű emberi minőség: egymásból következő törvényszerűségek. Tamási nézetei tökéletes szinkronban vannak a modern etnológia, pszichológia, historiológia, Jung, Frye, Eliade, vagy Németh

László, Hamvas Béla legdöntőbb — a mítikus-archaikus örökség, az immanencia-transzcendencia-viszony metafizikai lényegproblémáira vonatkozó — kultúrfilozófiai, kultúrantropológiai, szellem-történeti megállapításával. S ebből a felfogásmódból meríti írói credojának legfőbb eszményeit: művészi színvonal és nemes tartalom, gondolat és művészi forma egymást feltételező kölcsönösségének ideálképzeteit. Mert eszmeiség és poétikus kifejezésforma „egységes eredetű a népiségben, mely rendet akar teremteni az emberi lélek egész területén”. A szabadverseny korszak „az anyagi javak mohó megszerzésében és az anyagi hatalom féktelen vágyában mellőzte az igazság és az erkölcs szabályait”, s ezt az elviselhetetlen állapotot kell megváltoztatni az „erkölcsös emberek” és az „öntudatos nemzetek” erejének segítségével. „Érzést akar újból a szív, gondolatot az elme és eszmét a lélek” — s ebből a vágyból sarjadt ki a népiség új irányzata, mely egyszerre világkép, ethosz, társadalom- és nemzetpolitikai célkitűzés, az ősvallási és a keresztény erkölcsi szempontokat a modern szociális és nemzeti igazságtétel eszközeivel társító szellemi és gyakorlati meggyőződés. „Mily tévedés volt a materiában látni az élet értelmét és olyan társadalomban élni, mely a teremtet világtól elszakadva nyüzsög s amelyben az Isten sem érzi magát otthon” — fájjalja Tamási, paradox szerencsének tartva a nép bizonyos hátrahagyottságát és elkülönültségét, mert így most van miből — ebből az értékőrző, a szellemi egészséget tartósító birodalomból (mondhatjuk: reservoir-ból; a „nemzeti közösségek minden lényeges alkotó elemét” magukban foglaló, egyszersmind egyetemesen eligazító jellemvonásokat, tulajdonságokat hordozó értékkészletből; „az emberies erkölcsi erőknél és megtartó nemzeti érzésnél a legmegbízhatóbb kútforrásából”) — újjáépítkezni; Istennel, természettel, emberi közösséggel újjárendezett lélekviszonyok között. Mert a kivezető út a lelkiségben, a kultúrában rejlik; abban, „ami bennünk Istenre emlékeztet”. (Ilyen magasrendűséget revelál már az organikus-természeti életforma földközelsége is: „egy faluról származott ember, aki nem vesztette el a földdel való szerves kapcsolat érzését, sohasem lehet annyira lelke aljáig romlott, mint az ellentétes embertípus”. Az eltávolodással, a gyökértelenséggel szemben aki „hű marad a földhöz, az megmarad” — fogalmazza *Föld és lélek* című alapművében Carl Gustav Jung is.) Az újfelfedezetten létbölcseleti fundamentumokból táplálkozó (lelkületi, etikai, esztétikai) népiség így azután pedig bizonyosan megalapozhatja a nemzeti újjászületést és újjáéledést, mert az emberi kultúra legtermészetesebb és legtermékenyebb kerete az etnikai-nyelvi kollektivitás, identitás- és hagyományközösség: a nemzet. Az emberlét alapja, a kultúra közösséget feltételez, a nemzet kultúrát és viszont — sorakoznak az efféle (s egyébként a leghitelesebb mai, modern identitásfilozófiák alaptéziseivel, a szimbolikus értelemvilágként működő kultúrközösségek létmódját vizsgáló elméleti kultúratudományok axiómaival egybecsengő) felismerések. „Az emberiség, mint gyakorlati közösség, csupán illúzió: egyedül a nemzeti közösség az, amelyből és amelyre építeni lehet. Az emberiség eszme csupán, mely él és mindig élni fog az emberi lélekben, de ezt az eszmét igazán szolgálni csak az tudja, aki mara-

dandó formában fejezi ki nemzetének építő erőit” — hangzik a kristályossá tömörített vezérelv a bárminemű és minden nációra érvényes sajátos nemzeti minőség egyetemes értékrangjáról, s az egyetemes emberiségkultúrához éppen sajátosságában való autentikus hozzájárulásáról. „Nemzeti eszme tehát a népiség? Igen, mert derűs és egészséges magyart akar; ilyen magyarokból igazságos társadalmat; és a társadalom fölé nemzetet, melyet minden magyar a magáénak érezhet, mint a csillagos eget.”

Népiség és magyarság, szociális és nemzeti érdekek hiteles egyeztetési kísérlete: ez a nehéz konkrét történelmi szerep várt Tamásira is, mint általában a népi írói mozgalomra és a nemzeti felelősséget érző írástudókra, értelmiségiekre, illetve a kicsinyes, kizárólagos osztályszempontokon felülemelkedő társadalmi rétegekre, csoportokra. A nevezetes 1937-es Vásárhelyi Találkozó szervezőjeként és elnökeként is váltig azt hangsúlyozza, hogy a nemzeti megmaradás záloga a különféle világnézeti, osztály-, párt- vagy felekezeti részérdekeket („osztályharcmentesen”) összehangoló cselekvési program kialakítása; mert „erkölcsi törvény együvé tartozni azoknak, akik egyazon nyelvet beszélnek és egyazon nép gyermekei”. A radikális reform társadalomképe és politikai stratégiája (hogy a jövőendő magyar élet középpontjába a népi erőket kell helyezni, ami elsősorban „demokratikus földreformot, általános és titkos választójogot, a népet szolgáló és belőle eredő művelődési politikát és a népi tömegeket igazán képviselő kormányzati berendezkedést jelent”), a társadalomátalakítás perspektívája nem hatálytalaníthatja az összefogás, az összetartozás igényét, a nemzeti egység vágýt és szükségletét — az együttes önvédelemmel (ha más „világnézeti különbség nélkül egyaránt részt vesz a mi népünk sanyargatásában, akkor nekünk is egyetemlegesen s világnézeti különbség nélkül kell védekeznünk”) és az összeegyeztetett érdekérvényesítéssel biztosítva a veszélyeztetett erdélyi magyarság fennmaradását is. („Nincs más gondolatunk, mint az erdélyi magyarság egységének és öntudatának ápolása”; az „összekötő kapcsok” pedig „leginkább a nemzetiségi érdekek és a kultúra síkján” találhatók meg.) Az igazi író, aki mindig előbb jár, mint a politika (mert általában érzékenyebben reagál mindenre, ami az embert érinti), saját népközösségének ügyét is a legtágasabb perspektívából szemléli és ítéli meg. Ezért tekinti a társadalom rétegződő vertikumát is szerves képződménynek (amelyben — metaforikusan kifejezve — a föld a magyar /Erdélyben az erdélyi/ föld, a gyökér a történelem, a törzs a magyar nép, az ágazat a törzs fölött őrködő, tanult értelmiség, s a rügy az ifjúság), ezért érez, kötelességszerűen, folytonos és elháríthatatlan felelősséget egész nemzete sorsáért (hiszen „lelkiismerete és nemzete előtt nemcsak azért felelős, amit írásban és szóban hirdet, hanem azért is, amit mások az ő hallgatása fölött népével cselekednek”). S ezért értékelheti nagyra Németh László bátor és kritikus — bár szerinte is talán túlságosan komor-pesszimista, olykor „halálszagú” — sorsprobléma-vizsgáló erdélyi útirajzát, mert benne a lét-nemlét végső dilemmái, kétségei feszülnek, az erdélyi magyar néptöredék életesélyeinek és életkilátásainak a kérdésessége vető-

dik fel; Németh László „az erdélyi kérdést is olyan szigorúsággal kezeli, amilyen-nel az életnek és a halálnak a kérdéseit szokták” — szögezi le, ő maga rendíthetetlenül bízva népének életképességében, tehát tagadva a pusztulás végzetszerűségét. (Az útinapló fogadtatásának válogatott korabeli és utókori dokumentum-anyagát ld.: Németh László: *Magyarok Romániában — Az útirajz és a vita*, szerk. Nagy Pál, Marosvásárhely, Mentor, 2001.)

Tamási Áron számára feltétlen kiindulópont a Németh László szerint is a „világ-végére” rekesztett székelység; a „szegény gazdálkodók”, de őseik nyomán „afféle küszködő szabad emberek” közössége. A Székelyföld a modern népiség forrása, mert „ennek a népnek érzékeny idegrendszere, gazdag kedélyállapota és látásmódja a legigényesebb szellemet hordozza az egész magyar nyelvterületen” — hirdeti, s hogy a népiségben és hagyományban önmagából merítő („formájában klasszikus ízű, tartalmában hagyományőrző, minőségében igényes”) Erdély viszonylagos önállósága mégsem az elkülönüléshez vezet. A székelység olyan sajátos színezete a magyarságnak, mint a palóc vagy bármely más belső népcsoport („székelyek ők, vagyis végvári magyarok”); a magyarság természetszerű táji, nép- és földrajzi tagolódása, összetettsége minőségi sokszínűséget és értékgazdagságot jelent. „Természetes, hogy egy nemzet szelleme a maga életén belül is színes: népcsoportok, táj és mindennapi egymásrautaltság szerint”; „erdélyi lélek nincs”, „csak egyetemes magyar lélek”, tájak szerinti színeződések, s „a magyar léleknek erdélyi elszíneződése”, jellegzetes meg-gondoltsággal, hagyománytisztelettel, emberisésséggel, közösségi öntudattal és be-idégződésekkkel dúsan („a hegyek között élő emberek mindig éberebbek”); az erdélyi irodalom is magyar irodalom, „amelyben elvegyülnek az erdélyi színek”, de „minden eszközzel támogatni kellene, hogy ezek a színek igenis megmaradjanak”. S a hori-zontális változatosság, a (szürkeségellenes) mozaikos jelleg („egy képbe összefoglal-ni, elrendezni különböző színeket, hogy harmonikus hatást keltsen”) törvényszerűen azt az egységet erősíti, amelyet képtelenség mesterségesen darabokra szakítani, erő-szakos határokkal szétszabdalni: az egységes és átfogó nemzeti önazonosságot. „Vallom és hirdetem és mindig hirdetni fogom” — nyomatékosítja Tamási Áron — , hogy „az országhatárok felett van egy lelki és szellemi egység, egy erkölcsi közös-ség, amely a világon szétszórtan élő magyarokat egybekapcsolja és lelki impérium-ban egyesíti”. A visszagyökereztetett és a nemzeti élet egyetemében szétterjesztett (minden osztályt, réteget átható és egymásba ölelő) népiség a szülőföldi és nemzeti identitástudat legautentikusabb forrása, az otthonosság és bensőségérzet valódi fenntartója; „egy helyen meg kell állni, meg kell kapaszkodni és nem lehet lelki gon-doskodással beborítani az egész világot. Egy helyen kell lemenni a mélységbe, s in-nen a magasságba” — összegezi ezt Tamási egyszerre fogalmi és metaforikus tiszta-sággal, eszmei világossággal és sugallatos-érzéketes képiességgel. Pontosan egybe-hangzóan a Németh László-féle egyik axiómával: „mennél mélyebben vagyok ma-gyar, annál igazabban vagyok ember”.

A mélységében és kiterjedésében történelmileg is ép közösségformában gon-dolkodó nemzetfelfogás markáns példája, ahogyan Észak-Erdély (az 1940-es má-

sodik bécsi döntés szerinti) visszafoglalásakor, Magyarországhoz való visszatérésükkor (közvetlenül a kolozsvári bevonulás szeptemberi napjaiban) Tamási Áron nyilatkozott. A helyzet, az események örömét és felemását több cikkben, esszében is kifejezte, kommentálta az író, de ez a rövid rádiós interjú egy magában is kiválóan sűríti az ő szemléletére és stílusára olyannyira jellemző felszabadultságot, magasrendű tisztánlátást, árnyalt problématudatosságot és emelkedett humort. (A könyvben — szóbeli megnyilatkozás lévén — ez nem szerepel; Ablonczy László említi és idéz belőle *Bartók Béla kertjében* /Bp., Püski, 2003/ című kötetében, *Sors és rítus* című tanulmányában.) A lenyűgözően ötletes, frapáns szöveg így szól (az eredeti hangfelvétel alapján): „Nemcsak a Hargita tért vissza, hanem maga Ábel is visszatért. Azután eszébe jutott neki, hogy számadást csináljon: vajon minden terület visszatért-e a magyar hazához, olyan területek, amelyen ő járt. Akkor eszébe jutott, hogy Amerika se tért vissza, de Dél-Erdély különösen nem tért vissza. Akkor azt gondolta, hogy Amerikát nem bánjuk még, de Dél-Erdélyt, azt semmi esetre, soha nem fogjuk hagyni. Tovább gondolkozott, s az jutott eszébe, hogy Surgélánt fel fogja keresni, akivel együtt szenvedett a Hargitán, és meg fogja neki mondani, hogy most már ide, Észak-Erdélybe a magyarok bejöttek, s őt fel akarják kérni arra, hogy (...) menjen el Dél-Erdélybe, és mondja meg ottan a románoknak, hogy térjenek vissza a magyar impérium alá, mert ott nem lesz nekik rossz dolguk: hiszen az igazságot is meg lehet szokni.” (Érdekes összevetni, hogy diákkorában — Trianon hatására — először „törvénybíró” akart lenni, hogy „igazságot osszon”). — *Egységes magyar társadalom* vagy *Erdély üzen* című 1943-as vallomásaiban kifejti, hogy „bajunkban a világon senkire sem számíthatunk, csak a magunk erejére”, s hogy „jövendő sorsunk is erőnkön dől el, nem idegen hatalmak segítségén”; hogy a válságba sodró, szűklátókörű politikai világnézetek „szélsőségesen idegen rendszerekkel szerettek volna boldogítani minket”; s hogy egy szellemileg megalapozottan egységes, erős és igazságos nemzeti társadalom osztályai nem ábrándozhatnak külön sorsról. Az „igazságos magyar ügy” két óriási feladata, hogy „a Magyar Szent Korona országát helyreállítsuk és minden ellenséggel szemben megvédjük”, s hogy „ebben a helyreállított magyar hazában, majd a háború után, igazságos rendet teremtsünk”. Mert — figyelmeztet adys, Németh László-s tónusban ’45-ben is —: „minden nép elvesz, amely magát elveszti”. Ezért aztán még ’48 táján is tisztázza: „Azon a címen, nehogy a revízió ’bűnébe’ essünk, még a Tiszára is olyanformán gondolunk, mintha nem érdemelnék meg. Ha egy gondolatot, mint ebben az esetben egy igazságos területi rendezés gondolatát, lejáratják, azzal, hogy helytelen úton és alkalmatlan eszközzel akarták megvalósítani, az még nem jelenti azt, hogy a gondolat megszűnt”; „a gondolatot vissza kell adni a nemzetnek, hogy országépítő és közösségi jogait a világ szeme előtt elhelyezze benne”; „a nemzeti joghoz olyan nemzet is kell, mely egységes és igazságos önmagában, a többi nemzetek között pedig betölti a maga értékadó és színgazdagító szerepét”. — Mindezt és mindennek személyes vetületét így foglalja össze némi fanyar re-

zignációval és bölcsességgel élete vége felé: „jobb földi sorsot is el tudtam volna képzelni magamnak, mint azt, hogy magyarnak szülessem. De ha már így történt, igyekeztem ezt a természetes állapotot emberül viselni: mégpedig úgy, hogy mindenkinek a nemzetiségét becsüljem, s a magamét pedig, a múltjával együtt, megvalljam.”

*

A nemzeti sorskérdéseket érintő gondolatfutamokon kívül, gyakran azokkal összefüggésben rengeteg egyéb vonatkozása is feltárul Tamási nézeteinek a beszélgetőkönyvben — életrajzi adalékok, irodalomtörténeti érdekességek sokaságával fűszerezve. Megtudhatjuk például, hogy talán legkedvesebb könyvének ő (mivel „Ábel megvan anélkül is”, hogy a legkedvesebbnek mondaná): a *Jégtörő Mátyást* tartotta; mert ebben sikerült érzése szerint „a világ titkát”, mely „a földet és az eget összetartja és a világot kormányozza”, a leginkább kikutatnia. Főhőse nemcsak a földi, hanem a mennyi világot is ismeri, s „a legfőbb szimbólum: a Gyermeke”; tehát a „fantasztikum ölelkezik a legkeserűbb valósággal, hogy meg tudjam rajzolni az ember összetartozandóságát a Kozmossszal” — összegzi alapmondandóját így az író, akinek évtizedeken át szilárdan fenntartott etikai és esztétikai szempontjai szerint az irodalmi műalkotás csorbíthatatlan lényege a hitteles jelentéstartalom és a művészi értelemben is igazolt formarend egyensúlya. „Nem ismerem el a forma művészi értékét nemes mondanivaló nélkül, és a mondanivalót nem ismerem el nemesnek a forma művészi értéke nélkül. Együtt állnak, vagy együtt buknak. Az alkotásnak ez a színvonalas összhangja az európaiság” — hangzanak az efféle aforisztikussá csiszolt tézisei a mélyen átgondolt művészi hitvallásnak, amelyben a nyelvi megalkotottság autonómiájának evidenciája és követelménye (az irodalom „maga szereti megkeresni a maga szabályait”) éppoly törvényszerű szerepet kap, mint a megformált üzenet emberi értelme és jelentése. Hit, szellemi magatartás, az alkotás értékének feltétlensége („a szellem emelkedettsége”, „a lélek melegsége”, „a felemelő hit”, „a művészi színvonal”): olyan vezéreszmények, amelyek az irodalmi mű tartalmának és formainak tekintett egészét áthatják; „az irodalomban csakugyan minden azon az egyszerű dologon múlik, hogy miképpen tesszük a szavakat egymás mellé”. (Mert az egyik véglet a „nemes tartalom” híján a sekélyes „egyénieskedés”, híg művészeskedés, a másik a művészi nívó nélküli műkedvelő szint.) Ezért bírálhatja Tamási joggal a harmincas években például az egyébként szociológiai vonatkozásban fontos falukutató irodalom egy részének művészetként (azaz nemcsak értékes tudományként) való hangsúly- és ambíciótevesztő (ön)értékelését. Vagy a transzilvánizmusnak az olyan típusú torz, leszűkítő értelmezését, amely kiiktatja az össznemzeti értékrendet és kontextust; egyfelől „amikor valakinek csak olyan mondanivalói vannak, amelyeket kizárólag erdélyi ember mondhat erdélyi földről”; másfelől amikor irodalompolitikai túlzással és „olcsó eszközökkel” való erdélyi sikert hajhásznak. Az erdélyi gondolatnak éppen a tágasság az ismertető je-

le, s ehhez a karakterjegyhez '45 után, az ötvenes években is ragaszkodik az író, egyenesen kijelentvén: „nem vagyok marxista felfogású író”; „szerintem az ember nemcsak társadalmi lény, hanem természeti teremtmény és lélek. Ezt bennem, költő szempontból is, erőssé tette az, hogy a székely mese és ballada világában nőttem fel s azt a világot magamban hordom. Ez misztikus és metafizikai vonásokat ad írói műveimnek, melyet mindig ki is akarok fejezni.” Magas- és mélykultúra kodályi, bartóki szintézise ez, a „nemcsak zeneművészeti, hanem társadalmi, sőt világnézeti” jelentőségűnek tekintett bartóki modell szerinti művészet szemlélet manifesztációja. Ennek jegyében törekedett mitikus-mesei drámaírói, metaforikus-példázatos, stilizáló-szimbolikus népi színjátékait is mindig eloldani a konzumrealizmus (a polgári „társalgódráma”), a színpadi naturalizmus egysíkú konvencióitól Tamási Áron, emlegetve is kezdettől gyakran színházi kísérleteinek vállalt újszerűségét, határozott célkitűzését, hogy a kurrens színház-kultúra „elsekélyesített ízléséhez” nem fog alkalmazkodni, hogy a pusztán szórákoztatáson kívül ihletett „nemzeti és emberi” tartalmassággal és komoly nevelői szándékkal kívánja telíteni a drámai művet és a színházi előadást, visszaadván „a színpadi szónak a súlyát és a színpadi cselekmények erkölcsi hitelét”. Az „író nélkül” is működő és könnyedén szórákzó intézmény helyett olyan magyar színház volna kívánatos, „amelyet a törzsökös magyarság művészi templomának tekinthetne”. „Az irodalmi formák közt minden vonatkozásban a legszigorúbb és a legizgatóbb is a dráma” — summázta, s hogy ennél fogva őt, „nyugtalan természetű” lévén, mindig is vonzotta és kísértette a színpadi művészet: amelyben megintcsak a valóságfölötti lét-dimenziókra is kiterjedő, a szimpla társadalmi jelentésövezeteken túli világképi teljességet kereste (és megint éppen az erdélyiségből nyerve ehhez bőséges inspirációkat). Színműveinek felemás fogadtatását is ilyen szemszögből kommentálta: remélte az értő és érzékeny közönség figyelmét, magyarázatot találva például a *Csalóka szivárvány* budapesti bemutatójának vegyes, sőt elutasító reakcióira, s örömmel nyugtázva ugyanennek a darabnak a kolozsvári sikerét. A '45 utáni rendszer, a diktatúra, az eluralkodó sematizmus idején is váltig hangoztatta a hitelvű lélek-nemesítés szükségességét Tamási, azt, hogy a lelkekben kell felgyújtani és gondozni „az isteni tüzet”, hogy „a kereszténységnek, egyházainak, szolgálóinak és híveinek mindenkinek felett álló szerepe a pünkösdi tüzes nyelveké”, s hogy így „a kereszténységnek a lelkeken kell uralkodnia, hogy a tisztultabb és megbékélt lélek által tegye tisztultabbá és békésebbé a mindennapi életet”; mivelhogy „irodalom és kereszténység, valódi értelmében, még a pogányoknál is rokonok”. Olyan időkben szorgalmazva mindezt, amikor szinte félévtizedes elhallgattatás várt az íróra (1949–53 között), amikor betiltják például *Mezei próféta* című (Szóts István rendezte) filmjét (részletesen írt erről is említett könyvében Ablonczy László) és hiába adja be a Lajtha Lászlóval és Szóts Istvánnal közösen készített újabb filmtervét is (amely „a leginkább jellegzetes magyar tájakat, ama tájakon élő magyar népet és az állandó néphagyományokat” akarta ábrázolni), többek között nem jelenhetett meg s nem is játszhatták *Ördög-*

ő *Józsás* című zsarnokságellenes mesedramáját, vagy amikor az évekig ki nem adott önéletrajzi regény-remekébe, a *Bölcső és Bagoly*-ba „a regény világában nemlétező kulákokat” kellett volna beleírnia. Érdekes megfigyelni ekkori (és későbbi) megszólalásaiban, hogy miképpen, milyen erőfeszítéssel próbálja meg fel nem adható elveit a hivatalos ideológia és frazeológia elemeivel úgy egyeztetni, hogy az ne tűnjék nyílt ellenzékiségnek. Az általános értékeszméket hirdetve tartja fenn a reménybeli társadalmi progresszió lehetőségét; arról beszél, hogy ő a „békés együttélés eszméjét” képviselte mindig, hogy új (és végső soron „osztály nélküli”) társadalmat is csak szellemi és erkölcsi alapokon lehet építeni (hogy ne pusztán „fizikailag legyen jobblét”), „nem elegendő tehát csak a politikai nevelés”, mert „csupán a jellemes, erkölcsös és művelt emberből lehet jó szocialista” is. (Régi maximája: „Tiszta és nagy célokhoz csak tiszta és egyenes úton lehet eljutni.”) A népével cselekvő közösségben lélegző író pedig — „mint nemzetének lelkiismerete” — bírál és utat jelez (ezért „a hatalom mindig tart az írótól. Mindezt elkövet, hogy megnyerje őket magának. Ha ez nem sikerül, üldözi”). Az író „imádsága” nem más, „mint gondolatban táplálni és könyvben kifejezni mindazt, ami az emberben valóban ’Istentől való’. Tehát a szépet, a jót és a méltányost; fizikailag a szociális igazságot és lelkiileg az erények jutalmát.” Ezért lehet szerinte úgy ítélni, hogy „negyvenöt előtt az irodalom talán sikeresebben látta el a feladatát, mint negyvenöt után”. S ezért szögezheti le önérzetesen: „az én igazságomat nem egy osztály hordozza, hanem egy nép; s nem a nemzetköziség, hanem az egyetemesség”.

A szellemi közélet színterein is folyvást aktív írónak különös fájdalmat okozott a félreszorítotttság. Az, aki a húszas-harmincas évek erdélyi irodalmi és társadalmi mozgalmaiban, általában a népi írók küzdelmeiben oly meghatározó energikussággal vett részt; aki ’43-ban a Baumgarten-alapítvány nagydíjasa, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett (1949-ig), a ’45-öt követő koalíciós esztendőekben a nemzetgyűlés tiszteletbeli képviselő-tagja, sőt (a Nemzeti Parasztpárt révén) jelölt a kultuszminiszteri tisztségre: igazán megsínylette a hosszú szilenciumot. Bábjátékokat, jeleneteket írt ekkor, az ötvenes évek elején, valamint kéziratban terjesztett verses regéket, *Ember fia*, *Bölcső a hegyek között*, illetve *Áron bölcsője* címmel önéletrajzi ihletésű, a *Bölcső és Bagoly* témáit megverselő legendáriumszerű elbeszélő költeményeket (szerzői alcím szerint: „költői elbeszéléseket”). Amelyekben elmeséli szülőfaluja, Farkaslaka keletkezésének népi eredetmondai történetét is, s a tragikus farkaskalandot, hogy a molnárhoz szeke-rező szegény parasztember lovait felfalják a toportyánok („kárba vész a szegénynek mindene: / s végtére sem marad más, csak Istene”), de az mégis megszerzi az áhított kenyérlisztet. A születés tehát küzdelemben és vérben történik. (Megrendítő a részleges tematikai egybeesés Kányádi Sándor poémájával, a *Sörény és koponyájával*.) — Részleteket olvashatunk most (egy ’62-es rádióinterjú részeként) ezekből a máig kiadatlan — s az irodalomtörténet által kevésbé jelentősnek tartott — verses művekből, amelyek mindazonáltal a lírai költő Tamásit is megmutatják.

(Ld. erről bővebben Lőrincz József tanulmányát *Tamási Áron hazatérése* /Székelyudvarhely, Erdélyi Gondolat, 2002/ című kötetében, vagy pl. Illés Lajos visszaemlékezését *Titkos fiók* /Bp., Szépirodalmi, 1981/ című könyvében.)

Különleges színfolt a kötetben a krónikás naplójegyzetekből álló fejezet. Ezekben hosszabb-rövidebb magán- és közéleti feljegyzések, utalások, beszámolók által elevenednek meg főként a válságos vagy fordulópontot jelentő időszakok: a háború végső szakasza, az '56 körüli idők, illetve a halálba torkolló utolsó hónapok '66 tavaszáig. Olykor szinte napról napra kísérelhetjük nyomon a személyes és a világban zajló eseményeket, például a háborús fejleményeket 1944-ben és 1945 elején, a töredék- vagy tömönatos szűkszavú emlékeztetők vagy éppen a színesen részletező leírások követésével. Tömör tudósító megjegyzések sorában értesülhetünk mondjuk arról, hogy '44 május 8-án: „Akadémiai székfoglaló. — Bombázások miatt elmaradt.” Vagy június 2-án: „Bombázták Kolozsvárt angol-amerikai gépek de. 9-11 között. Rombolás elborzasztó.” Augusztus 23.: „Találkozás Márton Áronnal.” Augusztus 24.: „Románok kiléptek a háborúból.” Augusztus 31.: „Oroszok bevonulnak Bukarestbe.” Közben tanácskozás erdélyi értelmiségiekkel arról, hogy az író a közösség szószólója, hogy „a mindenkor hatalom és a nemzeti közösség valódi értéke között szakadás van”, hogy „a magyarság a lényeg, az állam és a hatalom csak eszköz”; „jobbágyfelszabadítás helyett magyar-felszabadítást kellett (kell) csinálni. (Ez ma — átvitt értelemben — a kisebbségi kérdés)”; és „Erdély szellemi jellegzetessége: szellemi folytonosság, összefogó természete (nemest, értelmiségit, falusit). Szerencsés érték-kiállítás. Ez szolgáljon mintául mint igazi (élő) hagyomány”. Aztán ősszel menekülés Tasnád, Nyíregyháza, Tokaj, Szerencs, Miskolc irányában, majd télen, az ostrom alatt, budapesti pincében, illetve Bajor Giziék villájában való meghúzódás (más üldözöttekkel együtt). Elérzékenyítően meleg szavakkal ír Tamási a mosolygós színésznő áldozat- és segítőkészségéről, a nyomorúságot belengő szeretetről. Hasonló érzelmi telítettséggel, mint ahogyan majd később családjáról, a barátokról, ismerősökről beszél, amikor bő évtized múltán először látogathat el újra haza, Erdélybe és Farkaslakára. Az '55-ös és '56-os utazás emlékpillanati között már felmerül az elképzelés a visszaköltözésre: a rokonsággal telket is nézegetnek erre a célra.

De közbeszól 1956 nyara és ősze. Tamási újra a közügyek élén. Az Írószövetség társelnöke lesz, a forradalom napjaiban (megint illyési javaslatra) kormánytagságra kéri (de nem került Nagy Imre kabinetjébe, s később ezt félig-meddig sajnálkozva említi — ld. Tímár Máté visszaemlékezését in: *Tamási Áron Emlékkönyv*, szerk. Tasnádi Gábor, Bp., Trezor, 1997), november 2-án az Irodalmi Újságban megjelenik (az október 26-án a rádióban felolvasott) *Magyar Fohász* című írása, majd az ő általa fogalmazott (s a legázolt szabadságharc eszményei mellett hitet tevő) *Gond és Hitvallás* lesz december 28-án az Írószövetség hivatalos el-

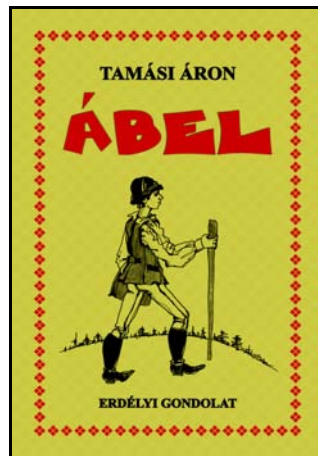
vi nyilatkozata. Az '57-es beidézés, többszöri tanúkihallgatások, Gyorskocsi utcai rendőrségi vallatások idején, amikor felelősségre vonják, a szenvedélyek fölé emelkedő, történelmi távlatú erkölcsi és eszmei álláspontokként védi és vállalja ezeket. („Gyötrelmes hónapok Tamási Áron életében. A leverett forradalom után, az összeomlott országban a szellem és a tisztesség megőrzése kivételesen nagy próbatétel — írói és emberi értelemben egyaránt” — jegyzi meg *Vallatás és tanúskodás* című cikkében /Tiszatáj, 1991/6./ Ablonczy László. — Ld. erről az időszakról részletesen ugyancsak Ablonczy László tanulmányát: „*Valahogy*”: *Tamási Áron harmadszori újrakezdése — Az 1957-es év vázlatja*, Hittel, 2006/5.) — A napló egyébként megőrökíti a november 4-i szovjet invázió pillanatait (ennek a szörnyű reggelnek a lelkiállapotát rekonstruálja Tamás Menyhért *Tamási* című monodráma), amikor az írók segélykiáltó felhívása („Segítsetek! Segítsetek!”) is elhangzik a rádióban (Tamási felismeri Háy Gyula hangját), azt angolul is tolmácsolják, „aztán a rádió elnémul”; közelképekben dokumentálja a döbbenet és kétségbeesés lelki hullámveréseit, amikor az oroszok „mindent megszállnak” és eltipornak, az írók ellenálló utóvédharcát, gyűléseiket, határozathozatalaikat, az indiai nagykövetség közvetítő szerepében bízó tárgyalásaikat, letartóztatott társaik szabadságáért tett próbálkozásaikat. És mindenütt az iszonytató, megrázó, szívszorító látvány: férfiak, fiatalok, nyolc-tizenkét éves gyermekek holtteste az utcákon, síró özvegyek, árvák, egy halott diákot nemzeti zászlóval, virággal borítanak be, véres sapkáját körülhordozzák a városban; egy „anya gyermekét vezette, másikat az ölében. Férje meghalt a szabadságharc alatt. Észbontóan kiabált, hogy elvesztette férjét, öljék meg hát őket is. A tankok elé állt, elgázolták.” — S a katarikus élményeken kívül egy csúfondáros mozzanat: „Mondják, hogy a Keleti pályaudvarnál egy táblát kötöttek a kutya nyakába. A táblán: 'Nekünk sem kell a kormány.'”

Betegsége idején, az utolsó hónapokban fiatal felesége, Bokor Ágota állt („rebbenő szeretettel”) az író kórházi ágya mellett, aki neki diktálta *Vadrózsa ága* című önéletírásának fejezeteit is. És neki szólnak az utolsó napló-szilánkok is, a gyógyító gondoskodásért hálás, megbecsüléssel és szerelemmel teli üzenetek, kedveskedő-udvarló verses-rímes sorok is — „Drága Lelkem”, „Édes Madaram” és hasonló megszólításokkal. A sugárzó érzelmek szférikus harmóniába finomulnak: „Egész nap oly értelmes csendben és meghittségben voltunk, hogy a világ békéjének a magva szobácskánkban kicsírázhatott volna.” De az éteri intimitás hangulatközegébe a jellegzetes Tamási-féle báj szépségével szüremkednek be még itt is az aforisztikus bölcselő sugallatok: „Az ember a szeretetbe kapaszkodik, s nem a tudományba”; „A céltalan célban egyet akar a világ: lenni a kezdet és a vég között. Mi sem akarunk mást.” (Gondolhatunk ezzel kapcsolatban és egybevágóan Mircea Eliade találó tézisére *A szent és a profán* című munkájában: a létmisztérium evidenciája szerint, a szakralitás igézetében működő tradicionális és szerves kultúrákban „az emberi életet nem szokás két semmi közötti rövid időbeli tüneménynek érezni”).

*

Végrendelkezése nyomán otthoni földbe temették Tamási Áront. Farkaslaki búcsúztatása, a gyászszerartás az örökké magyar nacionalizmust szimatoló diktatúra megfélemlítő légkörében és zavarkeltő, fenyegető felügyelete alatt zajlott; a részvétel akadályozására az időpontot bizonytalanságban tartották, buszjáratokat tiltottak be, a koporsót napokra eltérítették, s mindenféle egyéb elhárító intézkedéseket tettek — ahogyan Czine Mihály vagy *Tamási Áron végleges hazajöveteléről* szólva a temetéskor elhangzott népi siratóéneket is közlétevő Sütő András megírta. („A temetés egy csendes és méltóságteljes demonstráció volt, amely a párt béklyója és a bénító félelem ellenére is megnyilvánult” — olvashatjuk Simó Márton emlékeket és szemtanúkat idéző cikkében legutóbb is, amely mellékletében először közöl fényképeket is a temetésről /Irodalmi Jelen, 2006. június/.) Azóta a zarándokhelyé vált sírt a két százados cserefa árnyékában a Szervátiuszok faragta hatalmas emlékkő, trachit-emlékmű, illetve az a kopjafa jelöli, amelyről így üzen — akarata szerint — a rá vésett négysoros sírfelirat, a próza halhatatlan költőjének önmagát jellemző legutolsó verses alkotása:

Törzsében székely volt,
Fia Hunniának,
Hűséges szolgálja
Bomlott századának.

Tamási Áron ÁBEL című trológiájának 2. erdélyi kiadása
(Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2012)

Reményik Sándor

Az egyetlen tett

Olosz Lajosnak

Ó, forradalmak, ellenforradalmak,
Diktatúrák és rohamcsapatok,
S ti lobogók, vörösek vagy fehérek:
Én rátok olyan idegenül nézek,
És töletek olyan távol vagyok,
Mint erdő csendje város-dübörgéstől.
Iszonyodom a meddő embervértől,
A semmitmondó, hangos, hazug szótól,
És mindenfajta népbolondítótól.
Jobbról, balról a riadókat fújják,
A véres jelzőlámpát lengetik.
És semmi sem nő — csak a nyomorúság.

Állok nagy erdő-csendem közepén,
Búcsúztatom a hulló levelet,
S tudom, hogy ezzel ítéletet mondok,
Ítéletet e vak világ felett:
Mikor a lét pillérei inogtak
És mint a viasz, minden elhajolt,
Egyetlen ércnél szilárdabb valóság,
Egyetlen *tett*: a költő álma volt.

1923

Dsida Jenő

Kerülöm a nevedet (Erdély)

Azt mondják, kerülöm a nevedet,
nem beszélek rólad, nem dicsérlek,
mert a Gonosz csókolta meg a számat.

Pedig a gyantaszagú fenyvesekben
mindig levett kalappal járok,
sebes, mély vizeid bennem zúgnak.

Ma órákon át gyermekes örömmel
néztem, hogyan halásznak a vén
parasztok a zajló Maroson

s mikor a szabályos, négyszögű lékből
halat rántott ki valamelyik,
úgy-e hogy neked köszöntem meg?

És mégis kerülöm a nevedet,
melyet káromkodó kocsisok és
esküdöző kalmárok szájából hallok,

melyben önhitt szónokok dagasztják
nagygyá magukat s pletykaszájú
vénasszonyok lubickolnak bóbiskolva,

mely úgy elkopott ércnyelvünkön és
szánkon, mint egy ócska köszörűkő
és már-már semmit sem jelent.

Inkább megkerüllek valahogy: azt
mondom, hogy valaki vagy,
magok csiráztatója, emberek álma,

kicsi őzikék együgyüége,
szálerdők erős magosba-húzója,
apró madarak énekeltetője.

Vagy csak gondolok rád s elhatározom:
ma minden mosolyom téged jelent, —
vagy csak kívánlak és elhatározom:

ma minden kézfogásban a te kezedre
ismerek. Vagy csak érezlek
behúnyt szemmel, átlehelni a lelkemen,

mint a legtitkosabb, legédesebb
hangulatot, mely egyedül köt
a földhöz, drága nyomorúságaimhoz.

Mint a napot, mely bőrömrre süt
s melyet némasággal síratok meg,
mikor lehull a hegyek mögé.

1930

Bölöni Domokos

Szélrózsa kankalin (IV.)

Mondatok az életemről

9. BARANGOLÁS EGY JÓBARÁTTAL

Gyermekkorá Parajdjáról gazdagon feltarisznyálva indult a tudásszerzés rögs útjára Barabás László. Már egyetemista korától érdekelték a népszokások. 1982 óta gyűjti és dokumentálja a szokásokat. Fotósokkal, filmesekkel szövetkezve rögzíti az erdélyi magyarság gazdag, színes hagyományait. 1998-ban jelent meg első gyűjteménye Sóvidéki népszokások címmel, ezt követte az Aranycsitkók, maszkurák, királynők című kötet 2000-ben, majd 2009-ben a „nagy könyv”: Akiket fog a figura. Barabás László a nyelvjárás, a helyi identitástudat, a csűrök, a házak típusa, a székel kapuk és a székel harisnya elterjedése alapján megállapította, hogy létezik egy közép-erdélyi régió, amely átmenetet képez a felső-székelység és a mezősegi magyarság kultúrája között, ennek két övezete van: a mezősegi és a székel régió — így tehát a Mezősámsondtól Korondig, a Magyarótól Nagykecsig terjedő széles területen vizsgálódott. Összesen 126 településen gyűjtött, és 915 népszokás hiteles leírását végezte el. Könyvét a dokumentumfilmekkel együtt „bazarviszi” a gyűjtés színhelyeire, és fel, illetve bemutatja az embereknek. Stílusosan — farsang idején. Afféle csendes diadalmenet ez, Marosvásárhelytől Kibédig, Mezőpanittól Nyárádszeredáig, Mezőbándtól Parajdig, Alsósófalváig. Egyéb „állomásai”: Szentháromság, Beresztelke, Mezősámsond, Szabéd és Nyárádszereda.

Púposnap emléke Beresztelkén

Beresztelke kisközség Maros-Torda vármegye régeni alsó járásában, (1891) 1024 magyar és oláh lakossal; báró Bánffy Zoltán kastélyával. (Pallas Nagylexikon) Beresztelke (románul Breaza, németül Bretzdorf, korábban Breit) község Romániában, Maros megyében. Községközpont, Kisfülpös és Magyarfülpös tartozik hozzá. 1319-ben Berycteluke néven említik. Határának délkeleti részén egykor egy Bentelke nevű falu létezett. Beresztelkének már 1332-ben volt temploma. Mai református temploma a 15. században épült, tornya 1895-ből való. 1910-ben 1178, többségben magyar lakosa volt, jelentős román kisebbséggel. A trianoni békeszerződésig Maros—Torda vármegye régeni alsó járásához tartozott. 1992-ben 1148 lakosából 635 magyar, 418 román, 8 cigány, 8 német volt.

Éltető hagyomány. A faluban élő legidősebb emberek, az egykori résztvevők úgy emlékeztek, hogy a farsángolás egy régi örökös hagyomány, amely nagyapáik idejében is megvolt. Gyermekkoruk nevezetes emléke, mert akkor még nagyobb, még cifrábban tartották, mint napjainkban. Barabás László mintegy félszáz hallgató előtt idézi beresztelki gyűjtőmunkájának tapasztalatait. Az idős adatközlők itt is hiányoznak, a hetvenes-nyolcvanas éveikben járók nem jöhettek el, néhány

nyan betegek. Sorolják, ki halt meg azóta. A könyv (Akiket fog a figura) az 576. oldaltól a 611-ig bezárólag taglalja a púposnap farsangolást Beresztelkén. Barabás László adatközlői — Hegyi Zoltán (1920), Csuka Rezső (1925), Müller Sándor (1926), Brassai Ferenc (1927), Brassai Tibor (1927), Farkas Ferenc (1932), Bálint Mihály (1947), Bakos Erzsébet (1966), Torkos Sándor (1968), Demeter Aranka (1965) — közül csak a fiatalabb évfjártúakból találni egyet-kettőt, egyébként nagyszülők, szülők, gyermekek templomozás utáni másod-gyülekezete issza a tanár úr szavait. Nézzünk néhány részletet a kötetből.

Mik régen valának. A lovas, szekeres és gyalogos felvonulás rendszerint a felszegből, a református templom környékéről indult. A szereplők otthon felöltöztek, elkészültek és egy kijelölt háznál gyülekeztek. Kora délután kezdődött és estéig bejárták a Nagy utcát és a mellékutcákat, a magyar falurészt. Folytatólagosan végigmentek a főúton a malomig, és befordultak az Alszegbe (Oláhszerbe) is, ahol inkább román családok laktak. A visszaemlékezések szerint mindenütt jól fogadták őket, az egész falu az utcán vót. Gyakori volt a bubás szekér. Többen úgy emlékeznek, hogy a babás szekér a Maros menti Sárpatokról került Beresztelkére a második világháború előtt, ők szokták ezt hordozni, s egy Buksa nevű kovácsmester készítette először Beresztelkén. Mások viszont már a 30-as években, gyermekkorukban is látták Beresztelkén. A ló vontatta szekér vagy taliga után egy rönköt kötöttek, s arra egy kereket szereltek úgy, hogy a széle érje a földet. A fiú lába közé faloszként egy murkot kötöttek. Menet közben a bábuk a kerékkel együtt forogtak. Néha két kereket is szereltek a rönkre, akkor négy bábú forgott, két pár ölelkezett. A házakhoz és a fonókba jártak rendesen felöltözve menyasszonynak és vőlegénynek. Sok maszkara kísérte őket. A menyasszony és a vőlegény szép farsángok voltak, szépen felöltözve, nem csak úgy, egyszerűen, hogy menyek bé farsángolni. Férfiak vagy nők szép ruhában, bricses nadrágban, csizmában. Álarcot tettek. A fiúk felöltöztek leánynak, a lányok legénynek. Csak arról tudták meg, hogy férfi vagy nő, hogyha megtapogatta valaki, különben nem tudták. Végigjárták a fonókat, táncoltak egymással, és megtáncoltatták a házbelieket is. (Csuka Rezső, sz. 1935., gyűjtés ideje: 1993.) Beresztelkén valódi medvebőrbe bújt a játékos. Itt örültek a medvefarsángnak, az asszonyok bújtak a medve alá. Azt tartották: Ha bejön a medve a fonóba, meglesz a szaporulat a faluban. A medve érkezését nagy dobogás, zörgetés előzte meg. A fonóba hozott gyermekek az asztal alá bújtak, az asszonyok közül néhányan a székek mögé húzódtak. A medvét a gazdája kötéllel vezette a fonóba, botjával finoman ütögette, bizzatta. A medve nagyokat lépve és ugrándozva először a gyermekeket ijesztgette, majd figyelme az asszonyok felé fordult. Az asszonyok húzódoztak, de hagyták magukat. Az egyik asszony elkiáltotta magát: „Jó, hogy jött a medve. Ha nem jön a medve a fonóba, nem lesz szaporulat a faluba.” A medve eddig két lábon járt. Most négykézlábra ereszkedett úgy, hogy a hasa alatt bőven legyen hely.

— Menjetek, na! — szólta az előbbi asszony, de nem is kellett sok biztatás. Három fiatal asszony szintén négykézlábra ereszkedett, és egymás után a medve hasa alá bújtak. A medve meg-megsúrolta az asszonyok hátát, s közben párosodást utánzó mozdulatokat tett. Mind a részt vevő asszonyok, mind a többi fonóbeli asszony élvezte a játékot, egész testüket rázta a kacagás. Az egész jelenetből kiviláglik, hogy az adott közösség tudatában a medve termékenység szimbólum.

Beresztelkén lovasok (huszárok) vezették a húshagyókedd délutáni menetet, utánuk nyolc-tíz szekér következett tele maszkurával. Elmaradhatatlan a meny-asszony-vőlegény, a násznép, a cigányzenészek szekere és a palacsintasütő szakácsok szekere. A hígpalacsintát a nézőknek dobálták. A menethez tartoztak a falovasok, a kutyapécérek, a köszörűsök, a mészárosok stb. Egyik szekéren szalmaembert: meghótt embert vittek. A lovasok az esti bálba hívogattak, a falu ugyanolyan rikoltozással fogadta, kísérte a menetet, mint a fonóbeli lakodalmas játékokban. Beresztelkén szinte megszakítatlanul élt ez a szokásforma, és aktuális maszkos alakokkal, jelenetekkel kibővítve napjainkban is előadják.

Újítások. 1999-ben a fiatalok azt az újítást vezették be, hogy utcai felvonulásban jelenítették meg a sztrájkolók és a bányász rendfenntartók összeütközését. A jelenet eléggé vérszegényre sikeredett. Ugyancsak Beresztelkén 1995-ben a farsangi menet tagja volt a kék sisakos ENSZ-katona. Öltözete terepszínű katonaruha, kék sisak UN-felirattal, álarca saját készítésű műanyag katonaarc. Felszerelése szurony, sajka, rumosüveg, gránát és egy „hét robbanófejes atomtöltet”. A hátán hirdetőtábla: „Önkénteseket toborzunk Csecsenbe 100.000 \$.” 1995-ben egy utcai lány is kísérte a farsangi lakodalmas menetet. Az utcalánynak öltözött legény (civilben állatorvos) arcát, száját kifestette, fülébe fülbevalót, nyakára gyöngyöt tett, fején fehér sapka, lábán női félcipő. Rövid, combközépig érő női ruhában illegette-billegette magát, és partnert keresett.

Ugyanezen a felvonuláson az apáca és kísérője adományokat gyűjtött. Nyakában tábla: „Adományozzanak a bordélyház megnyitására.” Aki kíváncsi, annak megmutatja azt a képet is, melyen a megnyitandó bordélyház alkalmazottai (meztelen lányok) láthatók. A kísérő a hátán hordta az eligazító táblát: Csak \$-t, DM-t fogadunk el. 2000-ben mozgó életképben, szekéren mutatták be a prostituáltak jelenetét. Széles, gumikerekű szekéren kihúzott ócska sőberágy és egy nagy hordó. Ezen és ekörül zajlik a három éjszakai pillangó jelenete. A három, prostituálnak öltözött legény hol az ágyon fetrengett, hol állva, bájait mutogatva telefonált, partnereket keresett.

Öltözetük minimális, lábuk, combjuk ruhátlan, szoknyájuk arasznnyi, mellük dagadó. A prostituáltak öltözete, mozgása, akciója, mobiltelefonos beszélgetése nagyban emlékeztetett arra, hogy a bukaresti televízió egyik éjszakai szexműsorának utánzatát, paródiáját látjuk. A televízió, a mass media hatását véljük felfedezni nemcsak a fenti, hanem több más, napjainkbeli jelenetben is. A farsangi palacsinta 2006-ban nem lehet más, mint amit a szekér hátulján hirdetnek: „EU-palacsinta.” Éppen ezért az ára is európai színvonalra emelkedett: „5 euro darab-

ja.” Beresztelkén hagyomány, hogy húshagyókedden, napjainkban is, minden háznál kürtőskalácsot sütnek, de ezen a mozgó színpadon nem akármilyen kürtőskalácsot, hanem „automatizáltat”. A műhely védjegye a traktor elejére szerelt feliraton olvasható: „Úton Európa Felé Automatizált Kürtőskalács SRL Bingo”. (Vagyis a Bingo Kft. automatizált kürtőskalácssütő műhelye van úton Európa felé.)

A falukerülés után a résztvevők hazatértek, ellátták az állatokat. Este újból összegyűltek a táncterembe, a farsangi bála. Ebben az időben külön táncteremük volt a magyaroknak és külön a románoknak. A magyaroknak a református egyház szervezte a bálakat, az övé volt az épület. A húshagyókeddi kosaras bál farsangi jellege abban is megmutatkozott, hogy sajátosan a házásoké volt. Minden pár teli kosárral ment: kürtőskalácsot, bort, sült húst, kolbászt, tésztaféléket vittek. Éjfélkor kibontották a kosarakat és egymást kínálgatva elfogyasztották a púpos napi ennivalót, majd mulattak tovább másnap reggelig, délig.

Az 1940-es években a házások színdarabot tanultak az alkalomra, tanítók rendezésében. Rendszerint népszínművek kerültek színpadra: A falu rossza, Piros bugyelláris stb. Így lett a púpos napi bál egyben szerepes, színdarabos bál is. Ahogyan a régi szalmabábu, 2006-os új nevén Gyuri, a farsangi menet főszereplőjévé vált, a szokásjáték is új mozzanattal bővült: a búcsúztatással. A cigányoktól körülvéve a fősiratóasszony így siratott: „Jaj, szegény Gyuri, Gyuri! Adtam neki hagymát túróval, hogy jól bírja a fúróval. Evett hagymát ecetesen, s állt a vonalzója egész éjjel egyenesen.”

Búcsúztatás. A 90-es évek elejétől bábut égetnek a felvonulás végén, de eddig nem volt búcsúztatás. Most, ahogy a menet visszakanyarodik a művelődési otthonhoz, nem veszik le Gyurit a szekérről, hanem előbb elbúcsúztatják. Torkos András ceremóniamester leveteti Gyurit a szekérről. Megszabadítják a hatalmas muroktól, és állva tartják, hogy hamarabb begyulladjon. Ráteszik a menyasszonyi szekér kukoricakóro részeit is, hogy jobban égjen. Közben nagy a hangzavar, a siratóasszonyok összevissza, artikulálatlan hangon siratnak, mások kacagnak, hangosan beszélgetnek.

Ég a bábu, az eddigi „siratóasszonyok”, a férfiak hamar kifogynak a siratásból. A beállt csendben az égő bábu másik oldalán álló álarcos, maszkurának öltözött asszonyoknak jön meg a hangjuk. Egy kis susmutolás után először egyenként, majd közösen is siratnak, miközben alig tudják visszafojtani kacagásukat: „Temetőig jaj nekem, visszafelé van nekem!” „Ne vigyék a kert mellé, megakad a karóba, s visszajő a nyakambal!” — Mi ezeket tudjuk, ezeket hallottuk. — S aki ezt mondja, abban nem nehéz felismernem, álarca ellenére sem a beresztelki farsangolók szinte egyedüli női főszereplőjét, a 40 év körüli Bakos Erzsébetet, a mai „fősiratóasszony” Bakos András édesanyját. Kicsi kutya nagytól tanul ugatni.

Két lelkész. A Görgényi Református Egyházmegyébe kebelezett Beresztelki Református Egyházközség presbitériuma 2008-ban hirdetett pályázatot a megürese-

dett lelkészi állás betöltésére. A gyülekezet lélekszáma 618, a minősített egyházközség temploma felújítva, a lelkészi lakás jó állapotban (3 szoba, 2 konyha, 1 kamra, fürdőszoba, iroda), kert a lelkész használatában. A gyülekezetnek van két visszakapott ingatlana. A faluban van magyar nyelvű óvoda és I-IV. osztályos magyar nyelvű iskola. Távolság Szászrégentől 4 km. A Szép Eduárd—Szépné Magyar Ildikó lelkész házaspár 13 évig szolgált a Marosludas környéki Magyarbükösön, illetve Istvánházán. Három gimnazista korú gyermeket nevelnek, naponta viszik-hozzák őket Régenbe. A tiszteletes asszonynak nem jutott gyülekezet, diakóniai tevékenységet folytat mind a faluban, mind a városban. Anyagi okok miatt nincs magyar kórházlelkész, a lelkészasszony önkéntesen végzi ezt a munkát, betegek — felekezettől függetlenül — hálásan csüggnek vigasztaló szavain. A beresztelkiek kettős hasznót húznak, hiszen egy pap helyett kettőt kaptak, ottjártunkkor is a vecsernyén a nagytiszteletű asszony szolgált.

A templom ilyenkor, télen, nagyon hideg. Jó nagy kályha duruzsol, de ha érteni akarjuk az igemagyarázatot, el kell csavarni a gázcsapot. Máris kész a csapda: pár perc alatt vészesen kihűl a tágas templomtér. Ez a helyzet a művelődési otthon klubtermében is, Barabás László izgalmas beszámolóját meleg nélkül hallgatjuk, és megfázunk. Ezen az áldatlan állapoton gyülekezeti ház építésével kívánnak segíteni, mondja a tiszteletes úr, miközben a korszerűen és otthonosan berendezett hittantermet mutatja a parókián. Tíz-tizenöt személynél több nem fér ide. Viszont a gyülekezeti terem otthona lehet a sokféle hasznos közösségi tevékenységnek, bibliaórától kóruspróbáig, vetélkedőig, olvasótalálkozóig. A presbitériumon, a híveken múlik, hogy egy emberként pásztoraik mellé állva építsék közösségüket, fékezve az elvándorlási kedvet, megtartva hitet és otthont, házat és hazát. (*Népújtság, 2010. február 17.*)

(...)

11. KÉT VERS

Seprődi

Hatalmas Úr, meglátogatsz —
gyöngye vállam nem bírja azt.

Hatalmadat jól ismerem,
s porba hajtom le a fejem.

Egy tanító szegény, árván:
levél Isten rózsafáján.

Te zsoltáros néped dala
zsong a lelkemben mindenha.

Szent igédet szomjúhozva
vágyom híves patakodra,

s találok hites szavakra
igédben, Mindenség Atyja.

Erős vihar, kis gyenge szél,
tenger, patak Hozzád beszél.

Az ég s a föld telve Veled,
áldom, Uram, a Te neved!

Dalom negyvenhárom honban
él templomos magyarokban.

Csontjaimat szétszóratták
a gonosz temetőgazdák.

Sírhelyemet Kolozsvárott
eladták a gaz kufárok.

Lelkem végre ide tér meg,
ha felhangzik a dicséret,

s dörögve szólít imára
Bodor Péter orgonája.

Szép falumba visszatérek,
hazához a hit s az ének.

Itt lesz lakásom Kibéden,
székely véreim szívében.

Hatalmas Úr, adj kegyelmet,
hogy virágozzék e nemzet.

Néped ki mindég megvéded,
tartsd meg, Úristen, Kibédet!

(Elhangzott 2004. augusztus 28-án, a kibédi Seprődi János-ünnepségen)

Szentiváni

Bekecs alatt Nyárád tere —
szülőföld kérges tenyere.

Igebokrok pókhálóin
teng-leng Bocskai szelleme.

Bekecs alatt szíved tája,
doromboló dombok nyája.

Száll az őszi kristálycsendben
Szentiváni szép nótája.

Zsellér vagy, te büszke székelő?
Egedre milyen nap jó fel?

Mikor hoz rád szabadságot
a mennyei jóvátétel?!

Ezerédes álompárát
küld föléd a szőke Nyárád.

Ezüstpermet hull a bajra.
Mint izgató kenyérillat,

a Bekecsről friss fuvallat —
remény szítál az udvarra.

Bölöni Domokos korondi diákokkal Farkaslakán

Pomogáts Béla

Erdélyi regionalizmus 1918 előtt

Regionális törekvések

A romániai magyar irodalom az erdélyi magyarság nemzetiségi létével egyidős. Mondani szokás, hogy a „semiből” született, előzmények nélkül, egy hatalmas történelmi változás kényszerében s eredményeként. Pedig ennek az irodalomnak, a különálló erdélyi magyar művelődés igényének megvannak a maga nem jelentéktelen előzményei: kezdeményezések és kísérletek, melyeket nem hagyhat figyelmen kívül a kutatás. Nélkülük bizonyára nem léphetett volna fel azzal az elhatározó erővel és kialakult jelleggel, amelyet nyomban az állami hatalom változása után: „hőskorában” mutatott. A vajúdas gyötrelmei Erdélyben kisebbek, eredményei tartósabbak voltak, mint Szlovákiában vagy a Vajdaságban, ahol a magyar irodalom hosszú éveken keresztül a hősies vállalkozások és a csüggesztő kudarcok lázai között kereste lehetőségeit és feladatait. Erdélyben is voltak kudarcok, csődbe ment kísérletek, mégis természetesebb módon s gazdagabb eredménnyel ment végbe az irodalomalapítás küzdelmes folyamata. Nemcsak a régebbi és erősebb hagyományok miatt. Nemcsak azért, mert Apáczai Csere János, Tótfalusi Kis Miklós, Kőrösi Csoma Sándor, Bolyai Farkas, Bolyai János, Jósika Miklós és Kemény Zsigmond öröksége már eleve igényt támasztott és alapot teremtett. Hanem azért is, mert az irodalomszervező munkának már korábban érték a feltételei, ha töredékesen és szórványosan is. Kialakulóban volt az erdélyi magyar irodalom különleges tudata és kísérletek történetek intézményeinek megszervezésére. Az 1918-as uralomváltozást követő kulturális vállalkozások már bizonyos, igaz, kezdetleges alapra rakhatták fel a nemzetiségi művelődés épületét.

Az a szervező munka, amely a század elején az erdélyi magyar irodalmi élet létrehozására törekedett, a magyar kultúra központosításával szemben érvényesült. A kiegyezés utáni magyar politika az ország gazdasági, politikai és kulturális egységesítésére törekedett, s ezért el akarta tüntetni Erdély egykori önállóságának és külön fejlődésének maradványait; noha a hagyományos erdélyi jogrend néhány sajátossága: az osztrák polgári törvénykönyv használata és a magyarországitól eltérő választói census továbbra is érvényben maradt. Az egységesítő politika mégis következetesen működött, és a kapitalista társadalmi átalakulás is az egységesítést segítette elő. A regionális sajátosságokat felszámoló központosítás nemcsak a nemzeti öntudatra ébredő nemzetiségeket sértette, minthogy ezek joggal látták

ebben a politikában az erőszakos magyarosítás eszközét, hanem az erdélyi magyarság gazdasági és kulturális érdekeit is. A román és a szász nemzetiség gazdasági ereje a központosítás ellenére is növekedett, hiszen éppen a századfordulón alakult ki az erős és szervezett erdélyi nemzetiségi burzsuázia, amely erdélyi és bánsági városokban: Nagyszebenben, Brassóban, Temesváron építette ki központjait.

A gazdasági gyarapodást nyomon követte a kulturális intézmények bővülése és növekedése. A román és szász művelődés hagyományos erdélyi központjai rohamos fejlődésnek indultak, megerősödött a nemzetiségi sajtó és könyvkiadás. (Az országos központ vonzása mindemellett ezekre az intézményekre is hatott: a modern román irodalom egyik legrangosabb folyóirata, a Goga és Tăslăuanu szerkesztette *Luca-fărul* egy ideig Budapesten jelent meg!) Az erdélyi magyarság gazdasági szervezeteit viszont a fővárosi tőke vonta fokozatosan ellenőrzés alá, s kulturális intézményei is ki voltak szolgáltatva a központ vonzásának. Az erdélyi magyar művelődés lassanként tért veszített, önálló kezdeményezésre képtelenné vált, s nem tudott választ adni az országrész sajátos kérdéseire, például a nemzeti együttélés sürgető problémáira.

A fejlődő Budapest, a világvárosi élet, a központosított módon kialakított folyóirat- és könyvkiadás magához vonzotta az erdélyi magyar tehetségeket. Erdélyből került a fővárosba Szabó Dezső, Laczkó Géza, Kuncz Aladár, az egykori Partiumból Ady Endre, Kaffka Margit és Tersánszky J. Jenő. Az erdélyi magyar irodalom provincializmusba süppedt, a lapok és az irodalmi társaságok dilettáns megyei urak, lelkészek és tanárok kezére kerültek; ez még jobban taszította a fiatal tehetségeket. A magányos vállalkozások, Tolnai Lajosé vagy Petelei Istváné, sorra csődbe mentek, a kudarc látványa is növelte a közönyt. Néhány évtized alatt, a kiegyezéstől a századfordulóig, szomorú csend váltotta fel a közművelődési és irodalmi élet hagyományos élénkségét.¹

1870-ben Tolnai Lajos az *Erdély* című irodalmi lap indítására készülődve még így beszélt: „Mit akarok? Engedni annak a sok kérdésnek, amely szinte harmadfél év óta zaklat, szépirodalmi lapot szerkeszteni (...) Erdélynek lapot adni, amely megismertesse Erdélyt önmagával, társadalmi, szépirodalmi, műveltségi helyzetével; munkára édesgetni, kérés, követelés, kényszerítés által...; irányt adni erőmhöz képest a fejlődő újabb generációnak, olvasóközönséget teremteni ott, ahol annyi a romlatlanabb egyenesebb szív, oly szemmel látható a jobbra fogékonyság.”² Tolnai az erdélyi magyar értelmiség hagyományos érdeklődésében bízott, Erdély liberális szellemét akarta életre kelteni, midőn eltervezte a vásárhelyi folyóiratot.

Egy emberöltővel később, 1908-ban Dózsa Endre, Kolozs megye alispánja, az Erdélyi Irodalmi Társaság elnöke az *Erdélyi Lapok* programadó cikkében már az irodalmi konzervativizmus ellentámadását képviselte, a modern magyar irodalomtól kívánta óvni az erdélyi közvéleményt.

Az új törekvések, mondja: „...a még ki nem alakult forrongó ifjú főváros szertelenségeivel telítetten jutnak át hozzánk, (...) azoknak az eszméáramlatoknak pedig, melyeket (...) ma is kegyelettel őrizünk, nincsenek szószólói, s így (...) az egész régi magyar világ veszendőben van. Mi kell, hogy szószólói legyünk!”³ S valóban, az Erdélyi Lapok a provinciális szellemű konzervatív irodalom fóruma lett; Szabolcska Mihály, legifjabb Szász Károly, P. Jánossy Béla verseit, Gyalui Farkas, Gyallai Domokos, Dózsa Endre novelláit, Kristóf György, Kiss Ernő, Boros György irodalmi tanulmányait közölte. A hazafias szólamok, a történelmi romantika és az anekdotikus ábrázolás: a népnemzeti irányzat eszményei uralkodtak közleményeiben. Ritka kivételt, valóságos felüdülést jelentettek Petelei István kései novellái, Kovács Dezsőnek, az erdélyi regionalizmus elbeszélőjének írásai, a fiatal Ligeti Ernő, Berde Mária és Makkai Sándor versei. Az Erdélyi Lapokban már ekkor együtt volt a későbbi romániai magyar irodalom konzervatív irányzata. A modern törekvésekkel vagy a fővárosi konzervatív sajtóval azonban nem állhatta a versenyt, s 1913. március 29-én megszűnt. Kolozsvár évekig irodalmi folyóirat nélkül maradt.

Hasonló szerep: a vidéki konzervativizmus ápolása jutott az irodalmi társaságoknak is. A kolozsvári Erdélyi Irodalmi Társaság (alakult 1888-ban), a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság (1876), az aradi Kölcsey Egyesület (1881), a nagyváradi Szigligeti Társaság (1892), a temesvári Arany János Társaság (1903), a nagybányai Teleki Társaság, a szatmári és a nagykárolyi Kölcsey Egyesület a századfordulón ugyanazt a szerepet töltötték be, mint a fővárosi Kisfaludy Társaság. Művelődési munkát nem végeztek, általában szenvedélyesen ostorozták a progresszív irodalom törekvéseit.

Csupán a Kemény Zsigmond Társaság tevékenysége mutatott időnként némi kezdeményezést s megértőbb szellemet.⁴

Az erdélyi magyar irodalmi élet megélénkülése e társaságok keretein kívül, sőt velük szemben történt. A főváros kulturális hegemoniáját megtörni kívánó irodalmi decentralizáció szinte minden esetben a haladó törekvések szolgálatába állt. Az irodalmi decentralizáció nem a regionális törekvéseket képviselte, midőn a progresszív irodalmat támogatta, országos szerepet vállalt, s ennek a vállalkozásnak a révén kívánta országos szintre emelni a gyorsan fejlődő és polgárosodó nagyobb vidéki városok kulturális életét. E kettős szándék és szolgálat klasszikus példáját a nagyváradi Holnap adta, amely a modern magyar irodalom születési bizonyítványaként tanúsította a kulturális decentralizáció és a progresszív irodalom szoros kapcsolatát. „Ebben az időben — írta Juhász Gyula A Holnap megjelentetésének körülményeiről — sokszor szó esett a vidéki sajtóban *a magyar irodalom decentralizációjáról*, és a Körösparti Párizs — ahogy akkor Váradot elnevezték — mindenképpen a legalkalmasabbnak látszott erre a feladatra. A vér városa — ahogy Ady hívta — a modern kultúra legszínesebb és leghangosabb fészke volt ekkor a vidéken, hiszen Ady Endre, Krúdy Gyula, Bíró Lajos és Nagy Endre is innen repültek Budapestre.”⁵ Nagyvárad példáját követte Temesvár és

Kolozsvár; mindkét városban lelkes hívei voltak a modern magyar irodalomnak, különösen Ady költészetének, s ha rövid időre is, létrejöttek a progresszív művelődés tűzhelyei.

Először Temesváron, amely a kiegyezés korának katona- és hivatalnokvárosából a századfordulóra ipari és kereskedelmi központtá alakult, s rohamosan polgárosodott. 1908 őszén Franyó Zoltán kezdeményezésére született meg a Dél Irodalmi Társaság, amely a Szabolcska Mihály vezette Arany János Társasággal szemben a város haladó művészeit és újságíróit fogta össze.⁶ A társaság irodalmi matinékat, vitákat és kiállításokat rendezett, majd 1910-ben Lengyel László szerkesztésében megjelentette a *Magyar Dél* című irodalmi folyóiratot, amely a Nyugattal keresett kapcsolatot, és a Társaság íróin kívül Szomory Dezsőt, Hatvany Lajost és Dutka Ákost szólaltatta meg. A szépirodalom mellett társadalomtudományokkal is foglalkozott, többek között a szocializmusról és a nemzeti kérdésről közölt tanulmányokat.

Kolozsvárt nagyobb ellenállásba kellett ütközniök a modern törekvéseknek, minthogy Erdély központja hagyományosan az erdélyi arisztokrácia székvárosa volt, szellemét feudális tradíciók határozták meg, a polgárság, az értelmiség is a konzervatív arisztokratizmus ízlését követte. Ennek ellenére itt is működött egy kisebb fiatal értelmiségi csoport a Nemzeti Színház és a sajtó körül, amely kísérletet tett arra, hogy az öreg falak közé ültesse az újítás szellemét. Ez a kör adta ki 1909-ben Orbók Attila szerkesztésében a *Közös úton* című antológiát, amelynek költői: Andor Gyula, Berde Mária, Harsányi Zsolt, Indig Ottó, Ligeti Ernő, Németh Andor és N. Pap Dezső már a modern irodalom felé tájékozódtak, s elutasították a konzervatívok maradi eszményeit, avult költői eszközeit.⁷ A kolozsvári haladó értelmiség egy idő múlva az Erdélyi Irodalmi Társaságban szeretett volna fórumhoz jutni, ám kudarcba fulladtak a Társaság felfrissítésére irányuló törekvései. Ezért alapították meg 1918 elején a Kelet Irodalmi és Művészeti Társaságot, amely a progresszív irodalom szolgálatára vállalkozott. A Társaság díszelnöke az Ady mellé álló idős költő, Jékely Aladár lett, elnöke Deák Albert, vezetői Janovics Jenő, Kovács Dezső, Lukács Hugó, Sebesi Samu, Walter Gyula és S. Nagy László. Tagjai között Bánffy Miklós, Bodor Aladár, Bárd Oszkár, Franyó Zoltán, Laczkó Géza, Ligeti Ernő, Reményik Sándor, Szabó Dezső, Szász Endre, Török Gyula és Turnowszky Sándor szerepelt. A Társaság azonban csak néhány hónapig tevékenykedett, nagyralátó terveit a háborús összeomlás buktatta meg.⁸

A kulturális decentralizáció és a progresszív irodalom vállalkozásainak sodrában születtek meg azok a folyóiratok is, amelyek már határozottabban készítették elő az 1918 utáni erdélyi magyar irodalmi törekvéseket. 1911-ben Bárd Oszkár jelentette meg Kolozsvárott a Haladást, 1914-ben Egyed Zoltán és Kállay Miklós Désen az Erdélyi Figyelőt. Mindkét vállalkozás a haladó szellemű fiatalokat tömörítette, az Erdélyi Irodalmi Társasággal kezdett vitát, s az országrész sajátos problémáira, így a magyar—román együttélés kérdésére kívánta felhívni a közön-

ség figyelmét.⁹ 1912 elején szerkesztette Kós Károly Sztánán a Kalotaszeget,¹⁰ amely Adyt és Móriczot népszerűsítette az erdélyi közönség körében, egyszersmind teret adott Kós első szépirodalmi munkájának, az *Emberék a havas alatt* című elbeszélésnek. A Kalotaszeg már tudatos program gyanánt képviselte az erdélyi népek egymásrataltságának gondolatát és szállt síkra Erdély különleges érdekeiért. Nagy szerepe volt a szerkesztő későbbi transzilvánista ideológiájának kialakításában. 1915 őszén alapította meg S. Nagy László a Kolozsvári Szemlét, amely a következő esztendőben az Erdélyi Szemle címet vette fel, s a saját útján haladó erdélyi magyar irodalom első fóruma lett.¹¹ Végül 1918-ban jelentette meg Kolozsváron Szentimrei Jenő az Új Erdély¹² című folyóiratot, amelynek ugyancsak nagy szerepe volt abban, hogy az erdélyi magyar progresszió a maga feladataira ismerhetett.

Ezekben a folyóiratokban már együtt volt a romániai magyar irodalom későbbi alapítóinak zöme: Áprily Lajos, Kós Károly, Szentimrei Jenő, Reményik Sándor, Berde Mária, Bárd Oszkár, Ligeti Ernő, S. Nagy László, Szombati-Szabó István, Walter Gyula és Franyó Zoltán. Már készültek azok a gondolatok, amelyekből a „transzilvánista” ideológia kialakult: megfogalmazást nyert a kulturális autonómia eszméje, a nemzetiségekkel való együttműködés, elsősorban a magyar–román közeledés gondolata, valamint az erdélyi kulturális hagyományok gondozását sürgető igény.

Az erdélyi progresszió egyre tudatosabban követelte a decentralizációt, s most már nemcsak a kulturálisat, hanem a politikait is. A politikai decentralizációban látta a nemzetiségi kérdés megoldásának egyik eszközét, s ebben a polgári radikálisok nemzetiségpolitikai elgondolásaihoz, így Jászi Oszkárnak a „kantonális” rendszer kiépítésére irányuló koncepciójához csatlakozott. A decentralizációs törekvéseket növelték Erdély gazdasági és politikai sérelmei is. A dualista magyar kormányok ugyanis távoli határterületnek, nyersanyagtermelő bázisnak tekintették az országrészt, s alig fejlesztették az erdélyi ipart és közlekedést. Különösen a Székelyföldnek voltak súlyos sérelmei, amelyet a kormányzat nemcsak elhanyagolt, hanem egyenesen válságba sodort. A hatalmas méreteket elérő székely kivándorlás is ennek a politikai közönynek a következménye volt. Erdélyben sokan látták úgy, hogy hiba volt a kiegyezés után feladni a viszonylagos autonómiát, minden feltétel nélkül elfogadni az „uniót” és kiszolgáltatni az erdélyi nemzeteket a központosító és egységesítő magyar birodalmi politikának. Nemcsak a nemzetiségi vezetők vagy a magyar radikálisok gondolkodtak így, hanem Sándor József is, az EMKE elnöke.¹³ Trianon után a hivatalos magyar történetírás vezető képviselője, Szekfű Gyula is elismerte, hogy a birodalmi politika óriási károkat okozott s éppen az erdélyi magyarság fejlődését vetette vissza.¹⁴

A decentralizációs törekvések nyomán létrejött irodalmi lapok állandóan napirenden tartották az erdélyi sérelmeket, s hangot adtak az önkormányzat kívánságának. Elsőnek és talán legtudatosabban Kós Károly a Kalotaszeg lapjain, *Erdély és a pesti közvélemény* című írásában a Kolozsvárt létesítendő műegyetem tervének

elejtése után sorolta fel az erdélyiek sérelmeit és kívánságait. „...bizonyítani fogjuk azt is — írta szenvedélyes hangon —, hogy Erdély csak politikailag nincsen, de földrajzilag, históriailag, sőt jogilag, s ami a legfontosabb, a köztudatban igenis van és lesz is addig, amíg csak meg nem változik a magyarországi és különösen a pesti közvélemény rólunk. Ha pedig az a közvélemény ilyen marad, akkor időtlen időig élni fog bennünk a külön erdélyiség tudata. És megmarad bennünk az az érzés, hogy nekünk nem édes testvérünk Magyarország, hanem mostohánk, akitől semmit sem várhatunk, ha rosszat nem.”¹⁵ Kós hangsúlyos módon fogalmazta meg az „erdélyi kérdést”, s ennek vizsgálatára vállalkozott Bárd Oszkár Erdélyi Figyelő című folyóirata is, amely külön — a háborús sajtócenzúra által hamarosan betiltott — cikksorozatban kívánta áttekinteni Erdély politikai, gazdasági és nemzetiségi problémáit.¹⁶ Az Erdélyi Szemle pedig már jelszó és program gyanánt hirdette: „Erdélyért harcolunk, Erdély kultúrájáért, ipari és gazdasági fejlődéséért”. Érdekes vitában sürgette annak a kulturális programnak a kidolgozását, amely „felöleli mindazokat az irodalmi problémákat, amelyeket Erdély társadalmi és politikai elhatároltsága felvet és megoldásravárón kínál”.¹⁷ Szentimrei Jenő pedig Ady nevezetes vallomását: az *Ismeretlen Corvin-kódex margójára* című esszéjét közölte az Új Erdély lapjain, arra utalva, hogy fel kell eleveníteni a régi Erdély nyugat-európai tájékozódását és demokratikus hagyományait.

Az „erdélyi kérdés” megoldásának követelése különösen az 1916-os román hadbalépés után fokozódott, midőn nyilvánvalóvá vált, hogy számolni kell az erdélyi románok nemzeti kívánságaival és a román egységmozgalommal. Marosvásárhelyen Bethlen István, Ugron Gábor és Apáthy István vezetésével konzervatív szellemben Erdélyi Szövetség alakult, s általánossá vált az a követelés, hogy a kormány határozott politikával oldja meg a Székelyföld kedvezőtlen gazdasági helyzetét. A székely megyékben ugyanis hagyományosan magas volt a népszaporulat, viszont igen elmaradott volt a mezőgazdasági termelés, és alig volt található korszerű ipar. Mindezek miatt erős volt a kivándorlás, amely elsősorban a Kárpátokon túlra vezette le a népesedési fölösleget. Szóba került az is, hogy a kormányban külön erdélyi miniszter képviselje az országrész érdekeit. Az „erdélyi kérdés” megoldására törekvő mozgalomban váltak el végképp az erdélyi magyar konzervativizmus és progresszió útjai. Az Erdélyi Szövetség vezetői lényegében ragaszkodtak a dualista rendszerhez és a liberális kormányok nemzetiségi politikájához, az erdélyi problémák valódi rendezésére ezért nem is tettek kísérletet. A progresszív irodalom képviselői velük szemben a nemzetiségi megbékélés és együttműködés programját fogalmazták meg, s a magyarországi nemzetek egyenjogúságát hirdették. „Az új sínekre induló erdélyi magyar irodalom — írta később Szentimrei Jenő —, híven az ősi föld hagyományaihoz, először a vele együtt élő népek felé nyújtott testvérkezet és első kötelességének érezte a faji és felekezeti határfalak félretolását.”¹⁸

Az irodalmi progresszió lapjaiban és íróinál sorra megjelent a román—magyar közeledés gondolata. Ezt a gondolatot szélesebb körben képviselte a hazai pol-

gári radikalizmus, illetve a munkásmozgalom, az ország akkori közvéleményében azonban nem volt, és a dualizmus körülményei között nem is lehetett nagyobb szerepe. Kós Károly, aki publicisztikájában még a régi Erdély öncélúságára hivatkozott, első elbeszélésében, az *Ember a havas alatt*-ban már a kalotaszegi magyarok és románok 1848-as történetét idézte fel. S. Nagy László az Erdélyi Szemlében a román—magyar kultúrkapcsolatokat sürgette s a művészet nemzetközi hatásától várta, hogy megszűnjenek a népek közötti ellentétek.¹⁹ Az Erdélyi Szemle rendszeresen foglalkozott az erdélyi román irodalommal, s román írók is megszólaltak lapjain, például Isac Emil, aki a román progresszív háborúellenes állásfoglalását fogalmazta meg.²⁰ Szentimrei Jenő Új Erdélye pedig ankétot közölt a román—magyar közeledés feladatairól, s a Huszadik Századból vette át Szabó Ervin és Emil Isac nemzetiségpolitikai cikkeit.²¹ Ezekben a rövid életű s gondokkal küzdő lapokban az erdélyi magyar progresszív legjobb gondolatai és törekvései öltöttek alakot. Olyan törekvések, amelyeket a történelem később nemcsak igazolt, hanem ki is teljesített, s amelyek orientációt és erőforrást jelentettek a nagy történelmi fordulatot követő általános bizonytalanság idején. Ezek tették lehetővé, hogy az erdélyi magyar progresszív tiszta lelkiismerettel vállalhassa a nemzetiségi sorba került magyarság szervezésének és eszmei irányításának nehéz feladatát.

Ady és az erdélyi modell

A 20. század nálunk kétségkívül Ady Endrével kezdődött, nemcsak a költészetben, amelynek az egyik legnagyobb, valóban „forradalmi” megújítója volt, hanem a nemzeti jövőkép kialakításában és a nemzeti önismeret kritikai értelmezésében is. A 20. századi Magyarország igényét ő vetette fel máig ható érvényességgel, a 20. századi Magyarország látomását először ő festette láttató erővel a jövőt fürkésző tekintetek elé. Ady jelölte meg hitelesen helyünket a század Európájában, és rögzítette azokat a gyakorlati feladatokat, amelyek sikeres elvégzése esetén e helyünket be tudtuk volna tölteni. Az Ady utáni magyar gondolkodás egészen más, mint az előtte való. Vele valóban „új időknek” új eszméi hatottak: új ízlés határozta meg a művészeti gondolkodást, új normák szabták meg a közéleti cselekvés céljait és erkölceit. Ady két nagy történelmi korszak határán a jövőt fürkészi, a nemzeti megújulás lehetőségeit kutatja. Mögötte a régi Magyarország, amely látszatsikerei ellenére futóhomokra épült, és szorongásait talmi csillogással fedve várta a történelem ítéletét. A felszínen a valóban példa nélkül álló gazdasági fellendülés, a tért hódító polgári civilizáció, a mélyben viszont megoldatlanul maradt szociális, nemzetiségi és kulturális kérdések: megannyi rejtett akna, amelyeket azután, ahogy ez lenni szokott, a történelem rendre felrobantott, és ezzel az ezeréves ország is darabjaira szakadt.

A megújulás érdekében, a történelem csapdáinak elkerülése végett Ady mind-egyre Erdély példáját mutatta fel a tájékozódni kívánó elmék előtt. *Ismeretlen Kor-*

vin-kódex margójára című nevezetes vallomásos írásában, miközben Kolozsvár nagy szülöttének, Hunyadi Mátyásnak a „napkirályi” emlékét idézte fel, arról beszélt, hogy a történelmi Erdély mindig közelebb állott a nyugati civilizáció eszményeihez és szellemi áramlataihoz, mint a szűkebb értelemben vett Magyarország, sőt a maga szabadelvűségében és vallási-politikai türelmességében nem egyszer megelőzte a nyugati világot. „Erdély adta nekünk a Napkirályt — írta Ady —, Erdély szerezte a mohácsi veszedelmet, hogy megszabaduljon tőlünk. Neki volt Fráter Györgye, ki tudta, hogy kell a törökkel bántani s távol tartani tarkónktól a simogató német kezét. És Erdély látott elsőnek be Európába. Jött a nagy égszakadás, jött a protestantizmus, és Erdély érezte legjobban, hogy ez lesz az ötödik, hatodik vagy nem tudom hányadik honfoglalás, de az lesz. S oda-kapcsolta magát Európához, lelkébe engedett mindent, ami jött s produkálta a legmerészebb s legmagyartalanabb produkciót: az egészen újat. A nagy Kulturvolk a Rajna mentén még égette a zsidót, a dominikánus véredek csaholtak mindenütt Nyugaton, Erdélyben agg és primitív lelkű magyarok nem féltek circumcisiót kérni kóbor rabbiktól, szinte Ázsia szélén egy kis ország akadt, mely ki merte mondani, hogy az embereknek hite pedig az ő maguk dolguk.”

Ezt követve hivatkozott Karádi Pálra, aki Shakespeare születésének évében már drámát írt, Szenci Molnár Albertre, a zsoltárfordítóra, az „első magyar kultúremberre”, Árva Bethlen Katára, az „első asszonyíróra”, Mikes Kelemenre, aki „megmenti tisztaságát, becsületét a kemény, szegény, de szűz és erős magyar nyelvnek századokra”, II. Rákóczi Ferenc fejedelemre, az Erdély által pártfogolt Comeniusra, a székely balladákra, Erdély híres festőire: Bogdánra, Mányokira, Kupeczkyre, majd Wesselényire, Kölcseyre és az Erdélybe utazó Kazinczyra. Végül pedig a következőket állapította meg: „Ha száz évekkel hátrább cammogunk és csak cammogunk és újat nem tudunk adni, ha csak ha nem antikulturálisat, mi lesz velünk? Nem elég, ha vannak Apáczai Csere Jánosok, ha nem mély a néplélek, hiába dobjuk bele a métermázsás követ is, nem fröccsen fel a víz egy méternyire sem. Csakugyan mi vagyunk azok, akiknek nem jutott a nemesebb fajok szükséges szenzibilitásából? Erdély mást bizonyít, próbáljuk Erdélyt folytatni, hátha lehet.”

Ady Erdélyt állította követendő példának a századforduló nehezen tájékozódó, identitászavarral küszködő magyar közléte elé, és ebben a példaállításban alighanem kettős szándék és tanulság rejlett: egyrészt meg akarta védeni, a magyarság számára meg akarja tartani Erdélyt, amelyről a kiegyezéses korszak kormányainak többsége megfeledkezni látszott, amelyet legalábbis gazdaságilag és kulturálisan nem támogatott. Erdély mint történelmi és kulturális régió szinte eltűnt a századelő Budapesten központosított Magyarországon: az 1867 után helyreállított unió jóformán felszámolta az országrész régi hagyományait és viszonylagos különállását (amelynek fenntartása a svájci jellegű közigazgatási rendezés megalapozása lehetett volna). Ady erősen helytelenítette ezt az állapotot, mint 1908. szeptember 27-én Nagyváradon a *Holnap* című antológia bemutatkozó ün-

nepségén tartott előadásában kifejtette, az erdélyi hagyományok eltorzítása az egész magyarság kárára történt: „Erdély, a régi Erdély mindig magyarabb és sokkal európaibb volt, mint a nyolcfelé osztott és béna Magyarország. Kazinczy fejében sűrűhettek a nagy tervek: Dávid Ferenc, Bethlen, Apáczai Csere, Bolyai, Wesselényi stb. Nagy névsor lenne, de elég ennyi, hogy egy csodálatos, alig érintett titok fátyolához jussunk. Erdély, amely büszke, szabad államként tárgyalt Angolországgal, Franciaországgal, Svédiával, Hollandiával, Lengyelországgal, a birodalmi császársággal, természetesen az ottomán birodalommal, magyar gyűjtőlencséje volt minden európai kulturális sugárnak. Az unió megölte Erdélyt, habár 1867 után még sokáig, pár évtizedig, az erdélyi nyugtalan, csalafinta elme terület kapott politikában, irodalomban, tudományban. Most már nincs Erdély, s emléke sincs kézzelfoghatóan [...] az az Erdély, amely enyhítő körülménye volt Magyarországnak, s ahol Kazinczy Ferenc jól mulatott, nincs többé.”²²

Ady ugyanakkor Erdély sajátos történelmi és kulturális karakterét állította előtérbe, amelyet különben, a maga szabadelvű hagyományaival, politikai realizmusával érvényes mintának tekintett a nagy etnikai tömbök közé szorított és ezért nemzeti létében mindig is veszélyeztetett magyarság számára. Ennyiben Ady a transzilvanizmus, az „erdélyi gondolat” első megfogalmazói közé tartozott, sőt éppen az *Ismeretlen Korvin-kódex margójára* az első azoknak az írásoknak a sorában, amelyek még jóval a trianoni „impériumváltás” és az első világháború előtt a transzilvanista gondolatnak hangot adtak. Nemcsak megelőzte, hanem meg is ihlette azokat a későbbi, már a tízes években fellépő kezdeményezéseket, amelyek Erdély önmagára találását és az erdélyi tradíciók életre keltését sürgették. Ilyen módon az *Ismeretlen Korvin-kódex margójára* írója a háborús megpróbáltatások között őrlődő és a trianoni rendezéssel elszakított Erdély magyar szellemi megújulásának ösztönzője lett. Ady mítikus országrésznek látta Erdélyt, s egyszersmind történelmileg veszélyeztetett területnek, hiszen a 20. század első két évtizedében már tudni lehetett, hogy a bukaresti kormánypolitikát mind erősebb és nyíltabb hódító törekvések vezérlik, és az erdélyi román nacionalista párt vezetőitől sem volt idegen az országrész elszakításának gondolata, habár a nyilvános propagandát fékezte az az óvatosság, amellyel a román politikusok viseltettek a budapesti kormánnyal, illetve általában a német birodalomra támaszkodó Monarchiával szemben. Ady mindazonáltal az elsők között ismerte fel a magyar Erdélyre leselkedő történelmi végzetet, és már 1905-től kezdve kifejezésre juttatta aggodalmait (miközben azok, akik őt hazafiatlansággal vádolták, könnyedén siklottak el az erdélyi magyarság súlyos helyzete fölött!).

A BUDAPESTI NAPLÓban közölt *Elnémult harangok* című színbírálatában,²³ amelyben különben Rákosi Viktor és Malonyay Dezső közös színdarabján verte el a port, már igen sötét képet festett az erdélyi magyarságot fenyegető veszedelmekről (ez az írása prózai műveinek kritikai kiadásában nem kapott helyet, mint-hogy, úgymond, „sérti a szomszédos népek nemzeti érzékenységét”). „Láttam Biharban is — olvasom Adynál —, miként laposodott el a magyar vér folyó s mi-

ként oláhosodott, dekadált az erős, magyar fajta. Ezek csak a szélek. De mi lehet ott bent, a havasok körül? Mi tárulhat Erdélyben, a régi magyar mezőkön? Óh, nem kell ám vad-magyarnak lenni, hogy ez fájjon. Ez szíven foghat mindenkit. Mert itt szerencsétlen csere-vásár folyik s egy értékesebb, szükségesebb fajtát fal fel s fal még egyre az értéktelenebb, az emberi kultúrától messzebbálló. Ez itt a valóság. Sőt több a valóságnál. Erdély a magyar fajtanak több, mint egy fenyegetett terület.”

Ezt követte Ady *Se treasca* című (a kritikai kiadásból ugyancsak hiányzó) írása.²⁴ Ebben abból az alkalomból szólt a bukaresti politika erdélyi területi aspirációjáról, hogy a román etnográfiai társaság bejelentette: el kívánja készíttetni Erdély és a „kapcsolt részek” román nyelvű helységnévtárát. A költő tulajdonképpen azokhoz fordult, akik szüntelenül hazafiságukra hivatkoznak, s közben oda sem figyelnek a román irredentizmus mind hangosabb igénybejelentéseire. Ion Şirianu Rusura, az aradi TRIBUNA POPORULUI című román nacionalista lap szerkesztőjére hivatkozott, aki nyilvánosan a magyar állam hívének nevezte magát, lapjában viszont a bukaresti irredenták szószólója volt: „míg a hazafias Rusu Şirianuk idehaza próbálgatják lazítani nem túlerős kötelekeit a nemzeti államnak, odakünn Havaselvén, az ifjú román királyság már spiritualiter be is kebelezi a bekebelezendőket. Egészen a Tiszáig talán. A nyugati román országok sajtóját figyelmeztetik, hogy most, most... Közeleg a Világtörténelem régen megígért pillanata. És Románia készen áll a nagy pillanatra, mely Traján császár fiait felkelti az ázsiai csorda igája alól. A tudós etnográfiai társaság pedig Carol király védnöksége mellett jelenti ki, hogy Nagyvárad Oradea Máre s Érmindszent Mencenta.” Ady gúnyos hangon beszélt a román irredentákról, akiknek valóságos hatékonyságát akkor alig ismerte fel valaki, ugyanakkor úgy gondolta, hogy az erdélyi román helységnévtár elkészítése majd kellő figyelmeztetést jelent: „A román etnográfusok mintha nekünk tanítanak az etnográfiát. Nézzünk széjjel itt-hon. Szedjük rendbe a dolgainkat itthon. Lesnek reánk egyforma dühvel gonoszak és botorak...”

Mindaz, amit Erdély vélhető történelmi sorsáról Ady (és mellette a történész Jancsó Benedek, de rajtuk kívül alig valaki) elmondott, pusztába kiáltott szó maradt. Ezért vált a költő hangja drámaivá *S ha Erdélyt elveszítik?*²⁵ című, az 1912-ben kitört első balkáni háború napjaiban megjelentetett eszmefuttatásában. Ebben meggyőződéssel nyilatkozott arról, hogy Magyarország számára Erdély saját történelmi életképességének zálogát jelenti: „Erdélyre gondolva el kell lágyulnom [...] egy emlékekkel és szabadító vágyakkal egyképpen eltelt, kultúrás eklektikusnak [...] Árván, üldözötten, évszázadok keserű-sötét mélyébe hasztalan tekintve, babonára szorulva jajgattam, sőt hitetlenül: csak Erdély! Azóta egyre jobban tudom és hiszem ennek a babonának a miértjét: valóban az európai nemzettársadalmak legparancsolóbban fejlődéses korszakában Erdély volt: Magyarország.”

Ugyanitt a transzilvanizmus „szellemtörténeti” indokoltságát is megfogalmazta: „leírom, hogy Erdélynek külön lelke van s fenyegető, brutális, de vajmi le-

hető térképváltoztatások két emlőről szakítanának le két ikergyermeket, a magyart és a román. A szász megél vagy elpusztul magától is, eddig se csinált mást s az ő ügyük hasonlatos volna az oroszországi német kolóniákéhoz. De mi, magyarok s az erdélyi románok gyökereinkkel lennénk kiszakítva, mihelyst ez az őrült militáris világ, melyet ma még a szociáldemokrácia legáncsolni képtelen, diplomaták diagnózisa szerint kezd gyógyítani bennünket. Rongyolt és csaknem reménytelen fajtának tartom a magyart, pláne hogy demokratizáló forradalmába beleordított, tiport a nagykulturájú rontás, a háború. Mai, barbár csodák idején el tudom képzelni azt is, hogy Erdély hamaros megvalósulása lehet tüzes, vad álmoknak, mik nem minden alap nélkül kísértének az alsó Kárpátok alatt. De a dilemmás Erdéllyel évszázadok marasztaló szellemét lázítja föl a vad hazapolitika s hazátlanná tenne két szerencsétlen s minden más, nemes fölszabadulásra joggal váró nációt. Beszéljünk-e a Romániába olvasztandó magyarságról, melynek, ha lehet, rosszabb, embertelenebb s főképpen otthontalanabb sorsa volna a mai erdélyi románokénál? Minden további kérdést és választ átengedek azoknak, akik nem olyan nagy sovíniszták és politiciens, mint én, kinek csak Erdély-babonája túl nagy talán, de kinek Erdély egyetemes nyomorúsága fáj.”

Jegyzetek

¹A kor erdélyi magyar irodalmi életéről: Tolnai Gábor: Erdély magyar irodalmi élete. Szeged, 1933. 11-16.; *Ligeti Ernő*: Súly alatt a pálma. Kolozsvár, é. n. 20-23.; *Szentimrei Jenő*: Erdély tízéves magyar irodalma. Nyugat, 1930. I. 537-544.; *Varró János*: A romániai magyar irodalom előzményei. Igaz Szó, 1968. 1. sz. 112-123.; *Kozma Dezső*: A valóság igazsága. Írók kolozsvári szerkesztőségeiben a századfordulón. Kolozsvár, 1972.

²Tolnai Lajos levele Gyulai Pálhoz 1870. nov. 12-én (OSzK). Idézi: *Dávid Gyula*: A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság hetven esztendeje. = A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság levelesládája. Szerk. *Marosi Ildikó*. Bukarest, 1973. 10.

³*Dózsa Endre*: Előljáró beszéd. Erdélyi Lapok, 1908. I. Idézi *Varró*: A romániai magyar irodalom előzményei.

⁴Az irodalmi társaságokról: *Varró*: A romániai magyar irodalom előzményei; *Dávid*: i. m.; *Walter Gyula*: Erdély és Bánság irodalmi és kulturális egyesületei. = Pásztortűz Almanach. Kolozsvár, 1925. 254-270.; *Mózes Huba*: A romániai magyar írói tömörülések történetéből. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 1980. 2. sz., 189-200.

⁵*Jubász Gyula*: Ady és A Holnap. = Örökség. Bp. 1958. I. 238.

⁶Szervezői: Szávay Zoltán, Vermes Ernő költők, Lengyel László újságíró, Gálos Rezső irodalomtörténész, Pogány Mihály, a Temesvári Hírlap és Lovas Antal, a Neue Temeschwarer Zeitung főszerkesztője, Róth Ottó szociológus, szociáldemokrata vezető, Névák Rezső festő, Bürger Ernő ügyvéd és Manojlovics Tódor, ismert szerb író. Uő. *Kubán Endre*: Emlékezés a Dél Irodalmi Társaságra. Korunk, 1967. II. 1121-1124.

⁷*Varró*: A romániai magyar irodalom előzményei; *Németh Andor*: Emlékiratok. = A szélén behajtva. Válogatott írások. Bp. 1973. 562.

⁸Tolnai: i. m. 72.; *S. Nagy László*: *Harc a végeken*. Kolozsvár, 1930. 22.; Vö: A „Kelet” irodalmi és művészeti társaság. Erdélyi Szemle, 1918. 2. sz. 13.; A „Kelet” irodalmi és művészeti társaság tisztikara és tagjai. Uo. 20.

⁹Különösen az Erdélyi Figyelő szorgalmazta a magyar—román közeledés ügyét. Az 1. szám Itt vagyunk című szerkesztőségi beköszöntője a következőket jelentette ki: „nem gyűlöletet hozunk és nem kalapáccsal jövünk, hogy éket verjünk a magyar és nem magyar testek közé”. A lap az erdélyi gazdasági élet, közlekedésügy és művelődés fellendítése mellett érvelt, és figyelemmel kísérte a romániai politikai életet, sajtót és irodalmat is.

¹⁰A Kalotaszeggel két nagyobb építészeti munkája között foglalkozott Kós Károly 1912. jan. 7-től márc. 26-ig. Összesen tizenkét száma jelent meg. Erdélyben, Budapesten, Debrecenben, sőt Lausanne-ban és Chicagóban is voltak előfizetői. (Lausanne-i előfizetője az ott nevelkedő Boncza Berta volt.) Vö. *Bajor Andor*: Ki mondjon igazat, ha nem az ember. Beszélgetés Kós Károssal. Igaz Szó, 1968. 11. 635-641.; *Kós Károly*: „Kalotaszeg” főmunkatársa. Korunk, 1962. U. 1069-1071.; *Varró*: Kós Károly, a szépíró. 51-60.

¹¹Vö. *S. Nagy László*: *Harc a végeken*; Uő: *Holtából nőtt élet*. Egy irodalmi szerkesztő emlékei. (Kézirat. OSzK Kézirattár, Fond 175.)

¹²Vö. Szentimrei Jenő nyilatkozata. = Huszár Sándor: *Az író asztalánál*. Bukarest, 1969. 12.; *Vita Zsigmond*: *A transzilván irodalom útkeresései*. Pásztortűz, 1936. 367-368.

¹³Sándor József előadása az Országos Nemzeti Szövetségben 1904. nov. 5-én. Idézi *Gyárfás Elemér*: *Erdélyi problémák*. Kolozsvár, 1923.

¹⁴„...ez új felfogásnak az unionisztikus magyar uralmat illető kritikáját teljességgel magunkévá tehetjük” — írja Gyárfás Elemér: *Erdélyi problémák* c. könyve kapcsán. *Szeksfű Gyula*: *Az erdélyi probléma*. Napkelet, 1925. 453-466.

¹⁵S. K. [*Kós Károly*]: *Erdély és a pesti közvélemény*. Kalotaszeg, 1912. 2. sz. 1-5.

¹⁶Vö. *Tabéry Géza*: *Emlékkönyv*. Kolozsvár 1930. 19. Lásd: (-e-): *Erdélyi levél*. Erdélyi Figyelő, 1914. 1. sz.; *Horváth Árpád*: *Az erdély-részi iparfejlesztésről*. Uo. 1-2. sz.; *Alsó László*: *Erdély közlekedés-ügye*. Uo. 1-5. sz.; *Nagy Rezső*: *Az erdélyi árvizek és vizek és szabályozása*. Uo. 2. sz. stb.

¹⁷*Walter Gyula*: *Erdély irodalmi jelentősége*. Erdélyi Szemle, 1917. 6. sz. 59-61.; *Finta Zoltán*. *Levél a szerkesztőhöz*. Uo. 9. sz. 97.; *S. N. L.* [*S. Nagy László*]: *Vita az erdélyi irodalomról*. Uo. Vö. még: *Walter Gyula*: *Erdély és az irodalom decentralizációja*. Uo., 1918. 16-17. sz. 1-2., 18-19. sz. 9-10.

¹⁸*Szentimrei Jenő*: *Erdély írói*. Híd, 1927. 96-100.

¹⁹*S. Nagy László*: *Nemzetiségek és kultúrközösségek*. Erdélyi Szemle, 1918. 8. sz. 63.

²⁰*Isac Emil*: *Háború és irodalom*. Erdélyi Szemle, 1947. 11. sz. 113-115.

²¹Szentimrei Jenő idézett nyilatkozata. *Huszár*: *Az író asztalánál*.

²²*A Holnap*. Ady Endre előadása. Nagyvárad Napló 1908. szept. 29. In: Ady Endre i. m. III. Köt. 130-134.

²³Budapesti Napló 1905. jan. 21.

²⁴Budapesti Napló 1905. máj. 24.

²⁵Husztadik Század 1912. 737-738.

Bertha Zoltán

„A szép mindig korszerű”

Dsida Jenő kritikai nézeteiről

Játékos életöröm és elégikus elmúlásérzet; delejező szépség- és formakultuszba oltott harmóniavágy; éteri létderű és átesztétizált haláltudat transzcendens-mítoszi kisugárzása: talán hitelesen közelíthetünk ilyesféle fogalmakkal a „csipkehúsú” (Áprily Lajos), a „széphangú” (Weöres Sándor) Dsida Jenő lírájához és életművéhez, még ha olyan eredménnyel is, mint amilyenre maga Dsida utal aforisztikus megfogalmazásában: „Költőről beszélni majdnem annyi, mint szitával vizet méríteni.” Kétségtelen mindenesetre ennek a varázslatos létköltészetnek az a sugallatos ereje, amely az organikus esztétikai és etikai világérzékelés, a tiszta és eredendő csodálaton alapuló bölcséleti kitárulkozás, az antik, a keresztény, az új klasszikus értékszemlélet ősrök hagyományminőségeire támaszkodó metafizikai fogékonyság olyannyira jellegzetes összetevőiből táplálkozik. Vallomásai egyikében (*Az ember csodálkozik*) például azt fejtegeti a költő, hogy a valódi és hiteles filozófiai gondolkodás a világra csodálkozó elemi felismerésből, mélyen személyes élményből származik: „a világ pusztá létezése korántsem magától értetődő dolog. A létezést, a világot olyan nehéz megfejtetni és megmagyarázni, hogy sokkal természetesebb lenne, ha nem is volna semmi”; „valószínűleg ez a csodálkozó megdöbbenés foghatta el azt az embert, aki legelőször filozofált a világon”. S ez egészen pontosan vág egybe azzal, amit Arisztotelész így szögez le a „legrégibb bölcselkedőkről”: az emberek „most is, meg régen is a csodálkozás következtében kezdtek filozofálni”; „az ember rendszerint azon kezd, hogy csodálkozik, hogy valami úgy van, ahogy van”. De az emberi gondolkodástörténet másik végpontjáról Wittgensteint is ide idézhetjük: „Nem az a misztikum, hogy *milyen* a világ, hanem az, hogy *van*.”

S ennek a lírai világszemléletnek a kisugárzó ereje „ideál” és „való” aranyi eszményszintézisétől, az „ideálszép” feltétlen esztézisétől, a nyugatos artisztikum-igény és művészetközpontúság stilizáló perspektíváitól is éppúgy növekszik, mint a modernizmus bizonyos felszabadító (expresszív, szürreális) imaginista stílus-hatásaitól vagy akár a sorsérzékeny erdélyiség ódon veretességétől. Ez a virtuóz formatechnikájával, zsongító dallammeneteivel, mennyei létvidámságot és egzisztenciális melankóliát, misztikumot és bölcsességet, üdítő életmámort és sejtelmes szorongást, egyetemes Isten-hitet és krisztusi szenvedésélményt egyszerre árasztó hangulataival — egészében bűvös káprázatosságával — olyannyira sajátosan egyedülálló költészet voltaképpen „abba a líratípusba sorolható, melyet *eszménykövetőnek* nevezhetünk. Az eszmény mint transzcendens cél feltételezi az

eszménykövetés és az eszménymegvalósítás gyakorlatának erkölcsi életcélá tételét, az ’evilágivá tett transzcendens’ paradoxonának feloldását” — állapítja meg Láng Gusztáv, kiemelve „áhitat és humanizmus” döntő jelentőségét is. Égi és földi, véges és végtelen dimenziók ölelkeznek itt gyermeki, angyali, bájos-rokókós, kegyelmi-szagrális romlatlansággal; s „a profánnak és a szentnek ez az egyidejűsége olyan reveláció, olyan csoda, a szépségnek valami olyan változata, amit csak beavatottak tudnak érzékelni” (Cs. Gyimesi Éva). A Nyugat „nagy muzikálisainak” (Kosztolányi, Babits, Tóth Árpád) vagy a magyar barokk klasszikus mestereinek (főként Csokonai) költői rokonaként Dsida szeret mindent a misztérium, a „kozmosz átjárása” felé tágitani; „a természeti képet is úgy ragadja meg szemléletével, hogy misztikumá finomíthassa” (Áprily Lajos); „áhitatélvező”, átszellemítő, megszépítő poétikuma és „lelkivilága zsúfolt díszítésű, örökégs, cifra sírkamrás velencei barokk templomocskához hasonlatos, melynek zsongó csendjébe a harangszó szinte belehal” (Jékely Zoltán); a „profán és keresztény hangulatok bájos, tündéri váltakozása” „középkorban ódon, de ilyen sajátos házasítással mégis modern világérzést varázsol”; s az „arany és kék szavak” énekese így „nem csupán angyalian játékos”, nem egyszerűen „a derűs szomorúság lírikusa”, hanem egymásnak felelő minőségek között megteremtett feszültségek költője is: „Angyali, de erotikus. Szorongásos, de öngunyoros. Érzelmes, de ironikus. Vallásos, de panteisztikumba villanó. Halk szavú, de feszült. Lehangelő, de drámai. Logikus, de indulatos” (Páskándi Géza). A költő „a bűnös föld és a mennyi fényesség között repdesett folyton. Pünkösdi galambbá szeretett volna válni. Ebben az örökös és eszményi harcában a Múza volt az egyetlen, aki szerelmesen és makacsul mindig kitartott mellette. Az örök költő csalhatatlan érzéke és valami édes illat árad a verseiből” (Tamási Áron).

S hogy az erdélyi költőóriás, a „tudós költő” — aki „a csodálatosan finom, éteri érzések s a meleg, mély humánus” hatásával igézte még azt a háború utáni nemzedéket is (annak értő nagy részét), amely a verseken kívül nemigen ismert, ismerhetett a prózaíró, az elbeszélő, az útirajz-szerző, a tanulmányíró, az esszéista, a publicista, az irodalom-, művészet- és színházkritikus, a riporter Dsida (a kitagadott, lesovinisztázott, katolikusnak és „kleriko-fasisztának” bélyegzett Dsida) teljes vagy teljesebb életművéből semmit —, hogy a poeta doctus (aki szinte megrészelegülten rajongott kedves mestereiért) minden más műfajában is képviselte-e a lírájában elért legmagasabb értékminőségeket: ez persze vitatható. De az vitathatatlan, hogy Dsida Jenő minden írása, minden sora fokozott figyelemre érdemes, a teljes életmű feltárása és feldolgozása immár elengedhetetlen feladat. A teljesebb Dsida-kép kialakításában úttörő munkát vállaló, a cikkek, riportok, novellák, levelek első alapos gyűjteményét, válogatott kötetét (*Séta egy csodálatos szigeten*, Kriterion, 1992, második kiadás: 2005) megszerkesztő és bevezető tanulmánnyal ellátó Marosi Ildikó joggal hangsúlyozhatja, hogy „áttetsző tisztaság jellemzi valamennyi írását, nyelvi és műfaji tisztaság — akár csak a költészetét”; amit „Áprily ír Dsida költészetéről, ez jellemző publicisztikájára is: ’Rendkívüli

szuggesztivitással indult, feltűnő formai alkalmazkodni tudással és hajlékonysággal;” „írt tájékozottságról tanúskodó színikritikákat, az alkotás problémáit belülről érzékelő könyvbírálatot (főleg költők műveiről), olykor egy-egy képzőművészeti cikket is, amelyekkel méltán foglal helyet a két háború közötti évtizedek romániai magyar kritikátörténetében”. S valóban, ezek az (eredetileg legnagyobb-részt a *Pásztortűz*, az *Erdélyi Helikon*, a *Keleti Újság*, az *Erdélyi Lapok* hasábjain napvilágot látott) vallomásos kisesszék, jegyzetszerű ars poeticák, szubjektív kritikai és művészeti reflexiók, egyszerre lírai és tárgyyszerű tudósítások egyrészt sokféle sajátos alkotói műhelytitokra (sőt műfordítói műhelygondra), intencióra, meggyőződésre világítanak rá, másrészt változatos és gazdag érvkészlettel, határozottságában (a polémiáktól sem elzárkózó állásfoglalásokban) is rugalmas ítélőképességgel mutatnak rá különféle esztétikai és irodalomtörténeti problémákra, gondolati-eszmei törekvésekre, szellemi mozgásfolyamatokra, irányzatokra, átrendeződésekre, s még ideológiai, kisebbségi önvédelmi és közösségépítő szükségletekre és távlatokra is. Európai horizontú minőségelvűség és értéktudatosság, kíváncsiság és megértés, erkölcsi magasrendűség és feltétlen szellemi nyitottság — sokféle orientációt és különböző értékfajtákat megbecsülő tágasság, műveltség, erudíció, igényesség hatja át szerzőjük kritikai véleményeit és nézeteit. A költő világképének alapértékei, szemléletének jellegzetes alapvonásai („áhítat és humanizmus”) nyilatkoznak meg Dsida írástudói működésének, írásművészetének minden területén. (Ugyan „nem teoretizáló alkat, de biztos ízlésű bíráló” — Láng Guszáv — a költő monográfiája /ld. uő: *A lázadás közzjátéka — Dsida-tanulmányok*, Szombathely, 1996; uő: *Dsida Jenő költészete*, Bukarest—Kolozsvár, 2000/ — szerint is.) „Dsida Jenő cikkei, esszéi, tanulmányai irodalomról, művészetről, vallásról, a magyar nyelv szépségeiről Babits és Kosztolányi legjobb ilyen témájú munkáival vetekednek, s az érdekes kortársakról készült portréi, interjúi, emlékezései bepillantást engednek a harmincas évek Erdélyének az anyaországgal együtt lélegző kultúrájába. A könyv- és színikritikák, novellák, karcolatok, vallomások Dsidában egy olyan prózaíró és irodalomszervezőt mutatnak be, aki méltó az eddig jobbára költeményeiből ismert fiatal zsenihez. A számos, eddig válogatásban meg nem jelent kiváló írás nemcsak Dsida Jenő pályaképének jobb megértését szolgálja, de arra az adósságra is figyelmeztet, melyet még legnagyobb költőink, íróink gyűjteményes, kritikai kiadását illetően sem egyenlítettünk ki” — jelenti ki Szentmihályi Szabó Péter a Dsida Jenő prózáiból Tertinszky Edit által válogatott kötet (*Levelek a havasról*, Bp., 2001) előszavában.

*

Költői szerepfelfogásában a „poeta angelicus” Dsida természetszerűen a kényesen őrzött szellemi, világnézeti függetlenség híve volt. Mit tegyen a költő zörgő csontú éhes emberek, egymás hajába tépő kalmárok, házak körül settenkedő farkasok láttán, ezerféle lobogók csattogása és sohasem sejtett világvégek apokaliptikus jelei közepette — teszi fel a nyugtalanító kérdéseket Olosz Lajos *Bar-*

langhomály című verseskönyvének méltatása kapcsán. S mintha magáról is beszélné, úgy veszi védelmébe azt a művésztípust, aki intim világában egyedül marad, menekül a hörgéstől és csatazajtól, magányosan ül barlanghomálya mélyén, s ezért önzőnek és individualistának bélyegzik — miközben pedig ő a benne elrejtett emberről szól és mindenki képmása előtt hajt fejet önmagában. Mit tegyen tehát a poéta, „aki nem elég ostoba ahhoz, hogy felüljön az újfajta világboldogítások torz cipőkrémreklámjainak? Akinek nem elég hosszú a szakálla ahhoz, hogy cégjegyző próféta legyen? Aki nem elég agyafúrt és becstelen arra, hogy lélek nélkül lelkesítsen és napi zsoldért riadót trombitáljon? (...) aki nem szabadalmazott világnézetek röpcédula-osztogatója, nem kétes szólamok hangtölcsére, nem társadalmi hadvezérek adjutánsa, hanem csak poéta? Kicsit gyermek, kicsit szórakozott, de hatványozottan ember: elíziumi harmóniára éhes, s a görög istenek italára szomjas?” S a válaszba, a konklúzióba foglalt — és némileg önarcképszerű — lírai-vallomásos credo pedig *Az írástudók árulása* Babitsának hitvallásával is összecseng: az autentikus költői magatartás, a szellemi méltóság nem más, mint „az emberi életvágy és szépségigénylés szemrehányó búcsúja az elfordult és eltorzult világtól, a pogány humanista hitvallás életről, halálról és azok értékeiről, a telített egyéniség fejfölemelése a csillagokig, a világba hullott ember révedezése és csodálkozása, a gyermek játszadozása szószirmokkal és gondolatkavicsokkal”. Mert — szögezi le önérzetesen és aforisztikusan —: „A szép mindig korszerű. A cselekedet nem mindig irodalom, de az igazi irodalom már magában véve is mindig cselekedet.” (Ehhez képest a propagandairodalom egyedül üdvöztető programokat követel, azt sem eldöntve, milyen legyen az: „szocialista program, keresztény, liberális, fajvédő, nemzeti, kozmopolita, felekezeti, antiszemita, vegetáriánus, eszperantista vagy kommunista program? Avagy mindegy, csak program legyen és kész az irodalom? Vagy csak az egyik jó? Mindegyiknek a magáé? Konkurens szatócsok harca az irodalom?”)

Ennek a spirituális és esztéticista világfelfogásnak egy másik vetülete pedig egészen pontosan rokonítható Kosztolányi látásmódjával. Az *Esti Kornél énekében* a poétikusan kifejeződő (de a novellaciklusban motivikusan is felbukkanó) legfőbb szemléleti jegyek így tömörülnek: „Légy az, ami a bölcs kéj / fölhámja, a gyümölcshéj / remek ruhája, zöld szín / fán, tengeren a fölszín: / mélységek lát szata”; „Mit hoz neked a bűvár, / ha fölbukik a habból? / Kezében szomorú sár, / ezt hozza néked abból”; „Minden bűvárnak oly nagy / a képe”; „Jaj, mily sekély a mélység / és mily mély a sekélyesség”. A *mélység babonája* című Dsida-jegyzet pedig mintegy költői prózában vagy prózaversben bővíti e metaforikus-szimbolikus látomás képszerűségét: dicsérve a tenger felületének, a nap, a hold, a szivárvány színeiben játszó víz csillogásának a szépségét, s leírva az alatta tátongó, hideg és fullasztó zöld homály, cápás-polipos infernó riasztó birodalmát. Leszögezve, hogy ő ebben a mélységben nem hisz, és örülnék tartja a bűvárt, aki ide száll le bizonytalan kincsekért. S mint Kosztolányi *Marcus Aurelius*a (akinek „nem kellene ők se, kik titkon az éggel / rádión beszélnek, a jószok, a bonczok, / a fer-

de vajákos”), azt is kijelentve, hogy ideálja a klasszikus, biztos és nyugodt ember, aki számot vet az élet és a halál tényével, s a tiszta ráció világosságával kutatja a dolgok végső értelmét; aki „szereti az örömet, a szellem élvezetét, az egyensúlyt és az egészséget”. Ami pedig elhajlik ettől a józanságtól és igazságtól, az betegség, „elferdült táltosok, jósok és vajákosok fantáziája, hisztéria és lázalom”; ellenben „a klasszikus ember szeme homályosság és árnyék nélkül csillogtatja a jóság, becsület, tudás és művészet kincseit”. (Ld. mindehhez: Láng Gusztáv: *Kosztolányi és Dsida*. In: *Évfordulós tanácskozások — Dsida Napok 2007*. Szerk. Muzsnay Árpád, Szatmárnémeti, 2007.)

Ezek a nyilvánvaló létszemléleti kapcsolódások a Nyugat első nemzedékének etikai esztétizmusához, keresztény sztoicizmusához: elsősorban a harmadik nyugatos nemzedék irányultságában — annak új klasszicizmusában, új mitologizmusában — kontextualizálható. Visszahajlás ez az egyéniség- és szépségkultusz övezeteihez, a sajátos és fokozott második nemzedéki ideologizmus, kollektívizmus, objektívizmus készítéseit megelőző szellemiséghez, paradigmához. Talán ez az ízlésbeli diszpozíció is közrejátszik abban, ahogyan Dsida József Attila *Döntsd a tőkédt, ne siránkozz* című kötetét megbírálja. A régi magyar lírai hangzásvilág reminiscenciáit, a „Balassa előtti virágénekek”, regősdalok, középkori ráolvasások, „kuruc rigmusok naiv muzsikájának” visszhangjait dicséri — vagyis a formaművészet, a stilizálás remekléseit —, ám az erős forma mögötti tartalmat kevesli, a programversek aranyfedezetét hiányolja, a „hideg és disszonáns” ideologikus kiszólásokat helyteleníti. (Néhány évvel később egyébként revideálja véleményét, s felsőfokon nyilatkozik József Attila egész költészetéről.) (Ld. erről: Lisztóczy László: *A vadvirág és a lilium — József Attila és Dsida Jenő barátsága*. In: uő: *A költő feltámadása — Tanulmányok Dsida Jenőről*, Eger, 2008.) — A nyugatos eszménytartalmakhoz és kifejezőskultúrához kötődő látásmódjuk, szimbolista-impresszionista, újromantikus intonációjuk jelenthette vonzóerejét a nagy erdélyi, helikoni triásznak is Dsida számára — aki finom hallásával és ízlésével, mértéktartó és összetett véleményalkotásával sokféle értéksajátosságukra tudott rezonálni. Reményik Sándorban — a transzilvániai magyar irodalom hőskori romantikájának hírnökében és fogalommá vált képviselőjében — például különösképpen tisztelte a megnemesítő morál apoteózisát, esztétikai átvalóságát, spirituális és szakrális szépségértékét; „a tiszta művészet felületi csillogásán kívül valami mélyről előtörő fényesség is árad belőle: a hitben, böjtölésben, imádságban megtisztult ember arcának fényessége, az eszmékért lüktető szív tüze és sugárzása” — hirdette róla; s hogy „a magyar szó katakombákba visszahúzódó szertartásainak őskeresztényi értelemben vett apostola ő, a lemondásnak, a belső élet tiszta szerénységének, a nagy megtisztulásnak prédikátora”; s tömegek lelkét is megrázó, érzelmeket felkavaró és megmozgató hangja elválhatatlan egységbe forrott a kisebbségi nemzetközösség létfenntartásának minden mozzanatával. Akinek verseiben „a természet és lélek minden szépsége, minden játéka, minden ereje és vihara itt kápráztat, csillog és viharzik”; s úgy zenélnek e költemények,

mint meghatározhatatlan hangszer, melynek muzsikájából éppúgy kihalljuk a cselló lágy érzelmességét, mint a kürtök kemény harsogását, vagy a végtelenből érkező és végtelenbe suhanó szélről zöngétett aeolhárfa sejtelmes hangjait”. „Erdély irodalomtörténeti nagyságú dalnokának”, az „utolsó bárdnak” a jelentőségét úgy nyomatékosítja itt Dsida, mintha kissé beleérezné abba saját művészeti ideáinak is a megvalósulását. Mert máskor, pontosan és elfogulatlanul, azt is megjegyzi — egyes fiatalabb írók vádjaira reagálva, miszerint Reményik a parnasszisták elefántcsonttoronyába húzódna —, hogy ha a finomkodó parnasszienek „bravúros pepecselő ötvösmunkával csiszolták ki ékszerszerű, gondosan programtalan, csak a művészi szépet” célzó verseiket, akkor Reményik éppenséggel „rajta hagyja versein az anyag minden faragatlan durvaságát és merevségét, de ugyanakkor minden sorával megéreztetni azt a közvetlen kapcsolatot, amely az élet és a vers között lüktet. A parnasszienek elsősorban formavirtuózok voltak, Reményik Sándor még utolsósorban sem az.”

Úgy értékeli és méltányolja tehát Dsida az erdélyi, nemzeti sorsköltészet tagadhatatlan teljesítményeit, hogy az övéhez képesti másságukat egyrészt saját értékszempontjai szerint is méri, másrészt világosan tapintja ki azok határait. Tényszerűen állapítja meg például, hogy „az önállósult erdélyi magyar irodalom első évtizedében nem búgtak nálunk a szerelem vágyakozó sípjai. Pán aludt valahol a havasok medvebarlangjában. A pajkos faunok és nimfák nem merészkedtek csiklandó játékra az ólomsúlyú ég alatt. Reményik Sándor, Áprily Lajos, Tompa László, Bartalis János és Szentimrei Jenő nemigen írtak úgynevezett szerelmes verseket. Talán Szombati-Szabó István, ez a Debrecenből jött fiatal poéta volt az egyetlen, aki *Széfa*-ciklusával szerelmes dalokat mert zengeni az erdélyi sziklák között, az egyetemes borongás napjaiban.” Ez a mégsem játszi, idilli, hanem „tusakodó”, „végzetszerű” — és „furcsa illatú”, „egzotikus”, adysan szecessziós és haláltragikumú — szerelmi líra ragadja meg főként Dsidát, miközben e költészet egész retorikai felépítését, „ódon zamatú” szépségeit, biblikus vétetésű, „gondolatritmusos”, „litániaszerű”, „monoton mormogását” („kemény kálvinista magyarságát”) is különösnek és időtállóknak tartja.

Látóhatárának széles kiterjedésével Dsida Jenő bizonyos fokú összekötő, összekapcsoló, így fontos kiegyenlítő-kiegyensúlyozó szerepet is betöltött irányzatok, áramlatok, nemzedékek, változatos szemlélettípusok között. Kosztolányi nyelvművészete (a modern magyar költői nyelvet „megtisztított, pallérozott, zenei könnyűségében” világirodalmi csúcokra emelő teljesítménye) iránti hódolata például nem homályosítja el Ady-tiszteletét sem. A „nyelv zenéjének, szókapcsolásának, gondolatfűzésének, általában annak, amit a költészet testének nevezhetnénk, Adynál nagyobb mesterét mai fogalmaink szerint nem lehet elképzelni” — állítja, s „borzongó” misztikummal teli szerelmi lírájában „két lélek és test sors rendelte, önmarcangoló egymás felé vergődését” hangsúlyozza, vallásosságában „az örök emberi pietás” megrázó személyes élményszerűségét (mely „mint borzalmas segélykiáltás harsan ki a végtelen diszharmóniából egy megsejtett kormányzó Valakihez”), ma-

gyarságküzdelmében pedig a megrendítő önismereti mélységek eszméltető tragikumát és katarzisát. De az Ady-utánérzések határozott elkerülésének szándékával az Ady-hang folytathatatlanságát is nyomatékosítja („ma már nem írhatunk az Ady Endre hangján” — amely „mégis örökké tiszta csengésű és el nem halkuló marad”, mint ahogy Homérosz is, noha „már nem írunk eposzt”). Viszont abban is igaza van, hogy Erdély lírájában, „bár tompán és messziről zöngve, de mindenhol kiérezhető az Ady-intonálás”. Nem idegenkedik tehát Dsida Ady prófétikus beszédmodorától, de például Szabó Lőrinc megint egészen másféle — köznapiasan, élőbeszédszerűen dialogikus, racionalizáló-profanizáló (jellegzetesen második Nyugatonemzedéki) — tónusaira is fogékony (a „fanyarul édes, keményen megkomponált, kristályosan tiszta, férfiasan zárkózott és szemérmes” versekre). És (a marosvécsi, helikoni íróközösség vagy az Erdélyi Szépmíves Céh szellemisége, ügye, jelentősége melletti hűséges kitartás közben) figyelve nemzedéke, sőt a fiatalabbak sokágú törekvéseit, nem zárkózik el saját korosztályának szenvedélyesebb társadalmi érdeklődésétől és vállalkozásaitól sem, megbecsüli az Erdélyi Fiatalok mozgalmának eredményeit, a főiskolás-értelmiségi kezdeményezések és önszerveződések közösségerősítő tevékenységét. „Magam is azt szeretném, ha az új írónemzedék nyíltabban nézne szembe az élet valóságával” — szögezi le, ugyanakkor a valódi erkölcsi és szellemi minőséget is számon kérve. Ennek jegyében siratja el és méltatja felsőfokon Balázs Ferencet, ecsetelve az erdélyi magyar nép, a falu felemelését célzó hallatlan erőfeszítéseit, legendássá vált, apostoli munkásságát: „Szövetkezetet alapított, minden téren igyekezett megvalósítani eszméit, vasárnapi iskolákon és tanfolyamokon oktatta népét hasznos és gyakorlati ismeretekre, megváltoztatta a falu képét, és kicsinyben megvalósította mindazt, amit egész Erdélyre vonatkozó érvénnyel megvalósíthatónak hitt.” A minőség magasrendűségének követelményéből nem engedve bírálja ellenben Dsida a fiatalok némely akcióit, illetve rója fel azok sikerületlenségeit. Például az *Új arcvonal* (1931) című nemzedéki antológia színvonalát mérlegelve a tehetség jeleit többeknél aggályosan és tágkeblűen elismeri, ugyanakkor erőteljesen figyelmeztet a szembetűnő fogyatékoságokra. S nem pusztán a művészi gyengeségekre, hanem a legalább irodalmon túli szellemi-ideológiai értékteremtő erő hiányára is; „Éppen az nincs ebben a könyvben, amit a címe ígér. Nincs benne arcvonal. Nincs bátor, tiszta, alapos tudásra fektetett meggyőződés, nincs harc, nincs front, nincs fiatal és újszerű egység. Nincs művészi tökéletesség, és nincs, ami ezt legalább mint irodalmon kívül álló szociális tünet elfeledtetné: világnézeti egység.” Vagyis az önképzőköri jelleg világszemléleti karakterhiánnyal párosul. A „nemzedék árulói” közé sorolhatóság igaztalan vádját is vállalva ismételteti Dsida, hogy a tehetség nem azonos a fiatalsággal (nem mindenki zseni, aki húszéves, és nem mindenki „kivénhedt ’hülye’, aki a negyven évet túlhaladta”), s hogy „a szép kezdet termékeny és nagy tizenöt évéhez” méltó folytatás, őrsekváltó utánpótlás egyelőre nemigen mutatkozik (néhány kivételtől — Szemlér Ferenc, Böződi György, Kiss Jenő stb., illetve a legfiatalabbak falukutató, szociografikus, világszemlélet-alakító törekvésétől — eltekintve). Mert az egészre, az erdélyi magyar kultúra teljességére és a kisebbségi

sorskérdések, a nemzetiségi létprobléma súlyosságára tekintő Dsida minden értéket annak sajátos minőséglehetősége szerint mér, mindenütt az üde, izmos, markáns tehetséget keresi, s egyaránt becsüli a sokféleséget, a különbözőséget meg az együttesen kibontakozó sajátosságtartalmakat. „Ami a kisebbségi magyarság sorskovácsolta egységének jövőbeli képét illeti, korántsem valami olyan külön világnézeti egységre gondolok, mely mindent magában foglal és helyettesít. Szükségesnek látom azonban, hogy minden világnézeti csoportosulás keretében kiérlelődjenek azok a meg-egyező kisebbségi vonások, amelyek már a kisebbségi önvédelem közös szükségességének felismerését és vállalását jelzik” — vallotta. Ez pedig „emelkedett, alapos, ragyogóan sokoldalú kritikai szellem” megteremtését feltételezi, önkritikát és önismeretet igényel, mert „befolyásoló, átalakító, szuggeráló misszióteljesítésével” csak így lehet Erdély (a „hittel hitt” Erdély) — ez a „szabad szellemet, humánusot sugárzó föld” — „a jövő magyar irodalmának kovása”.

Értéktanúsító lényeglátás és elemző differenciáltság egyszerre tükröződik, kedély és bölcsesség egyaránt érvényesül Dsida okfejtéseiben, amikor nagy elődökről, szeretett kortársakról vagy éppen pályakezdőkről szól. Amikor azt vázolja, hogy az idősebbek régi álmokat, emlékeket dédelgető szellemidézgetései helyett a kisebbségi sorba beleszületett fiatalabbak miképpen fordulnak a konkrét helyzetek és valóságtények felé. De hogy a különbség nem több, mint „az egymásra ütő, egymásra megszólalásig hasonló apa és fiú közötti örök különbség”. S hogy a méltó emlékezés nem a múltsiratás, hanem a sors vállalása és a munka folytatása, s ha kell, az elődök pótlása. Ilyen bensőséges tiszteletadással, emberi közvetlenséggel és józan emelkedettséggel rajzolja a kultúraalapító Kuncz Aladár, Kós Károly, Kemény János arcvonásait; de még Szabolcska Mihály korjellemző (főként „a nemesebb értelemben vett chanson-költészet iránti”) tehetségéről is ejt jó szavakat (a valós mértékeket persze sosem tévesztve el). S mintegy a helikoni szellem magaslatairól lát rá a próza- és drámaírási kiválóságaira is, a „hiperintelligens” (a kezét „a világ pulzusán” tartó) Bárd Oszkártól a világirodalmi rangú Tamási Áronig. Karácsony Benő elbeszélőművészetében a „játszi, könnyelmű és szórakoztató” felszín alatt meghúzódó mély emberi érzéseket, az egyszerűséggel, a pátosz, színpadiaasság, nagyképűsködés nélküli természetességgel érvényesülő magvas igazságokat, a „kedves, kedélyes bölcsesség”, „aranyos humor” és szelíden megbocsátó, „férfias jóság” fényét csodálja; s hogy jobboldal, baloldal helyett az író a „napos oldalt” választotta. És lenyűgözőnek találja ugyanakkor Nyíró József „sziklákat mozgató, elemi áradással hömpölygő szóművészetét” is, a „székely nyelv, a népi zamatok irodalmivá finomodását”, általa a zordon havasi világ, a székely néplélek elementáris megszólaltatását, a megbabonázó hősiség és tragédia kifejezését — egy „végzetes elrendeltségű, hatalmas lelkű nép felhőkig növvő” mítoszával. A „vad székely rengeteg féktelen, szertelen, súlyos”, de humorral is átszőtt romantikája ez, Jack London, Kipling vadonregényei mellé „székely dzsungelkönyvet” helyező valóság és varázslat, amelyben a „sötét havasi emberek” is: emberek; s „ezt a szép, meleg, jóleső, kenyérízű emberséget tudta életre kelteni Nyíró olyan írói hatalommal, tudással és

biztonsággal, amilyenre a világirodalomban is kevés példa van”. A regionális sajátosság így tehát éppen nem elszakad, hanem gyökeresen és analogikusan bekapcsolódik a világkultúrába: „akár a préríken száguldó indiánok, az amerikai honfoglalók és kaliforniai aranyásók romantikája”. A székely nyelviség és irodalmiság egyébként is szerves alkotórésze az összmagyar irodalomnak, hirdeti Dsida: „nem üres provincializmusok és góbéságok összehalmozásáról van szó, hanem a székely lélek sajátos, szép és értékes megnyilatkozásainak belesimulásáról az egyetemes magyar irodalomba, mindenki által érthető, de mégis székely ízű, a székely népgondolkodásnak megfelelő nyelven”. A különleges rész csak gazdagítja az egészet. Így történik meg a csángó népköltő, Lakatos Demeter felfedezése is. Azé a verselőé, akinek strófái regősök és kobzosok, a *Halotti beszéd*, sőt az ősmagyarok korát idézik, akinek „primitíven döcögő és mégis ősi szépségeket csillogtató” népies archaizmusa egy távoli elszigeteltségben sínylődő és eredendő hagyományvilágát, eredeti nyelvét őrző magyar közösség sorsáról tudósít.

Dsida körütekintő, méltányos szemléletére jellemző, ahogyan például az induló Wass Albert verseiben is kimutatja mind a bántó utánérzéseket, mind azt a rokonszenves „meditatív elmélyültséget”, amely naivitásával és melankóliájával megkapó hangulatokat sugalmaz — valami „csöndes erdélyi borút”. Vagy, egészen más területen, Nagy István goromba, naturalisztikus társadalomkritikájának sem az élet kárhozhatja, legfeljebb a metafizikum, a költészet érintését hiányolja belőle: „az egyetlen villanás, pillanat, lehelet” feltűnését, „mely a földön vergődő embert valami örökkévalóval köti össze”.

*

Költészetszemléletének egyik jellemzően következetes vonása, hogy egészen eltérő lírai minőségek, árnyalatok körében is Dsida szinte mindig figyel a zeneiség valamilyen megnyilvánulási módozatára, jelenlétére, hatásformájára. A *Hogyan kell verset olvasni?* című eszmefuttatásában a költeménybefogadói érzékenység, a létmisztérium mibenlétének és a költő lírai világviszonyának a taglalása mellett külön kitér a műélvezet, a rengeteg olvasással művelt versértés, a nyelvi felkészültség feltételeire és tényezőire: ilyen a zenei képzettség, a nyelvtudás, a versformák ismerete. A maximális zeneiséget a tiszta, asszonánc nélküli rímelés biztosíthatja — állítja tézisszerűen, s a teljes rím híveként leszögezi, hogy a tökéletes összhangzás (két szó legalább két végső szótagjának minden magánhangzójában és mássalhangzójában való azonossága) maga a rím, s csakis ez a rím. Ami azonban csupán egy a költészet ezer kérdése közül, s a rímtelen vagy a kötetlen szabadvers is lehet műremek. A rímtechnikai szigorúság nélkül is lehet valaki jó költő szerinte, viszont megrója a népiesség ürügyén elkövetett hibákat, lazaságokat, „romboló barbárságokat”. A zeneiség tehát az egyik legfőbb és mindenkori szempontja. Ennek legkülönfélébb árnyalatait, modulációt, akármilyen rejtett vonatkozásait (olykor bár váratlanul) mindenkinél érzékeli. A muzikalitás nyilvánvaló szereptelenségét vagy közvetettségét is szereti értelmezni. Kiss Jenő népi

realista, tárgyias keménységű, „tömör” dallamú, olykor „fogytékos, együgyű” (vagyis egyáltalán nem melodikus) soraiban például különös — a „kezdetlegesség gyönyörével ható, egzotikus tájakhoz illő kezdetleges” — zenét hall, amely arról győzi meg, hogy néha a „fület hasogató” csiszolatlanság is lehet művészi. Vagy az akkor „legfiatalabb erdélyi költő”, Hegyi Endre verseiben a rím és a ritmus „hibás-hibátlan keverése”, a szabályosság és az esetlenség szeszélyes vegyülése ad számára szintén valami különös poétikus és zenei lüktetést, „egyéni színt és ízt”. De még a Kós Károlynál és Sztánán, Körösfőn tett kirándulást megelevenítő elbeszélésében, a „keresetlen, hibátlan, ízes szép irodalmi magyarsággal” beszélő, intelligens, eleven humorú kalotaszegi nép dicséretét is zenei műszóval fűszerezi: „valamennyien ünneplőben: a legszebb magyar típus, a legszebb magyar népviseletben. A színek tobzódása, versengő virítása és tökéletes harmóniája több volt, mint piktúra: zene volt. Az üde és idillikus élet ünnepivé fokozott szimfóniája. Láttam azóta más népek viseletét, királyi díszfelvonulásokat, de ehhez a szépséghez foghatót azóta sem.” (S a képzőművészeti szóhasználat is jelzésértékű: a Rippl-Rónairól vagy a Gy. Szabó Béláról is értekező /miközben többek között Bartók Bélát is meginterjúvoló/ Dsida otthonosságára a festészetben, grafikában.) — A Kós Károlynál tett látogatásról, illetve az azt megörökítő elbeszélésről (amely szerzője alighanem „egyik legszebb és legszellemesebb prózai műve”), s a költő líraiságot és humort „bravúrosan ötvöző” történetmondásáról egyébként Lisztóczy László értekezik részletesen a *Dsida Jenő Sztánán* című tanulmányában — amely a *Sztánai Füzetek* 1. darabjában, a *Sztánai Napok 2004* című kötetben jelent meg Szabó Zsolt szerkesztésében, a Szentimrei Alapítvány és a Művelődés Műhelye gondozásában, Kolozsvár—Sztánán, 2004-ben. (Ld. még: Lisztóczy László: „Vasárnap gyere ki hozzám Sztánára!” — *Kós Károly és Dsida Jenő*. In: uő: *Vonások Dsida Jenő portréjához — Tanulmányok és dokumentumok*, Kolozsvár, 2005.)

S efféle ámulat övezi a magyar nyelv idők végtelensége alatt felhalmozott „pazar bőséget”, „mesés gazdagságát” is; hiszen „hatalmas, terebélyes tölgyfa egy-egy levele minden szavunk és minden levél porladó őseink egy-egy fájdalmát, örömét, könnyét, kacagását, gondját és gondolatát szívta magába.” A nyelvromlást, a nyelvi és nemzeti öntudat megroppanását fájlaló és panaszló Dsida nyelvművelésre, nyelv-ápolásra (az idegenszerűségek tetszelgő vadhajtásainak nyesegetésére, a román szavakkal összezagyvált keveréknyelv tisztítására) is felszólít (hiszen „Erdély ma felnövő ifjú magyarjai sehogysem tudnak helyesen beszélni: se magyarul, se románul”): a „nyelvistápoló” mozgalom „kötelesség és felelősség”, „melynek teljesítése és vállalása halaszthatatlan, ha nem akarjuk, hogy őseink nyelve, mindnyájunk nyelve ’szolgánép imádsága’ legyen, melyet mindenki elfeled”. A veszélyt nagynak látja, *Anyanyelvünk védelme* című írásában egyenesen a fenyegető nyelv- és nemzethalál vízióját festi: „az a nemzet, mely elfelejtette nyelvét, elvesztette önmagát. Megszűnt és meghalt, befejezte pályafutását, megérett arra, hogy a történelem szele betakarja a feledés homályával.”

A nemzeti, szellemi, erkölcsi megújulás esélyét pedig az individualizmus és a kollektívizmus hamis alternatívájának feloldásában, meghaladásában, az anyagi önzés és a bolsevik erőszak kétféle (de a bornírt materializmusban és embertelenségben összefüggő) rákfenéjének (meg nemkülönböztetve a „túlzó fajiságnak”) a kiküszöbölésében képzelet el Dsida. Olyan üdvöztető archaikus-modern kereszténység híve, amely a lélek (érzelem és értelem) egyetemes („katolikus”) értékvilágában vitális, érzéki, életteli, egyszersmind szakralizáló entuziazmussal egyesíti és érvényesíti az örök etikai és esztétikai igazságtávlatokat. „Éppen az anyagi züllés, gazdasági leromlás, amelyet végső érvénnyel orvosolni sohasem sikerülhet, kergeti vissza az embereket a leszerepelt materializmus ösvényéről a lélek tágas útjaira. Új középkor következik bizonyval. Az elmélyedés, a lélek muzsikájának, az új rajongásnak, az új metafizikának kora. És minden bizonyval a megújult kereszténység szépséges időszaka. Előreérző lelkek szimatolják már ennek az időnek illatát.” Ez az ember- és istenszeretetet kiteljesítő ideális kereszténység („világmegváltó fantaszták” vélekedése ellenére) sosem bukott-bukhatott meg, mert hiszen még uralomra sem került — érvel a költő az igazi kereszténység mellett, amely derűs és „ujjongóan vidám alaphangulatú”, mivelhogy „Isten gyermekének lenni olyan kiváltság, mely kellőképpen átérzve elegendő arra, hogy derűt és megnyugvást adjon a sötét hatalmaktól háborgatott léleknek”. A kereszténység tehát „a legderűsebb hitvallás ezen a világon” (hangzik a *Kereszténység és életöröm* című összefoglaló esszéből is). Jósággal és tettekkel (a „mosoly virágaival”) lehet közelíteni a boldogságot, s ennek a beállítottságnak az őspéldája Assisi Szent Ferenc is, aki a természet őstörvényeihez igazodva a „mosolygás fényével” járt, Naphimnusz zengett és „határtalanul szerelmes volt az emberszerető, világot becéző kedves Istenbe”. S a hiteles modern katolicizmus ilyen Szent Ferenc-i üzenetét képviseli Dsida szerint az „angyalhegedűn játszó” Mécs László, akinek versművészete „az Isten- és emberszeretet” zengőn előbuzgó élethimnusz, „bűvészet”, s „a legtöbb húrú, legtökéletesebb hangszer soha el nem hallgató muzsikája”. Akinél talán „gyermekebb lelkű, minden tragikumot érző, simogató és mégis örökké vidám kereszténye, tisztább szívű bohémje nem volt még a magyar irodalomnak”. Költészetének — lelki és szociális mélysége mellett — „bája”, „zengése”, „feledtető zenei narkotikuma” van, hangja „valóságos orkesztert szólaltat meg és muzsikáltat egyszerre”.

Mondhatjuk: Dsidának ezek a ma már túlzónak érezhető fiatalos lelkendezései sem üresek: megszenvedett és kiérlelt gondolatiság, világkép, stílus, poétikum, hit és meggyőződés munkál bennük — s hitelesítődve klasszikus rangú költészetének aranyfedezetével.

105 éve született Dsida Jenő

Dsida Jenő

(1907 — 1938)

Arany és kék szavakkal

Miképen boltíves,
pókhálós vén terem
zugában álmodó
középkori barát,
ki lemosdotta rég
a földi vágy sarát
s már félig fent lebeg
a tiszta étheren, —
ül roppant asztalánál,
mely könyvekkel teli
s a nagybetűk közébe
kis képecskéket ékel,
Madonnát fest örökké
arannyal s égi kékkel,
mígnem szelid mosollyal
lelkét kileheli:

úgy szeretnélek én is
lámpásom esteli,
halavány fénye mellett
megörökíteni, drága
arany és kék szavakkal
csak Téged festeni,
míg ujjam el nem szárad,
mint romló fának ága
s le nem lankad fejem
a béke isteni
ölébe, én Szerelmem,
világ legszebb Virága.

Nagycsütörtök

Nem volt csatlakozás. Hat óra késést
jeleztek és a fullatag sötétben
hat órát üldögéltem a kocsárdi
váróteremben, nagycsütörtökön.
Testem törött volt és nehéz a lelkem,
mint ki sötétben titkos útnak indult,
végzetes földön csillagok szavára,
sors elől szökve, mégis szembe sorssal
s finom ideggel érzi messziről
nyomán lopódzó ellenségeit.
Az ablakon túl mozdonyok zörögtek,
a sűrű füst, mint roppant denevérszárny,
legyintett arcul. Tompa borzalom
fogott el, mély állati félelem.
Körülnéztem: szerettem volna néhány
szót váltani jó, meghitt emberekkel,
de nyirkos éj volt és hideg sötét volt,
Péter aludt, János aludt, Jakab
aludt, Máté aludt és mind aludtak...
Kövér csöppek indultak homlokomról
s végigcsurogtak gyűrött arcomon.

Három falusi ének

I.

Aranypor van a levegőben
és pátriárkák szívéből
füstölgő, ősi, nagy megelégedettség.
Süt a nap.
Két kicsi borjú
eszik a kezemből,
zsenge falevelet:
olyan ártatlanok és szelidek
és szeretnek engem.
A templomból zúg-búg az orgona,
emberek énekelnek
tudatlan, egyszerű szájjal
s galambok ülnek a

toronypárkányra:
fehérek és szürkék.
Messzi világból ideszállnak
minden haragvó, békétlen szívek
és elülnek az akácfák
és orgonabokrok alatt.
Áldásra emelt kézzel
szőkeszakállú
szelid ember
ballag át a falun,
a tiszta napsütésben.

II.

Huszonkét évvel ezelőtt
Gondolat voltam a szakadékok alján.
Fény voltam
egy tizenhétéves gyerekasszony szemében.
Most már nekem is
van szemem, szomorúságokat látok,
vidám dolgokat nevetek
s szeretem a kandallót, meg a nyári napot.
Saját íróasztalom van,
s rájöttem, hogy ember a nevem.
Este számadást csinállok,
vagy kísétálok a békazenés tó partjára
s áhítattal csodálkozom:
milyen különös dolgok közepébe jutottam.

III.

Annak, aki igaz szemmel lát,
Minden kavics aranykavics.
Már a szomorúfűz is kihajtott
és bennem is kibomlott a vágy:
vándorolni
messzi világba.
Gyönyörű, gyönyörű reggeleken
harmat hull a szívemre

s tudom, hogy cserfasoron
vár
az aranyhajú,
kékszemű Isten.

Abafája, 1929

Falun

Ujjongok, ha erre a falura nézek,
havasok illatát szívom
reggel.

Ezüstfátyol van a szívemen,
s olyan a tündérek arca,
mint egy nagy ünnep.

Az égő fenyőtobozok füstje
kavargó, könnyű
országút,

azon megyek fel az égbe
egy kislánnyal, meg egy kicsi
kutyával.

Egyszerre sötét lesz.
A boglyatetejű házak lent maradnak
a farkasok között.

1929

Mária szobra a kertben

A kertben áll.
Bús. Széteső.
Belepi burján,
mossa eső.

A szitáló
lassú cseppek
orrahegyéről
lecsepegnek.

Az embereknek
Krisztust adott.
Az emberek közt
elhagyatott.

1934

A tó tavaszi éneke

Be jó is volt,
míg jég fődött:
csend jég alatt
és jég fölött,
nagy hallgatás volt
mindenütt —
Ma minden kis nesz
szíven üt.

Hó- s jégtakarta
volt a part
és engem is
nagy jég takart,
vastag, páncélos,
szürke jég,
közömbös, mint a
téli ég.

Nem bántott semmi
bántalom,
nem ártott semmi
ártalom
A szél a jégen
elszaladt,
nem borzolt fel
a jég alatt.

A kő a jégen
fennakadt,
nem ütött meg
a jég alatt.
Áldott, kit ily
nagy csend fődött,
csend jég alatt
és jég fölött.

Elment a jég
jaj, mindenütt
s ma minden kis zaj
szíven üt —

vagyok mezítlen
kék elem
és testem-lelkem
védtelen.

Belémtekint
a cipruság,
borzol a szél,
szomorúság,
a nap is bennem
sistereg,
kővel dobál
a kisgyerek.

Ma minden bennem
él, mulat,
a pillanat,
a hangulat
s akár hiszik,
vagy nem hiszik,
minden madár
belémiszik.

Fáj az eső,
a szép idő,
a surranó
szitakötő,
minden zavar
és fölkavar
és minden csupa
zűrzavar.

Ha csillagoktól
csillogok,
vagy elbujtak
a csillagok,
egyszerre fáj már
estetájt
minden, mi sok-sok
este fáj.

Ó, emberek,
nem alhatok!
Fájdalmam a
fájdalmatok,
itt tükrözik
keresztetek,
és borzadok
és reszketek.

Templomablak

Szent-Iványi Sándornak

Kik csak az uccán
járnak-kelnek
szépséget rajta
nem igen lelnek,
kiváncsi szemmel
rá nem tapadnak:
csak egy karika,
szürke karika,
ólomkarika,
vén templomablak.

Rácsa rozsdás,
kerete málló,
emitt moh lepi,
amott pókháló, —
sütheti napfény,
sötét örökre,
mint világtalan,
bús világtalan,
agg világtalan
húnyt szeme-gödre.

De ki belép
a tág, iromba,
boltozatos,
hűvös templomba
s belülről pillant

ablakára,
megdőbbenten áll,
megkövülten áll,
elbűvölten áll: —
Nézz a csodára! —

Színek zengése!
Fények zúgása!
Mártir mosolya!
Szűz vallomása!
Kék, ami békül,
piros, mi lázad!
Magasba ragad,
a mennybe ragad
lángtüнемény
és tűzkáprázat!

Ó, titkok titka:
a földön ittlent
belülről nézzen
mindenki mindent,
szemet és szívet
és harcot és békét! —
Áldja meg az Úr,
áldja meg az Úr
a belülről látók
fényességét!

Nagy Pál

Bözödi és a Termés*

Okkal mondhatjuk — szakmai körökben vannak is ilyen vélemények —, hogy a huszadik század első fele magyar irodalmának története nem kis mértékben folyóirat-centrikus. Elegendő talán csak a *Nyugatot* említeni meggyőző példaként, de utána a *Válasz*, a *Kelet Népe*, vagy Erdélyben a *Pásztortűz*, az *Erdélyi Helikon* is ugyanezt tanúsítja.

Adott történelmi körülmények között nemzedékek, irányzatok, tömörülések jelentkeztek a szellemi élet medrében egy-egy lap, folyóirat indításával, és az így megnyílt közlési lehetőségek általánosságban az értékteremtést szolgálták. Nem mellőzhető szakmai feladataink között a legelsőkhöz tartozik múltbeli folyóirat-irodalmunk számbavétele, különösképpen azoknak a kezdeményeknek és eredményeknek a felderítése, amelyek az eddigiek során jószerivel háttérben maradtak, ám irodalomtörténeti, kultúrtörténeti jelentőségükhöz méltó figyelmet érdemelnek. Szerintem ezek közé tartozik a *Termés* is.

1942 decemberében — viharfelhők alatti háborús viszonyok közepette — került ki a nyomdából Kolozsvárt a *Termés* első száma. Valójában inkább kötet volt ez a vaskos, 152 lap terjedelmű kiadvány, borítójának belső oldalán ezzel a megjelöléssel: Ősz. Szerkesztette Asztalos István, Bözödi György, Jékely Zoltán, Kiss Jenő és Szabédi László. „Megjelenik évente négy kötetben, minden évszakban egyszer” — olvashattuk a szerkesztők névsora alatt.

Nem mindennapi esemény volt Erdélyben (de nem csak itt) a *Termés* jelentkezése irodalmunk égboltján. Egy fiatal írónemzedék indította útjára azt az orgánust, mely jól meghatározott célkitűzése szerint a népi mozgalomhoz kapcsolódva kívánt a szellemi megújulás, az értékteremtés fóruma lenni. Természetes, hogy nem egyik napról a másikra, nem előzmények nélkül jött létre Kolozsvárt a merész vállalkozás: kezdeményező tervezgetések, éles viták hevében érlelődött meg az alapítás gondolata, míg aztán valóra vált a szép álm.

A lapalapítás előzményeit illetően forrásértékű dokumentumoknak tekinthetjük Szabédi László és Bözödi György levélváltását, ami 1942 augusztusában történt, pár nappal a Helikon íróinak marosvécsi (utolsó) találkozása előtt. A vécsi összejeövetelre ezúttal meghívást kaptak néhányan a fiatalok közül is, s

*A szerzőnek az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál 2010-ben megjelent *Betűvetés mezején*. Írókról, írásokról című kötetéből.

ahogyan a tanácskozásról kiadott Tájékoztató jelentés közölte: „A második napba átnyúló megbeszélések során Szabédi László bejelentette, hogy a fiatalabb írók ez év tavaszán ugyancsak magyar nemzeti és népi célok szolgálatára írói munkaközösséget alakítottak. Ennek tagjai közül e találkozón is jelen vannak: Asztalos István, Gagy László, Jékely Zoltán, Kiss Jenő, Szabédi László, Wass Albert. Kéri, hogy a felsoroltakat tekintsék az új munkaközösség képviselőinek. Az írók a bejelentést örömmel vették tudomásul — olvashatjuk a Tájékoztatóban —, mert a csoport munkaterve a Helikon közösségének programjával teljes összhangban van”. Szabédi ezúttal nem tett említést lapalapításról, csak egy olcsó könyvtár indításának tervét és a városokban, falvakban tartandó előadás-sorozat ügyét terjesztette elő, hangsúlyozván: közösen álljanak ki az írók „a nemzet egységét veszélyeztető szociális méltánytalanságok ellen”.

Böződi György, aki ekkoriban Marosvásárhelyen élt, már a vécsi bejelentés előtt szoros kapcsolatban volt a kolozsvári pályatársaival, Szabédiékkal, ismerte a terveket, többek között a *Pásztortűz* átvételére vonatkozó próbálkozásokat, s augusztus 3-án Szabédi Lászlóhoz írt terjedelmes levelében részletesen kifejtette ide vonatkozó nézetait. Egyebek között ezt írta: „Végre, hogy valamit csináltok a sok tervezgetés után. A Pásztortűz átvétele, ha sikerül, roppant nagy jelentőségű volna mindnyájunk számára, nem csak nemzedékünk szempontjából, hanem egyénileg is, mert akkor bizonyára többet dolgoznánk (...) az írói közösségre feltétlenül szükséges lesz, de a siker érdekében kérlek, egyelőre csak a magatok nevében beszéljétek, és intézzétek a dolgokat. Általában a Helikon és az egyes vezetők előtt is annyira vörös posztó a nevem, hogy idegesítené őket, ha arra gondolnának, hogy engem is szerephez juttatnak azáltal, ha a lapról lemondanak. Viszont Asztalos, Jékely és Szabédi neve olyan, amiért meghozzák esetleg ezt az irodalmi áldozatot, habár a Járosi-Tavaszy front nagy szívfájdalmával számolni kell. Lehet, hogy borúlátó vagyok, de én ismerem annyira csökönyösnek ezt a baráti kört, hogy ilyen áldozatot ne tételezzek fel róluk (...) Tehát minden körülmények között ütni kell a vasat, és feltétlenül ki kell erőszakolni tőlük a lapot.”

Böződinek a *Pásztortűz* átvételével kapcsolatos borúlátása távolról sem volt alapatlan; jól rávilágít erre Szabédi is abban a válaszában, melyet két nap múlva, augusztus 5-én küldött Marosvásárhelyre. „Tulajdonképpen úgy áll a dolog — mondotta —, hogy Asztalos, Kiss és én összeültünk, hogy valamit csinálni kéne. Így jutott eszünkbe, hogy mielőtt új folyóirat alapítására szánnók rá magunkat, ajánlatot teszünk a Pásztortűz átvételére (...) Az eredeti elképzelésünk az volt, hogy Asztalos és Böződi szerkesztik a lapot. Megtudtuk azonban, amit leveledben magad is írsz, hogy a te neved vörös posztó, s nem akartuk már eleve kockáztatni az ügy sikerét. Kissé szégyellünk is a dolgot, de végeredményben itt ugyanis csak formáságról van szó. Mi reád minden körülmények között számítunk (...)”.

Kiderült azonban, hogy Vásárhelyi Z. Emil, a *Pásztortűz* szerkesztője, aki akkor épp katonai szolgálatot teljesített, hallani sem akar a dologról, a lap átadásáról. „Tehát valóban el kell készülni a legrosszabbakra — írta Szabédi, s hozzátette: — Közben mi elhatároztuk, hogy a dolog méregfogát kihúzzuk a Helikon fe-

lé, s felkerestük, előbb Tamásit, aki örömmel vette elhatározásunkat, majd Kovács Lacit is (itt a formula az volt, hogy ő, a Helikon szerkesztője, nyugtassa meg a Pásztortűz baráti körét, hogy nem lát a lap átvételében ellenséges aktust)”.

Már másnap, augusztus 6-án Böződi hosszú és meglehetősen indulatos hangvételű levélben válaszolt barátja, Szabédi László soraira. „Leveled sok fontos kérdést vet fel, és sietek a válasszal, mert látom, határidők szerepelnek, és azoknak előtte még sok mindent tisztáznunk kell — írta ezúttal, majd így folytatta: — Úgy látom a jelekből, főleg a ti megmozdulásotokból, hogy mindnyájunk számára elérkezett most már a döntés pillanata (...) Régóta tudjuk, hogy mi másképpen gondolkozunk és másképpen látunk, mint a helikoni társaság, ez bármelyikünk írásával könnyen szemléltethető, tehát nekünk szellemileg nem sok kapcsolatunk van azokkal, akikkel most tárgyalnunk kell a függetlenségünk ügyében (...)”. Böződinek az volt a véleménye, hogy valójában nem tárgyalni kell a *Pásztortűz* átvételéről, esetleg egyéb hasonlóról, hanem: „Teljesen új lapot indítani, ami nehéz ugyan, de nem lehetetlen”. Végül is így történt...

A *Keleti Újság* 1942. október 18-án közölte — *A magára talált Erdély* címmel — azt a nyilatkozatot, melyben kifejezésre jutott (Szabédi László fogalmazásában) ennek a fiatal írónemzedéknek az önállóságigénye, valóságértékelése, ami azonban az aláírók szerint nem jelenthet radikális szakítást az előttük járók, Kósék, Reményikék, Tamásiék korosztályának Erdély-szemléletével. Ugyanekkor elhatárolták magukat a hangoskodó magyarkodástól, s ehelyett inkább a valós magyar szellemi értékek védelmét vállalták, szorosan kapcsolódva a népi mozgalomhoz. És ez a nyilatkozat már említette a készülő új folyóirat címét, a *Termést* is, utalva a tervezett rovatokra, s körvonalazva a kiadvány szellemi arculatát. A nyilatkozat aláírói között nem szerepel Böződi György, aki akkor nem tartózkodott Kolozsvárt, de ott vannak mindazok, akik kezdettől fogva támogatták az alakuló írói csoport munkáját. (Szenczei László és Wass Albert nem sokkal az indulás után kivált a csapatból.)

Asztalos István a Böződihez írt szeptember 25-i levelében olvasható, hogy végül is miként zárult le a Pásztortűz átvételének sikertelen ügye, s az is kiderül, hogy az érdekeltek hogyan döntöttek a saját irodalmi fórum megteremtését illetően. „Most veled kapcsolatban szeretnék egyet-mást tisztázni — írja Asztalos. — Mi rád mindig úgy számítottunk és gondoltunk, mint magunkra. De íme jött ez a »Helikon« eset. A Szász Endre két cikke, amit enyhén szólva tapintatlannak ítéltünk és ítélnék. Egy kicsit messzire voltál hozzánk és úgy látszik, nem egészen értettük egymást. Még a találkozó előtt olvastam a Szabédihoz írt leveledet, melyben bőséges aggályaidat fejtet ki. Én nem egészen osztottam és osztom aggályaidat. Az erdélyi irodalomból, vagy kultúrából, mint ahogy egy közösségi ügyből sem, nem lehet személyi ügyet csinálni, sem pedig személyi ügyből nem lehet közösségi ügyet gyártani. Elfogulatlanul nézve, egye meg a fene, de mégsem lehet tagadni az Erdélyi Helikon múltbeli érdemeit. Tamásit nem lehet királdírozni, például, a magyar irodalom történetéből (...)”

Nem sokkal előbb, augusztus 9-én látott napvilágot Marosvásárhelyt, a Székely Szóban, Szász Endrének az az írása, melyben a szerző (— a — szignóval aláírva) nem kevesebbet szorgalmazott, mint „a kolozsvári könyvkiadó vállalat likvidálását”, tehát az Erdélyi Szépmíves Céh megszüntetését látta szükségesnek, mondván aztán, egybek között: „A Helikon akarva nem akarva felfedezői babérokra pályázik, de vajmi kevés eredménnyel. Össze-vissza két említésre méltó író fedezett fel, Asztalos Istvánt és Wass Albert grófot”, — hogy végül kijelentse: „a legortodoxabb helikonisták is érzik, hogy vagy újjászületnek, vagy feloszlanak”. Szász Endre a Helikon és a Szépmíves Céh elleni durva támadásával voltaképp a fiatalok, Bözödiék mozgalmát akarta támogatni, ám megszólalásai csak zűrzavart okoztak az amúgy is eléggé felforrósodott légkörben.

Mindezek után 1942 decemberében napvilágot látott Kolozsvárt a *Termés* első száma — Ősz jelzéssel. Megjelenését „pártoló” előfizetők is segítették; ezek sorába tartozott például Málnási Bartók György, Járosi Andor, György Lajos. Báró Kemény János, a *Helikon* házigazdája 7000 forinttal támogatta az új folyóirat indulását.

Nincs a *Termés* első számának élén főszerkesztői vezércikk, semmiféle bemutatkozás, programadás — minthogy főszerkesztő sincsen. Gy. Szabó Béla fametszete után mindjárt Kiss Jenő *Bátor élet* című verse olvasható az első oldalon, s ennek egyik sora — „eljött hát, el a »mi időnk«, barátok” — talán szerkesztői üzenetnek is tekinthető.

De nézzük csak a sorra következő novellákat, költeményeket, rovatokat (Vadrózsák, Kilátó, Vélemény, Művészet, Vigyázó, Harang): megannyi friss hang, jó olvasmány, okos érvelés irodalomról, népi kultúráról — jeles szerzők tollából. Kiss Jenő mellett Jékely Zoltántól, Varró Dezsőtől, Horváth Istvántól, Fényi Istvántól, Horváth Imrétől közölt verseket a *Termés* első száma; prózával jelentkezett Asztalos István, Bözödi György, Wass Albert, Gagy László; a Kilátóban kapott helyet Shakespeare Julius Caesar-jából egy részlet — Áprily Lajos fordításában, meg egy Mistral-novella, amit Szabédi László tolmácsolt magyarul; és különösképpen sokatmondó a remek esszék, tanulmányok sorozata: Szabédi Tamási Áron novelláiról írt gondolatgazdag, időtálló értékelést s Zilahy Lajos és a nemzetnevelés címmel szólott hozzá az akkor oly nagy visszhangot kiváltó vitához; Bözöditől a *Móricz Zsigmond Erdélyben* című írás jelent meg itt először; Jékely Kiss Jenő újabb verseiről írt méltató cikket — *Igaz költő próbája* címmel, Parajdi Incze Lajos Márai híres röpiratáról, Balogh László Asztalos novelláiról mondott véleményt — hogy ezúttal csak ezt a pár nevet említsem.

Valóban: egy erdélyi magyar írónemzedék jelentkezett a *Termés* hasábjain — olyan színvonalon szólva a maguk sajátos célkitűzéseinek szellemében a közös gondokról, közügyi jelenségekről, rangos művekről, amiben nyoma sem volt holmi avatag provincializmusnak, kezdetlegességnek. A lapszám recenzensei is felfigyelhettek erre. Féja Géza Budapesten, az *Esti Magyarország* december 29-i számában adott hírt a *Termés* megjelenéséről, üdvözölve a rokonszenves eszmei irányu-

lást; Szentimrei Jenő valamivel később — 1943 márciusában — közölt az első kötetéről terjedelmes elemzést a *Magyar Csillag*ban, vázolva a kolozsvári lapalapítás előzményeit is. Idézte *A magára talált Erdély* című nyilatkozatból Szabédiék elvi álláspontját, miszerint: „Nem lobogtatunk semminő új világnézeti jelszavakat. Megtagadni sem akarjuk a közös múltat, de az egyetemleges felelősséget sem akarjuk vállalni azért a múltért, mely nem egészen a miénk. Erdélyiek akarunk maradni, de három esztendeje itt a kisebbségi írás anakronisztikussá vált. A mi erdélyiségünk bizonyos mértékben folytatása a tieteknek, de az új életviszonyok megújulást követelnek ezen a vonalon is. Annyi az egész: felnőttnek érezzük magunkat, magunk gazdái akarunk lenni”. Az irodalmi megújulás igénye jelentkezett határozottan, messzehangzóan a *Termés* első számában, s ez a szerkesztői törekvés érvényesült változatos módon a továbbiakban is.

Ahogy Kiss Jenő később megfogalmazta: a *Termés* „spiritus rectora” kezdettől fogva Szabédi László volt. „A *Termés* és Szabédi alakja bennem mindörökké összeforrt” — írta visszaemlékezésében, és megjegyezte: „Annyi bizonyos: a háború kibontakozása és a közélet elaljasodása közepette a *Termés* volt egyik utolsó fellágvára az őszinte és igaz szónak, az egyéniség megnyilatkozásának” ezeken a tájakon. Szabédi meghatározó jelenléte mellett kétségtelenül Böződi volt a *Termés* szellemiségének hű kifejezője. Az a két esztendő, melyben a folyóirat megjelenhetett, Böződi György írói pályájának egyik legjelentősebb szakasza. Ez időben születtek azok az esszéi, tanulmányai, amelyekben irodalmunk múltjának és jelenének hivatott ismerőjeként, bátor szókimondással jelentkezhetett a nyilvánosság előtt. A Móricz Zsigmonddal való 1941-es erdélyi barangolás megörökítése után, a következő számokban sorra jelentek meg a *Termés* hasábjain kiváló írásai: 1943-ban a *Tél* című kötetben közölte *Népiség az erdélyi irodalomban* című tanulmányát, ami előzőleg — februárban — a Beregszászon, Ungváron, Munkácson és Csapon tartott irodalmi Termés-esteken hangzott el bevezetőként. Ezúttal Böződi gyökértelennek, tartalmatlannak nevezte azt a fajta székely népiséget, amely szerinte Nyirőnél (és Tamásinál is) az eleven szociális kérdések megkerülését, a misztikumban való elmerülést jelenti. „Meg kell menteni és illő helyére vissza kell állítani az erdélyi írásban a szociális tartalmat, hogy ne csak szép és szórakoztató erdélyi könyvek kerüljenek a gondolkodó magyar olvasók kezébe, hanem adjanak az írók hiteles és megbízható helyzetrajzot arról a népről, mely maga helyett szószólónak küldte őket, és amelynek annyi elintézetlen, megoldásra váró ügye van (...)”. Nem mindenütt talált kedvező, egyetértő fogadtatásra Böződinek ez a keményen bíráló megnyilatkozása; a kiélezett fogalmazás sok vonatkozásban igazságtalannak is bizonyult. (Később, 1944-ben Nyirőnek a *Néma kifizdelem* című kitűnő Mezőség-regényéről ugyancsak a *Termés*ben adott közre egyértelműen elismerő méltatást.)

Az irodalomtörténész Böződi György volt jelen a *Termés*ben 1943 tavaszán is, amikor Tolnai Lajos *Sötét világ* című önéletrajzáról írt cikket, majd a következő számban a Kuthy Lajosról szóló tanulmányával találkozhattak az olvasók. A *Termés* 1944-es nyári számában pedig ugyanő elemezte behatóan Féja Géza magyar irodalomtörténetének (*Régi magyarság, A felvilágosodástól a sötétedésig, A nagy vállalkozások kora*)

három kötetét — *A mítosz teremtő szerepe* címmel. Féja irodalomtörténetét Böződi bevalóttan inkább művészi alkotásnak fogta fel, mert — mint írta volt — „így közelebb kerülhetünk lényegéhez és mert valójában is inkább irodalom, mint tudomány”. Különösen értékesnek nevezte a szerző társadalmi vonatkozású fejtegetéseit.

A *Termés* szerkesztésében kezdettől fogva érvényesült az a követelmény, hogy a folyóiratot a szabad, kötetlen véleménymondás, a tiszta beszéd fórumává kell tenni. Ezt a nyitottságot szemlélteti az is — például —, ahogyan Szabédi és Böződi Tamási Áron írásművészetéről korántsem egybehangzóan ítélték az itt közölt tanulmányokban. De leginkább az 1943-as, *Elvek, gondolatok* című ankét szemlélteti, hogy a legkülönbözőbb nézetek szembesítésére törekedett a szerkesztőség, amikor válaszokat kért a gonddal megfogalmazott kérdésekre. A megkeresettek közül Erdei Ferenc, Féja Géza, Kós Károly, Kovács Imre, László Gyula, Makkai János, Mályusz Elemér, Márai Sándor, Nagy István, Németh László, Szekfű Gyula, Tamás Lajos, Veres Péter válaszolt a kérdésekre. Arról vallottak, hogy miként látják a korabeli magyar társadalom döntő problémáit, a kultúra, a nevelés időszerű kérdéseit, a megújulás útján való előrehaladás lehetőségeit (különböző okok miatt nem szerepel itt válaszával a megkeresettek közül Illyés Gyula, Kodolányi János, Karácsony Sándor, Szabó Dezső, Tamási Áron, Zilahy Lajos). Az ankét hasznosságát illetően nem volt egységes a szerkesztők véleménye. Böződi azt javasolta, hogy a legfontosabb témákat tanulmány formájában írássák meg a megkérdezettekkel s közöljék aztán a *Termés*ben. Így érvelt: „A dolgok és álláspontok ma olyan hamar alakulnak, hogy mi évnegyedes ankétokkal nem tudunk lépést tartani velük, ha az aktuális magyar kérdésekről van szó”. Mindezek ellenére: az *Elvek, gondolatok* ankét 1943-ban a *Termés* nagy fegyverténye volt, s tagadhatatlan hiányosságai ellenére is jelentős megnyilatkozása a korszak magyar szellemiségének.

A *Termés* 1943-as nyári számának megjelenése — ezzel az ankéttal — szinte egybeesett az emlékezetes szárszói konferenciával, melyen Szabédi mellett Böződi is jelen volt s felszólalt. Voltaképp elégedetlenségének adott hangot, amikor többek között ezt mondta: „Mi itt végighallgattunk egy sereg kitűnő előadást, ezek azonban annyira eszmei síkon mozogtak, hogy a mi gyakorlati erdélyi kérdéseinkre alig találhattunk bennük feleletet. Mert Erdélyben lényegesen mások a viszonyok, mint a Királyhágón innen, elég csak néhány dologra utalnom, így a székelység sajátos helyzetére és ügyeire (...)”. Böződi és Szabédi nem a *Termés* küldötteként vett részt a szárszói konferencián — mégis: a kolozsvári folyóiratban közölt ankétoknak és a szárszói tanácskozásnak sok az érintkezési pontja, ami a megnyilatkozások lényegét illeti.

Köztudott, hogy a *Termés*nek kezdetektől fogva szoros eszmei kapcsolatai voltak a népi mozgalommal — de emiatt mégsem lehet kifejezetten a népi szellemiség orgánumának tekinteni. Elegendő figyelmesen szemügyre venni szerzőit: a költő Horváth István (akinek a pályája elválaszthatatlanul összefügg a *Terméssel*), Sinka István, Gellért Sándor, Gulyás Pál mellett gyakran szerepelt a lapban Jékely Zoltán, Kiss Jenő, Horváth Imre, Weöres Sándor, prózával jelen volt Asztalos István,

Bözödi György, Kárász József, Szabó Pál, Tatay Sándor épp úgy, mint Gagy László vagy Wass Albert; az esszéisták, tanulmányírók, kritikusok rendjében — mások mellett — Balogh László és Erőss Alfréd, Juhász Géza és Mikecs László, László Gyula és Makkai László, Jócsik Lajos és Nagy Elek nevével találkozhatunk, s hírt adtak magukról a pályakezdő fiatalok is: Létay Lajos, Marosi Péter, Oláh Tibor, Faragó József. Bözödi egy interjúban nem alaptalanul hangsúlyozhatta: „Jó és értékes írásokat közlünk. Más korlátot senki elé nem kíván állítani a szerkesztőség. Biztosítja az író teljes egyéni szabadságát és megnyilvánulási lehetőségét. Még csak a divatos népi és urbánus jelszavaknak sem tesz engedményt, hiszen ma már szinte az egyetlen folyóirat Magyarországon, melynek szerzői között mindkét irány képviselve van”. (*Bözödi György a Termés elleni támadásokról és az új erdélyi írócsoporthoz célkitűzéseiről*. Székely Szó, 1943. május 2.)

Ámde: „Habent sua fata ...” Sorsunk van a folyóiratoknak is, nem csak a könyveknek. A *Termés* utolsó, 1944-es Nyár számát még összeállíthatta Kiss Jenő (a felelős szerkesztő Bözödi György volt), de ez már a kényszerű vég: a háborús idők szellemgyilkos sodrásban megszűnt itt az *Erdélyi Helikon* is, a *Pásztorút* is — a rövid életű Terméssel együtt.

Aztán — az ötvenes években — jó ideig nemigen esett szó érdemleges módon a *Termés*ről sem irodalmunk szóban forgó esztendeinek vizsgálata során; csak később olvashattuk itt-ott Béládi Miklós, Borbándi Gyula, Czine Mihály, Csátári Dániel, Cseke Péter, Pomogáts Béla értékelő sorait, s 1993 áprilisában közölte a Látó B. Nándor Orsolya tanulmányát a *Termés* megalakulásáról — egy doktori disszertáció részleteként.

Remélhető, hogy előbb-utóbb kezünkbe vehetjük a hagyatékok ide vonatkozó anyagát, s azokat az elkészült folyóirat repertóriumokat, bibliográfiákat, melyek hiányában aligha lehetséges megírni irodalmunk közelmúltjának hiteles történetét.

Beke Sándor

A Székely Útkereső levelezés és dokumentumok tükrében (I.)

Előbeszéd

Amikor az ember az útról többször visszatekint, vagy visszatér — azt szokták mondani: oda valamiért visszahúzza a lelke. Igen, így van ez, igaz ez a mondás.

Nos, engem — még mindig — visszahív a lelkem az 1990 és 1999 között a főszerkesztésemben Székelyudvarhelyen megjelent *Székely Útkereső* című folyóirathoz. Ahhoz a székelyföldi kiadványhoz, mely maradandó nyomot hagyott nemcsak az én lelkemben, hanem az erdélyi magyar sajtó XX. század végi életében, történetében is.

Mert miért ne valljam be ismét: ez a folyóirat nevénél, tartalmánál, célkitűzéseinél fogva is kereső volt, igazi székely szellemi (út)kereső. Amolyan székely fórum, mely, mint egy „szellem-radar” összpontosította az erdélyi és a határon túli magyar szellemiséget, hogy hitelesen tükrözze a székely embert, e nép egyenes tartását és jellemét, cselekvő akaratát és tiszta szándékát arra nézve, hogy a történelem útjain igenis hajlandó és képes továbblépni, saját, egyéni utat keresni magának.

A *Székely Útkereső* megszületéséről és életéről sajtómonográfiák, antológiák jelentek meg 2007 és 2009 között. Sőt, 2010-ben *A Székely Útkereső levelesládája 1990—2000* címmel napvilágot látott a szerkesztőségbe beérkezett levelek gyűjteménye is, mely dokumentum értékén túl egy másik érdekes sajtójelenségre is felhívja a figyelmet, arra, hogy a korábban provincializmussal vádolt Székelyudvarhely, a „székely anyaváros” a Székely Útkereső szellemi műhely, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és az 1990 után alapított szellemi intézményeivel együtt, íme, Erdély nagy szellemi központjai mellé zárkózik fel. Azzal a visszavonhatatlan ténnyel, hogy az egyetemes magyarság neves írói és tudósai, egyetemi tanárai és a minden tudományágban jeles kutatói hittel és bizalommal keresték fel Székelyudvarhelyen alapított erdélyi hatósugarú szellemi műhelyünket.

A Székely Útkereső levelezés és dokumentumok tükrében című tanulmányomban azt szeretném az erdélyi magyar sajtótörténet asztalára tenni, amit a tíz évfolyamig — 1990 és 1999 között — napvilágot látott *Székely Útkereső*ről megörökített könyvekből* szándékosan kihagytunk vagy szerkesztői meggondolásból mellőztünk: a Székely Útkereső munkatársainak intenzív munkájáról, s magáról a szerkesztői-munkatársi kapcsolattartásról, a terjesztésről, de főleg a folyóirat terjesztőiről és a kiadvány értékeléséről. Ezekre a kérdésekre most *A Székely Útkereső Levelesládája 1990—2000* (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2010)

velesládája 1990—2000 (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2010) című levelezés tükrében világítunk rá. Egyúttal a folyóirat „porosodó kulisszáiba” is betekintünk.

Hadd kezdjem az utóbbival, az eddig meg nem írt, a kulisszák mögött „felejtett” — az előbbiekkal ellentétben — „levelekkel nem bizonyítható”, de a lap életében fontos szerepet játszó igazi és valóságos történetekkel, emlékezésekkel.

I. A FOLYÓIRAT KULISSZÁIBÓL

Ami a Székely Útkereső sajtómonográfiákból kimaradt

Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben. Főszerkesztői vállomás a folyóirat megszületéséről és életéről című, a romániai magyar irodalomban is talán első, sajtótörténeti szempontból is úttörő jellegű, 2007-ben megjelent sajtómonográfiámban ekképp ecseteltem a *Székely Útkereső* folyóirat előzményeit, vagyis azt az utat ismertetve, ahogyan eljutottam oda, hogy mielőtt ezt a folyóiratot alapítottam, előbb meg kellett ismernem a székelyeket: „a múlt század közepén, az ötvenes évek végén kerültek az én szüleim is Brassóba, apám a Nagy-Homoród menti Gyepesről, anyám Alcsík egyik falujából, Csíkbánkfalváról. Itt töltöttem gyermekkorom nagy részét és szüleim Székelyföldről »elvándorolt« ismerőseim keresztül itt találkozhattam első ízben a *székely emberrel*, Csaba királyfi »népével«. A derék székellyel, aki békében mindig utolérhetetlen és fáradhatatlan munkásember, a háborúban pedig bátor és derék katona. Aki senkitől se félt életében, akinek a történelem során egyébből nem volt része, csak kiszolgáltatottságból és szenvedésből, s akinek csupán egyetlen igaz és hű barátja volt — az Isten. A székellyel, akit igaz, lélekből eredő hite vezérelt. A bizalmatlan székellyel, aki annyi megaláztatás után vált bizalmatlanná, s csak azt hitte, amit a szíve diktált. A székellyel, aki csak a saját szülőföldjének a szabadságát, saját járandóságát, saját jogát, saját részesedését követelte, ezen kívül semmi mást. A székellyel, aki a székely havasokból, otthonából annyiszor volt elkényszerítve háborúba — harcolni, fogságokba —, szenvedni mások politikai tévedései miatt, munkatáborokba és nagyvárosok füstös levegőjébe — építeni. Mindig máshol és mindig másnak. A székellyel, aki a történelem viharai után mindig talpra tudott állni, mert furfangos észjárása segítette leküzdeni a fizikai és pszichikai akadályokat, melyeket elébe gördítettek a beteg társadalmak és változó rendszerek. A székellyel, aki soha nem hagyta »árván« és »csupaszon« saját települését, mert égiszerű templomokat emelt pogányul parányi falvaiban, községeiben, városaiban. A vallásos székellyel, aki vigyázott nyelvére, ápolta, megtartotta hitét, emberségét és hagyományait.”

Sajtómonográfiámban filológiai pontosságra törekedve szándékosan ejtettem az áthidaló — a szülőváros, Brassó és Székelyudvarhely közötti — időinterval-

lum-út ismertetését, magyarázatát, a székelyek tulajdonképpeni „otthoni”, „földi” megismerésének a történetét. Tulajdonképpen azt, hogy a hajdani főszerkesztő hogyan került Székelyudvarhelyre kapcsolatba, s leginkább azt, hogy hogyan került „igazi” kapcsolatba a Székelyföldet benépesítő székelyekkel?

A székelyek „igazi” megismerésének a története

Nos, a székelyek igazi megismerése igazán és végérvényesen nem akkor kezdődött el, amikor családot alapítva 1984-ben „ideiglenesen” Székelyudvarhelyre költöztem, hanem akkor, amikor hatodik vagy hetedik osztályos tanulóként — a Homoród menti Gyepesen nyaralva —, életembe egy keddi napon láttam meg legelőször ezt a kisvárost, s amikor apai nagyanyám hozott ide egy nyári bevásárláskor: cukrot vásároltunk és olajat a régi Szabó Károly vendéglővel szembeni élelmiszerboltból, az autóbuszállomás melletti zöldségpiacról pedig magvakat a gyepesi ősi ház melletti veteményesbe.

Második alkalommal kilencedik osztályos, „szülőföldet barangoló” gyermekként 1977-ben jártam itt az egyik brassói szomszédfiúval és barátommal, akivel Vargyasról gyalog, a vargyasi Sütő család festett székely kapujától indulva a homoródalmási barlangig, s onnan pedig a Homoród mente falvait és hegyeit barangoltuk be.

Es eljött az a nap életemben, bekövetkezett az a számomra sorsdöntő esemény, amikor úgy éreztem: Székelyudvarhelyen szeretnék élni!

Ez a nap vagy inkább esemény a harmadik találkozásom volt az anyavárossal, s ez „Isten igaza” volt, ahogyan az öregek szokták mondani: 1979 áprilisában Szemlér Ferenc temetésére voltam hivatalos a *Brassói Lapok* irodalmi körének küldötteként: április 28-án — a költő temetése előtti napon —, a székelyudvarhelyi művelődési ház koncerttermében megrendezett Szemlér-émlékünnepélyen *A Szemlérek emlékére* című versemet olvastam fel.

Ez volt az első alkalom életemben, amikor már diákként személyesen is megismerkedhettem, és kezet szoríthattam az erdélyi irodalmi élet akkori „nagyjával”: Fodor Sándor íróval, Balogh Edgárral, a nagy múltú és elismert erdélyi szerkesztővel és közíróval, Herédi Gusztávval, a *Korunk* szerkesztőjével és Domokos Gézával, a Kriterion Könyvkiadó néhai igazgatójával.

Szemlér Ferenc, az „Udvarhelyi Odüsszeusz” 1978. január 9-én halt meg Bukarestben, kívánsága szerint Székelyudvarhelyen helyezték örök nyugalomra 1979. április 29-én. A Baumgarten-díjas, az *Erdélyi Helikon*, a *Kelet Népe*, a *Nyugat*, a *Korunk*, a *Brassói Lapok* munkatársa, az Írószövetség titkára, számtalan vers-, próza- és műfordításkötet szerzője, halála után majdnem egy évvel később e napon került haza a székely anyaföldre. Ezüst színű hamvvederben hazahozott hamvait a katolikus temetőben helyezték örök nyugalomra.

A Szemlér emlékest, a sok székelyruhát öltött diák, a végtisztességet tevő fennkölt és felemelő hangulat mély nyomot hagyott bennem, a tizenegyedik osztályos diák lelkében, diáklapszerkesztőben.

Emlékszem, a Szent Miklós templom mellett, a temető bejáratánál Lendvay Évával, Szemlér Ferenc Brassóban élő költő lányával osztottuk meg gondolatainkat, s közben magam előtt találtam a székely havasok lábainál elterülő mítikus várost, a számomra akkor idegent, a valamilyen ismeretlen erővel magához csalogató, zsi-bongó, Székely Athénnak emlegetett szellemi központot: a templom- és iskolavárost, a régi Udvarhelyszék anyavárosát, a Nagy-Küküllő láthatatlan tündéreinek mesés fellegvárát, melyet azon az áprilisi napon nagyon megszerettem.

A Szent Miklós-hegyről nézve előttem ragyogott a város. Ezen a kora tavaszi napon csillogott a kéttornyú Barátok temploma, a központi református templom tornya, a padok között a régi Vármegyházával szemben a főtéri parkban virágokat ültettek a kertészleányok, s a Szent Miklós templom gyászos harangjának kongása mintha nem is temetésre szólított volna fel, hanem inkább életre, biztatásra, ébredésre. Ez volt az a nap életemben, amikor — hivalkodás és nagyotmondás nélkül megvallom: csigázott érdeklődéssel feltettem magamban a kérdést: milyen is lenne Székelyudvarhelyen élni? Csaba királyfi népével, a munkát és a tisztességet szerető, a békében ártatlan, csendes „katonával”, az istenfélő székellyel — azzal a székellyel, akit ekképp jellemeztem fent említett könyvemben, az *Ismerkedés Brassóban a székelyekkel* című fejezetben.

Az itthonmaradás záloga

Székelyudvarhely és környéke nagynevű írókat, költőket, tudósokat, közéletiségeket nevelt, s mondhatni nagyon sok közülük elhagyta a várost vagy a falut, ahol született, s amely tudással tarisznyálta fel. Én pedig — sokak csodálkozására — ide költöztem...

Igen, de azt szokták mondani, ha valaki kilométeres távolságban nagyot lépik s ráadásul érzésből érkezik, az hoz is magával valamit, nem jön üres kézzel.

Amikor 1984-ben Székelyudvarhelyre kerültem, mondhatom, szellemi tompaság uralta a várost. Azok, akikre fel lehetett volna nézni, azok elmentek, akik itt maradtak, azok túl kevesen voltak ahhoz, hogy a mai — igen látványos — mércét fel tudják mutatni. Költői hévvel, naivan és gyermekesen tettem fel ugyanezt a kérdést magamnak: miért mennek el azok, akiket saját maguknak tekintenek, akiket saját maguknak nevel a város, a szülőföld, Székelyföld? De most már könnyű e kérdésre a válasz és érthető is a fordított helyzet. Ma inkább itthon maradnak a „földiek”: a gazdaságilag is fellendült Székely Athén jó táptalaja a virágzásnak indult székely életnek.

Hallom, akik a hetvenes-nyolcvanas években elmentek, azok most hazajönnének. Ha időközben eladták ingatlanjaikat s már nincs ahova, hát a közeli falvakban vásárolnak parasztházat maguknak, csakhogy hazajöjjenek, itthon lehessenek, itt éljenek.

Visszatérve az előbbi gondolatra, úgy érzem, érkezésemkor számtalan ötletet hoztam magammal Udvarhelyre, potenciális tenniakarást, szervezőkészséget és hozzáállást ahhoz a szakmához, amibe 1990-ben majd nyugodtan és higgadtan belevágtam...

És itt mindjárt a *Székely Útkeresőre*, vagy a *Székely Útkereső Kiadványokra* gondoltok, meg az 1991-ben elindított *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó*ra, s a többi, kezdeményezésemre alapított szellemi fórumokra: a *Székelykapu* és az *Erdélyi Pegasus* könyvkiadókra, a 2009-ben *Erdélyi Toll* néven elindított irodalmi és művelődési folyóíratra.

Lám-lám — mondtam magamban —, a szellemi teljesítmények létrehozására mégsem kell külföldre vagy Erdély „nagyvárosaiba” költözni: erdélyiként, székelyként itt is, Székelyudvarhelyen is lehet az egyetemes magyarságnak marandó értékeket alkotni és teremteni.

Az első Székely Útkereső-szám szedése és nyomtatása

Lapunk első számának a szedése és nyomtatása az újonnan, 1990-ben Székelyudvarhelyen alakult Infopress nyomdai vállalkozás jóvoltából készült.

Mint minden 1989 utáni vállalkozás, valószínű, hogy az Infopress Nyomda munkaközössége is hirtelen verbuvált, de jó szakemberekből állt össze.

Köztudott, hogy Székelyudvarhelynek mindig jól képzett műszaki „személyzete” volt, jó hírű fizikusokkal, mérnökökkel, kiváló, és a „nehéz” ipar ágazataiban igen jártas szakemberekkel.

A lap számítógépes szedését s a nyomtatását is az Infopress Nyomda vállalta. A *Székely Útkereső* folyóirat 1990-ben az Infopress első kinyomtatott kiadványa volt. Hálás vagyok nekik ezért, de azért is, mert első nyomdagépükkel életre keltették nemcsak Székelyudvarhely, hanem Székelyföld első, 1989 után megjelent irodalmi és művelődési folyóiratát, a *Székely Útkeresőt*. Név szerint köszönöm meg a nyomda alapítóinak, Albert Andrásnak, Burus Endrének és Keresztes Miklósnak bizalmukat összes, e nyomdánál megjelent lapszámainkért. Nem utolsósorban Szabó Lászlónak, az első — Székelyudvarhelyen 1990-ben elindított — síknyomású nyomdagép akkori nyomdászának, akinek a keze alól kerültek ki azok a lapszámok, melyeket nem csak Székelyföldön és Erdélyben, de még a határainkon túl is lapozhattak a magyar olvasók.

A Székely Útkereső Kiadványok első kötete

A *Székely Útkereső* mai jogutódjának, a Székely Útkereső Kiadványoknak az első száma 1991-ben már a Kossuth utcai nyomdában készült...

Egy független, szabad, anyagi támogatótól nem függő irodalmi és művelődési folyóirat mindig anyagi nehézséggel küzdött és küzd. Nos, a *Székely Útkereső* úgy indult, hogy az Infopress magánnyomda az első számot úgy nyomtatta ki, hogy megvárta az első lapszám eladását, és ez már nagy segítséget jelentett számunkra. Az A4-es formátumú, 12, majd 16 oldalon megjelent lapszám ára 6 lej volt, tizenkétszer (!) több, mint a *Romániai Magyar Szó* ára, mely — ha jól emlékszem — 50 bani volt akkor.

Lapalapítóként és főszerkesztőként magamban sokszor megmosolyogtam vállalkozói, illetve „üzletemberi” merészségemet, bátorságomat. Azt mondtam, hogy ilyen árat csak egy álmodozó, fellegekben járó költő adhat a lapjának. Jó, nívós, tartalmas, rokonszenves és radikális lapot sikerült összeállítani, megszerkeszteni, ezért kapkodta is az új sajtótermékre „éhes” olvasó. Szenzációjahász aligha volt a *Székely Útkereső*, de az akkori sajtótermékek közül éppen a magas szintű művelődési anyagával tűnt ki. Elsőként jelentkezett hasábjain olyan nagy nevű szerzőkkel, akiknek — az új és szabad közlési lehetőséget felhasználva — azon nyomban előkerültek íróasztalaik fiókaiból a régi világban eldugott és talán örök kallódásra ítélt számtalan kéziratuk. Az olvasók valósággal keresték a *Székely Útkeresőt*. Mégis, ahogy a lapszámok gyarapodtak, úgy fogyott és hígult a pénz is, s a lap, mely 1991 után már az Erdélyi Gondolat Kiadóhoz tartozott, nehezen, de mindig kifizette az egyre növekvő nyomdai költséget.

Az akkori, '90-es évek eleji árviszonyítását úgy kell elképzelni, hogy akkor, amikor az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadót megalapítottam, 1991-ben 100000 lej alaptőkét kellett befizetnem a folyószámlára. Ez az összeg 1991-ben egyenértékű volt egy új személygépkocsi árával. A lap nyomdai költsége pedig 30000 lej volt. Tehát az akkori 100000 lej három lapszám kinyomtatásához volt elegendő.

A hónapok, évek során számtalanszor nullázódott a folyószámla, mégis — a szűkölködés ellenére — 1991-ben beindítottam a Székely Útkereső Kiadványsorozatot is. Ugyanebben az évben jelent meg az első kiadvány is, a Vass László Levente *Egyedül az éjszakában* című, hátrahagyott verseit tartalmazó kötet. A kiadványsorozat első kötetének kinyomtatására a székelyudvarhelyi állami nyomdához folyamodtam, ahol a többi, modern nyomtatási eszközökre törekvő nyomdák mellett ez a nyomda még mindig a régi, magasnyomású nyomdagépet használta. A nyomdai költség viszont itt jóval kisebb volt, mint az Infopressnél vagy másutt.

A lapterjesztés körüli gondok

A lapterjesztés nemcsak leírt fogalom, hanem a legfontosabb feladat egy lap vagy folyóirat életében. Bármilyen termék gyártása, létrehozása komplex munkafolyamatok összességének az eredménye. Főleg a „kényes” lapkiadás volt/van ilyen helyzetben. Hiszen a lapalapítónak mindenekelőtt ki kell gondolni a lap ideológiáját, eszmei vezérfonalát, szellemét, irányvonalát, hogy kihez-kinek szól majd, milyen célközönséget, azaz olvasói tábort céloz majd meg? A fölállított képlethez minden rovathoz vagy tudományághoz megfelelő, hozzáértő szerkesztőket kell toborozni, úgy, hogy a más városban élő és bedolgozó (táv)szerkesztőnek a távolság ne jelentsen akadályt; meg kell keresni a szerkesztők közötti legegyszerűbb és legolcsóbb kommunikációs lehetőséget; fel kell áldozni egy lakást/helyiséget a szerkesztőségnek, lehetőséget kell teremteni egy

„központnak”, ahová a bejött-begyűlt anyagok megérkeznek, s ahol a főszerkesztő és a helyi szerkesztők átnézhetik és megbeszélhetik a sajtóanyagokat; jól gépelő és a számítógépes programokat ismerő szedőt és tördelőszerkesztőt kell alkalmazni; egy olyan gazdasági menedzserre is szükség van, aki — állami támogatás hiányában támogatásért vagy reklámozási lehetőséget ajánlva — a mecénás szellemű gazdasági vállalkozókhoz a megfelelő helyen és a megfelelő időben bekapogtat; jó adminisztrációs érzékű embert kell foglalkoztatni, aki kellő irodai felszerelésekkel megkönnyíti a szerkesztőségi munkákat; jó, hozzáértő, a pénzügyi törvényeket jól ismerő könyvelőt kell alkalmazni, aki a kiadvány minden anyagi rezzenését követi a készpénzben bejött összegektől a bankszámlákig; élelmes, rugalmas, mozgékony lapterjesztőket kell keresni. Egyszerűen olyan embereket kell „toborozni”, akikben az is tudatosult, hogy munkájuk nemcsak egyszerű hivatás vagy megélhetési lehetőség, hanem szolgálat is. Mert ezek az emberek nem mások, mint a kultúra aktív „strázsái”, akik szeretetet és önfeláldozást éreznek a leírt és kinyomtatott szóért. Ha egy működő vagy egy induló lap mindezeket nem tudja megengedni magának, akkor természetesen a lap tulajdonosára hárulhat minden fent felsorolt „attribúció”.

A *Székegy Útkereső*t több székegyföldi és külföldi lapterjesztő vállalta. Ezek közül kiemelt felelősségtudattal állt a folyóirat mellé a csíkszeredai Tózsér József, aki nem hónapok múlva, hanem időben vagy előre kifizette a terjesztésre átvett folyóiratot.

Közben már a '90-es évek elején nagyot változott a lapterméket és a könyvet „befogadó” olvasó szokása is: egyre kevesebbet tért be abba a könyvesboltba, melyet azelőtt pár évvel még szellem-szomjasan majdnem minden nap meglátogatott.

A *Székegy Útkereső*t találni kellett, mindig ott, ahova a magyar olvasó elment: nagyvárosi összejöveteleken és rendezvényeken, diplomák bejáratánál, misék és istentiszteletek után, bevásárlóközpontok bejáratánál, a zöldségpiacok környékén, ahol a falusi ember is megfordult, vallásos ünnepeken, zarándokhelyeken nagy tömeg előtt, gyárak és üzemek kapusszobái előtt, amikor épp jött ki a váltás, tanintézmények tanári szobáiban stb.

A *Székegy Útkereső* állta az egyre nehezebb sorshelyzet buktatóit. Így maradt fent a folyóirat közel egy évtizedig 1990 és 1999 között.

Emlékek a lapterjesztés idejéből

Visszaemlékszem, hogy 1990 pünkösd szombatján a csíksomlyói Ferenc-rendi kolostor előtt egy kicsi asztalról árultuk a folyóirat első és második számát. Amire véget ért a szentmise, a több mint háromezer példányban megjelent *Székegy Útkereső* első és második számából több ezer példányt eladva vonultunk be mi is családtagjainkkal — felekezeti hovatartozástól függetlenül — a nagy zarándokhely ősi templomába, hogy mi is elmondjuk pünkösd-i imánkat. Hogy köszönetet mondjunk Mária szobra előtt Istennek, hogy erőt adott nekünk ehhez a kiszámíthatatlan vállalkozáshoz. De szerencsére, akkor én még nem tudtam, hogy mi-

be vágtam bele a fejszémet, csak később jöttem rá, akkor, amikor lapalapító főszerkesztői tapasztalatot nyerve könyvkiadót is alapítottam. Ekkor visszaút már nem volt. Menni kellett tovább, hogy a könyvkiadó és kiadványa fennmaradjon. Hogy korábban megálmodott folyóiratommal, s a könyvkiadóval együtt kényerünket keresve családom is tovább élhessen és megmaradjon.

1991-ben, magyarországi turistautam idején, az egyik budapesti aluljáróban felfigyeltem, hogy a nagy múltú magyar folyóiratok mellett a pulton árusítják a *Kortárs*, az *Alföld*, a *Tiszatáj* és az *Élet és Irodalom* mellett a *Székely Útkeresőt* is. — No, lám — mondtam magamban —, most az egyszer a „kortárs” székely a Küküllők vidékéről nem viccelni jött ökrös szekéren Budapestre, nem is azért, hogy itt maradjon, hanem azért van jelen ezen a tiszteletre méltó helyen, hogy tisztességes utat keressen magának ebben a bonyolult világban. 1 forint volt itt ennek a székely lapnak az ára.

Van olyan emlékem is, amikor folyóiratommal a budapesti plébániákhoz bekopogtatva, az egyik papi lakon minden előzetes tudakozódás nélkül úgy fogadott a plébános, mint erdélyi menekültet. „— Nem, én nem vagyok menekült, csak a *Székely Útkeresőt* hoztam terjesztésre... — a templom híveinek...” — mondtam. És ekkor láttam igazán azt a boldog csalódást és a megszállás utáni pírját a testes plébános úr kerek arcán, aki örömeiben előre kifizette a terjesztésre felajánlott *Székely Útkereső*-példányokat.

De volt olyan különleges eset is, amikor az Erdélyből elvándoroltak kerestek meg a Szabók utcai tömbházlakásom szerkesztőségében és tízesével, százasával vásárolták meg a *Székely Útkeresőt*, csak hogy átvihessék kinti honfitársaiknak Ausztriába, Németországba, Kanadába, az Egyesült Államokba, Ausztráliába.

Itthoni emlékként hadd idézzem a Beke Sándor—Ráduly János: *Szépirodalom, néprajz, rovásírás*. Két íróbarát beszélgetése életpályájukról és munkásságukról című interjúkötetből a Ráduly Jánosnak nyilatkozott gondolatokat: „Saját tapasztalatomat mondom el: 1990-ben, miután Székelyudvarhelyen napvilágot látott az általam alapított *Székely Útkereső* című folyóirat, a kolozsvári *Helikon* egyik májusi száma egész oldalas ismertetőt, jobban mondva kritikát közöl az első lapszámról (...). Akkor a *Helikont* — a hajdani *Utunk* utódját —, sok irodalomkedvelő olvasta vidékünkön. Nyilván, hogy a nagybetűs SZÉKELY ÚTKERESŐ című szövegre sokan felfigyeltek és el is olvasták. Talán ezzel is magyarázható az, hogy folyóiratom első lapszámából kisvárosunkban több mint 1000 (nem elírás!) példány kelt el rögtön a »kritika« megjelenése után. Mindenki a *Székely Útkeresőt* »kereste«.

Felemelő biztatást, hatalmas impulzust jelentett a fenti történet számomra, az anyagi siker pedig 100 százalékos garanciát arra, hogy igenis lesz folytatás. Lesz amiből kifizetni az első lapszám nyomdai költségét, sőt az első szám jövedelméből előre kifizethettem a második számot is, a munkatársakat is, ezen kívül pár szerkesztőnek akkori — állami — fizetésük háromszorosát juttattam honoráriumként.

*

Később azonban, ahogy az erdélyi lapok gombamódra szaporodtak, a szerkesztőségeknek a lapterjesztés lett a legnagyobb gondja. A lapoknak a rendszerváltás után pár évvel szerveződniük kellett, terjesztői hálózatot kellett kidolgozniuk. A Nagyváradról Csíkszeredába költözött Pakó Oszkár vállalkozó egész Erdély-szerte kidolgozott terjesztői hálózaton dolgozott, melyet levélben ajánlott fel az erdélyi kiadványok szerkesztőségeinek. Az új lapok — melyek nagy lánggal és hévvel létesültek — egy idő után már rendszertelenül kezdtek megjelenni, vagy már nem is jelentek meg. A főszerkesztők nagy része azonban nem ismerte el a kudarcot. Az óriás lépésekben növekvő nyomdai költség alig engedte szóhoz jutni az újságokat, folyóiratokat.

A *Székely Útkereső*, ha összevont számokkal is, de megjelent. Olvasótábora megmaradt a Székelyföldön, Erdélyben, sőt a határokon túl is. Udvarhelyen a Hídfő kft. gondoskodott hírlapboltjaiban a lap terjesztéséről, ezen kívül számtalan helyi üzlet tette ki a lapot a pultjaira; a csíkszeredai Alutus Kft., Orion Kisvállalat és Zenit Rt. már könyvesboltokban és butikokban forgalmazta országszerte; Budapesten a Krisztina körúti Püski Könyvesbolt, az Erdélyi Magyarok Egyesületének a székháza és a Szent István Társulat könyvesboltja adott otthont e székelyföldi kiadványnak; Gondos Béla lapterjesztő a Gondos Betéti Társaságon keresztül terjesztette a magyar főváros butikjaiban és forgalmas aluljáróiban.

*

A diktatúra évei után az információéhes olvasóé volt a szó: ő szelektált, ő fizetett, más szóval ő vásárolt. Egyszerűen ő tartotta fent az általa kiválasztott és olvasott sajtóterméket. Az 1990-es év végén azonban szomorú jelenség következett be a sajtó életében: az értékes lapok egyre nehezebben jelentek meg, vagy már meg se jelentek, késéseiket a sajtópiacon nagymértékben befolyásolta mindenekelőtt a megemelkedett nyomdai költség. A komoly lapok egy része bukdácsolva látott napvilágot, legrosszabb esetben megszűnt: kiűtötte őket az első romániai magyar szabad sajtó ringjéből az olvasó meglepően „olcsó” szellemi igénye.

Jegyzet

Beke Sándor: *Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben*. Főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és életéről. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2007.

Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat 1990–1999. I–X. évfolyam (1–53. szám). Reprint kiadás. Sajtó alá rendezte: Beke Sándor. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

Beke Sándor — Brauch Magda: *Székely Útkereső (1990–1999)*. Laptörténet és sajtóviszhang. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

Székely Útkereső Antológia 1990–1999. Válogatás a Székely Útkereső 1990–1999-es évfolyamaiból. Válogatta, összeállította, a bevezető tanulmányt írta Brauch Magda. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

Becsüld a népet! A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat gyermekirodalmi antológiája. Válogatás a folyóirat 1990–1999-es évfolyamaiból. Válogatta, összeállította és az előszót írta Brauch Magda. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

Az élőszó dicsérete. Kritikák, recenziók, beszélgetések a Székely Útkereső hasábjain. Válogatta, szerkesztette, a kötetben szereplő írások jegyzékét, a könyvészetet és a Székely Útkereső repertóriumát összeállította Beke Sándor. A bevezető tanulmányt írta P. Buzogány Árpád. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

Magyar, székely és csángó örökség. A Székely Útkereső Kiadványok Antológiája (1991–2006). Összeállította, szerkesztette, az előhangot és az útmutatót írta, a sajtóvisszhang szemelvényeit válogatta Beke Sándor. Az antológiáról és a sajtóvisszhangról szóló tanulmányt írta dr. Brauch Magda. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

*A Székely Útkereső levelesládája 1990–2000 —
a dokumentum értékű leveleskönyv
(Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2010)*

Málnási Ferenc

„Erdély Kazinczyja” 220 éve
adta ki röpiratát az Erdélyi Magyar
Nyelvmívelő Társaság felállításaért

(Aranka György:

Szék, 1737. szeptember 17. — Marosvásárhely, 1817. március 11.)

„Erdély a költők és rajongók képzeletében álomország, a béke és a megértés földje, de talán inkább az örök küzdelmek, a féleredmények, az elvetélt tervek és meddő harcok hazája, áldott és átkozott...” vallotta Jancsó Elemér a *Nyugat* 1940/9. évi számában. Nemzeti közösségünk számára ma is figyelmeztetés Vörösmarty Mihály *Jóslat*-sorai: „Ki mondja meg, mit ád az ég? / Harag, káromlás volt elég; / Gyűlölünk, mint kuruc, tatár, / Bánkódtunk, mint a pusztá vár; / Ügyünk azért / Sikert nem ért. / Pedig neked virulnod kell, o hon, / Lelkünk kihalna hervadásodon”.

A sok történelmi vihart megért nemzeti történelmünkben az erdélyi tudományos egyesületi törekvések első csíráját a 16. század elején fedezhetjük fel, abban a tudós-társasági kívánságban, amelynek csak a neve maradt ránk: Sodalitas Septem-castrensis (*Erdélyi Múzeum*. 1909. 353-375.). Mátyás királyunk és környezete reneszánsz-humanista törekvéseinek elkésett erdélyi utórezgése volt ez, ismeretlen tervezői a gondolat felvetésénél nem jutottak tovább. Báthori István és Bethlen Gábor erdélyi fejedelmeink eljutottak a tudományos élethez szükséges egyetem, akadémia gondolatának megvalósításához, ám a 16-17. század Erdélyét a létért, a pusztá megmaradásért folytatott küzdelmek kötötték le. A gyulafehérvári, majd a kolozsvári kollégium tanára, Apáczai Csere János (1626–1659), az európai színvonalon álló tudós, művelődéspolitikus is magános elszigeteltségben, környezetének meg nem értéséről, sőt rosszindulatától kísérvé folytatta szinte teljesen meddő küzdelmét... A sorba illik Bél (Belius) Mátyás (1684–1749), a magyar anyanyelvű, „szlovák” és „német” tudós, aki valójában hungarus-tudatú, 1735-ben született tervezete, benne a pozsonyi evangélikus iskola rektora, német evangélikus papja, a magyar nyelv- és irodalomtörténet kiadására készült, népszerűsíteni akarván Európában a magyar nyelvet. (Magyarország minden megyéjének kortörténelmét tervezte megírni, életében öt megye történelmi-földrajzi leírása jelent meg: *Notitia Hungariae... I-V*. Bécs, 1735–1742).

Az Erdélyi Fejedelemség önállóságának megszűnése után csak a 18. század második felében, a felvilágosodás hatására Bod Péter (1712–1769), Bethlen Kata udvari papja, vetette fel: „...jó volna tudós emberekből álló Magyar Társaságot a Magyar Nyelvnek ékesgetésére... felállítani” (*Bod Péter írásaiból*. Budapest. 2002. 91-92). A jámbor szándéknak nem voltak támogatói, mint ahogyan nem találkozott megértéssel Bessenyei György (1746–1811) kísérlet sem *A bolmi* (1799), és az *Egy magyar társaság iránti jámbor szándék* (1781) című röpirataiban megfogalmazott kívánság sem. Részvétlenség fogadta Batthány Ignác (1741–1798) hasonló célú gondolatát is, aki megteremtette gyulafehérvári könyvtárát, a Batthyaneumot (1798), de a vele kapcsolatban melengetett tudományos szervező és terjesztő terveit már nem valósíthatta meg. Teleki Sámuel (1739–1822), kancellár, az erdélyi felvilágosult gondolkodású főnemes pedig megnyitotta a nyilvánosság előtt a marosvásárhelyi könyvtárát (Teleki Téka). Hermányi Dienes József (1669–1763) nagyenyedi református lelképásztor történelmi forrásgyűjteményét s mintegy száz kötetnyi kéziratot hagyott hátra...

Ebbe a történelmi keretbe ágyazva emlékezzünk Aranka György (1737–1817) szerepére is, aki hosszas előkészítés és önbiztatás után megnyeri Bánffy György (1746–1822) gubernátor jóváhagyását terveihez, s az 1791-iki országgyűlésen egyhangúan elfogadják *Egy erdélyi magyar nyelvmívelő társaság felállításáról való rajzolta az haza felséges rendeihez* (Kolozsvár, 1791) című röpiratát. A tudós társaság röpiratban kifejtett célja az volt, hogy intézményes keretek között biztosítsa az anyanyelv művelését és a nemzeti tudomány felvirágoztatását. Az 1791. évi kolozsvári országgyűlés elfogadta Aranka György javaslatát, de a királyi leirat nem hagyta jóvá a társaság alapítását, ám ennek hiányában is Erdély kormányzója védnöksége alatt 1793-ban Aranka György kezdeményezésére Marosvásárhelyen megalakult az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság, amely elsősorban a magyar nyelv művelését tűzte ki célul, s a felvilágosodás szellemében a társadalomtudományok és a természettudományok népszerűsítésével is foglalkozott.

A társaság 1793 és 1801 között eredményesen működött, több mint 50 gyűlésen a társaság tagjai, erdélyi és magyarországi nyelvészek, írók, tudósok tárgyalták a magyar nyelv és műveltség ügyeit, meg akarták menteni azt a rengeteg történelmi emléket, okmányt, régi írást, feljegyzést, tudományos művet, családi iratokat, amik Erdélyben már akkor is veszélyben, pusztulóban voltak s mennyi pusztul el az 1848–49-es szabadságharc idején! Nyelvtan és szótár, egy tudományos grammatika és idegenek számára szolgáló nyelvtan megírását tervezték, a nyelv megtisztítását és a játékszín megsegítését, könyvtárak és múzeumok létesítését, könyvek és folyóiratok kiadását... — olvassuk Jancsó Elemér értékelését.

Aranka György és a Nyelvmívelő Társaság jelentőségét más megközelítésben is értékelhetjük. A 18. század utolsó évtizedeiben a franciaországi változások hatására nyilvánvalóvá vált, hogy a rendi kiváltságokon nyugvó világnak Magyarországon is végleg bealkonyult. A haza sorsa iránti felelősséget érző nemesség és a polgári származású új értelmiség a magyar nyelv művelése mellett a tudomány

eredményeinek széleskörű megismertetésében és alkalmazásában látta a nemzet felemelkedésének lehetőségét és a gazdasági fejlődés alapját. A történelmi előzmények között a gazdasági-társadalmi elmaradottságot, a polgárság hiányát, illetve idegen jellegét említsük. Mellette az erőszakos katolizációt (Carolina Resolutio, 1731), az erőszakos németesítést (1784-ben a német nyelvet hivatalossá tették Magyarországon), a felvilágosodás eszméinek terjedését, a testőrírók tevékenységét, Bessenyei György: *Ágis tragédiájának* megjelenését, *Magyarság* (1778) című röpiratának előremutató figyelmeztetését, hogy „Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem”... A magyar nyelvért folyó küzdelemben a folyóiratok is részt vállaltak: a Ráth Máttyás szerkesztette *Magyar Hírmondó* (1780), a Batsányi—Kazinczy—Baróti szerkesztette *Magyar Museum* (1788–92), a Kazinczy vezette *Orpheus* (1790–91). Szépírók és szakírók sora — Bessenyei György, Batsányi János, Dugonics András, Gvadányi József, Baróti Szabó Dávid, Virág Benedek, Csokonai Vitéz Mihály, Kazinczy Ferenc, Szemere Pál, Kölcsey Ferenc, Ányos Pál, Dayka Gábor, Versegly Ferenc, Diószegi Sámuel, Fazekas Mihály, Révai Miklós, Bugát Pál és mások... S 1790-ben, Pesten, Kelemen László színtársulata a magyar szót színpadra viszi, 1792-ben, Kolozsváron Wesselényi Miklós támogatásával az Erdélyi Magyar Nemes Színjász Társaság tartja első előadását a Belső-Szén (Jókai, ma Napoca) utcai Rhédey-ház tánctermeiben. (1821. március 12-én megnyílt a gyűjtésből épülő Farkas utcai kőszínház, az állandó magyar színészet első otthona.)

S amikor végre 25 évi szünet után 1790. márciusára országgyűlést hívtak össze, az országgyűlés alsó táblája, ahol a magyarországi köznemesség túlsúlyban volt, kimondja: tanácskozásait ezentúl magyar nyelven folytatja. Megszületik a modern Magyarország első nyelvtörvénye, az 1791: XVI. tc., amely szerint „...bármiféle ügyekre nézve idegen nyelv nem fog használtatni, hogy pedig a magyar hazai nyelv jobban terjedjen és csinosodjék, gimnáziumokban, akadémiákon és a magyar egyetemen a magyar nyelv és írástan számára külön tanár fog beállítatni...” (A pesti egyetem első magyar nyelv- és irodalom tanára Vályi András volt). Az 1792. május 20-án megalkotott törvény (1792. VII. c.) szerint az ország valamennyi iskolájában rendes tantárgy a magyar nyelv.

1805-ben (igaz, Napóleon előrenyomulása következtében) a rendek újabb sikert érnek el, az 1805: IV. tc. bővíti a magyar nyelv jogait a latin rovására az államéletben, a törvények „...hasábosan, latin és magyar nyelven szerkesztesse-nek...”, s a megyék e törvény alapján sorra térnek át a teljes magyar nyelvhasználatra. A közben (1830. november 17-én) megalakult Magyar Tudós Társaság is megfogalmazza célját: „...munkálkodása által hazánkban a tudományok és szépművészségek honi nyelven műveltessenek...”. Az 1840. május 13-án elfogadott törvény (1840: VI. tc.) tovább tágitja a magyar nyelv használatát, a Helytartótanács körlevelei is magyar nyelvűek, három év múlva az anyakönyveket is magyarul kell vezetni, s a lelkészek alkalmaztatási feltétele a magyar nyelv tudása... Az 1844. november 13-án elfogadott törvény (1844: II. tc.) értelmében a több mint félévszázados küzdelem, fokozatos átalakítás után teljes lesz a magyar

félévszázados küzdelem, fokozatos átalakítás után teljes lesz a magyar nyelv használata az államéletben, s az oktatás nyelve is magyar, ám a közoktatás teljes magyar nyelvűségének megvalósítására azonban sohasem került sor.

Pedig „Legfőbb haszon az, hogy a nyelvnek előmenetelével együtt a tudomány is az országnak minden rendű lakóira kiterjed... Azt mondják politikusok, hogy az ország boldogsága a népek sokaságától függ. De mit használ az a sok, ha vagy mind szegény, vagy nagyobb része tudatlan?” Ki ne látná, mennyire egybecsengnek Bessenyei György 1781-ben papírra vetett szavai Széchenyi Istvánnak 1830-ban, nagy sikerű *Hitel* című művében megfogalmazott gondolatával: „A tudományos emberfő mennyisége a nemzet igazi hatalma”.

Ebben a folyamatban Aranka György széleskörű munkássága, művelődéstörténeti fontosságú, s hivatali elfoglaltsága mellett a magyar nyelv művelés és köz művelődés lelkes előmozdítója volt, egyik leglelkesebb bajnoka volt annak a szívós küzdelemnek, amely a magyar nyelvnek jogaiba való visszahelyezéseért és a nemzeti művelődés ügyéért Erdélyben is folyt. E cél érdekében mind irodalmi, mind társadalmi úton fáradhatatlan tevékenységet fejtett ki. A társaság érdekében több munkát is írt: *A magyar nyelv művelő társaságról. Újabb elmélkedés* (Kolozsvár, 1792), *Levél az erdélyi magyar társaság nevében* (Kolozsvár, 1795) és a társaságnak, ameddig állt, titoknoka s egyszersmind éltető lelke is volt. Kéziratok sorát lajstromozta esztendőik szerint, s maga is igen gazdag kéziratot gyűjtött, valamint kiterjedt ismeretségénél fogva irodalmi levelei is fontosak számunkra. Életművének felmutatása Jancsó Elemér érdeme: *Aranka György* c. tanulmánya a *Kristóf- emlékkönyvben* (Kolozsvár, 1939), majd az 1947-ben kiadott *Aranka levelezés* és az Akadémiai Könyvkiadónál *Az Erdélyi Magyar Nyelvűvelő Társaság iratai* (1955) cím alatt megjelent forrásmű az ő filológiai alapos gondozásában tette hozzáférhetővé a felvilágosodás korának nagy erdélyi örökségét. Szigeti József *Az Erdélyi Magyar Nyelvűvelő Társaság iratai* címmel az *Utunk* 1956/15-iki számában, Kocziány László az *Igaz Szó* 1956/4-ik számában, legutóbb pedig Nagy Pál *Egy elfelejtett évforduló* címmel az *Igaz Szó* 1969/1-es számában írt Aranka Györgyről.

Aranka hatására nézve jellemző, hogy kortársai közül sokan lelkesedéssel, bámulattal, sőt néha irigykedéssel nézték — írta Jancsó Elemér —, irodalom-szervező apostolt láttak benne, s később egy találó szóval elnevezték „Erdély Kazinczy”-jának. Aranka szerint Erdélyben „elevenebb a hazai nyelv iránti való vonzás, hűbb a literatúra szeretete, kedvesebb minden jó és jámbor intézet... ahol ezer akadályok minden lépten összetorlódnak, hogy a legmelegebben érző s törődő hazafit kifárasszák.”

S következik a reformkor: Wesselényi, Széchenyi, Kossuth, Petőfi, Arany, Deák, Vásárhelyi, Clark Adam... De Akadémia, Lánchíd, Nemzeti Színház, gőzhajók, utak, vasutak, folyószabályozás, óvodák, iskolák, magyar sajtó... nagy nevek, lenyűgöző alkotások, sorsfordító események... De, ami még ennél is több: alig két évtized alatt nemzet született. A szellemi és gazdasági pezsgés áthatotta a hétköznapi élet valamennyi területét, és gyökeresen átformálta a társadalom va-

lamennyi rétegének mindennapjait... s ez a társadalom megívta az 1848–49-es forradalmat és a szabadságharcot, átvészelte a Bach-korszakot, s a haladás érdekében megkötötte a kiegyezést is...

Erdélyi vonatkozásban ez a korszak örök emlékül hagyta nemzeti közösségünk, de az egész magyarság számára a nyelvművelő társaság nyelvet és a múlt emlékeit megőrző magatartását. 1814-ben szedte először a betűket úgy sorba a nyomdász, hogy az ERDÉLYI MUZÉUM címet formálta, s megszületett az első magyar tudományos folyóirat, Aranka helyébe Bolyai Farkas, Bolyai János, Döbrentei Gábor, s Mikó Imre és sok társuk lépett, hogy a régi erdélyi hagyományokat folytatva az erdélyi és a magyar műveltséget a kor eszméihez és követeléseihöz szabják a magyarság és az emberi haladás érdekében. Küzdelmük eredményeként Mikó Imre, „Erdély Széchenyije” vezetésével 1859. november 23-án megalakulhatott az Erdélyi Múzeum-Egyesület, amely újabb harcok, küzdelmek, betiltás, újjászületés nyomán 2009-ben ünnepelhette megalakulásának 150. évfordulóját.

Emlékező írásunkat Eötvös József szavaival zárjuk: „Mint a sziklafalon leszivárgó cseppek, mint vékony vízfonalak kis erekbe egyesülnek, hogy másokkal együtt gyöngye patakokat képezzenek, később végre a vízerek, patakok, zúgó folyók és csendes folyók egyesüléséből hatalmas folyam támad, mely egy ország kincseit hordja és a népeket összeköti: ilyen a tudományos haladás.”

Csokonai Vitéz Mihály

[Aranka Györgyhöz]

Ne vesztegesd, ne vesztegesd
Az érdemes nevet rám,
Inkább egyébbel fejtegesd
Szíved javát, Arankám!

Tisztelsz, de aki engemet
Ugyan valóba esmér,
Oly kényesítő érdemet
Csekély eszemre nem mér.

Bár annyival nem kérkedek,
Amennyit énreám vetsz,
De mégis, ah, megengedek,
Mert véle úgy kecsegtetsz.

Aranka György

A magyar nyelv-mívelő társaságról

II. szakasz

A nyelv-mívelés második közönséges tárgyáról Az esméret terjesztéséről

Az esméret terjesztése, vékony értelmem szerint, nem abban a részben láttatik a társaság tárgyának lenni, hogy maga a társaság annyiban amennyiben a hazának és nemzetnek vagy a mesterségek vagy tudományok rendiben jó kézikönyvek, tökéletes munkákra s úgynevezett szisztémákra szüksége volna, olyanokat készítsen és dolgozzék. Mert elsőbben egy olyan elme vagy tudós fő vagy üres idejű ember, amilyen az ilyen munkára kívántatnék, egy intésre vagy szép szóra, sőt még parancsolatra is nem terem mindjárt elő. Azután talán nemigen sokat tesz fel, ha azt mondom, hogy az, hogy ezeknek a társaság tagjainak, mint társaságnak, foglalatosságok a tudós könyvek írása legyen, éppen ennek a társaságnak céljával ellenkezik. Mert ha annyi tehetsége és módja volna is ezen társaságnak, hogy minden tudomány és mesterségbeli könyveket kidolgozzon, és azokat ingyen kiossza, evvel kevésre menne, ellenben ha az elméket az esméretek bevételeire készíti, az akadékokat, melyeket vagy a természet vagy szokás az eleibe vetett, felfedezvén, az elméket azoknak elhárítására felgerjeszti, az esméretnek csomóját szaporítván, azt közönségesen terjeszti, az igyekezetet serkenti és munkásságot segéli, és mind az eszközök megszerzésében, mind a jó útmutatásban segedelemmel léssen; ekkor a maga sz[ent] és nagy céljának talán jobban megfelel. Nem rekesztetnek ki mindazonáltal semmiféle ezen célra szükséges munkácskáknak készítése, kivált amilyenek egyenesen erre a célra tartoznak, minéműek egy erkölcsi, más gazdasági, harmadik társasági és haza törvényebéli katekizmusok a gyermekek, oskolamesterek és minden rendbéli tanítók számára, melyeknek készítése vagy fordítások a 17-dik tárgy. A nagyobb munkáknak pedig készítése a haza számára, az arra kész elméket biztatásokkal is, jutalmocskákkal is igen is serkentgetheti.

A társaság foglalatosságának tárgyai azért az esméretek terjesztésiben főképpen ezek láttatnak lenni:

*I. szakasz***Az akadékok elhárítása**

Ilyen akadékok láttatnak lenni:

A babonaság. A berlini szép holnapos írásocskákban láttam egy próbácskáját annak, hogy azon társaságnak egyik tagja megpróbálta a nép között való babonaságokat még felszámolni. Azt tartom, nem rossz szolgálatot tenne hazájának ez a társaság Erdélyben is, ha a parasztok és köznép között lévő babonaságokat bár csak egybeszedné is; annál inkább, ha azokat nevetségessé tudná tenni részenként és apró darabocskákban. Ha ezek a darabocskák magokat kedveltetni tudnák, az olvasó közönséges kezébe jutván, és ezt vagy ennek némely részét megjobbítván, annak a jobbulásnak haszna ezekről majd azokra is kiterjedne, akik életek, az állapotjuk vagy sorsok által attól a szerencsétől megfosztattanak, hogy az élet terheit és viszontagságait a könyvek olvasása gyönyörűségével változtathassák. Mert a közönség, mind az erkölcsbe, mind az igyekezetbe a hangot mindenkor a felsőbbektől veszi. És ez lenne a 18-dik tárgya a társaságnak.

b) Hasonló akadékok a megrögzött minden időbeli balvélekedések (praejudiciumok) és rossz szokások. Ez igen széles mező, ebben most kaszámat még belé sem merem vágni. Olyan dolog, melyben hirtelen és erővel semmit sem nyer az ember. Lassú és szorgalmatos igyekezettel és szép móddal pedig sok hasznót remélhetni. Ebben és az előtte való pontban megpróbálhatja akármely szép elme magát. És ha a társaság némely tagjai ebben valamit akar próbálni, én eleibe például csak az Esopus (!), Plautus, Horatz (!), Juvenalis, Persius, Cervantes, Fontenelle, Moliere, Rabner és Gellert, Addison és több ánglus íróinak gondolkodása s írása módját tehetem. Hasonló lelket is kívánok nékiek igyekezetekhez! És ez a 19-dik tárgy.

Batsányi János

Levél Aranka Györgyhöz

Méltóságos Úr! Kedves Barátom Uram!

Tandem aliquando!¹ fogja mondani kedves barátom uram, levelemet látván.

Valójában ideje már hogy írjak, megvallom, s engedelmet kérjek. Hosszas utazásomból hazajövéen (Bécsben egy hónapnál tovább mulattam), számtalan volt a foglalatosságom. A levélírást egy postanapról a másikra halasztgattam, amíg végre kedves barátom uram (ddto 22. januárii csak tegnapelőtt, azaz 8. febr. jött kezemhez), becses írásával megelőzött.

A Museumot januárius elején átaladtam a postatisztségnek. Nem kétlem tehát, hogy már elérkeztek az oda járó nyomtatványok. Szeretném tudni micsoda ítélettel vágnak iránta Erdélyben — itten egy nagy pápistaságáról ismeretes eltótosított vármegye, mint veszedelmes könyvet denunciálta² és eltiltását kérte a királytól.

Az idezárt verseket barátságos bizodalommal közlöm s édes barátom uramtól irántok való egyenes ítéletét kikérem. Reménylem, fognak tetszeni. Én legalább érzem azt, hogy ez a darabocska is lehetne példa, hogy hatalmas és felséges a magyar nyelv. Kérem azonban kedves barátom uramat, hogy senkinek kezébe ne adja, se a szerzőnek nevét meg ne mondja: ha szinte olvasni találná is *meghitt* jó barátinak. Itt Magyarországon sok kém ólalkodik. Tudom, az erdélyi juhok közt sincs szűki a farkasoknak. De a magokat barátság neve alatt bészínlő rókák sem lesznek kevesen, valamint mi itt valók gyakran tapasztaljuk.

Itt a francia módon gondolkodó emberekre nagyon vigyáznak; s a józanul okoskodó és beszélő embereket is hamar jakobinusoknak nevezik. A (pap)ok különösen űzik régi mesterségeket, meg nem gondolván a vakok, hogy annál inkább ártanak rossz ügyöknek, s annál inkább siettetik bizonyos veszedelmeket.

Én mindezekből amiket történni látok és hallok, nem hozhatok ki egyebet, hanem hogy elmúlhatatlan a mi hazánkban is a revolúció, mégpedig, *mivel az észnek józan világossága előre nem ment, revolution a la Hora és Closka³ fog lenni*. De mit gondolnak ezzel, ha szinte általlátnák is, az ilyen emberek? Nekem azt merete ezelőtt két esztendővel egy valaki mondani: *Mintsem a mi religiónkban legkevesebb változás legyen* — (tudjuk mit értenek ők a *religio* neve alatt) *inkább vesszen el az egész magyar haz!*...

A jambusokat nem kell kinyomatni. Ujjal fognának itt reája mutatni, ki legyen az, akire csinálva vagynak. Hát barátom uram gyűjteménye mikor jó ki?

A Múzeumban levő *Beszélgést* nem jó lenne-e abba is betenni? Hadd olvassák még többen.

Magamat s a prénumeráció⁴ dolgát bizodalmasan ajánlom, s vagyok

igaz tisztelettel

Batsányi

Febr. 10. (1793.)

¹Végre valahára!

²beség, feljelent

³A Horea és Cloșca vezette parasztfelkelés (1784)

⁴előfizetés

Teleki József

Aranka Györgyhöz

Te kértél, s kedvedet tölni fő gondom,
Azért verseidről mit tartok, megmondom:
Látok elmét, tüzet, s ékes magyarságot,
De szeretnék látni több ártatlanságot.
Megbocsáss, barátom, az a természetem,
Hogy a rosszat, azért mert szép, nem szeretem.
A legszebb gyümölcsben csömört szerző féreg,
S a méz közt is gyakran lappang gyilkos méreg.
Az igaz kegyesség s tiszta erkölcs nagy kincs,
Annak gyökerére lassu mérget ne hints,
Én nagy tisztelője vagyok a szép nemnek,
S szépséget nevelni tartom nagy érdemnek,
S amitől az arcát szépítő szemérem
Romolhat, egészen dicsérni nem mérem;
Sőt amit ártatlan fiam és leányom
Nem olvashat bátran, magam is elhányom.
Bezzeg amely szépen, ha olyan jól szólnál,
Akkor nem Aranka, hanem arany volnál.

Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás —
irodalmunk tükrében
IX.

Anyanyelvoktatásunk a Habsburg-birodalomban (1713–1830),
a reformkorban, a forradalom és szabadságharc korában (1830–1849),
a Habsburg önkényuralom idején (1849–1867)
az anyaországi oktatási rendszerbe tagoltan

V.

Európa tavasza — 1848

Anyanyelvoktatásunk történetében is dicsőséges nap 1848. március 15., valamint a forradalom és szabadságharc rövid ideje is. Szemtanúkat idézünk, akik a korabeli állapotokról nyelvi adatokat is nyújtanak:

„A magyar nemzetet félmilliónyi nemes ember képezte... Hát a többi? A tizenöt millió lakosa az országnak? A földművelő, a munkaviseelő nép? A jobbágyság? Annak semmi szava nem volt. A »misera plebs contribuens« jogokkal nem bírt, csak kötelességekkel. Ő viselte az adó terhét, ő adta az újoncokat a rendes hadsereghez, s azok szolgáltak tíz esztendeig, szabadságolás nélkül. A jobbágy szolgált a földesúrnak ingyen, szántott, vetett, aratott, robotolt, forspontozott, fizette a termése után járó dézsmát, kéménye után a füstpénzt, csinálta az országutat, bírāja volt az »úriszék«, törvénye volt az »urbarium«. A bot volt a rangkülönbség jelképe a nemes és a jobbágy között. Tizenöt millió lakosnak nem volt hazája Magyarország. S talán a nemesi rend élvezte a szabadságot? Igen: ha a szabadság a tétlenségben, a tagadásban volna azonosítva. Nem tenni semmit, nem fizetni sehová, nem haladni semmi irányban... de alkotni, kezdeményezni, előre haladni, a jövő javára beruházni, ehhez minden út el volt zárva. Magyarország volt az európai országok között a leghátramaradottabb...

Csodák csodájának kellene történni, ha a népszabadság napja mégis felvirradna. Felvirradt. Március 15-ike volt 1848” (Jókai Mór. In: Bartók Lajos, Endrődi Sándor, Szani Tamás szerk., PETŐFI-ALBUM. Petőfi Társaság, 1898.).

„Magyar történet múzsája, / Vésőd soká nyugodott. / Vedd föl azt s örök táblára / Vésd föl ezt a nagy napot! // Nagyapánk és apánk, / Míg egy század elhaladt, / Nem tévének annyit, mint mink / Huszonnégy óra alatt.” „Ott áll majd a krónikákban / Neved, pesti ifjúság, / A hon a halálórában / Benned lelte orvosát.” „Föl a szabadság nevében, / Pestnek elszánt ifjai!... — / S lelkesülés szent dühében / Rohantunk hódítani. // És ki állott volna ellen? / Ezren és ezren valánk, / S minden arcon, minden szemben / Rettenetes volt a láng” (Petőfi Sándor: 15-dik március, 1848).

„Szolgásgunk idejében / Minden ember csak beszélt, / Mi valánk a legelsők, kik / Tenni mertünk a honért! // Mi emeltük föl először / A cselekvés zászlaját, / Mi riasztók föl zajunkkal / Nagy álmából a hazát!” (Petőfi Sándor: *A márciusi ifjak*).

Kik voltak a márciusi ifjak? Írók, költők, újságírók, történészek, színészek, jogászok, politikusok, egyetemisták, „egy csoport gyermek, ki belekap a sors gépezetébe, egy csoport poéta, ki politikát csinál, s aztán tízezrei a csatatéren elesett hősöknek, koszorúzott alakok a bitófán...” (Jókai Mór: *Huszonöt év után*. 1873.)

A Pesti Hírlap 1848. március 17-iki számából:

„A tegnapi nap történelmi nyomokat hagyott maga után. Mi kezdetben csak demonstráció színét viselte, később erkölcsi, békés forradalommá alakult. Az események híre, melyek Francia- és Németországon át a szomszéd Bécsig törtek, s melyek ugyanazonegy eszme láncszemét képezték, náluk is ösztönszerű sejtelmet idéztek föl, miszerint a törvényhozásnak társadalmi úton is egy lökést kell adni, s e célból egyesülni kell...” Folytassuk Jókai szavaival: „Az országgyűlésen voltak kitűnő államférfiak, kik az életbevágó reformok szükségességét belátták s fényes szónoklatokat tartottak Eötvös József, Csengeri Antal, Szalay László, Kemény Zsigmond, Irinyi József... De hogy az ige testté váljon, előbb romba kell dőlni a régi rendi alkotmánynak, meg kell előtte születni egy népnek, egy magyar népnek. De hát lehet-e hatni a nemzet lelkiületére írott szóval, nyomtatással, mikor itt nehezedik ránk az új eszme Heródese: a cenzúra? A március 15-ének indító oka nem a bécsi forradalom volt, hanem, amint nyomtatott adatok igazolnak, a »Pesti Körnek« az a határozata, hogy »a magyar nemzet tizenkét pontban formulázott kívánalmait« ne intézzük egyenesen az országgyűléshez, hanem elébb köröztessük az országban vidékszerre”. Ma talán azt mondhatnánk: az anyanyelv erejével, a szó hatalmával, jelszavakkal próbáltak változtatni... Dsida Jenő szavaival: „...mikor felejtett ősi szóra / kell megtanítani fiainkat”, hiszen társadalmi változásra azóta is hányszor volt szükség, és szükség lenne ma is.

De térjünk vissza Jókai szavaihoz: „Petőfi megírta költeményét: »Talpra magyar, hí a haza!« Én pedig a pesti tizenkét pontját a fiatal Magyarországnak: Mit kíván a magyar nemzet? A tizenkét pont összeállítása Irinyi József műve volt... Vasvári Pál kezében elefántcsont fogantyús botjával oly hevesen hadonászott, hogy a pálcátör kirepült a botjából... »Jó ómen! Előre a vassal!« S ezzel a szóval kezdődött meg az örökké emlékezetes 1848-iki március 15-e, a sajtószabadságnak, a népszabadságnak

örökké emlékezetes napja... A mozgalomnak a lelke maga volt Petőfi. Az ő hazaszeretettől lángoló, szabadságérzettől áthatott költeményei voltak az előhírnökei az új korszaknak. Az ő lelke volt a korszak vezető fátyla. Mint költő is a világköltészet szintjén álló lángész, aki egy lustrum alatt egy üstökospályát futott meg az égen s művei összességében magának halhatatlanságot, nemzetének elismerést vívott ki késő századokra... Március 15-ének minden hulló csillagait Petőfi homloka gyűjté maga körül ez csillag-koszorúba... Ennek a hazafi falannak a tagjai: legelől Petőfi, Vasvári Pál, Irinyi József, Degré Alajos, Egressy Gábor, Vidacs János, Vajda János, Csengery Antal, Sükey Károly, Emődy Dániel, Bolyovszky Gyula, Oroszhegyi Józsa, Irányi Dániel, Vas Gereben, Ludassy Mór, Papp Gábor, Lisznyai Kálmán, Bérczy Károly, Tompa Mihály, Arany János, Helfy Ignác, Kerényi Frigyes, Pálffy Albert...” (Jókai Mór) (Néhány éve Vasvári Pál emlékét kopjafa őrzi Bánffy-hunyadon.)

Petőfi „világsszabadság” szavát azóta emlegetjük, s azt a legendát is, miszerint Bem apó azt mondta volna a költőnek: „Uram, a hazának nem az ön kardjára, hanem a tollára van szüksége!”

A *Pesti Hírlap* és a *Pesti Divatlap* korabeli számai temesvári, nagybányai, aradi, kolozsvári, szatmári, zilahi, dési, oravicai s más helységekből közöltek tudósításokat, bennük „unió”, „unió és sajtószabadság”, „lelkes gyűlések”, „kokárda-tűzés” stb. szavakkal. Aradon utcanéveket változtattak meg: Sajtószabadság utca, Kossuth utca, fátylás menet rendeztek, a Rákóczi indulót énekelték, Kolozsváron a Református Kollégium diákjai Batthyány, Deák, Kossuth és Széchenyi portrékkal feldíszített, kivilágított épületben ünnepeltek, az épület előtt Szóts Márton elszavalta Petőfi Sándor *Nemzeti dalát*, s a jelenlevők fölemelt ujjaikkal ihletetten mondták el az „esküszünk”-et. Szatmáron nemzeti zászlókkal, és „Szabadság, testvériség, egyenlőség” jelszavakkal vonultak fel.

A *Pesti Hírlap* 1848. március 18-iki száma a magyar királyi egyetem tanulóifjúságának kívánatait közölte, a *Pozsony* 1848. április 9-i száma a bécsi tanulóknak a magyar nemzethez intézett hirdetményét tette közzé.

Szabadságharcunk nemzetközi visszhangjáról szólva, Abraham Lincoln, Theodore Roosevelt is üdvözlét, Heinrich Heine, Cezar Boliac verseit is felolvassuk irodalomóráinkon.

Nemzeti jelképversek, énekek — anyanyelvoktatásunkban

A *nemzeti himnusz* a modern nemzeti állammal megszülető fogalom. Jelkép — egy megzenésített költemény, s nem minden esetben felel meg a himnusz irodalmi műfajának. Európában a 18. század végétől az egyik legfontosabb mintának a francia *Marseillaise* számított.

Közösségi, országhoz fűződő azonosulást fejeztek ki a „nemzeti” szentek középkori himnusza is. Az anyanyelvű művelődés kialakulásával, a magyar sajátosságoknak megfelelően — egymás mellett, néha egymással versenyezvén — léte-

zett a magyar műveltségnek egy protestáns és egy katolikus változata. A hagyomány szerint Bocskai István hajdúi a *XC. zsoltárt* énekelték harcba indulván, s azóta is a református templomokban hívők milliói éneklék: „Tebenned bízunk eleitől fogva, / Uram, téged tartottunk hajlékunknak. / Mikor még semmi hegyek nem voltak, / Hogy még sem ég, sem föld nem volt formálva; / Te voltál és te vagy, erős Isten, / És te megmaradsz minden időben.” ... „Taníts meg azért minket kegyelmessen, / Hogy rövid voltát életünknek értsük, / És eszeséggel magunkat viseljük. / Óh, Ur Isten, fordulj hozzánk ismétlen! / Míg hagyod, hogy élünk nyomorogjon? / Könnyörülj már az te szolgálidon!”

A katolikus magyarság körében nagy népszerűsége tett szert a 18. századból származó, *Boldog Asszony anyánk* kezdetű ének, Lancsarics Bonifác pannonthalmi szerzetes szerzeménye. Ez az ének régi magyar himnuszunk is, ma is a katolikus hívők milliói fohászkodnak szavaival Szűz Mária segítségét kérve a Mindenhatóhoz: „Boldogasszony anyánk, / Régi nagy patrónánk, / Nagy ínségben lévén / Így szólít meg hazánk: / Magyarországról, romlott hazánkról, / Ne felejtkezzél el szegény magyarokról! // Nyisd fel az egeket / Sok kiáltásunkra, / Anyai palástod / Fordítsd oltalmunkra! / Magyarországról, romlott hazánkról, / Ne felejtkezzél el szegény magyarokról!”

A felekezeti tartalom természetes egységben jelent meg a nemzetivel, hiszen a Szűz Máriához intézett fohász a magyarok nevében szól.

A függetlenségi érzelmeket és a szabadságharcos hagyományokat tartotta ébren legalább egy évszázadon keresztül a hatóságok által nem egyszer betiltott híres *Rákóczi-nóta*, amely 1708-ban született, és sokáig népünk himnusza is volt: „Jaj, régi szép magyar nép! / Az ellenség téged mikép / Szaggat és tép! / Mire jutott állapotod, / Romlandó cserép. / Mint egy kedves eleven kép, / Voltál olyan szép, / Magyar nép! / De a Sasnak körme között / Fonnyadsz, mint a lép. / Szegény magyar nép, / Mikor lesz már ép? / Megromlottál, mint cserép. / Jaj, hát szegény magyar nemzet / Jóra mikor lép?”

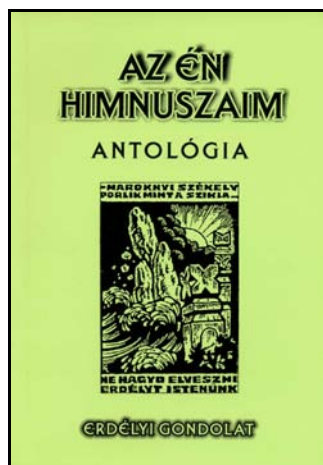
A Rákóczi-nóta induló formában lett közzismert és népszerű, Berlioz francia zeneszerző, valamint Liszt Ferenc feldolgozásában.

Ugyanezt a hangot üti meg Kölcsey Ferenc *Himnusza*, és Vörösmarty Mihály *Szózata*... Mindkettő a reformkor terméke.

S e két nemzeti imánk megírása után még 100 éve sem telt el, amikor magyar népünk ismét nagy bajba jutott, nagyobb, mint a török megszálláskor, nagyobb, mint a Habsburg-uralom idején: Trianon mondta ki a végső szót Magyarország feldarabolására. S 1921-ben született Csanády György szövege, Mihalik Kálmán zenéjére, a *Székely himnusza*. Természetes sorsa az üldözés, a betiltás volt, pedig egyre gyakrabban hangzott fel Erdélyben, családi ünnepeken, kint a havasokon, tábortűz mellett, s a népdalokhoz hasonlóan változatai is kialakultak. Az 1940-ben Rózsavölgyi és Társa kiadásában megjelent szöveg így hangzik: „Ki tudja merre, merre visz a végzet, / göröngyös úton, sötét éjjelen. / Segítsd még egyszer győzelemre néped, / Csaba király a csillagösvényen! // Maroknyi székely porlik, mint a szikla, / Népek harcától zajló tengeren. / Fejünk az ár ezerszer elborítja; / Ne hagyd el

Erdélyt, Erdélyt Istenem! // Ameddig élünk, magyar ajkú népek, / megtörni lel-
künk nem lehet soha. / Szülessünk bárhol, földünk bármely pontján, / legyen a
sorsunk jó vagy mostoha. // Maroknyi székely... // Keserves múltunk, évezre-
des balsors, / tatár s török dúlt, labanc rabigált. / Jussunk e honban, magyar-
székelyföldön, / Szabad hazában élni boldogan. // Maroknyi székely...”

A *Tebenned bíztunk...*, a *Boldog Asszony anyánk*, a *Rákóczi-nóta*, a Kölcsey és Vö-
rösmarty alkotta *Himnuszunk* és *Szózat* kisebb-nagyobb megszakításokkal mind-
végig jelent volt anyanyelvoktatásunk tanterveiben, tankönyveiben. A *Székely*
Himnusz bűvópatakként élt 1989-ig, s bár még nem szerepel tanterveinkben, tan-
könyveinkben, ma már több ünnepi alkalommal is felhangzik a *Himnusz* és a *Szó-*
zat mellett. S a csíksomlyói búcsúra érkező, a milliót megközelítő zarándokok is
természetesen éneklék, s reméljük, egyre több fiatal is érzi majd magáénak, vallja
himnuszának... Várjuk az új anyanyelvi tanterveket, tankönyveket is, amelyek-
ben helyet kapnak az előbb említett nemzeti énekeink, himnuszaink!

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában
a 2005-ben, illetve a 2007-ben megjelent,
himnuszokat tartalmazó antológiák

Brauch Magda

Beszélni kell!

1.

„Van-e fontosabb kapcsolat ember és ember közt, mint a szó?” ... „Aki tud beszélni, s akinek van kivel beszélnie, nem elveszett ember. Azok az igazi átkozottak, akik annyira elzárják maguktól a világot, hogy megtagadják a közlést is, a szót, az együvé tartozásnak ezt az egyedüli emberi bizonyosságát. Aki megtagadja a szót, az életet tagadja meg” (Benedek István: *Három kisregény*).

Az *Aranyketrec* című pszichiátriai tárgyú mű híres szerzője itt a lényegre tapintott. A sokat emlegetett szón, természetesen, magát a beszédet érti, hiszen a beszéd életető eleme a szó.

Valójában a beszéd az a képesség (többek között), amely megkülönbözteti az embert az alacsonyabb rendű élőlényektől. A beszéd, a szó az ember kiváltsága, amellyel élni kell, nem véletlenül él az a közmondás, hogy ahány nyelven beszél valaki, annyi embert ér, de ez csak akkor lehet érvényes, ha az idegen nyelveket anyanyelvi szinten bírja, és ehhez elsősorban anyanyelvének tökéletes ismerete szükséges.

Beszélni kell! Nem elsősorban nyelvgyakorlás céljából, hanem azért, hogy elidegenedő világunkban (tudom, ez közhely, de igazabb, mint bármikor) fenntartsuk az emberi kapcsolatokat. Napjainkban a beszélgetés, akárcsak az olvasás vagy a levelezés, valósággal luxuscikké vált, mert időigényes, mert sok helyen ki is iktatják a gyakorlatból. Az iskolákban és más oktatási intézményekben (főiskolák, tanfolyamok) az írásbeli, sőt a szóbeli hosszabb megfogalmazások is fölöslegesek, mert a vizsgákon tesztkérdések szerepelnek: 1, 2, x — ennyiből áll a mai „fogalmazás”, vagyis egyetlen épkézláb mondatot, sőt szót sem kell összehozni. (Meglehet, túlzok, de a gyakorlat bizonyítja, hogy ez a jövő útja.)

Ez a gyakorlat, amely kiküszöböli a hosszabb beszélgetést, többé-kevésbé az élet minden területén érvényesül: a munkahelyen, sőt már a családban is a „kérdézz-felelek” módszer terjed. A válasz: igen vagy nem (esetleg csak fejbólintással vagy rázással kifejezve). Aki hosszabb mondókába fog, mesélni akar a vele történetekről, a napközben tapasztaltakról, esetleg tanácsot szeretne kapni társaitól, családtagjaitól — legyen akár felnőtt, akár gyermek —, hamar észre kell vennie, hogy nem figyelnek rá, vagy egy-egy, a televízióból ismert típuskifejezéssel intézik el: majd megoldjuk, nem jön össze, sajnálom, kapsz még egy esélyt, ez jó kérdés, nem mondd komolyan stb. Manapság ezek a semmitmondó sémák helyettesítik a hosszabb párbeszédet, az értelmes beszélgetést, ráadásul, akik használják őket, meg vannak elégedve „modern” szókinccsükkel, kifejezőkészségükkel.

2.

A mindennapi beszélgetés valóban időigényes „multság”, és az idő pénz, napjainkban inkább, mint korábban bármikor. Ez így igaz, de mégsem indokolja, hogy kirekesszük életünkől a családtagjainkkal, rokonainkkal, barátainkkal, ismerőseinkkel meglévő közvetlen emberi kapcsolatok legcélravezetőbb eszközét, mert akkor maguk a kapcsolatok is elveszítik jelentőségüket.

A beszéd tehát nem „olcsó” multság (mert időt vesz igénybe), de vajon a kártya, a sakk, a társasjáték (beleértve a játékkaszinókat), sőt a séta, a kocogás, a szépségszalon olcsóbb? Ez utóbbiak, persze, alapvetően szükségesek az egészség, az ápoltság megőrzése érdekében, de vajon az emberi kapcsolatok ápolását szolgáló beszélgetés kevésbé fontos? Arról nem is szólva, hogy az értelmes társalgás az agyműködést is serkenti, tehát — ha úgy tetszik — szellemi sportnak is felfogható.

Az igazság az, hogy napjainkban lassan elfelejtünk beszélni. Az „igen” és a „nem” között még számtalan variáció, hosszabb-rövidebb magyarázat, okfejtés, latolgatás, érv és ellenérv van, de ezek megfogalmazásához már bonyolultabb gondolkodás szükséges (ami, ugye, fárasztó), sőt, ennél több is, empátia, hogy egymás gondolatait, gondjait felfogjuk, megértsük. Mindenkinek jólesik, ha kibeszélheti magát, ha odafigyelnek rá, akár tudnak segíteni gondjain, akár nem, sőt, az örömet is szívesen osztanók meg másokkal. Ehhez azonban az kell, hogy mi is odafigyeljünk a velünk beszélőre, türelmesen végighallgassuk, lehetőleg félbeszakítás nélkül, még akkor is, ha nem fogalmaz tökéletesen, vagy éppenséggel hibákkal tarkítva beszél. Református lelkipásztor ismerősem mesélte, hogy egy apró vegyesajkú faluban egy idős magyar parasztasszony így mentegetőzött, amiért hiányzott az istentiszteletről: „Egész nap nem még bírtam felkelni, csak álltam az ágyban” (lásd: *am stat in pat*). Nem javította ki a helytelenül megfogalmazott mondatot, mert ott, azon az eldugott helyen, ahol a magyar szó már kivészóban van, még ennek is örülni kellett. Különben is, mi értelme lett volna a helyreigazításnak? A megszégyenítést és elbátortalanítást nem tekintve is meddő fáradozás a tükörfordítás fogalmát megmagyarázni egy egyszerű, talán csak a betűket ismerő embernek. Az ilyesmi nemcsak helytelen, de káros is. Káros, mert ha valaki sehogy sem beszél, az nagyobb baj, mintha helytelenül beszél. Tovább szűkítve a kört, ha nem az anyanyelvén szól a vele közös anyanyelvűekhez, az rosszabb, mintha akármilyen gyenge minőségben, de legalább magyarul beszél.

Mert a mi tájainkon az anyanyelv használata magát a megmaradást jelenti.

3.

Nincs kivel beszélgetni — vallotta néhány iskolás gyermek egy rádióműsorban, majd elmondták, hogy mindennap igényük van arra, hogy valakinek elmeséljék a velük történeteket. Mivel szüleikkel alig találkoznak, „beszélgetnek” a háziállatokkal, ezek híján a játékallokkal. Maguk is tisztában vannak azzal, hogy ez nem dialógus, hanem monológ, azaz önmagukkal társalognak, mégis megteszik, mert ezáltal

megkönnyebbülnek, lelkileg feltöltődnek. Néha a szüleik is meghallgatják őket, főleg este, mikor hazatérnek, de a nagyobbacska gyerekek megérzik, hogy ezt csak „muzájból” teszik, inkább televízióznának, lefeküdnének, esetleg készülnek valahová, és máris késésben vannak. (Vagyis: Mondjad, fiam, de gyorsan, mert sietünk.) A rokonok, a szülők barátai pedig — amikor találkoznak a gyermekekkel — ilyen sztereotip kérdéseket tesznek föl: Hogy megy a tanulás?, Már hatodikos vagy?, Mi leszel, ha nagy leszel? vagy éppenséggel ezt az értelmetlenséget: Hogy ityeg a fityeg? Jól látták a kis riportalanyok: ez azt jelenti, hogy a felnőttek érdeklődése nem komoly, csak udvariasságból szólnak néhány szót a gyermekhez.

Szomorú képlet ez, szerencsére vannak kivételek. Szülők, akik szívesen beszélgetnek gyermekeikkel, nem sajnálják rá az időt. A barátok, barátnők között még gyakrabban alakul ki értelmes dialógus. Az általános helyzet mégis azt mutatja, hogy a hosszas eszmecsere egyre ritkulóbb jelenség a mai világban.

Tudom, hogy ez nem nyelvhelyességi kérdés, hiszen „csak” a beszélgetés fontosságáról szólok, nem a helyes, igényes nyelvhasználatról, de talán nem szükséges mindent tudományosan megfogalmazni. Persze, úgy is lehet.

Mindennapi beszédünket szakkifejezéssel társalgási stílusnak nevezzük. Kivonatossan idézem az erre vonatkozó szakirodalom meghatározását: „A társalgási stílus a beszédbeli érintkezés stílusa. A közvetlenség, a természetesség, a fesztelenség, a gyakran pongyola kifejezőmód és mondatfűzés jellemzi. (...) Mivel közvetlen érzelmi hatásra, konkrét szemléltetésre, kötetlenségre, frissességre törekszik, szókincse rendkívül differenciált, a csoportnyelvi, tájnyelvi, zsargon, argó, idegen stb. szavak egyaránt megtalálhatók benne. Általában az olyan szavakat és kifejezéseket kedveli, melyek festői erejüknél fogva elárulják a beszélőnek a tárgyhoz és a hallgatóhoz való viszonyát, tehát egyfelől a familiáris, tréfás, gúnyos, sőt durva, vulgáris szavakat, másfelől a becézés, kedveskedés, udvariaskodás nyelvi kifejezőit, továbbá mindkét esetben a nagyításokat, túlzásokat. (...) Kedveli a bonyolultságtól mentes, könnyen érthető, rövid mondatokat. Egyik fő jellegzetessége a rövid, gyakran csak egy szóból álló nem teljes vagy hiányos mondatok, továbbá a közbeékelések, félbeszakítások stb. használata” (*A magyar stilisztika útja*, 537-8).

4.

Láttuk tehát, hogy a társalgási stílus nem más, mint — tudományosan megfogalmazva — a társalgásban, a beszélgetésben használt szóbeli megnyilatkozási forma, költőien szólva József Attila szerint: „kecsesen okos csevegés” (*Ars poetica*). XX. századi költőóriásunk saját sanyarú sorsa, magánya ellenére hitt abban, hogy ennek eljön majd az ideje, és megszépíti az egyes emberek életét. Jósolata a mai napig nem vált be, pedig talán az ő sorsa is másképp alakul, ha van kivel „kecsesen és okosan” elcsevegnie.

Azt hiszem, a társalgási stílusnak az előzőekben idézett, meglehetősen hosszú jellemzését valójában le lehetne egyszerűsíteni erre a három költői szóra. Hiszen a kézikönyvek, a szakirodalom kiadványai is — többek között — a közvetlenség, természetesség, frissesség, sőt a becézés, kedveskedés nyelvi kifejezéseit említik, de beszélnek tréfás, familiáris vagy ünnepélyes változatról is, egyszerűval mindenről, ami a „kecsesen okos csevegés” fogalomkörébe belefér, vagy — látszólag — nem egészen fér bele. Hiszen köznapi beszédünk szerves részei a zsargon vagy argó kifejezései (ilyeneket József Attila is használt egyes verseiben), a gúnyos vagy durva, vulgáris szavak, a nagyítások, túlzások stb. A meghitt beszélgetésben nem lehetünk mindig okosak vagy illedelmesek vagy túlzottan udvariasak, sőt — tovább megyek — még a nyelvhelyesség szabályaira sem tudunk olyan kényesen ügyelni, mint az írott vagy előre megfogalmazott szövegekben. (A meghatározás is azt mondja, hogy a társalgási stílust gyakran pongyola kifejezésmód és mondatfűzés jellemzi.) Ha beszélgetés közben, a társalgás folyamán állandóan a téma „magasröptűségére” és a tökéletes megfogalmazásra figyelünk, akkor az már minden, csak nem „csevegés”, nem kötetlen társalgás, hanem közelebb áll a versengéshez, az egymás túllicitálására való törekvéshez, bizonyítandó, hogy ki az okosabb, a műveltebb, a helyesebben beszélő, a tájékozottabb, az olvasottabb, a jobban értesült. Az ilyen beszélgetés — bár lehet értelmes, értékes, gondolatébresztő — mégis fárasztó mindegyik beszélőpartner számára.

Természetes, hogy a beszélgetés színvonala a társaságban egybegyűltek (vagy csupán két partner) érdeklődési körétől, műveltségi fokától függ, de — véleményem szerint — az iskolázott embereknek, az „írástudóknak” is szükségük van néha a teljesen kötetlen, lazító jellegű csevegésre, kikapcsolódásra, sőt tréfálkozásra, „bolondozásra” is. Igazi barátok között — foglalkozástól, diplomától függetlenül — ez így természetes. Egy kötöttségektől mentes, kellemes csevegés, amelyben mindenki szót kap, mindenki meghallgattatik, jobban hozzásegít gondjaink elviseléséhez, a feloldozódáshoz, mint egy magas színvonalú tudományos értekezés — amelyre szintén szükség van a maga helyén —, de itt és most a mindennapi beszélgetésről van szó.

5.

Ha a köznapi beszéd, a mindennapi cselekvés a kikapcsolódást (is) szolgálja, sőt — magamat idézve — olykor a „bolondozást” is, akkor felvetődik a kérdés, hogy van-e egyáltalán létjogosultsága a nyelvművelésnek, lehet-e, szabad-e bele-szólni embertársaink beszédének módjába, mikéntjébe.

Ez a kérdés nagyon régi keletű, már a nyelvújítás korában (XVIII. század) is felvetődött, és óriási vitákat eredményezett. Végül is a gyakorlat bebizonyította, hogy a mai irodalmi és köznyelvet tudatosan alakították ki (nemcsak a magyart, hanem minden fejlett nyelvet), tehát szükségesnek bizonyult az anyanyelv életébe való beavatkozás, hiszen másképpen — a mi esetünkben — a latin maradt volna

a hivatalos, a német az „úri” társalgás nyelve. Az anyanyelv karbantartása, ápolása azóta is napirenden van, és napjainkban is folyik. Csupán a körülményeket és a módszereket kell nagyon körültekintően megválogatni.

Először is a nyelvművelés szemléletén kellett változtatni, azaz ki kellett végre mondani, hogy ez nem szűkülhet le az anyaországra.

A 90-es évek elején a magyarországi nyelvészek (elsősorban Grétsy László) rámutattak arra, hogy nemzetközpontú nyelvművelésre van szükség.

A nyelvi egység megteremtése ma azért is fontosabb, mint korábban, mert a határok könnyen átjárhatók, és nem helyes, ha különbség van az anyaországi és annak határain túli magyarok nyelvhasználata között. Például, az erdélyi magyaroknak (akiknek fontos, hogy őket is magyaroknak is tekintsék) traumát okoz, ha bizonyos kifejezésekért kigúnyolják őket. Nem arról van szó, hogy Székelyföldön a murok és pityóka szót használják sárgarépa és krumpli helyett, hiszen ezek táj-szavak, és ilyeneket Magyarország különböző vidékein is használnak, de nem lehet tájnyelvi elemnek tekinteni a „buletin”, a „blokk”, a „szuk”, „punga” vagy „jaurt” szavakat az „elvesztette a vonatot”, „lázat csinál” kifejezéseket. Ezeket és hasonló társaikat ki lehet mondani az anyaországban is, de ha figyelmeztetnek, hogy nem értik, rosszabb esetben kinevetnek értük, akkor nagyon kellemetlen élményben lehet részünk. Márpedig nem minden „nyelvvédő” tapintatos.

Ebből is következik, hogy a nyelvművelés olyan terület, amelyhez — akárcsak a labdarúgáshoz — mindenki ért, de még a szakmabelieknek is alaposan meg kell gondolniuk, beavatkozzanak-e, és ha igen, hogyan, embertársaik beszédébe. A nyelvi norma nem törvény, amelyet tűzzel-vassal be kell tartani. A helyes beszéd szabályainak megkövetelése akár diszkrimináló is lehet — amint azt az eddig leírtakból láthatjuk. A helytelenül beszélők sértésnek, megbélyegzésnek tekinthetik szavaik kijavítását, akár nyelvi hibáról (például -suk-sükölésről) legyen szó, akár idegen kifejezés, esetleg tájnyelvi elem használatáról, de egyesek azt sem tűrik el, ha kedvenc szavajárásukat, esetleges töltelékiszavukat vagy éppenséggel trágár kifejezéseiket kifogásolja valaki.

6.

A nyelvi norma nem törvény, a hibás, helytelen, pongyola beszéd nem büntendő cselekmény, ráadásul a mindennapi beszéd alapvető tulajdonságai a kötetlenség, fesztelenség, természetesség, sőt a pongyolaság is. Akkor valóban felvetődik a kérdés — és napirenden van az anyaországi gyakorlatban is —: van-e egyáltalán szükség nyelvművelésre. Szabad-e korlátokat szabni a szókincs használatában, miért nem fogadhatók el a durva szavak, az idegen elemek stb.?

Láttuk, hogy a társalgási stílusba, azaz a mindennapi beszédbe mindez belefér. Ha azért szólunk valakihez (beszélgetünk vele), hogy gondjainkat megosszuk, esetleg rövid időre elfelejtsük, akkor nem dől össze a világ, de az anyanyelv sem

károsodik, ha elhangzik egy-egy nem illedelmes szó, vagy éppenséggel az idegen (a mi esetünkben a román) kifejezés jön a nyelvünkre.

Egyáltalán nem ez kifogásolható, hanem olyan jelenségek, amelyek igenis károsítják anyanyelvünket, szegényítik szókincsét, kifejezőképességét, szinonima-készletét. A gyakran ismételt szó vagy kifejezés (káromkodás, fölösleges idegen elem, divatjelenség) még ha máskülönben „szép” is, elveszti eredeti kifejező értékét, elszürkíti a nyelvet. Ha minden óriási, fantasztikus, szuper, akkor semmi sem az.

Természetes, hogy szókincsünkben vannak nagyon sűrűn előforduló szavak, mint a „csinál” ige, amely — a hivatásos nyelv művelők állandó tiltakozása ellenére — nemcsak nem szorul vissza, hanem egyre nagyobb teret hódít már az írott nyelvben, főleg a publicisztikai stílusban is. Persze, valóban sok mindent lehet „csinálni” (vagy éppenséggel mindent): ebédet, takarítást, feladatot, hibát, rendet, mifelénk lázat, tüdőgyulladást, az anyaországban filmet, színdarabot, műsort, szerepet, könyvet (sic!) stb. A kötetlen beszédben így kényelmes, de a hírközlésben is, pedig ez csak szokás dolga, és az is az lenne, ha így mondanók: ebédet főz, vacsorát készít, rendet terem, hibázik, feladatot ír, kitakarít. A többi említett példáról el sem lehet dönteni, hogy a „csinál” ige mit is helyettesít: filmet készít, ír, rendez, szerepet alakít, könyvet ír vagy szerkeszt, esetleg kiad — ki tudhatja.

A „csinál” az írók, művészek, rendezők nyelvhasználatában olyan divatkifejezéssé vált, mint a köznapi beszédben a „Felejtsd el!”, „Ez jól hangzik”, „Nem mondod komolyan?” (vagy egyszerűbben: „Nem mondod!”), „Nem így gondoltam”, „Sajnálom”, „Ez arról szól”, „Minden rendben?”, „Ez így (nem) működik”, „Figyelj!”, „Nem jött össze” stb. Ezek is mindennapi beszédünk szerves részei, de a kelletténél jóval gyakrabban hangzanak el, éppen ezért már nem egyebek, mint a tartalmasabb párbeszédnek silány pótlékai, egymás „lerázásának” vagy a gondok elkendőzésének tartalmatlan, semmitmondó eszközei. Egy arcfintornál, egy vállvonogatásnál vagy legyintésnél alig van nagyobb közlési értékük.

7.

Mindennapi beszédünk, azaz a társalgási stílus is csak egyike a különböző írott és beszélt stílusnemeknek. Ilyenek a tudományos, a publicisztikai, a szónoki, a hivatalos és a szépirodalmi stílusok. Ezek mellett a társalgási stílus a legelterjedtebb, a leggyakrabban használt, s mint ilyen, tagadhatatlanul a legfontosabb is. A többi stílus kategóriát viszonylag szűkebb réteg használja: a tudományos stílust a szakirodalomban, a hivatalost az adminisztrációban, a publicisztika nyelvét a sajtóban (ez közelebb áll a mindennapi beszédhez). A szónoki stílus fogalma szinte elavultnak tűnik, pedig a politikusok, pártvezérek beszédeiben ezt használják, csak hogy napjainkban ez is közelebb áll az élőbeszédhez, mint — mondjuk — Kölcsey korában.

A szépirodalmi nyelv abban különbözik az összes többi stílusrétegtől, hogy valamennyit felhasználja (a mű témájától függően), a legtöbbet mégis a köznapi

beszédből merít, mert a szereplők egyéniségének legalkalmasabb eszköze a beszélgetés, a beszéddel való jellemzés. Ezért fordul elő gyakran, hogy — még lírai művekben is — a szerzők zsargonelemeket, sőt trágár szavakat, szitkozódásokat is használnak, ami különösen napjainkban „divat”, de ez most nem tartozik szorosan ide. A lényeg, hogy sohase tévesszük szem elől: a szakember, a tudós, az újságíró, a politikus, a jogász — sőt, a nyelvművelő is — „csak” ember, és munkakörén kívül, saját mindennapi életében ő is a társalgási stílust használja, legfeljebb néha egy-egy szakkifejezést kever bele a maga szakterületéről, ami a lényegen semmit sem változtat. Ne várjunk tehát senki emberfiától valamiféle „fennkölt” stílust, ha a köznapigondokról-bajokról van szó, hiszen a beszélgetés (amire, mint láttuk, nagy szükség van) nincs előre leírva, megfogalmazva, stilizálva, az spontán folyamat, és annak is kell lennie.

A továbbiakban nézzük meg, hogyan alakul ki ez a spontán, köznap nyelvhasználat.

Abból kell kiindulnunk, hogy a társalgási stílust elsősorban szókészlete különbözteti meg a többi, az előzőekben felsorolt stíluskategóriától. Ez a szókészlet nagyon gazdag, mert magába foglalja a szép, illedelmes, de a csúnya, illetlen szavakat is, az anyanyelvi és az idegen elemeket, az argó (zsargon, szleng) kifejezéseit, az egyes szakmák, mesterségek közismertebb szakszavait, a tájnyelvi elemeket, egyszóval az élet minden területéről elfogad, sőt elvesz anyagot a beszédhez. A köznap beszéd nem válogatós, mert a kötetlen társalgás nem alkalmas a szókincs megrostálására. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy valakinek az állandósult durva beszéde is helyeselhető, mert ez is a szókincs szegényedéséhez vezet (a csúnya beszéd keltette negatív hatásról nem beszélve), de ha úgy döntötünk, hogy továbbra is szóba állunk az illetővel, tudomásul kell vennünk, hogy a részéről „ez van, ezt kell szeretni”.

8.

Az előzőkből láttuk, hogy a köznap beszéd, a társalgási stílus természeténél fogva kötetlenebb, mint a többi stílusnem. Másképpen — igényesebben, választékosabban, több figyelem-ráfordítással — fogalmazunk írásban, mint az élőbeszédben, jártunkban-keltünkben, utcai találkozások vagy baráti beszélgetések alkalmával. A nyelvészeti-stilisztikai kézikönyvek — amint korábban idéztem — még a pongyola kifejezésmódot és mondatszerkesztést is elfogadhatónak tartják a mindennapi beszédben. Természetesen, ez nem vonatkozik a publicisztikai stílushoz tartozó hangos hírközlésre, a rádió és a televízió nyelvére, különösen akkor nem, ha az anyanyelv hivatásos művelői szólalnak meg, akik közé besorolhatók a riporterek, bemondók, azaz a hírközegek munkatársai is. Ők még akkor sem beszélhetnek pongyolán, gondatlanul, hanyagul, ha nem volt alkalmuk előre megfogalmazni mondandójukat.

A köznap beszéd, azaz a társalgási stílus azonban szabadabb, kötetlenebb mind a szókincs, mind a megfogalmazás tekintetében, hiszen ez a nyelvezet „me-

net közben” alakul ki, és beszélni mindenkinek szabad, sőt kell! Mindenki úgy beszél, ahogy tud, vagy ahogy a szó éppen abban a pillanatban a nyelvére jön. A mondanivaló megfogalmazása, illetve a köznapi nyelvben — fogalmazásra nem lévén idő — kimondása sok külső és belső tényező függvénye, s ezek általában a beszélő akaratától függetlenek. Hiába van valaki nagyon is tisztában a nyelvhelyességi szabályokkal, hiába tudja, és máskor hangoztatja is, hogy illetlen szavakat nem ajánlatos használni (káromkodni még kevésbé), nem ezekre a szabályokra, feltételekre, követelményekre gondol, ha valamiért ideges, feldúlt lelkiállapotban van. Naponta találkozzunk olyan jelenségekkel (áremelések minden területen, alacsony fizetések, nyugdíjak, munkahelyek megszűnése stb.), amelyek hallatán nyomdafestéket nem tűrő jelzők vagy szitokszók jutnak az eszünkbe, de ki is mondjuk ezeket, tömören, summásan kifejezzük, hogy csekély jövedelmünk a mai árak mellett mit ér, de az is csak ugyanannyit ér. Mármint a véleményünk. Ezt is tudjuk, ennek ellenére néhány nem szalonképes szó elhangzásának gyakorisága felveszi a versenyt a „csinál” igéjével, a „szuper” jelzőjével vagy a már többször idézett sztereotíp, semmitmondó beszédfordulatokkal. (Figyelj!, Ez nem működik, Adj neki időt, Nem igazán, Kapjon még egy esélyt stb.)

Nem akarok „hazabeszélni”, mivel magam is szoktam néha kevésbé illedelmes szavakat használni (hogyan finoman fejezzem ki magam), mégsem ezt tartom köznapi beszédünk eldurvulása legfőbb okának. Más az, ha valaki — lélektani okokból, a feszültség levezetése céljából — el-elszólja magát (persze nem a rádióban vagy tanárként az osztályban, a gyerekek füle hallatára), és megint más, ha egyeseknek „stílusává” vált az ocsmány beszéd, és a kötőszók gyakoriságával használnak durva jelzőket, megszólításokat.

9.

A társalgási stílus szerves részeként tartjuk számon a zsargon-, argó- vagy szlengelemeket (ma már — legalábbis a nagyközönség szempontjából — ezek jelentése azonos).

Ezek az elemek általában színezik, gazdagítják a szókészletet és a beszélők egyéni szókincsét. Az argó eredetileg tolvajnyelvet jelentett (jassznyelvnek is nevezték), a nagyvárosokban keletkezett a múlt század elején, és eredeti funkciója, célja valójában az elkülönülés volt, hogy csak a „szakmabeliek” értsék meg. Ezt a szerepkört azonban nem sokáig tudta betölteni, mert kifejezései annyira találóak, humorosak, hatásosak, ízesek voltak, hogy hamarosan polgárjogot nyertek a beszélt nyelvben. Ilyen volt a haver, zrí, bunyó, csór, kaja, pia, falaz, lebukik, muri, olajra lép, simon, alma, illetve a diáknyelvbe átment diri, bezúg, elhasal stb. Nem helyeselhető ilyen egyértelműen, de érdekes színfoltot jelent a beszélt nyelvben az úgynevezett szalonzsargon is, amely az úri osztályok, de főleg a sznob kispolgárok nyelvhasználatára jellemző, s mint ilyen, tele van idegen elemekkel: flört, sikk, hercig, filigrán, zsenáns, zseníroz, nett, snassz stb.

A zsargon (argó, szleng) napjainkban reneszánszát éli. Nagyrészt megőrizte a régi, jól bevált kifejezéseket, de új szavakkal, kifejezésekkel is gyarapodott. Részben meg is változott, mert például, az egykor közhasználatú hekus, hé (rendőr) szavakat felváltotta a zsaru, a régi diáknyelvi szavak (szekunda, bezúg, elhasal a vizsgán) eltűntek, de keletkeztek helyette újak: oszi, isi, beszéd (elégtelet kap) vagy a tantárgyak rövidítése: töri, biosz, matek, tesi (testnevelés), földi (földrajz), sőt, magyi (magyar), és mások. Ezeket már kevésbé lehet találóaknak vagy sikerülteknek nevezni (talán a matek és biosz kivételével), de ha a diákoknak így tetszik, nincs mit tenni ellenük. Az viszont nem volna szerencsés, ha tanáraik is átvennék tőlük, s ezzel „hivatalossá” tennék ezeket a kicsinyítéseket. Azt hiszem, ezt a diákok sem méltányolnák túlságosan, hiszen ők ezzel a sajátos szókinccsel akarnak (ha tudat alatt is) elkülönülni a felnőttektől.

Ezzel föl is vetődik a jelenkori argóval kapcsolatos legfontosabb kérdés, tudniillik az, hogy nagyon nehéz, szinte lehetetlen meghúzni a határt a tréfás és durva, a jópofa és ízléstelen, az anyanyelvet gazdagító vagy rontó zsargonelemek között. Ez elsősorban azért kérdéses, mert a beszélt nyelvről van szó, amely gyakorlatilag mindent befogad, begyűjt, s hogy mi a szép, a jó, a találó, a színes a beszédben, az egyéni szemlélet és nyelvi ízlés kérdése. Ezért nem lehet tilalomfákat felállítani, ha a köznapi beszédről van szó.

10.

Mindennapi beszédünkre jellemző a szavak hangalakjának önkényes megváltoztatása, tréfás elferdítése: igazándi, igazándiból, zacsek, macsek, rendicsek (rendben van) stb. Ezek az alakváltozatok és társaik elsősorban az anyaországban élnek, s bár nem mindenkinek nyerek el a tetszését (e sorok írójának sem), ez egyéni ízlés dolga. Az viszont biztos állítható, hogy a köznapi nyelvbe „beleférnek” (és akkor már inkább zacsek legyen, mint punga).

Az ilyen nyelvi képződmények az úgynevezett játszi szóalkotás eredményei. Ezekhez hasonlóak a rövidített vagy kicsinyített formák is: uncsi (unalmas), randi, csoki, fagyi, nagyfi, dédi, sulfi. Ezek az alakok — ha jól emlékszem — már az én diákkoromban is éltek, lehet, hogy mások is, hiszen ezek használata családonként, iskolánként (osztályonként) változott. A mai, jelenkori nyelvhasználatban azonban ezeknek a kicsinyítéseknek a száma jelentősen megnőtt, és ijesztően szaporodik. Azért ijesztően, mert úgy tűnik, már nemcsak a mindennapi nyelvhasználatban, hanem a hírközlésben, sőt, ha a bevásárlóközpontok, vendéglők kínálatát írott nyelvnek nevezhetjük, akkor ott is föllelhetők a következő rövidítések (természetesen, az anyaországról van szó): ubi, pari, cseri, mandi, nari, mogyi, geszti, kápi, foki, dati, illetve hambí, kovi ubi, ubisali, gyümisali stb. Ezt a „nyelvújítást” figyelve már-már arra a következtetésre jutottam, hogy a gyakorlatban minden értelmes magyar szót lehet kicsinyíteni, és ezt — elsősorban a fiatalok — maradéktalanul meg is teszik. Így alakult a zsebi vagy zsepi, illetve

papírzsepi, a kori, görkori, az uszi, ahol nagy a nyüzsi vagy a zsufi. Ilyen az uzsi, ahol sütit kínálnak, a vacsi, ami sült buriból áll, de hallottam már szoli szót is két értelemben: szolgálat és szolárium, a szabít, ami szabadságot jelent, a tüdő- vagy torokgyuszt, azaz gyulladást, a meglepi (meglepetés) szót, a légyszi (légy szíves) kérést. A komcsi évtizedeken át a kommunista rövidítése volt, ma már a komolyt (is) jelenti. Megjelent a sztracsatella nevű fagylalt, órákon belül (vagy perceken?) sztracsifagyi lett a neve, az újból „divatba jött” boszorkányok már csak boszik.

Ezt a divatot a rádió és a televízió is bátorítja. A múltkor a rádióban egy gombából készült kolbászról volt szó, s a mintegy 3 perces interjú után a riporter (nem a riportalany) már „vegikolbi”-ről beszélt. Egy zongorázni tanuló gyerektől szintén a riporter kérdezte meg így: „Szeretsz zongizni?”

Nem folytatom a gügyögő stílus bemutatását, és ezúttal a következtetések levonását is rábízom a kedves olvasókra. Két dolgot azonban biztosan tudok: jómagam sohasem fogom használni ezt a „megreformált”, infantilis magyar nyelvet, ha viszont valaki csokival vagy sütivel kínál, nem fogom kijavítani, hanem megköszönöm.

11.

Mindennapi beszédünkre igen jellemzők a familiáris megszólítások. Leggyakoribbak a mama, papa, illetve nálunk Erdélyben: tata. Ezekkel a szülőket, de újabban inkább a nagyszülőket szólítják meg a gyermekek, bár a nagymamát jelentő mama helyett már kezd divatba jönni a nagyí is. A szülő inkább anya, anyu, anyuka, anyuci, apa, apu, apuka, apuci de ezek mellett számos egyéni változat él még, hisz itt valóban érvényesül az Ahány ház, annyi szokás közmondás. Gyakori a mami, papi, tati, de hallottam már meme, memi, mucí, mima, mamus, tatus, újabban, anyci, sőt, anci megszólításokat is. Németh László *Irgalom* című regényében az anyát mamukának szólítják. A mi tájainkon a nagyszülő gyakran ómama, ótata, ebből rövidült meg családban az „omi” (amit az ismerősök először keresztnév-rövidítésnek hittek, és találgatták, vajon melyik névből származik). Ezek a családias, néha kissé játékos megszólítások nagyon kedvesek, de kár, hogy éppen anyanyelvünk legszebb szavai közül szorítanak ki kettőt: az édesanyát és az édesapát (pedig ezek ilyen összetételben más ismert idegen nyelvekben nem léteznek, megelégedvén a hivatalos anya, apa szavakkal).

Az Ahány ház, annyi szokás jellemző egy családban vagy egy közösségben (rokonság, iskolatársak, barátok, munkahely) a becézett, illetve a becenevek használatára is. A kettő nem ugyanaz (ahogy a keresztrejtvényekben helytelenül meghatározzák), mert a becézett név az eredetinek egy alakváltozata (Kati, Kató, Katica stb.), a becenév pedig kitalált, bár néha divatos fantázianév: Baba, Csöpi, Nyuszi, Cica stb. Mindkét fajtát a familiáris, tehát köznapi nyelvben használják. Emellett divat — mindig is az volt — a családnevek rövidítése, elferdítése is, különösen a diákok, sportolók között: Kovi, Kopek, Kocka, Bali, Balcsi (Balogh) és

sok más változat szinte minden névre. Ezt még el lehet fogadni, bár nem mindenkinek tetszik. (Van nekem becsületes nevem — mondják egyesek, és igazuk van), de a mindennapi beszédben számottevő szerepük van a csúf- vagy gúnyneveknek, ragadványneveknek is. Ezek nem is mindig szalonképesek, de ha azok is, nem mindenki vel szemben lehet azokat alkalmazni. (Szemben nem, az illető háta mögött úgyls használják.) József Attila *Csoszogi, az öreg suszter* című elbeszélésében elmondja, hogy hogyan ragadt rá ez a név Csoszogi bácsira (akinek a „becsületes” nevét nem is ismerte a környezete): „Néha, amikor megkérdezték tőle, hogy s mint van, azt válaszolta: »Hát csak csoszogok, csoszogok.« De ezt csak akkor lehetett tőle megkérdezni, amikor jókedvében találták, és még a szeme hunyorgásán is látni lehetett, hogy most még meg is lehetne cirógatni, mert elérte a tréfát.”

Ennél világosabban nem lehet megmagyarázni, mit jelent az embertársainkkal szemben alkalmazott beszédbeli tapintat.

12.

Mindennapi beszédünk a szókészlet valamennyi rétegéből vesz át anyagot, így a foglalkozások, mesterségek, tudományágak nyelvezetéből, a sportvilág sajátos szókincséből, a nyelvjárásokból. Gyakran előfordul, hogy az egyéb stílusnemekben használt szakszó a köznapi beszédben élénkíti a stílust, színesíti a beszédet. Ilyen kifejezések, például: közös nevezőre jutnak, kiaknázza a sikert, becúszó szereléssel hárít valamit, elkapta a gépszíj, a kulisszák mögött beszélnek, vagy az utóbbi időben az anyaországban divatozó: ne ragozzuk tovább, azaz eléggé érthető már a felvetett kérdés.

A nyelvjárások, más szóval tájnyelvek elsősorban szókincsükben különböznek a köznyelvtől. A nyelvjárások sajátos szavait tájszavaknak nevezzük. Ezek rendkívül értékesek, mert anyanyelvünk szókészletének szerves részei és nélkülük aligha lehetne a mai magyar nyelv szókészletét mintegy egymillióra becsülni.

A tájszók a magyarlakta területeken más-más formában élnek, és ott a beszélt nyelv mindennapi elemei, de előfordul, hogy a köznyelvbe bekerülve gazdagítják azt. Valamikor tájszó volt a bokréta, a csokor, a krumpli is (amelynek Székelyföldön pityóka a neve ma is). A kukorica mellett az Alföldön él a „tengeri”, Székelyföldön a „törökbúza” alak. Ezek a változatok nemcsak falun, hanem a városokban is élnek, akárcsak a székelyföldi „ejsze” (talán, úgylehet), „berbécs” (juh), „kovártély” (albérlet) szavak. Ez utóbbi nem túl szerencsés, hiszen idegen szó elferdített alakja, de ilyen alapon ide sorolhatók a firhang (függöny), buksza (pénztárca), strimfli (harisnya), fuszekli (zokni), szárma (töltött káposzta), garádics (létra), früstököl (reggelizik), kaszli (kétajtós szekrény), piktorol (szobát fest), kuferta (levélboríték) stb. szavakat is, amelyek általában a falvakon élnek, s bár idegen eredetük nyilvánvaló, tájszavaknak kell őket elkönyvelni. Sok idegen (főleg német) eredetű tájszó polgárjogot nyert a köznyelvben is: kredenc (konyhaszekrény), stelázsi (kamrapolc), spájz (éléskamra), sparhelt (főzőkályha), eszcájg (evő-

eszköz), spenót (paraj) stb. Ezeket a szóalakokat inkább a lazább társalgási stílusban használják, de nemigen lehet kiküszöbölni a nyelvből — bár van magyar megfelelőjük —, mert a nyelvszokás is „nagy úr”.

Az igazi, mások számára érthetetlen tájszavakat az elszigeteltebb falvakban használják, így, például, a moldvai csángóvidék a nyelvjáráskutatók valóságos paradicsoma, de az Arad környéki falvak is bővelkednek tájszavakban: kotla (lábos), gömöje (száritott túró), daku (nagykabát), pallat (mennyezet), csuszi (papucs), hogy csak néhányat említsek Kisiratosról. Ezeket a tájszavakat a városba beköltözöttek egy darabig még használják, de szégyellvén a „parasztos” beszédet, később elfelejtik őket, ami nagy kár, mert a valódi tájszók nagyonis értékesek.

13.

Mivel a köznapi nyelv, a társalgás stílusa minden szempontból laza, kötöttségektől mentes, mondatfűzésében is különbözik az írott stílusoktól, a hivatalos, adminisztratív és a publicisztikai nyelvtől.

Mindennapi beszédünkben megkülönböztethetünk párbeszédet és valamilyen esemény hosszabb elbeszélését, hiszen — bár egyre ritkábban — arra is sor kerülhet (csak legyen, aki végighallgatja). A gyors párbeszédre a rövid, gyakran csak egy szóból álló hiányos mondatok, a közbevetések, a felkiáltások jellemzőek. Ezeket a beszédhelyzet érthetővé teszi: „— Hol voltál? — Moziban. — Tetszett? — Nagyon.” A dialógusok közben használnak úgynevezett mondatpótlókat is: Ejha!, Ejnye!, Dehogy!, Majd., Igen., Nem. stb.

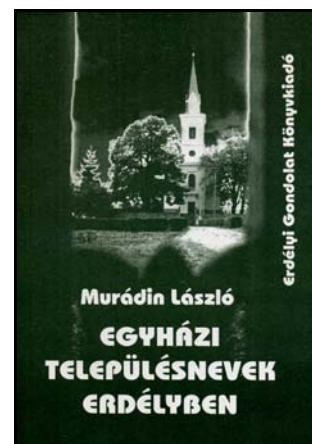
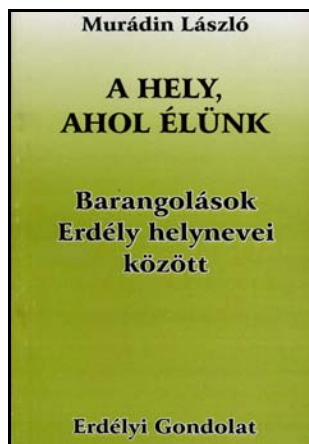
Mivel a beszédbeli összefüggés a beszélők számára világossá teszi a hiányos mondatokat, a párbeszédekben gyakoriak a félbeszakítások, elhallgatások is: Szóval így..., Ha akarod...

Hogyha valamilyen velünk történt eseményt mesélünk el, akkor rendszerint kerek, összefüggő mondatokat használunk, de ezek megszerkesztése nem túl bonyolult, és a mondatok közötti kapcsolatok inkább mellé-, mint alárendelők. A tagmondatok vagy kötőszó nélkül sorakoznak egymás után, vagy az „és” kötőszó választja el őket egymástól. A köznapi fogalmazás elbírja a több „és”-t is. Az alárendelés sem ritka, de mindennapi beszédünkben inkább csak a „hogy” és a „mert” kötőszó szerepel. Ezek is ismétlődhetnek, ellentétben az írott stílussal, ahol az pongyolaságnak számít. Például: „Azt mondta, hogy nem érti, hogy miért haragszik rá.” Az egyik „hogy” nyilván fölösleges, könnyűszerrel ki lehet küszöbölni (akár az elsőt, akár a másodikat), de egy sietős párbeszédben ez természetes, nem is érdemes szót vesztegetni rá.

Van tehát különbség az írott és a beszélt, köznapi nyelv stílusa között. Az egyik előre megfogalmazott, a másik spontánul keletkezik beszéd, beszélgetés, társalgás közben, tehát eleve nem lehet annyira gondosan pallérozott, bár társalgás és társalgás között nagyon is nagy különbségek vannak, a beszélők társadalmi

hovatartozása, iskolázottsága, esetleg életkora, neme, a beszélők egymáshoz való viszonya és sok más körülmény befolyásolhatja a mindennapi beszédet.

A szépirodalom gyakran él a köznapi beszéd eszközeivel, hiszen hőseit beszédükkel is jellemzi. A szereplők beszédjének módja a környezetet is felidézi. A hiányos mondatok, rövid párbeszédok feszültséget, mozgalmasságot kölcsönöznek a stílusnak, a monológok általában zaklatott lelkiállapotot tükröznek. Például Móricz Zsigmond paraszthőseinek beszédje tökéletesen föleleveníti a falusi környezetet, amelyben élnek.

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában
az 1998-ban, 2001-ben, illetve a 2000-ben megjelent
nyelvművelő kötetek

P. Buzogány Árpád

A második rózsza

A legszebb rózsát vittem neked,
amit kapni lehetett azon a téli napon.
Reméltem, emlékké szárad, mint az a másik,
amit egy lánytól kaptam, aki először mondta
nekem életemben, hogy szeret, és ügyetlenül
szájon csókolt. Örültél a rózsának,
és izgatottan mutattad be az új barátodat.

Amikor a többi vendég is megérkezett,
már a második pohár bor után kiloptam
új vázádból a gyönyörű rózsaszálat kabátom alatt,
és a sarkon túl egy kukába dobtam,
De csak azért, mert hosszú tövisei
megszúrták simogatásodra készülő tenyeremet.

2003. január 15.

Szakadékban egy szál virág

Mint fénybe mártott, selymes madártollat,
ha vízbe hullt, úgy elfelejtlek.
Eszembe sem jut hűvös tenyered
az arcomon. Menj és járd a világot
nélkülem! Mert úgy elfelejtlek, ahogy csak lehet.
Eszembe sem jutsz sem reggel,
ha kakukkfűből főzöm a teát,
sem késő délután, ha verset olvasok.
Meg az sem, hogy szerinted a költészet
szakadékban egy szál virág.
És ha vágyom már az utazást,
egyáltalán nem hiányzol mellőlem.
Se kérdéseid, se lassú örömöd,
még önfeledt kiáltozásaid sem kellenek.

Mert úgy elfeledlek, ahogy kell. Egészen.
A kacagást, a vörös hajadat,
a rólad szóló álmaimat is,
mindent-mindent, aminek része voltál,
ne tudjam rólad azt sem: létezel.
Nem én leszek, ki visszavágylak holnap,
mert én még azt is elfelejtem lassan,
milyen a hiányod hűvös napokon,
vágó szeptember végén, az ősz ködébe hullva.

Éhes legények

A kisvendéglő hosszú asztalánál fekete kalapos
suttyó cigánylegények falták a szendvicset.
Keveset beszéltek, néha összemosolyogtak
és szemük nem tudták levenni a kiszolgáló lány
körültűt ide-oda ringó, mégis
elérhetetlenül elegáns csípőjéről.

Csávossy György

Nocturne

(Nyár)

A nyár
pipacs vérfoltokkal teli
szőke határ.
Az új kenyér szegése vár,
új imádság, régi szokás,
mely emlékek porondján ás.
Most elmerengsz, hogy delelőn
volt életed a nyárelőn,
ma asztagokba hordhatod,
amit múltad learatott.
Nyakadba zúdulhat a zápor,
mert vagy még olyan hetyke, bátor,
szoknyából terítesz tetőt
ölelve régi szeretőd.

Kozma László

Havasi virágok

Az erdélyi ifjúsághoz

Dér dermeszti, vihar-szél pofozza,
Keményebb itt a virágok sorsa.

Ezer színnel mégis nyílni bátor,
S illat fakad tengernyi virágból.

Fénylő mosoly, amely biztat, árad
S foszló felhő iramlik, a bánat.

És a remény szivárványa átfog
Szirmotokkal, havasi virágok.

Búza

Én nem mondom, hogy külön sorsa
Van e földön a nemzeteknek.
Hiszen egyként vagyunk adósa
Ki közénk jött, a szeretetnek.
Ha gyúl a népek szivárványa
Égre feszítve, mint a bársony,
Ezt kérem: lehessünk egy szála,
Lobogjon a magyar karácsony.

Én nem kérek más, külön sorsot,
De építhessünk iskolákat.
Zúghassanak a templomtornyok,
Hirdetve húsvéti csodákat.
Az életünk nem külön élet,
Azt kérem, mit mindenki kaphat.
Derűs munkát és békességet,
És áldását a dolgozónak.

Kérem a jó szándék vetését,
Mely a lélekben megfakadhat.
Kinyújtott kezünket ne sértsék,

Jó földbe hulljanak a magvak.
Én nem kérek más, külön sorsot,
Csak ennyit: hogy az Ábel vére,
Amely a köveken piroslott,
Váljon arany testvériségre.

Szenet visznek a székelyek

Szenet visznek a székelyek. Hőkölő szekerekkel,
Mint ahogy sugarát osztja széjjel a reggel.
Egy-egy komor felhőn megcsillanjon a nap,
Szelídebb réteken nyájak aranylanak.
Havasi sziklatömbök az éjből kiszakadva,
Kék égbolt háttérében lobog egy népnek arca.

Szenet visznek a székelyek. Nyikorgó szekerekkel,
Ki adja azt a szikrát, a lángja égre csap fel.
Ezek a néma arcok, ahogy átizzva szinte
Úgy sistergik a szót, hajnal-láng fut a vízre.
Mint ahogy aratáskor az ajkáról az ének
Egybefut, lágy harangszó, és zengenek a rétek.

Szenet visznek a székelyek. Izzások feketéjét,
Mert itt mindig sötétből csapott föl a reménység.
Piroslik már a reggel, a fenyők hosszú sorja
Akár a gyufaszálak az égre rajzolódva.
Itt minden lángot őriz, szívébe menekítve,
Fekete lett az arcunk, a szénnek színe szinte.

Szenet visznek a székelyek. Ahogyan meghasadnak,
Akár a szótagja robban szét a szavaknak.
Ahogy a repedések szaladnak át az ércen,
Kövön át felparázsló aranyszívébe érjen
Az ajkunk mosolyából, mondákon és meséken
Teljesüljön az álom, tűz-valósággá érjen.

Szenet visznek a székelyek. Balladák feketéjét,
Megfakadjon az ének, a csillogó reménység
Úgy fusson leány-ajkon, kibomlik, mint a rózsza,
Szirma egy tóba hullik, szétterjed ringatózva.
Szenet visznek a székelyek. És fönn, a havasokban
Szikrázó hó-világban a hajnal szava lobban.

Marosszentimre

A bennük virrasztó lélek
Mert élnek a templomok
Élnek.

Falaik meszelt fehérek
És élnek a templomok
Élnek.

Elnémult a zsoltár, az ének
De élnek a templomok
Élnek.

Ha elhallgatsz, kövek beszélnek
Mert élnek a templomok
Élnek.

Kitűnnek freskó-töredékek
Mert élnek a templomok
Élnek.

Porló falban képe reménynek
Mert élnek a templomok
Élnek.

Íve a Krisztus-kéznek
Élnek a templomok
Élnek.

Csíkmenaság

A messze nyúló völgy felett
Havasba vezetett az út.
Egyszerre élt és lüktetett,
Érezni kezdted a falut.
Virágok érték a kezed,
A remegésük szertefut.
S a virágzó emlékezet:
Gyűrűzni kezd a messze múlt.
Méhzümmögés, illat mesélt,
Ahogy megcsendült a rét.

— Idáig ért, emelkedett
Minden, mi megtörtént velük.
Búzát ringattam, életet
S befogadtam, ki menekült.
Kövemből egyként faragott
Védőbástyát és templomot.
S mi a falakkal egybenőtt:
Fehér kövekből temetőt.

A juhnyáj, fehér gyöngyfűzér,
A hegyoldalon elpereg.
Hogyha leszáll a sűrű éj,
Az esztenába térjenek.
A dézsa sajtot érlelő,
Ahogy a holdnak fénye nő.
Tejfehér csillag sziporkázzon,
Kibuggyantja az égi vászon.

A föld mélyébe kincseket,
Titkot rejtettem, érc-eret.
Belőlük készül a harang,
Tűzben szilárdult akarat.
S megérezheted erejét,
Harangból ágyút önt a nép.
Kondítja harci vészen át
Szabadság, béke szent dalát.

Forrás táplálja szüntelen:
A patak innen fut tovább.
Harmatcseppekből szűrve lenn
Az égbolt tiszta mosolyát.
Faragott csorgó bőven ad,
Ráhajolsz, hűvös kortyokat.
És mellette a lengő páfrány
Magasra nő a fenyők árnyán.

Ki forrásvízből inna itt,
Csoda módon átváltozik.
Hazája lesz a szikla-él,
A gondolata tiszta szél.
És szivárvány lesz ő maga,
Ég fellege, föld harmata.

Kamenitzky Antal

Kaftánod, köntösöd

Nem küldesz csokrot, puszta volt a nyár.
Sárban csuszkál a versed bocskora.
Harcképtelen lett érzés, gondolat.
Nem bújik bárkád alá Ararát.

A törpe végtelen, bizony, kevés.
Sántító postás nem lehet herold
s válltáskájában lelked benne volt.
Nyálas kenyérhéj kell vagy ölelés?

Vidd le az útra legjobbak ruhád!
Isten szemében nézd, hogyan mutat!
Büszkén vállald e végső koldulást!

Megszégyeníthetsz úrnőt és urat.
A vers lehet kaftánod, köntösöd,
a mindenséget abba öltöződ.

Repülj, kis gazdám!

A csend egy szólni készülő harang.
És Isten áll a templomtornyokon.
A fény, a felhők, csillag itt a rang
s lovaggá ütnek legfelsőbb fokon.

A földi arc, lásd, mindenik hazug!
Iszapban nem segíthet evező.
Az ég a végtelenbe alagút,
mely minden számnak közös nevező.

Repülj, kis gazdám, mint a gondolat!
A gyermekélményt így talán eléred,
a múltba hátrál minden mozdulat

s a véged járod majd, mikor megérted.
Oldd el örök pórázról álmaid,
ha farkastorkok orgonálnak itt!

Egy csillagot

Ha éneket nem kérhetek,
mert nincsenek már énekek
s lehulltak mid a mennykövek,
az Isten rám már nem követ,

ha nincs virág az udvaron
s hogy lesz-e tél, nem tudhatom,
búvóhelyem nincs legbelül,
vergődöm menthetetlenül,

ölelj akkor, szép angyalom,
szeress halálba aznapon
s mikor a nappal néptelen,
temess egy csillagot velem!

Nem

Az égre freccsent bíbor esteken
nem csábítanak elsőcsókos csodák,
meg nem vadít komor történelem,
nem éljenzem a győztes ostobát.

Nem fémjelez dicsfény vagy bármi jel,
a lelkem belső lángját sem lopom,
magányom nem vádolnám semmivel,
a holnappal a mát nem foltozom.

De mennyi festék volt az esteken,
idegben, vérben mennyi izgalom!
A nyerhetőt, úgy tűnt, megnyerhetem

a lámpafénytől holdas asztalon.
Mebízni nem tudnék ma bennetek,
hajnalra váró bíbor estelek.

Tévedés

Nagy tévedés, hogy írom versemet,
ahogy tévednek hangok és szavak,

igaz csupán, hogy itt az éjszaka
s nem látni csillagot, mert nincsenek.

Öröm sincs, bánatunk csak szóbeszéd.
Egy futó isten sírja könnyeink.
Élünk egy végső szertartás szerint,
viseljük nyugét s nem tudjuk becsét.

Nagy tévedés azt hinni: élet ez.
A kósza álom hajnalonta az,
amit a lélek ébren félretesz

s mert meg nem értjük, már nem is igaz,
pedig az álom olyan eleven,
de tévedés, hogy lehunyom szemem.

Téli fantázia

Míg a fogalom versben képpé dermed,
acéllá edzik kint a levegőt.
Ajtón zörög a tél fagyott kezekkel
és fájdalmában folyton felüvölt.

A fák ténfergő éji óriások,
egy lépés még s roppannak a tetők.
Álmom pincéjén menedéket ások.
A remény alvás közben hihetőbb.

De az idő csak szőnyeg, feltekerve
és belsején a múlt mintázata
a rosszul szőtt történelem lehetne,

valódi vagy csak annak látszata.
A hold az ablak függönyében verdes.
Egy isten kéne emberben a rendhez.

Arra kérném

Ha élni hagy, adjon hát életet,
ne vágyat adjon hét ágyékra szólót,
de törjön még a megmaradt valóból
s kínáljon tálcán kedves vétkeket!

És lesse meg, mitől csendül a kedvem,
és lássa meg, ha átjár, a szeget,
biztassa azt, ki szépen hiteget
s a madarat füttyszóra, hogyha keltem!

Oly nagy dolog, hogy nyerni hagy, ha játszom?
Hiszen az új nap újabb vereség.
Ne hagyja észrevennem, veszteségem látnom,

nyugtassa néha vállamon kezét!
Még zörgetek, hát nyissa azt az ajtót!
Nem úzhet el, mint szemtelen csavargót.

Még egyszer illatod

Így szomjazó kér egy pohár vizet
és sűrű éjfél néhány csillagot,
de kérésére mindig ráfizet.
Hozd el hozzám még egyszer illatod!

A megfagyott föld álma ily tavasz,
az álmatlanság így kér bármi álmot,
az ordas állatfalka ily ravasz.
Emlékeddel így pótolom hiányod.

Így fagy bele járásod verseimbe,
a ritmusra így simul rá hajad,
az ágyé kod engem pokolra vinne,

de átkarolni téged nem szabad.
Eltűnt tavasz, mely egyszer itt lakott,
hozd el hozzám még egyszer illatod!

Észrevétlenül

Ameddig volt a harc
vagy unalomnyi béke,
egy sírt rajzoltam észrevétlenül
az Isten tenyerére.

Ferenczi Enikő

Bese

(II.)

(Részlet a *Szarvasünő népe* című regényből)

Híre járt annak, hogy a Tányon túli törzseknél a nemzetségfő a legnagyobbik fiával gyakorolja a vezetést. Náluk, szarvasünő népénél, más volt szokásban: a legfiatalabb fiút, a családi tűzhely védelmezőjét, csupán atyja halála után: a méltóságjelek — a szarvasfejes ivócsanak és az ökörszarvból kifaragott, szármayas állatokkal díszített ivókürt — ünnepélyes átadásával választják vezetővé. Az őszek tanácskozásain ellenben évek óta részt vehet, hogy majdan zökkenőmentesen átválthassa a vezetést. Véleményét is minden alkalommal kikérik és fontolóra veszik. Törzsük törvényei szerint Tas vállalt magára bizonyos nemzetségfői tisztségeket (mint például a szószóloít, a napközöntő utáni közösséghez intézett bejelentéseket) apja rokkantsága óta... Ő csupán nemzetségfővé avatása után gyakorolhatja mindezeket. Türelmesen kivárja a pillanatot, minthogy apja halálát jelentené az ő vezérsege. Sietősen üzte el magától az ártó gondolatokat. Valóságosan is, egy keze fejére szállt böglyöt csapott agyon éppen. — De aztán csak visszatért hozzájuk. Sosem tudott általánosítás nélkül lezárni egy gondolatsort.

„Rontó dolgokat vonzanak rossz ötletek. Mindenütt ott ólálkodnak, settenkednek. Tőlünk függ, mennyit engedünk ezekből a közelünkbe!

Nem szabad ártó gondolatokkal beavatkozni a dolgok menetébe, mert felgyorsítják és rossz irányba terelik az eseményeket.

Békésen kell kivárni a dolgok kibontakozását. Ha lehetne, akkor...”

Felrezzent a tűnődéséből, apja íja váratlanul a földre esett és a lábuk előtt port vert fel. „Máris testet öltött volna a bomlasztó gondolat? Csak nem érkezett el az idő...?”, villant át az agyán. Aggódva pillantott elaggott apjára.

„Semmi baj sincs véle!”, lélegzett fel. Csupán eres és ráncos keze remegett erősen, pedig mindkettőt az összeaszott combjára fektette addigra. „Amióta keveset mozog, a nadrágja szára is milyen bő lett! Éppenséggel fityeg”, vette észre.

„Nem ura már az izmainak!”, állapította meg a régóta férfitvá emberesedett Bese. Keménységet sugalló arcán ború suhant át. „Legalább néhány napig maradjon még a körünkben!”, fohászkodott Égúrhoz és a szarvasbika lelkéhez. „Hadd ne bomoljon meg az aratás és az ünneplés rendje, hadd ne vegyüljön öröm az örömbel!” Lehajolt az íjért és apja keze ügyébe, a farönknek támasztotta.

Érd nagyon összeroskadt Emő halála óta. Évei súlyát érezte egyre erőbben a vállára telepedni. Nyomták, bénították, gyámoltalanították. Hol van már az az

erő, ami annyi esztendőn át szakadatlanul fakadt a belsejéből? A szívéből? Mostanában még a felálláshoz is erőt kell gyűjtenie! Különben nem megy. Mintha Emő távozásával lelkének fele és teljes életereje is elneszelt volna valamerre. Ő érezte pusztán: *az előtte járók után, odaát*.

Halála napjáig rendben akarta tartani az íját, noha csálhatatlanul tudta, hogy ebben a földi életben soha többé nem lesz rá szüksége — jó, ha fiára vagy leányunokáira támaszkodva a falutűzhelyig eltipereg vagy ha nagyritkán, amikor kicsit erősebbnek érzi magát, vén lovát, Delit látogatja meg. Két leghűségesebb társa: íja és lova gondviselése még most is minden parányi ízében, minden csepp vérében benne van. Nem kell nekik ezt megtanulni, mert ők ezzel születnek és sosem felejtik el... — És különben is, mit szólnának az ősei, akikkel nemsokára találkozik majd, ha merev húrral érkezne hozzájuk? Ha nem viselné jól a gondját annak, ami féligformán szkitává teszi őket?

„Ki tudja, hogyan is van *ott* mindez? Bár bizonyosra veszem: *odaát* is kell működnie egyfajta rendnek. Még ha másmilyen is. Még ha az eviláginak éppen a fordítottja. Mert rend nélkül nincs evilág, de másvilág sem...”, elmélkedett Érd csendben. Észre sem vette, hogy közben kicsúszott a kezéből a fegyvere, s hogy a fia emelte fel és helyezte melléje.

Bese is csakhamar befejezte az *íja* zsírozását. Újbegyei hevületében érezte még a *húr* feszes vonalát és kétirányú sikamlósságát. S bár tudta, hogy a faluban maradt férfiakkal hamarosan a *sarlók* fenésébe és a szekérekerekek zsírozásába kezd — némelyik máris *sűrűn* tekingetett feléje —, gondolta, elüldögél még egy keveset az apjával. Nem azért, mintha ideig-óráig elszunyókált volna benne a kötelességtudat, sosem történt még véle ilyen, hanem, mert egyre *értékesebbeknek* érezte az apjával töltött percekét. Meg aztán azt is titkon remélte, hogy megosztja majd véle a nemzetségvezetés tudományát ezekben a napokban — amelyek annyira visszahozhatatlanul utolsóknak tűntek; ő maga sem értette, hogy miért tér hozzá vissza újra és újra ez a gondolat —, ha már eddigelé oly keveset szólott is róla.

Az is lehetséges, természetesen, hogy sosem fog már sor kerülni erre. Úgy vélheti az apja, hogy legkisebbbikként minden benne van már a vérében. Nemcsak a sajátja, de a bátyjai tudománya és tapasztalata is. Hisz általában a legkisebbik fiúban összegeződik a család ereje, a törzs túlélésének a heve.

De azt is épp úgy gondolhatja, hogy mindenekelőtt a saját tapasztalatai alapján kell majd bátor és erényes nemzetségfővé válnia.

Vagy tán' azt képzei, hogy az őszek tanácsa kisegíti majd útbaigazításaival, mert mindenkor egyenlő felek a döntésben?

Eszébe sem jutott *szerénysége* folytán azt képzelni, hogy máris vérbeli vezetőnek tartja az apja.

A ködtől lassan kitisztuló Béga felé tekintett, miközben a vállig érő sötét haját ujjával hátrafésülte és egy kendermadzaggal gyorsan összefogta¹, hogy a sorra kerülő munkája közben ne zavarja, de nem tűnt még fel a túlsó part.

Látta Mélyalja felől a bocskorvarsához érkező Bodékat a kosarakkal; hallotta elülni a zajt a cserépegető kemence irányából és annak utána Tas munkaalását is ércesen felcsendülni; észlelte a házak szintjének minden mozdulatát, az embereket, asszonyokat és gyermekeket egyaránt, de abban a percben, valamilyen addig ismeretlen tehetetlenség folytán az apjára és a közelgő váltás pillanatára gondolt csupán. Úgy érezte, lassan véget ér valami és sokkal több annál, mint ami egyelőre látható belőle.

Mond-e valami lényegeset az apja azokban az *utolsó előtti* napokban vagy máris elszakadt volna ettől a földi valóságtól, hogy *odaát*, az ismeretlen örökkévalóságban élő őseit látogassa sorra? Anyja is úgy halt meg, hogy napokkal korábban elillant a lelke. Látni lehetett rajta, egyetlen ízeckéjében sem érdekelt már a földi valóság. Csak gunnyasztott rebbenéstelenül a házi tűzhely mellett, mint egy végképp szárnyaszegett, elgyámult madár. Semmit nem mondott s mintha egyetlen hozzá intézett szót sem hallott volna már... Apja sem vesz már magához ételt néhány napja. Víz is csak keveset, hogy ne kelljen sokszor kimennie tőle. Nehezére esik már a járás, ha senki sincs véle. Napközben bizony sokat van egyes egymagában, minthogy mindenki a nemzetség érdekében jön-megy és tesz-vesz.

Vajon minden öreg így hal meg egyszer?

Ez volna-e az evilág és a túlvilág közti szabályszerű és erőszakmentes átmenet?

Akkor, amikor nem dicsőséges harcban, nem sorvasztó betegségben vagy hirtelen baleset folytán megy el az ember?

Szemmel láthatóan apja még köztük van, velük együtt kél és fekszik, megfáradt teste köti csupán ehhez a világhoz, figyelte olykor napközben. Lejárt immár a földi ideje...

„Előbb vagy utóbb bekövetkezik az, aminek be kell következnie!”, gondolta Bese beletörődően. Jobb keze faggyús ujjait a szakállába törölte, aztán hirtelen felállt: „Az élőkkel kell most foglalkoznom, holnap lesz az aratás!”, gondolta.

Jólesően kinyújtózkodott. Zömök, tagbaszakadt ember volt. Épp olyan, mint Bokros, a lova. Kendervászon nadrágjának zsinórját szorosabbra fogta, utána pedig aprómintás ingének szárnyait és díszes övét igazította meg. Éppen csak annyira, hogy ne legyen kényelmetlenül szoros, illetve rendetlenül kibomlott. Oda szólt még az apjának, mielőtt bevitte volna a házba az íjakat:

— Maradj csak, leteszem őket, aztán a sarlókért és a *fenkő*ért megyek. Jobb idekünt üldögelni a *napfényen*, mint odabent a hűvös félhomályban! Visszajövök ide munkavégeztével. — Eszébe se jutott, hogy apja megfáradt, köd ülte szemét

¹„A többi párthusok szkíta módra feltűrt haját viselnek a megrémítés végett.” Plutarkhosz: *Crassus élete*, 24)

éppenséggel zavarhatja is Égúr bőséggel ontott fénye. — Gyakori didergései miatt marasztalta kint a napon. No meg, hogy dolga közben távolról is szemmel tarthassa.

Le kellett hajtania a fejét, amikor az ajtónyílást átlépte. A szemközti faliszőnyegen a nap madara, a kiterjesztett szárnyú *kerecsen* képe *ragyogott* a *reggel* áldott fényében. Aranszálakat is szőhettek bele elvétve, eddig észre sem vette. Mintha itt-ott fel-felcsillant volna rajta a nap tüze. Pontosan úgy, amiként hajdanában Tündér hajszálai is, ha napsugár érte. Azok volnának talán a szőnyegbe szőve?... Nem, nem lehetnek, hisz gyermekkorától a falon lóg a szőnyeg. Anyja hozományához tartozott valamikor *régen*.

A többi szőttesen is szent állataik képei világlottak. Némelyik rátétként, mint az agancsos szarvasünő és a csavart szarvú kos. De volt közöttük párduc is, hiszen a lovasnépek legtávolabbi ősapját, Nimródot valamikor Párduc Ősnek hívták. De bizony — sokszor mondogatják sajnálkozva az öregek — alig-alig emlékeznek már erre, oly régen történhetett. Valamikor és valahol elszakadhatott az emlékezés szála... Nem csoda, hisz sokfelé megfordultak már: termékeny folyóvölgyekben, magasföldön, most e hatalmas pusztaságon élnek. Akkor jut csupán az eszükbe, amikor a neves eleik tetteit elmesélő regősének után a csillagos égboltozatra szegzik tekintetüket vagy amikor párducvadászat alkalmával halk hálát rebegnek. De akkor is, amikor a Vadász árnylelkéhez, hős Nibúrhoz fohászkodnak, hogy tegye rettenthetetlenné őket, hogy legyőzhessék az akár üzenettel, akár alattomosan rájuk törőket.

Nimród az égi szérún is tevékeny. Jön-megy, kutyáival az oldalán, miközben mindig rajtuk a fél szeme. Kora kikeletkor esténként látják őt a napnyugati égen. Szénacsinalás után azonban hajnalonta pillant le rájuk, ezúttal napkeleten, amikor éjjeli vadászatai után meg-megpihen. Pajzsától és bunkósbótjától akkor sem válik meg. De miért is tenné le azokat a kezéből? Egyik sem teher, hisz egészen *egyben* nőttek véle! Miként ők a lovaikkal és az íjaikkal... No, meg aztán szüntelenül szüksége is van a fegyvereire: az oroszlán és a hiúz a háta mögött leselkednek, csupán egy *nyílvessző* lövésnyire tőle. Támadásra készen, ha éhesek éppen, ha az égi mezőn nem tettek volna elegendő zsákmányra szert. A vadással szemben pedig a *bika* fújtat. Még az árnylelkek világában sincs *béke!*... A szerencsét hozó *nyúl*² azonban ott ugrabugrál előtte. Egy kicsiny *lény* is segíthet olykor a *súllyegyen*!

Egy eszefúrt főleg!

Egy istenekkel cimboráló.

Hiszen a nyúl a szent *sólyom* hírnöke: az Oltalmazó testet öltött alakjának *gyors* léptű követe. A jó *gyarapítója*. Mindenfelé bőség sarjadzik a lába nyomán. Mindig termékenységgel jár a megjelenése. Nem lőhetik le, mert azzal elszalasztanák a

²Minden földrészen a szaporasághoz, az örök élethez, a furfang biztosította túléléshez és a holdhoz kötődik a ~

szerencséjüket. Azt tartják a legjobb vadásznak maguk között, aki szárnyra kél véle és elevenen csípi fülén. „Aki megfogja a szerencséje lábát.”

... egy nyúl ugrott elő hirtelen a két sereg közti kiaszott fűből, amikor a szkíták és a perzsák csatarendben álltak, hogy szemtől szembe megütközzenek valahára egymással. Látván ezt a szkíták, ahelyett, hogy megküzdöttek volna az ellenséggel, a nyulat³ kezdték el vala kergetni. A perzsák pedig elálmélkodának ezen a fölöttebb furcsa szokáson, s azt gondolák: „jobb visszavonulnunk, mert a szkíták megvetnek bennünket”.

(Hérodotosz: IV. könyve nyomán)

Senki sem volt a házban, akivel az észrevételeit megoszthatta volna. De nem is lehetett: oly kimondhatatlanul sejtelmesek! Senkinek sem beszélt, beszélhet Tünderről. Még Pirkának sem, pedig régóta érzi, hogy kapcsolatban van anyja árnylelkével. — Férfiember nem tűnődhet, merenghet ilyen emlékeken. Főleg akkor nem, amikor olyan eleven hús-vér asszony áll mellette, mint Harmat, aki okossága, rátermettsége, és most már rangja folytán is a falu első asszonya. Olykor még föléje is kiterjesztené a hatalmát. Vagy esetleg láthatatlan dövények módjára rejtett eszközökkel szeretné befolyásolni? Megtévesztő az ereje, ha akarja, számtalanszor tapasztalta már. Ejsze árnylelkekkel cimborál éjszaka!

Amikor a fal mellé állított, szépen felgöngyölt takarókhoz ért — „ilyen gondosan csak Kincsa rendezhette el”, gondolta elégedetten, „minden családtagot pontos és szeretettel végzett munkára serkent” —, és az íjakat szegre akasztotta, eszébe jutott hirtelen: előtte való este lányai zümmögően halk beszéde altatta el. Akkor, félálmában, úgy érezte, mintha Tündér lett volna mellette és kedves szavakat sugdosott volna a fülébe. Ahogyan annyiszor tette, ha felkínálkozott néki. Nem várt rá a maga helyén, a női oldalon, hanem ő maga osont át hozzá nesztelenül és bújt a takarója alá. A madárhangokkal beköszöntő hajnal sokszor kapta anyaszült meztelenül melléje bújva s olyankor az elsőként ébredő anyja rosszálló szemvillanásai közepett öltözködött fel: „A szerelem rejtelve távozzék az éjszakával együtt!”, dohogott minden alkalommal. De Tündért nem zavarta.

Nincs még egy olyan teremtés a nemzetségben!

Ezek az asszonyok valamennyien nagy hangúak. Éppenséggel zsémbesek is öregkorukra! Folyton-folyvást mindenért zsörtölődnek, mintha nem lenne más feladata egy férfiembernek, csupán az, hogy naphosszat őket hallgassa! Rájuk kell pirítani olykor, hogy egy ideig csendben maradjanak.

Nem értette, mit is pusmogtak maguk között a lányai, de ha értette volna, se figyelt volna rájuk: borítsa némaság a titkaikat! Szeretetteljes kapcsolatuk azonban nagy megnyugvással töltötte el. „Tündér és az én vérem tartja őket össze! Kettejük közül Kincsa hasonlít rám. Pirka egészen más alkat: olyan, mint ami-

³Hérodotosz gyermekesnek írja le ezt a jelenetet, mert valószínűleg nem értette a nyúl mitikus jelentését, de leírása alapján a perzsák sem.

lyen az anyja volt, amikor a királyi szkíták székén először találkoztam véle. Törzsünk vezetőjével és legderekabb fiaival vittük oda az adót éppen, hogy továbbra is a zsoldoshadaikkal védjenek minket, ha netalántán sereggel törne ránk valamilyik idegen király. — Csupán a haja színe sötétebb és a szálai egyenesek. Azt hinné az ember, hogy egy jó szél elfújja, pedig egy csöppet sem gyöngé.”

Még mindig élénken emlékezett Tündér felejthetetlenül szép arcára. Szeme tisztasága minden ékszere ragyogását felülmúlta. Semmi és senki sem tudta a képét elhomályosítani benne. Immár halála napjáig véle marad az emléke. Azzá vált, ami volt: látománnyá. Ennek ellenére még *odaáról* is érezni lehet a jóságát: nem jár vissza az árnyak világából, mint más féltékeny lelkek szoktak, hogy rossz szóval bántsa a másikat. Sőt, inkább hálás, hallgat, mint a sír, amiért ha nem is a szeretetébe, de a pártfogásába vette Harmat a kisleányait.

Igaz, jelenlegi asszonya sem próbálja becsmérteni Tündér emlékét. Mégcsak kérdezni sem kérdezi róla. Esetleg Kincsától érdeklődik, el-elve, s olykor Pirkán tölti ki a bosszúját, ha ő nincs otthon, számolt volt be róla esetenként az anyja.

Azért, amit sejt csupán.

Azért, ami ő sosem lehet számára: az odaadóan gyöngéd szerelmes...

„Vagy tán azért, mert Pirkát védem sokszor, ellenében?”

Még Harmat sem tudhatja, hogy leányom megjövendőlt elhivatottságát oltalmazom minden *vita*afakasztó alkalommal. Azért merek olykor az ősi szokás ellen *véteni*.

Míg Tündér a szerelmet jelentette, Harmat a kapóra jött gyakorlatiasságot. Anya kellett a két leány mellé! És nem utolsósorban fiúutódok.

A halottak helyében.

A halva születettek pótlására.

Nemzetségfő sarjadéknak... Zete mindegyik fiúnkon tútesz majd! Bicebócasága miatt és ellenére máris bölcs és megfontolt, bátor és áldozatos.”

Az élőnek mindig nagyobb a szava, mint az eltávozottnak. Ezt leginkább Harmat tudhatja!

Egy gazdag erdővidéki törzsfő leánya volt Tündér. Különös véletlen során időzött szüleivel a Tány-parti fejedelmi széken. Éppen akkor, amikor ő is ott tartózkodott a törzsbeliakkal. Vacsora közben látta meg és szeretett bele. Mindvégig búsongva nézett a leányra, mivel a fejedelmi megvendégelés az adóügyek elintézését és a követek elbocsájtását jelentette. A lakoma vége felé Tündér nem sütötte már le a szemét, hanem egyenesen a lelkébe nézett. Bátorításától felbuzdulva emelte fel a poharat és kérte feleségül, miután annak rendje-módja szerint „nagyon eldicsérte magát, hogy milyen nemzetségből való.”⁴ Ugyanis az volt szokásban a szkítáknál, hogy a legények vacsora után, a leány füle hallatára nyilat-

⁴Lukianosz: *Szkíta vagy vendégbarát*, XLIV.

koztak ilyenfajta szándékukról. A leány apja a többi kérővel együtt őt is figyelmesen meghallgatta, és azt mondta, keresse fel egy év múlva a törzsfői széken, ha nem áll el a szándékától addigra... „Hát el lehetett volna felejteni Tündért?”

Be csigalassúsággal teltek a hónapok, amíg Erdővidékre mehetett! Vánszorgott a nap az égi úton, botorkált a hold az éji ösvényen. Mintha valamilyen titkos féreg rágta volna a lelkét, nem volt nyugvása. Örökre fennakadt a lány szemének hajnalsugarán. Csak akkor szerezte vissza a lelki békéjét, amikor hitese feleségeként hozta magával Bágyba.

Senkinek nem beszélt arról, hogy három próbát kellett kiállania érette. Úgysem értette volna meg ezeket a furcsa szokásokat a szarvasünnő népe. Mindennél meggyőzőbb erejű volt náluk egy ifjú vadászsákmányának és harcokban ejtett sebeinek a száma. No, meg természetesen a fiatalok egymás iránti hajlandósága. Nem lehetett a szkíta nők vonzalmát földbe taposni. Nőrablás és háborúskodás esetében volt ez csupán másképpen, amikor is az erőszak győzedelmeskedett a szabad választás helyett.

Egy szőre színét változtató *tarandusz*⁵ kellett mindenki szeme láttára befognia és meglovagolnia; egy feneketlen ingoványon kellett zsombékról zsombékra átlábalnia; valamint az apai kívánságra elrejtőzött Tündért kellett a sűrű erdő és az alattomos mocsár közrefogta törzsi székhelyen a föld alól is előteremtenie. Akkor szerezte a lázzal és hidegleléssel járó betegségét is, amiből Ugra fia Örs gyógyította ki aztán a fehér fűz⁶ kérgének az oldatával. Talán épp ez a betegség volt házasságuk baljós előjele! Nem tudni már...

Segítség nélkül bizonyára nem állta volna ki a próbatételeket. Tündér nagy titokban fel-felkereste a vendégsátorban — olyan nesztelenül érkezett, mint az éjszaka és olyan csendben távozott, mint a hajnal —, és lépésről-lépésre megsúgta neki, hogy mit kell tennie a próbák szép sorjában való legyűréséhez. Hitte is, nem is Tündér tanácsait, de belátta: a maga erejéből és tapasztalatából semmiképpen sem boldogulhatott volna. Érezte, semmiféle emberi fortélyossággal nem könnyebbíthetett volna a dolgán, csupán csodával határos cselekedettel.

Könnyen meglehet, hogy bűbájosság is volt a dologban, ha jobban belegondol utólag, de akkor, a próbatételek teljesítése során nem érzett ilyet. Bár igaz, úgy ment minden, mint a karikacsapás, miután elkezdte, pedig a feladatok távolról sem voltak egyszerűek. Hiába volt nemzetsége, törzse legjelesebbje.

Tündér hamar levetkőzte az idegenszerűségét Bágyba költözésével. Azontúl semmilyen varázslatosat nem cselekedett. A többi asszonyhoz hasonlóan élte a falu mindennapi életét. Sosem panaszkodott, noha jóval törekenyebb volt vala-

⁵Arisztotelész említi ekképpen az iramszarvast a *Csudálatos dolgok* című írásában; a gelónok földjén élt az állat; Ailianosz írja róla: „Bőréről azt tartják a szkíták, hogy képes ellenállni a fegyver hegyének, azért beborítják vele pajzsukat.” (*Az állatok sajátosságairól*, II.16)

⁶*Salix alba*, kérgének szaliciltartalma miatt a maláriás váltóláz fontos gyógyszere volt.

mennyinél. Két fontos dologban különbözött tőlük: kevés és halk szóval élt, pedig szépen zengő volt a hangja — különösen akkor szerette hallgatni, amikor a gyermekeket altatta, takargatta és ringatta; valamint aranyszínű volt a haja, olyan, mint a szent nap tüze-fénye. Hányszor elnézte fésülködés közben! Bosszankodott is az anyja érette eleget, de ő maga sem tudott ellenállni a látványnak. Minduntalan Tündér hullámos és aranyló hosszú haján felejtette a szemét és olyankor bizony még ő is akadozott a munkájában.

Senkinek sem volt és senkinek sem lesz többé olyan hatalma fölöttel...

Boldogan élhettek volna öregkorukig, szüleikhez hasonlóan, ha nem halt volna bele a gyermekszülésbe! Érthető tehát, miért éppen Pirka a kedvenc gyermeke. Noha ezt soha senkinek nem mondta, nem mondhatta el. Sőt, azt hitte, szigorúságával még leplezheti is az érzelmeit. Jól tudja már, sosem lehetett és ezután sem lehet Harmatot az orránál fogva vezetni. Jól ráérez a dolgokra, de sokkal büszkébb annál, hogy erről őt kifaggassa.

Addig rágta a fülét Tündér halála után az anyja, míg a legközelebbi bőség napján alaposan szemügyre nem vette a rátarti jordi vénleányt. Épp elég jót és rosszat mondtak már róla az asszonyok, hogy felébresszék a kíváncsiságát. Olyasmiket, hogy azért nem kapott addig férjet magának, mert túlon túl büszke. Meg hogy nagyon válogat okossága miatt és igen sokat tart magáról ügyessége okán.

Elengedte a füle mellett a rosszat. Tudta, az asszonyok eredően féltékenyek egymásra, hetet-havat összehordanak, hogy egymást lekicsinyítsék. — A jót azonban töviről-hegyire megjegyezte. Azt is, hogy dolgoz és szorgalmas. Nem csalódott, amikor meglátta. Látásból ismerte amúgy, de addiglan átnézett rajta Tündér miatt. Ringó járása, telt kerek melle és szép ívű dereka miatt többször és hosszasan rajta felejtette a szemét.

Ilyen asszony kellene a lányai mellé! Éppen ilyen erőskötésű anya kell a jövőbeli fiúutódoknak! Tündér túl légies volt. Nem csoda, hogy oly gyorsan elköltözött a másvilágra!

Anyja csúnyán köhög az egyik hűlése óta. Ki tudja, meddig lesz még velük? Mielőbb asszonyra van szüksége a lányoknak! Amikor látta, hogy milyen délcegen üli meg Harmat a lovát, amikor híre kerekedett annak, hogy asszonyi dolgokban is éppolyan jeles, nem habozott tovább: azonnal feleségül kérte.

Nem is bánta meg. Egyazon *fából* faragták őket. Erős és szívós gyökérzetű, vastag és egyenes derekú, arányos és dús lombozatú cserfából. Amit a legerősebb vihar és a legdühöngőbb szél sem képes kidönteni vagy kicsavarni.

S amikor ezt gondolta, Tündér alakja olyannyira elhalványodott benne, mint ha igaz sem lett volna. Csupán a képzelet játéka...

Ahogy az ajtónyílás felé tartott, hogy a házközben tartott bőrzsákokból elővegye a sarlókat és a fenkövet, egyre inkább érezte, hogy valami helyrehozhatatlanul megváltozott körülötte, bár egyelőre menetrendszerűen zajlott odakint minden.

„A fény lenne vakítóbb talán? Avagy a Pirka miatti aggodásom egyre erősebb?”, töprengett magában. „Vajon nem én erőltettem túlon túl a nőavatás elhalasztását? És ezért fog el valamiféle furcsa kétség utólag? Olyan, amilyent még soha életemben nem tapasztaltam. Nagy felelősség a törzs szokásaival ellentétes döntést hozni!”, fogalmazta meg a lelkéből felfakadó kételyeket. „Dehát testvérbátyom, Tas jóslata is ezt erősítette meg. És Ugra fia Örs, a férfiatlan is mellénk állt. Pedig ő aztán igazán mindenkinél jobban érzi az egyensúlyi helyzetet, feleség neme és a gyógynövények szárított részeinek és kipréselt olajának mindennapos vegyítési arányai miatt.”

Kilépett a fényre és körülnézett. Tündöklően ragyogott már a Béga túlsó partja, az azontúli vidék, szép lankás dombjaival, no meg a mögöttük húzódó távoli láz.

Apja ugyanolyan testtartásban üldögélt a farönkön, mint ahogy korábban hagyta. Csupán az ajkai mozogtak. „Máris az ősökkel társalogna talán?”

Lentről, a cserépetető kemencéből vékonyka füst szállt az égnek, de nem lehetett érezni a szagát egyelőre, bármennyire mélyen szimatolt is bele a levegőbe.

Három kéz segít a családjából az ideai *aratásban*, csakúgy, mint tavaly. Anyja *sarlóját* is mindenképpen meg kell majd köszörülnie. Épp csak annyira, hogy visszafényeljen a napsugarakra. Balszerencsével járhat, ha nem teszi rendbe. Jövőre, talán, Köl is vághat véle. Mindaddig, amíg férfitá nem avatják, hisz azontúl már nem szokás női munkát végeznie a fiúgyermeknek. Elegendő, ha az idén az asszonyok nyomában szorgoskodik az öccsével, ha összegyűjti és kévébe köti a levágott *szárakat*.

Kezébe vette anyja *sarlóját*. „Kopott *nyelű*, de azért van még *éle*! Hányadik esztendeje is használatlan már?”

Minden nyáron húz rajta néhányat a durva szemcsés fenkővel. Tas munkaáldása után, mielőtt még az aratás elkezdődne, a búza- vagy kölesföld mellé *belyezi* — *begyével* fölfelé, hogy a rontást elűzze —, hogy anyja valamikori dolgos keze és fáradhatatlan példájának szelleme továbbra is közöttük legyenek: segítse őket. Hadd fakadjon bő termés az asszonykéz szorgalma nyomdokán!

Aztán a Pirkával vásárolt új *sarlók szélét* próbálgatta óvatosan a hüvelykujja begyével. Tavalyi aratáskor vesztették el az eredeti *élüket*. Pedig, ejnye, de jól vágtak, suhogtak, surrogtak akkortájt! Vastag rendben dőlt nyomukban a megszámlálhatatlan búza- és kölesszár. Volt is szaporája a munkának. — Alaposan ki kell majd fennie őket, hogy az idén is ugyanolyan bő termésük legyen! A Harmat kérésére ültetett kendert is ezzel kell majd levágniuk az asszonyoknak.

Pirkát vitte magával Bátor fia Zsombor helyett Kovára, amikor szerszámokért kellett mennie. Zsombor belázasodott éppen. Köl pedig túl fiatal volt az úthoz. Első vadászata előtt nem veszik férfiszámba a fiúgyermeket, csupán a férfiatlanságtól.

Beke Sándor

Téma

És akkor
fekete hintóikból,
S-alakú pipáikat
szorongatva
kiszállnak
az írók,
és eljönnek
a költők
kerékpáron
vagy gyalog,
kikopott szürke
nadrágban,
látni
a virágfakadást,
átölelni
a Múza derekát,
kitapogatni
a béke körvonalait,
feltöltődni
csókkal,
késleltetni
a halált,
teleírni
az újságot
jó hírekkel,
zöld
személyvonatokra ülni,
átsegíteni
a vakokat az átjárón,
köszönni
a féllábú rokkantaknak...
És állnak
tehetetlenül
a ketyegő óra előtt,
és írnak,
írnak,

míg golyóstollaikból
folyni,
ömölni kezd —
az irodalom.

Hold-csónakban

Kimúlnak az égi akvarellek,
a csillagképek,
hold-csónakban
eleveznek az álmok,
szenesednek
a bíbor szerelmek,
s fénybe göngyölődnek
a kutyaugatások.

Sisak

A szemétdombon,
bodzabokor alatt
megtelik esővízzel,
napsütésben
békaporontyok
evickélnek tengerében —
Időnként,
az árok szélén,
gyermeknek fejére kerül:
katonásdit
és halált játszanak vele.
Ha beesteledik,
belepi a harmat,
s a csendben
szentjánosbogarak
világítják meg.
Ilyenkor,
a rozsdás fényben
eszébe jut,
hogyan egyszer,

mikor elnémult a téren
a pergő dob s a harsona,
valaki siettében
itthagyt a sisakját —
És szerelmeiből
a másik partról
fölébred
az elhunyt katona...

Csillagviolák

A Magellán-felhők
alatt
kezedben
csillagviolák.
Látod?
Üstökös
halad,
s veled
száguldja át
az egész
éjszakát —

Anna néni

Anna néni,
evett-e a majorság?
Nem látja,
a maga földjén legelnek a bárányok?
Nyári almát lopnak a gyermekek!
Ki hagyta nyitva a kertkaput?
Az ágyásokban kapirgálnak a tyúkok!
Jaj, hazajött a csorda!
Miért hunyta le a szemét,
épp ilyenkor,
Anna néni?

Öreganyó

Cserépedény az ablakban,
Benne muskátlivirág.
Öreganyó öntözgeti,
S kérdezgeti:
— Hová tűntél, ifjúság?

Arcél

Por száll rám,
eső ver —
Ez a másik arcom a tükörben.
A vétkek
idő-kosárba hullnak,
elégnek.
Ó, kedvesem,
te szép,
te kedvetlen történet...

Parazsak

Ujjperceim
az esti
villanykörtén

Árnyék

Jobb kezem felől,
bal kezem felől,
előttem,
mögöttem
— emlékkép mindenütt.

Mészely József

Kérdések

Túl már az ötödik ikszemen,
mi jöhet még, édes Istenem?
Emel-e még az értelem hús egébe
magasztosított lényed drága fénye?
Lebegtet-e még a képzelet
fátyol páráként a vizeid felett?
Ölel-e még hazává a honvágy
ámulni számtalan bérced, lankád?
Porol-e még fényesre árva csillagot
vagy szívem csak jégcsapként vacog?
Olvasztok-e még kilátót a vak homályba
vagy leheletem ráfagy a tél ablakára?
Pörget-e még engem a küllőző napsütés,
hogy támadó szélben ne legyek kórözörgés?
Zöldülök-e még reményt, mint a fák?
Habzok-e még virágot, mint az orgonák?
Meddig tart még magának a jövőm múltja?
Árad-e még friss vizet álmaim apadó kútja?
Vagy már csak örök szomjúság gyötör?
Megszáll-e még lepkeként a dús gyönyör?
Vagy csak az irgalmatlan bánatom
didergi el az együgyű fájdalom?

Így edzem magam

Erénnyé nemesült itt
minden földi vétek,
mit ösvényein eltűnődve
emlékeimben fölidézek.
Itt minden nyomkereső lépés
néma figyelmeztetés:
így fogok majd kopni
és rommá porlani,
akár a nagy elődök
ódon síremlékei.

Kikötőként várom

A kisvárosban, ahol élek,
összeérnek a szétszakított szélek.
Ötvenöt évem elszelelt
s kacat, amit a sorsom kirendelt.
Kacat és málló vakolat
támasztja még a falakat.
És mégis kikötőként várom,
hogyan a szélfúttá holnap rámtaláljon.

Ábrándok

Talán úgy kellett volna születnünk,
mint a virágzó hársak a földből,
és nem annyi csillagpor-ígéret
teljesíthetetlen hevéből.

Nem kellene töprengve keresnünk,
vajon melyik is a biztos irány.
Társunk lenne a mohás magyarázat,
hozzánk simulva bársonyos puhán.

Csalódások nélkül érezhetnénk,
hogyan mi vagyunk ez az eggyé lett pár,
mert otthonra lelne tenyerünkben
a szitáló fény, lepke és bogár.

Visszatérő álom

Van még
minden megnevezésen túl
valami, amiért érdemes.
Amire még kevés a szó,
a kapkodó lélegzet,
az azonosító szándék.
Minttha átderengene

az esővel bevonalezott ablakon
valami körvonaltalan
káprázat ragyogása,
elsimított hullámgyűrűkbe
altatott ébredés,
hajótörötteknek
életet ígérő sziget,
lombok alatt lapuló,
testünkkel befoltozható
háló-árnyék.

Egy húron

Úgy érzem,
nincs különösebb
nézeteltérés közöttünk.
Ennél tökéletesebben
nem is pendülhetne
egy húron
a véleményünk.

Nem vár(hat)tok többet tőlem,
csak amennyit magatoktól.
Nem vár(hat)ok többet tőletek,
csak amennyit magamtól.

Látomás

Amíg legalább nem sejtem,
hogyan közöm van hozzá,
addig, mint bárminek
semmitmondó a jelenléte.
Önmagában él,
mintha csak önmagáért égne.
Hasztalan volna
az éber figyelem,
a megismerni vágyó igyekezet,
ha csak megnézném

elporzó emlékek.
Ha nem tudhatnék róla,
mint sajgó sebbe ragadt kötésről
vagy mint egy álomról,
amelyben elidőznék
s melynek útját járni
kívánom egyre.
Kívánom.

Szemben az úttal

Szeretsz,
hogyan fejed ne csak
saját válladon nyugodjon.

Szeretlek,
hogyan fejem ne csak
saját vállamon nyugodjon.

Szeretjük egymást,
de tisztában vagyunk azzal,
hogyan egyszerre
a másik vállán
csak egyikünk feje
nyugodhat.

Útravaló

¹ NE HIGGY SOHA

Ne higgy soha
a nyájas szavaknak,
mert csalétek mind,
mint a lék a halaknak,
amit ha révülettel
glóriának vélnek,
ellenkezés nélkül
a varsába szédülnek.

² AZÉRT FÁRADOZZ

Azért fáradozz,
hogyan életté válthass,
miként leveleivel a fa
minden rádvetülő sugarat
és nem várva köszönetet
körülhélhesd
érte tátogó világodat.

3
SZÓRA ÉRDEMES

Ne nézd le soha,
mert szóra érdemes
a legapróbb gond is,
ami emberi.
Ha esélyed van,
csak általuk lehet
a bűsz halálnak
ellentmondani.

4
AKÁR A NAP

Akár a nap,
azért éljél,
hogy ne féljél
mindig adni,
világodat
belobogni,
magadból
semmit sem hagyni,
mert csak így
lehetsz te boldog,
ha mindazok,
akik szeretnek,
örülhetnek
melegednek.

5
**ÓVÓ GONDJAID SUGARA
NÉLKÜL**

Óvó gondjaid sugara nélkül
a legszebb virág is elpusztul,
levelek zöld türelme elavarul,

a legtisztább színek is
árnyalatuk homályaiba ködlenek,
hamuvá sorvadnak a gyönyörű tüzek,
elringyulnak a legszerelmesebb szüzek,
elillannak a legédesebb illatok,
elszíntelenednek az álmok,
csenddé foszlanak a hangok
s a vissza nem térő madarak
fészke is kihűl,
a nap nem bukik föl
a láthatár mögül,
a bársonyos nyúl
árnyékába szelídül,
a zsongító óbor is
a szőlőszemekbe aszík,
ha óvó gondjaid
sugara kialszik.

6
SZERESD AZT

Aki hittel hiszi,
amit mond,
pedig emésztí őt is
bú és gond,
de szolgál önként,
nagy-lelkűen,
az eszméinkhez
érdek nélkül hűen.
Szolgál higgadtan,
nem hóbörög,
árnyékán nem jár
táncot az ördög
és szemében ragyog
a magasság napja,
mert szívét
a hite dobogtatja

Csire Gabriella

A kassai plakát

— Kislányok, ma Katona József drámáját tárgyaljuk — kezdett az új tananyag leadásához magyartanárnőnk.

Elült a duruzsoló zaj, és ötven kislány hallgatta figyelmesen a világos magyarázatot, jegyezte le füzetébe a táblára írt neveket és évszámokat.

B.-né arca, mint mindig, szomorkás volt. Sápadtfehér, erősen púderezett. Szép hullámos haja dúsan omlott keskeny vállára. Törékeny termete vagy talán testtartása miatt tört szárú virágra emlékeztetett. Bánk bánról beszélt, s én menten elhatároztam, hogy az egész drámát elolvasom.

Kíváncsian vettem kézbe otthon a Bánk bánt, a Csongor és Tündét meg Az ember tragédiáját tartalmazó kötetet. Elábrándoztam a könyvet díszítő képen: Katona József tollat tartott fölemelt jobb kezében, baljában pedig maszkot és palástot. De a legérdekesebbnek a régi színházi plakátot találtam. Türelmes átböngészés után megtudtam, hogy a „Nemzeti Dall, és Színjátszó-Társaság” adja elő a Bánk bánt. Egészen apró betűk hirdetik: „Itt még soha nem adatott nagy nemzeti dráma 5 Felvonásban. Szerzette Katona József.” A szereposztás is lázba hozott. Urak és asszonyok neve sorjázott a régi plakáton. Közülük csak kettő csengett számomra ismerősen. Egressy Gábor a gyűlöletes Ottó szerepét kapta. Melinda pedig Déryné volt. Udvarhelyi Miklós jutalomjátéka szombati napra esett, 1833. február 18-ára. Villámként ért a felismerés: tanárnőnk tévedett! Nem 1839-ben volt a Bánk bán ősbemutatója, hanem 1833-ban! A felfedezés örömeivel siettem megtenni a következő magyarórán a kiigazítást.

B.-né rögtön azt válaszolta, hogy tévedek. De amikor igazamért síkra szálltam, azt mondta, mutassam meg a könyvet, amelyre hivatkozom. Másnap a három drámát tartalmazó kötetet kivittem a katedrához. B.-né idegesen lapozgatott, majd rányitott a régi plakátra. Dús haja előre hullt, szinte súrolta a könyvlapot. Finom ujjai idegesen remegtek. Ám a következő pillanatban sértődötten kapta fel a fejét:

— Ez a kassai bemutató évszáma, nem a pestié! Máskor nyisd ki jobban a szemedet, mielőtt állítanál valamit!

Fogtam a könyvet s a helyemre kullogtam. Könnyes szemem csak most látta meg a plakát közepén feszengő szót: „Kassán”. De minél tovább néztem, annál kevésbé értettem, miért nem örül velem együtt B.-né annak, hogy Katona József remekművét nem a fővárosban, hanem hat évvel előbb mutatták be vidéken. Hiszen azért hirdették öklömnyi betűk az Udvarhelyi Miklós nevét, mert a híres színész és igazgató merte először színre vinni a Bánk bánt.

De ez rajtam kívül senkit sem érdekelt. Míg B.-né velem volt elfoglalva, a padok alatt beindult a matekpéldák másolása meg a cserebere. Akkoriban épp a hántott napraforgómag-kereskedés volt divatban. Padtársnőm is buzgón körmölt, föl se nézett, amikor a helyemre mentem.

— Kislányok... — hallottam még nagyon sokszor magyartanárnőnk magyarázatát, s jegyeztem le a táblára írt neveket és évszámokat. B.-né továbbra is tört szárú virágként állt a katedrán messze tőlünk, gondterhelten. Csak számomra maradt emlékezetes a kassai plakát.

Sokat, egyre több időt töltöttem olvasással, és hangosan szavaltam a kerti nappozó tetején. Barack-, cseresznye- és szilvafa volt a közönségem, egres- meg ribizlibokor. A hátsó sorokban káposzta- és salátafejek hallgatták monológjaimat.

Saját színházam télen-nyáron nyitva állt. Taps és gáncs nélkül álltam a ház mögötti kert magas pódiumán. A versek és drámák bűvkörében nem érintett többé se dicséret, se elmarasztalás.

Izadór

Jó alapokra is lehet dűlékeny házat emelni. Miután iskolánktól elirigyelte matektanárnőnk a könyvkiadó, kényre-kedvre irányítottak bennünket az egymást váltó helyettes tanárok. Csak az egyetemista fiú érdemel említést közülük, na meg Izadór.

A kisportolt, napbarnított Félix kedvéért magváltozott az osztály. Testhez állóbbak lettek a pantallók, színesebbek a blúzok. A hajcsattal hátratűzött tincsek előhuncutkodtak, és Félix ötven mosolygós arcú, bretonos kislánnyal nézhetett farkasszemet. De a magabiztos egyetemistát nemigen lehetett zavarba hozni. A katedráról lógatta le a lábát, míg kegyetlenül feleltetett, osztályozott. Azt, aki nem figyelt rá, sajátos módon utasította rendre. Nekem is rettentő fontos közölnivalóm támadt egyik órán. Épp az előttem ülő lánnyal sugdolóztunk, amikor Félix célba vett, s a kezében morzsolgatott krétadarabkával homlokunkon talált. Szemembe könny szökött. Nem, tanárnőink sose vetemedtek volna ilyen pimaszságra!

Ám hiába követte fél év múlva a tanárnő az egyetemista fiút a katedrán. Magyarázataiból mit se értettünk. Lábunk alól kifutott a talaj, s ragályként töltötte be az osztálynaplót a sok elégtelen. Mire új tanévtől új matektanárt kaptunk, már a legcsekélyebb igyekezetet se mutattuk. A rég lerakott szilárd alapok porladni kezdtek. Én is a „valahogy csak átvészelem” állapotába jutottam. Minden matekóra kicsiségünk és tudatlanságunk bizonyítéka lett. Az ötvenes létszámú osztályból tízen se értették már az anyagot.

Zömök, bajuszos tanárunk fölényes gúnnal vezényelte ki a táblához kiszemelt áldozatait. S azt, aki leszerepelt, nem hívta többé másnak, mint Izadórának.

— Csörtessen ki a táblához, Izadóra! — hangzott megszokott felszólítása.

És egyre több Izadóra botorkált ki a táblához, s kullogott vissza égő füllel a helyére.

— Izadóra, maga olyan gyenge, mint a hónapos retek! — értékelte ki tanárunk a minősíthetetlen feleletet.

Most már mi sem neveztük magunk közt másképp matektanárunkat, csak Izadórának.

A rettegve várt nap elérkezett. Tanárunk rám szegezte élénk tekintetét, és kiszólított a táblához. Fölvettem a krétát, s úgy tettem, mintha összpontosítanék. Talán csodára vártam, de semmit se tudtam kiötlöni.

— Kezdje el a levezetést! — biztatott Izadór barátságosan.

— Nem megy — tettem le a krétát.

— Nem? — ült ki arcára a döbbenet. S mintha csak herceglánynak vélt volna addig, s most mellbe vágta a rettentő felismetés, hogy íme én is tudatlan pór vagyok, kiábrándultan legyintett:

— Négyes. Csörtessen a helyére, Izadóra!

Attól kezdve belevesztem az Izadórák névtelen tömegébe. Tanárunk pillantásra se méltatott. Rélmáimban mindig a katedrán álltam, és egyetlen vonalkát, jelt, semmit se tudtam a táblára írni. Rá kellett döbbennem, hogy ideje már tenni valamit.

Szüleim magántanárhoz járattak. Először csak a házi feladatok megoldására törekedtem. De Török bácsi látva, hogy légüres térben mozgok, visszatért az alapokhoz. Lassan kezdtünk „építkezni”. Eleinte nagyon is akadozva, de mind nagyobb odaadással dolgoztam. És már nem én másoltam a házi feladatot szünetben, hanem engem vártak türelmetlenül megoldott feladataim miatt az Izadórák. Sok volt a bepótolnivaló, mégis oszlott a köd, s amikor végre világosság gyúlt agyamban, ismét kedvvel s örömmel tartottam lépést a tananyaggal.

Tavaszi volt már, amikor Izadór ismét kiszólított a táblához. Jobban izgultam, mint valaha. Kezembe vettem a krétát. Tenyerem izzadt a lámpaláztól.

— Tessék — hallottam nagy messziről a felszólítást —, vezesse le a képletet!

Gyorsan teleírtam a táblát, de nem mertem megfordulni. Lehajtott fejjel várakoztam.

— Jó, nagyon jó — ütötte meg fülemet a rég nem hallott barátságos hang. — Tíz.

Attól kezdve nem mondta többé, hogy csörtessen ki a táblához, a hónapos retek sem emlegette, és visszaadta végre a saját nevemet. Nem voltam már Izadóra. De még sokáig összerezzenem, ha tanárunk gúnyos tekintete végigpásztázott az osztályon, s kiszemelt áldozatához így szólt:

— Csörtessen ki a táblához, Izadóra!

Elekes Ferenc

Ha költő, kilép a versből

Darabokra szedné szívét,
s széthajigálná
szavaival.
Kívül-belül
borzolja a lét,
mint állat-ösztönt a nyers bőr.
Ír, mert hiszi, hogy élnek a betűk,
de egyszer,
ha költő: kilép a versből..
Az egyik kardot fogott,
pedig tollának csillogása
szebb volt.
A másik robbanó plakátot rajzolt,
verekedett, vagy szónokolt,
mert tudta,
van úgy, hogy olvasni sincs idő.
Ha költő, kilép a versből.

Onnan már vissza
nem vezet az út.

Ki kardot fogott, leszúrták.
Ki öklét rázta, magát ölte meg,
sem plakát, sem ütés, sem a szép szó
nem volt elég.

Ha költő, kilép a versből,
ha költő,
ebbe belehal.

Hírek hervadása

E verset oly időben írom,
amikor egymást érik
a nemzetközi események:
Hólé-árkaival olvashatóan
most írja alá lemondását

az idei tél,
és meg nem erősített hírek szerint
már megjelentek
a tűzveszélyes fecskék.
Ilyen körülmények között
ideje lenne
valami egészen világos ruhát
viselni, s jó hangulatokkal bélelt,
könnyed közérzetet.
És most már ideje lenne
megtanulni például angolul,
de hát a temetők tele vannak olyanokkal,
kik perfekt tudtak angolul,
ezen az alapon
semmit sem érdemes csinálni,
talán még úszni sem
azokban az állítólagos, áttetsző, kék vizekben.
Erről jut eszembe:
néha azt hiszem, csupán az én ötletem volt
a tavalyi nyár,
ezért nem lett semmi a nagy viráglocsolásból
és származásuk miatt
a fákon aszalódtak a szilvák.
Nekem azért könnyű:
sokféle példát tudnék felhozni
erre-arra, mert olykor meghallgatom
az öregeket,
kik bor mellett mindig mesélnek nekem
egy kiadós történetet,
persze, háborúról, hadifogságról és nőkről,
de ezekből semmi sem igaz,
csupán a háború,
a hadifogság,
s a nők.
Fontos, hogy megérezze az ember,
mi az igazság,
amikor a mesék fehér foga villan,
s még ennél is fontosabb,
hogy csak a folytatható meséket
higgye el az ember, ugye,
a parittyakő is
elcsöndesül a trombitában, bizony,

a gyermek kinövi a színes ceruzákat,
s valami jövőt kezd szerelni mindjárt,
tessék megindokolni a nyugodt perceket,
hiszen az eső nem csak csapadék
és az időjárás sem lehet pusztá hír,
mert nincs hervadása.
Nem csak a jövő,
a múlt is csupa meglepetés,
de kitalált tojáson nem ül meg a tyúk,
hát beszéljünk végre érthetően
e percben:
versem oly időben írom, amikor ideje lenne
valami egészen világos ruhát viselni,
s jó hangulatokkal bélelt,
könnyed közérzetet.

Általában

Koldus-barátom láttán

Általában jól mennek a dolgok:

szép a város, hibát találni nehéz,
itt-ott esetleg egy-két szürke foltot
látni, ha az ember kicsit lenéz,
mondjuk azok közé, kik ottan
típegnek a túlsó parton, ezernyi
bajjal megrakottan,

a túlsó parton így volt ez mindég,
azt hiszem, így van ezer éve,
messziről látni, mint ég
a talpuk vöröslő parázson,
táncolnak kényszerű zenére,
olykor kacagva másan,

általában jól mennek a dolgok:

nagy a fényesség késő este is,
nyitva a boltok,
vehetnél valami kekszet,
ki ott topogsz a túlsó parton,

s lesed, mások mit esznek,
forró-e kezükben a hotdog,

lehetnél sokkal boldogabb,
ha figyelnéd inkább a statisztikát,
száz közül csupán mi ketten
vagyunk, kik nem vészeliük át
a mai napot, vidáman, könnyeden,
száz közül mi, ketten, jók a számok,

általában jól mennek a dolgok:

van, aki énekel, ha részeg,
s úgy tesz, mint aki boldog,
legjobb, ha lábam elé nézek,
míg lépni tudok egyáltalán,
de mostanában inkább megállok,
árnyékom nézem a házak falán,

általában jól mennek a dolgok...

Egy árnyalaton

Attól kell tartanom,
minden csak tartalom
és forma.

Részemről kész a látlet:
a világ mindenütt
egyforma.

Van, aki sosem lát telet,
de azért tudja,
a toronytetőn
fekete a csóka.

Festő bőrébe bújva
valahogy átnyáralom
az utolsó telet,
sapkát
teszek, jó meleget,

csakhát
még tűnődöm egy árnyalaton.

Az emberek rosszak

Barátnak tekintem,
lám, most is figyelmeztet:
lenne mit szorozzak, osszak,
ő arra reájött, még a sitten,
nem a kutyák, az emberek rosszak,
tegnap is tanúja volt, a hátam mögött
rólam imígyen társalogtak:
— Ennek a Fricinek mi baja?
— Annak?
Már semmi, talán csak napjai
vannak...
És mentek is tovább, mosolyogva.

Barátnak tekintem,
miért ne, olyan őszinte hozzám,
az emberek rosszak, nem ő,
erre reájött, még a sitten,
mert ott is ő volt a menő,
a híreket neki tálcán hozták,
rosszak az emberek, persze,
egyedül én vagyok jó, többen is
mondták,
de hogy el ne felejtse,
legjobb, ha fizetek neki féldeci
vodka.

Hatalom

Mert fontos lehet az ember
akkor is, ha nem függ tőle senki.
E hatalomhoz elég, ha egy-két
semmiséget ráér észrevenni.
Például azt, hogy kényelmetlenül
ülnek fönn, a drótokon a fecskék.

Bölöni Domokos

Röhög az egész portál

Amikor az embert elhagyja a humorérzéke, gyaníthatóan politikai pálya bíborlik előtte, de ő nem porlik, mint a szikla, mert a szikla egyáltalán nem porlik, ezt csak énekeljük. Kuncsori Söndrő pár éve szökkent a média nyergébe, eleinte még simán lehetett vele társalogni akármilyen témáról, például a barátposzták rendellenes szexuális viselkedéséről hormontúltengés esetén, vagy a kóros hajladozásban szenvedő egyedek lordosisáról, amit a gerincoszlop fokozott előregöbülése okoz, főnökeink előtt. Tudott derülni az olyan alliterációs mondatokon, mint: „A lóhangya a lófő lóheréjét eszi” —, nem vette mindjárt magára. De egyszer a tízórájához bennhált borvizet talált inni, és uramfia, mindjárt megvilágosodott. „Hiszen magam vagyok a lófő!”, kiáltotta diadalmasan. „Vessen minden lóhangyal!”

Az igencsak musztángos médiacsődör néhányszor levetette magáról, de Kuncsori Söndrő gyorsképzésű kurultáji leckéket vett azonmód, miáltal derekasan elbarantázódott, és ma már echte netrodeósnak számít.

Egyébképp is megújult: Kuun Cs. Iszkander néven szövegel. Játékosan változtatja a blogkult jellegzetes kifejezéseit, mint: undorvány, hűje Honlapy, majompalánta, felhőszobrász, fröccsmester, csúcsanyós, sz.hatvány, k.k.köböző, betonfenekű nimfa, tévészatócs, plébojmaca, rombucmanó, agyládavetemény, rüheltségrajongó ganajbogár... Egyúttal mély meggyőződés szállotta meg: aki másként vélekedik, mint ő maga, az mind-mind, sőt egytől egyig pócegödri zsebnapolka, pincezugi házigöring.

Heves természete vitte ama műveltségi vitába, ahol arról folyt a leprika, hogy melyik Vénusz az eredeti. Kuncsori Söndrő alias Kuun Cs. Iszkander azonnal elmentmondást nem tűrt: nyilvánvalóan a Földünkől 40 és 259 millió km között változó távolságra kerengő a valós. Otthon a falujában, írta a bolgra, megvan még az Árpád-kori Vénusz-domb, ahonnan az Esthajnalcsillagot nézték a jányok és legények, két csók között, bitangos szerelmeskedésben.

Néhány kultúrбуzi rápirított, mondván: mégiscsak borzalmas, hogy olyan rükverctotyí kotyog bele, akinek fogalma sincs a vénuszokról, ámorokról, nimfákról! Hát a milói Vénusz, hát a Willendorfi? Meg a Szamottrakéi Vénusz?!...

Ha Kuncsori Söndrő ekkor utánanéz a világhálón, és elnézést kér, csakhamar el lesz vala felejtve. De ő éppen ezt nem akarta, ezt az egyet semmiképp. Hallj oda, hogy elfelejtsék! Inkább hadd emlegessék, sőt megemlegessék, amíg csak élnek. Sőt: halnak!

És visszaírta, hogy elmúltak azok az idők, amikor a kommunisták kisajátították maguknak a csillagokat is, az egész világegyetemet; mert még a műholdon is

szocializmust akartak építtetni azokkal a szerencsétlen Samottrakó Vénuszokkal, megalázva nőtestvéreinket az erejüket meghaladó, hozzájuk nem méltó fizikai munkával.

Na, erre közvhiáncc képződött a neten. „Ha Karinthy élne, így blogozná ki a dolgot: Röhög az egész portál...” Kuncsori Söndrő alias Kuun Cs. Iszkander teljesen begurult, lélekben olyan fakósárga lett, mint Izabella spanyol hercegnő egyetmása, mikor felfogadta, hogy addig nem vált fehéreneműt, míg a férje Ostendét be nem vette.

A világhálót meg kell regulázni. Nem a CÉLT szolgálja. Iránytalan geze-muzaság az egész. Mint a mozi. Megy a sztory, piff-puff, bimm-bumm, a gúdgáj lepuffantja a bedgájokat. A duma is olyan. Hogy például „Brad Pitt jó ember, de a felesége...” „Kurvára jó a vidrászegi sör. Kár, hogy nem gyártják, így aztán nem is puffad fel tőle az ember hasa.” „Egyszer hasba rúgott egy hajléktalan, felpuffadtam, de elkaptam a grabancát, és mindjárt kinyúlt.” „Én jó ember vagyok, de ki nem állhatom a sörivő kurvákat, inkább hasba rúgom őket, mint azt a hajléktalant, akiről kiderült, hogy már két napja ki volt nyúlva.”

Az ilyen netcsevej az idegosztályra kergeti Kuncsori Söndrő alias Kuun Cs. Iszkandert.

Mindenkinek visszaír mindent. Miféle világ ez, jajdul fel, amelyben fürdősz kurvák viszik a szűzmáriás lobogót.

Hagyni kell, hogy megtérjenek, írja vissza egy modern fürdősz lédi; és egyetért vele számos politikai transzvesztita és -titó.

Tudós blogos megállapítja, hogy a Kuncsori Söndrő alias Kuun Cs. Iszkander gondolatainak nem más, mint a sértettségét kompenzáló gög szab irányt.

Két külföldi pacák, Zeus, állítása szerint görög és főisten (nahát!), és bizonyos Deus, aki nem definiálta magát (vagyok, aki vagyok), latin digó lehet, bekapcsolódván a vitába javasolják: állítsanak szobrot a Samottrakó Vénusznak, de nevét változtassák nőneműre, így: Véna.

Samottrakó Véna lenne a bukott kommunista érában megalázott nők szimbóluma. Nosza, Kuncsori Söndrő alias Kuun Cs. Iszkander azonnal felkapja a vizet. „Kiknek képzelik ezek magukat? Ők is csak egy-egy isten, ott né, mint a többi.”

És megalakítja a Samottrakó Vénusz Pártot, al-elnevezése szerint a Samottrakó Vénák Elleni Összmagyar Szervezetet. Az SVP (SVESz) keresztes hadjáratot hirdet a téglák, a fürdősz hölgyek és urak ellen; akiket műholdra kell pakolni, majd kirúgni mindet a világűrbe, végleg. Samotból pedig kizárólag kemencét szabad rakni, hogy ki kerül belé, az nem is kérdés. Építkezni csakis vályogból lehet ezentúl. A fürdőzés, lubickolás szigorúan tilos. És így tovább.

A párt címerén Söndrő testvér látható egy jókora, testhezálló bazaltkövel. Kora modern Sziszifuszaként csakis lefelé görgeti a sziklát.

Vigyázat, hé. Alája kerülhetünk!

Molnos Ferenc

Húsvét előtt

Szél tépi kint a fákat.
Búcsúzni készül március,
s villanydrótokat rángat.
Citius, altius, fortius

— mondja a tavasz hetykén,
pedig hát tél sem volt még.
Állhatunk sorba egyként,
mint nyugodt, fennkölt hegység,

ott bujkál mégis köztünk
— megverettünk vagy győztünk,
mindennek megvan az ára —

valami bénító, lomha pára,
és egybe von ma élő s holtat.
Árnyak mögül várjuk a teleholdat.

Vass-kert

Panninak és Sanyinak

a szemközti erdő lila feltja
még fuldoklik a szürke ég alatt
hüvelyükben a kardvirágokat
ősz óta rágja már barna rozsda

de bokrok hegye csalitos parton
sárgászöldes pászmákban fellobog
ugrásra kész vadként toporog
pázsit zöldje veronai bársony

érzéki asszony kibontott hajjal
— szomorúfűz — most vidáman nevet
alatta fapad kínál egy helyet

háaspár porszívóval a kertben
fekete macska aranyesőben
úgy hírlík itt ébredt ma a hajnal

Itt mindig

Gubancos kutyám is
szeret erre járni. Elengedem,
itt futhat szabadon.
Csendes hely, kedves,
nincs zajos forgalom.
Nem vadregényes,
rejtélyes vadon,
csak patak fut el
csobogva baloldalon,
s az út fölé hajló akácfák
szórják pazarlón hűsítő árnyuk,
fehér viráguk,
bódító illatuk.
Nem visz itt messzire az út.
Zsákutca autósna,
ám gyalog van kiút.
Nem kell visszafordulni megszégyenülten
végül annak, ki erre téved,
aki a bordázó habokba réved,
és — ha szédül, ha nem —
hagyja, hogy vigye a lába.
Semmi sem zúg, csattog.
Minden csendes és kába.
Csak a patak csacsog, s méhek
zümögnek, gyűjtik a nektárt.
Bejártak már hét határt,
mire a szemközti hegy mögött
felkél, ideér a nap,
és sugara a lombok közt felragyog.
Nyugodt vagyok: itt el nem éget.
Vízparti fák sűrű szövedéke,
mint hatalmas szalmakalap, véd meg.
Naponta erre járok,
gyakorta itt vagyok,
mert oly otthonos e hely,
a távlatok nem nagyok.
Itt óriás vagyok,
kézzel elérhető a horizont.
S ha kivont karddal vagdosnám,

akkor is maradna bőven
kötelék, ezernyi szálból font
fonál, sok kedves emlék,
amit az idő sem bont.
Egy kiskapunál megáll a kutyám.
Nyitva van mindig.
Mehetünk bátran, vonulhatunk
a lugasba futtatott szőlő alatt
szimatunk után.
Majdhogynem nyár van, meleg a lég,
pajkos szellő simít homlokunk.
Ez most jól jött, ennyi most elég.
Könnyedén siklott át a lombokon,
kajszára fordítva minden levelét.
Ide mindig jöhetünk,
tudom, itt mindig várnak,
mindig akad egy nyugalmas zug,
egy falat kenyér, ha éhes vagyok,
elcsigázott és fáradt:
hőségben, hidegben védelmet talállok,
s ha kell, használhatjuk ostromot álló várnak.
Felgyorsult világunkban
hiánycikk a nyugalom.
Hajt a verseny, a cél.
Présbe szorít az élet,
s keskeny acél-
szalagként tekergőzik az ösvény.
Ha adakozó, ha fösvény
az ember, azt bejárni kénytelen.
Tudom, nincs büntetés,
és nincs jutalom.
Minden ítélet érvénytelen,
fölöttem nem dönthet senki más,
sorsom nem mástól kapom,
nem más szabja meg,
mikor minek van vége.
Mégis jól jön az oltalom,
a gondviselő szeretet.
Jólesik az itt váró béke.

Albert-Lőrincz Márton

A versről

írok a versről? nem az anyám
nem a szeretőm nem az arám
nem az ágyasom nem a kitartóm
a cipőmet sem pucolja meg
nem keresi a szemüvegem
és nem keféli le a vállamról
a szösz a hajhullást a korpát
még csak vállon se vereget
nem ellenségem nem haverom
nem ingem s nem is gatyám
nem fogzománcom nem fogkefém
nem krém a kényes fogkefén
nem ajtóban felejtett kulcsom
folyton elhagyott esernyőm
nem a szolgám nem emlékeztetőm
nem alázatosnak kívánt hangom
nem asztalom nem heverőm
nem fürdővizem nem takaróm

a ring maga hol arcom ring
mert ütve üt a mindenit
ma minden itt mi feldühít
mikor szemembe szemtelen
s pimasz emberek arca villan
(vitrinüvegen forgatag)
mikor az úton utamon járok
vagy baktatok a félsötétben
mikor kitárulkozó korom
zárlata kiüti a biztosítékot
mikor a tévében a hírszalagon
kisajátítják az igazságot
mikor minden tehetetlenül
belerügyezik az időbe

és így hogy a látható végtelen
el ne vesszen a horizonton
miért ne legyek kegyes hozzá?

a versről írok? verset talán
vitrinüveg a kor falán

Mefisztó kétli

sziszeg a harsogó világ az úttesten a járdaszígeten
a kaszálatlan réteken
célpontja lehetsz
de szinte mindegy hogy Te vagy a Másik

kígyó ölti ki nyelvét
felesel veled futásra késztet
a félelemnek ilyesmi az ere
de félelem-e ha düh vegyül bele
mert hogy vipera lenne tán mégsem
de mérgez a kígyó
(nyelve a méregfogak medrében)

észre sem vennéd (mint máskor) a sziszegést
de ontja a tévé
a világhálón csüngő hírverés
pokolgép robbant ártatlanokat gyilkoltak halomra
agyonlőtték a vezért
merényletet követtek el a pápa ellen
rebellis tábornokokat semmisítettek meg
szabadságharcok folynak
nato katonák döglének a demokrácia játékába bele
fejbe kólintják a jogkövetelőt
s kiosztják mások a jussod

kitántorog kebledből az ölelés
nehogy azt mondják hogy szereted honod
testvéreidet s úgy általában
s egyáltalán hogy fontos neked valami
valaki ami-aki a tied
de mi lehet a tiéd a fölismerésen túl
a megfogalmazáson túl
a mosollyal fizetésen kívül
a jobbra való jogosultságon kívül

kéményen fészkel a hiány
kirakja oda bábúit a harsogás
a hasonmás a hozsanna az óbégatás
tehetnél valamit magadért másért
de nincs
nem ismered fel tetterőd

hatalmad nagyságod bátorságod
s a benned lakozó eleid álmát véreit

egy idő óta repedezik a vakolat házad homlokzatán
nehéz gépek robogásában
kopogó eső törüli arcod amint okát kutatod
aztán abbahagyod s az időre bízod
de tovább bohóckodik veled s kompromittál
akár a repedésnek kitett sziszegő világ

Mefisztó is a fénykerülő démon
kétli hogy sikerül harcodd
ha mégis felvennéd a kesztyűt
bár divatja nem hódít
mindegy hogy anyád tót-e vagy tatár
székely vagy katalán
parókiás vagy valdens
sziszeg a harsogó világ
s bár hangtompítót szereltek az idegekre
villám cikázik pólusaid között
(az eldurrant puska gyilkos hangja veri fel csended)
testedre hullópikkelyek nőnek
nehogy megszólítsd a segítő istent
akinek úgy lehet mindegy
hogy árnyékod vagy tested vetül-e
fekszik-e végig az imán

(le kellene védeni)

(M. S.-hez)

Bizony, itták a teát rummal.
A táncparketten dívott a rumba
a nagyik, a dédek korában,
s mint most a vének, hajdanán,
el-eljártak a teátrumba.

Bizony a fenti rímes játék
enyém lehetne, de a másé.
Le kellene védeni tüstént
minden költők nemes nyelvét,
ha már a piac ily ajándék.

Bizony ajándék s még milyen.
A költők szíve szőrtelen,
egyik sem kér egy garast sem,
mert a vers, mint zsákban a szög,
ha nem szülsz meg, szíven döf.

A bájos táncosnő

(Születésem)

árnyékos fák alján
viharos pamlagon
elgurul egyszer az
életre kelő perc
valami villámnyi létesülés
készülődik világra
mihelyt elindul az ősgyönyörben
anyánk ölében a táncra készülés

(Táncra fel, cudar élet!)

a halhatatlanság reménye
vajúdik az ősgyönyörben
fájhat nem érzed
anyád szorítja
torzult arcából fény zubog
pedig nem könnyű
s nagy a titok

Johannes Climacus
egyszer azt mondta
könnyű a tánc
(de mikor milyenkor?
ilyenkor?
majd egy lépésnyi mondattal
megtoldotta)
mert a halál gondolata bájos
táncosnő,
az én párom — mondotta
ki gondol rá
hisz élet a vajúdás
élet tehát a tánc

és a halál gondolata?

(Kezdj vele valamit)

apám-anyám nem
gondoltak ilyenekre
szívet adtak
dobbanó ritmust
s adtak egy táncot
a tánc az élet:
kezdj vele valamit!

én az emberek felé
fordultam
(de az emberek túl nehezek
számomra)

és úgy pörögtem
lejtettem a táncot
hogy arcom ne lássék
irigyem ne keljen
rokonom ne szánjon
arcomnak mását
csak avatott lássa
de nem rejtettem el
(aki kíváncsi tudja)
én az emberek felé
fordultam

tehát a tánc
járom a tánc
de szeretem
de szeretem

(Járom)

sokáig eszembe se jutott
a járom
(baromnak járma iga)

aztán egyszercsak negyven
 körül
 félni kezdtem a tánctól
 félni az igától
 és félek
 (milyen emberi)
 mert a halál gondolata bájos
 táncosnő
 (Climacus mondotta)
 a táncospárom (lenne)
 ezért aztán kérem
 az istenre könyörgöm:
 senki fia ne kérjen fel

de táncolok
de szeretek
de élek

(Észre sem vettem)

miközben ezeket gondoltam
magam valójában észre sem vettem
hogy a táncosnő
akitől féltem
elindult felém
hogy fölkérjen

(belakod tanult arcodat)

etikánk titka a tiltás
bilincs a testen
zár a szájon
lázadhatsz is
a vágyaknak szabad
de nincs kiút
az etika
magunknak épült
kaloda

homlokzatát idomítja
a kor szelleme
s a pénz
belakod tanult arcodat
s keresed
istenmás képed

Sipos Erzsébet

A gyógyulás útján

Mikor véget ért az esti vizit, a kórház elcsendesedett. Az orvosok egyesével, kettesével jöttek le az emeletekről, mindegyik ment a maga útjára. Többségük autóval közlekedett, gyalogos alig akadt köztük. Lovas András minden távozó kisautó előtt kihúzta magát, jobb keze mutatóujjával köszönésképpen megbillentette a tányérsapka simlijét, baljával pedig a cirádás vaskaput tartotta féken, nehogy egy óvatlan pillanatban meg gondolatlanságra szánja magát. Jól tudta, drága portéka az autó, sokáig kell rakosgatni, számolgatni a lejt, mire kikerekedik az ára. Lovas András világeletében keményen megdolgozott a pénzért. Fiatalabb korában sok munkanapot írtak a neve mellé a közönsben, mire együtt volt a summa, és bejelentette a lányának: Esztikém, kegyen meg a kívánságokat, vegyétek azt az autót.

A fiatalokat váratlanul érte az öröm, nem sokkal azelőtt vásárolták meg a lakást a városi tömbház hatodik emeletén, és álmodni sem merték, hogy ilyen hamar „bebútorozhatják” a garázsukat. Lovas Andrásnak örült a lelke, mert valahányszor náluk járt, látta, hogy haladnak, gyarapodnak. Ritkán kereste fel őket, főleg csak olyankor, ha piacra vitt ezt-azt a kertből, és hozzájuk sem ment üres kézzel. Nem szívesen hagyta magára a házat még fél napra sem, mert ugye ott a jószág, a munka. A lánya unszolására mindig ígérte: jövök, jövök a hétvégén. Aztán csütörtökön már alkudozni kezdett önmagával, pénteken pedig teljesen kioldódzott a mehetnékje. „Gyertek ti, hozzátok az unokákat, itt kedvükre futkározhatnak. Nem szól rájuk senki, mint nálatok, hogy ne ugráljanak, ne ricsajozzanak, mert lehallatszik az emeletről, zavarják a szomszédokat.”

Lovas András tekintete esténként gyakran elidőzött az ágya fölött függő esküvői képen. Még a felesége nagyíttatta tíz esztendővel ezelőtt egy házról házra járó fotográfussal, és mikor meghozta a bekeretezett remekművet, Lovas András felnevetett: „Olyanok vagyunk rajta, mint akiket viaszból gyúrtak.” Látta, hogy nem esett jól a dicséret sem a mesternek, sem a feleségének, dehát már kimondta, nem lehetett visszaszívni. Mostanában gyakran nézte a riadt szemű, fehér fátalos menyasszonyt, de képzelete a sötét kendős, ráncos arcú asszonyhoz beszélt: „Ne félj, megfogadom a tanácsodat: vigyázok a lányunkra, a családjára. Kitartok, míg futja az erőmből, a magaméban vagyok, itthon minden rendben van, csak te hiányzassz a házból!”

A nagy rendbe mégis hiba csúszott. Külföldi tanulmányutat ajánlottak fel a vejének, amit el is fogadott. Eszti örült is, nem is, de azt mondta, a lehetőséget nem szabad elszasztani. Most már az lenne a legjobb, ha az édesapja beköltözne hozzájuk.

— Itt az ideje, hogy fordítson végre az élete sorján, édesapám. Kilúgozta már a rengeteg dolog, kímélje magát. Nem dolgozott még eleget?!

— A munka nem nyűg. Utasembernek nem teher a kenyér.
— Szóval ez tartja vissza: a munkátlanság. Hát majd keresünk édesapámnak valami elfoglaltságot.
— Majd, majd... — csóválta a fejét, és agya már újabb fedezék után kutatott.
— Tudod, hogy szokta mondani anyád: csak akkor dobd el a madzagot, ha már megtaláltad a kötelet.
Egy hónap sem telt bele, a lányáék jöttek a hírrel: megtalálták.
— Kapus lesz édesapám egy kórházban. Meglátja, hamar beleszokik. És legalább pihen.
— Mint aki leesett a fáról — fogta viccesre az öreg. Eddig még sohasem gondolt pihenésre. Alkonyatkor hazajött a dologból, elvégződött a ház körül, megmosakodott, összezapott valami vacsorát és eltette magát másnapra. Reggel aztán ott folytatta, ahol tegnap abbahagyta. Vasárnap elballagott a templomba, elolvasta az újságot, délben bekapcsolta a rádiót, délután kiült a ház elé egy-két szomszédal, politizáltak, megbeszélték a falu dolgát... Ez igen, ez pihenés!
— Arra nem gondolt édesapám, hogy rajtunk is segítene, ha hozzánk jönne?
— fogta kérlelőre a lánya, és erre már nem volt mit szólni. Arra viszont gondolt, hogy nem jó az, ha fiatal házastársak hosszabb ideig magukra maradnak... Megtörtént a háború idején nemegyszer, hogy a hadifogságból hazavetődő férjnek idegen férfi nyitott ajtót. No, ezt ő nem szeretné megérni.
Néhány nap múlva lekezelt a szomszédokkal, elbúcsúzott a boldogan beköltöző rokonféle fiataloktól: — Aztán rajta tartsátok a szemeteket a házon!
— Hát csakugyan elmész? — kísérték a kapuig a szomszédok, és hangjukban szemerkényi irigység is lapult. Nemhiába hívják a háta mögött eszes Andrásnak Lovas szomszédot, lám, most is milyen okosan eligazította az életét.
— Szamár is akkor megy a jégre táncolni, amikor legjobb a sora — ütötte el a dolgot, és szeme sarkából még egy pillantást vetett a házára. Négy évvel ezelőtt a szentmihály lován vitték el belőle a feleségét... Ő most kisautóval fordít hátat neki. Kiszáradt torkában kemény diónak érezte a nyeldeklőjét. Ha most hirtelen történne valami... valami olyan, ami helyben tartaná... Tavaly ilyenkor kigyulladt a szomszéd pajtája, mert a csintalak kölykök ott bújtak el cigarettázni... Észnél légy, András! — vetett kantárt bolond gondolatai nyakába.
— Mehetünk! — lökte ki magából a szót.
November, december, január, február...
— Megszokta-e már a tányérsapkát, Lovas bácsi? Nem adott még túl a falusi házán? Vezetne itt a városban egy garzont, hogy ne legyen a gyerekek nyakán. Van néhány özvegyasszony az ápolónők között... Reumára jó orvosság, ha az embernek megmelegítik az ágát... — tanácsolta egyik-másik fiatal orvos.
Jó gyerekek ezek civilben, csak ne kerüljön kezük alá az ember — nézett mosolyogva utánuk. Méghogy özvegyasszonyok! Meg sem fordult a fejében ilyen gondolat. Pedig akadt a nővérek, szakácsnők között takaros, barátságos asszony, köszönni is szoktak érkezéskor, távozáskor, ő hálás is volt ezért, de különöseb-

ben egyik sem érdekelte. Napnyugtakor a kakas is felhúzódik az üllőre, nem kukorékol. Eszti előtt sem hozta szóba a lehetőséget, biztos rossz néven venné, hogy az ő jó anyja helyébe jöhetne valaki más. Érdeklődni azonban szokott, hogy mi újság a kórházban, netán látott-e ismerőst a faluból?...

Egyik nap aztán látott. Éppen Kutas Jánost, régi katonacimboráját.

— Tegnap hozta be a kórházba a feleségét. Operálni kell szegényt. Jön a baj hívatlanul — újságolta a lányának.

Este, amikor aludt a ház, kilépett az erkélyre és rágyújtott. A lakásban nem szokott füstölni a cigarettaszag miatt. Beleveszi magát a falakba, a bútorokba, még a függönybe is, mondta Eszti. Gyönyörű ez a lakás. A mennyezetig ágaszkodnak a könyvespolcok, a papucs alatt süpped a szőnyeg, a bútorok fényében meglátja magát, akár a tükörben.

„Összerogyant az ólad, mert a fiatalok nem kaparták le a tetejéről a havat. Így van ez, ha nincs igazi gazdája a háznak!... Azért látom, neked jól megy sorod. Ha fázol, behúzódsz melegedni a kuckódba, mégis jár a fizetés — jelentette be neki egyik nap a földije, és ezzel mintha mellbe vágta volna. Álló nap másra sem tudott gondolni, csak erre.

Üssön beléjük a mennykő! — taposta el az erkélyen a cigarettavéget. Szólt volna időben János azoknak a semmirekellőknek! Vagy nyúlt volna oda maga egy kapával, hogy lenaggyázza az óltetőről a havat. A padlás is biztosan fehérlik, mert a cserepek között behordta a szél a havat. Tavaly télen is egy teljes nap dolgozott odafönt. Egyenként vette kézbe a kukoricacsöveket, és rázta le róluk a havat. Miért is hozta össze a sors ezzel a Jánossal?!

Mégis minden nap őt leste, s közben azt kívánta, bár ne jönné! De az jött hűségesen az asszonyához, s közben panaszkodott, mondta a magát.

— De látom, te egészen jól tartod magad.

— Akár az üres zsák.

— Ugyan! Csak ülsz vagy sétálgatsz a kapu előtt, mégis telik a nap. Lásd, engem ott-hon vár a kert, rugdosom bele az ásót, de neked arra már nincs gondod, csak uraskodsz. Már ne haragudj, hogy szóba hozom, de legalább vethetél volna bele heremagot, hogy ne álljon parlagon. Mert a lakóid ugyan rá nem teszik a kezüket semmire. Igaz, fiatalok, hajnalba szaladnak a vonatra, és a gyár után nem fűlik foguk a dologhoz. A konyhára valót megveszik a városi piacon. Nem azért mondom, csak hát... kár a földért. A faluban már mindenki hozzálátott a melegágyakhoz. Itt az ideje...

Lovas András hümmögött és bólogatott. Ettől kezdve azonban hosszúnak találta az éjszakákat, és nappal árnyékként ült arcán a töprengés. Nem haragudott ő senkire, csak éppen beszélni nem volt kedve. Órához, perchez idomított életén eluralkodott a nyugalanság, a fojtogató tehetetlenség. „Mi köt engem ehhez a kórházhoz?” — tette fel századszor önmagának a kérdést. „Naponta elem vetnek néhány barátságos szót, és megy, ki merre lát. A lányomé is elboldogulnának nélkülem...”

Restelkedve takargatta az igazságot, mint megesett lány a szégyenét: azok kö-reben idegen, akiket a legjobban szeret. Visszavágyik a házába, a sajátjába. Megígérte a feleségének...

— Elbocsátották az asszonyt. Viszem haza! — állt elő örömeivel a katonacimborája. — Majd odatelepszik a kert végébe, és a sámliról dirigál: ide krumplit vess, oda babot! Én meg nekigyürkőzök, bírom még hálistennek. De te igencsak savószinben vagy máma, hallod-e? Csak nincs valami bajod? Hogy érzed magad?

Lovas András vonogatta a vállát, és fél szájjal dünyögte: — Hogy érezném? Se kint, se bent, mint az ablakfa. No, sok szerencsét, lejárt a műszakom — nyújtotta a kezét.

Keserűnek érezte a szája ízét, igaza lehet a szomszédnak, biztos valami nyavalya gyötri belülről. Nem bírja ezt a zártságot, a levegőtleniséget, a gúzsba-kötöttséget. Lám, a tenyere felpuhult a semmittevéstől, karján elernyedtek az izmok, arcáról eltűnt a szélfúttá pirosság.

Furcsákat álmodott mostanában. Talán nem is álmodta, hanem csak a képzelete játszott vele. Meszelt törzsű eperfákat látott az országút mentén, kétoldalt meg fényes hátú szántásokat... A kertjében földigiliszták tekergőztek az ásója nyomán... A szőlőt metszeni szokás ilyenkor... Az ól, az összeroggyant ól csúfondárosan meredt rá...

A tömbház előtt a hajnali villamos zötyögött, de Lovas András esküdni mert volna rá, hogy szekérsörgést hall. A kerékcsíkozta dűlőúton békésen poroszkált a lova, a sárga pej, amit annak idején beadott a közösbe. Most mégis itt volt, elérhető közelségben. A szürke pokróccal letakart bakon pedig ő ült, a maga valóságában. A gyeplő belesimult a tenyerébe, és ujjával azonnal meglelte rajta a fogást. Hazafelé tartott, toronyiránt. Hátrapillantott a válla fölött, de csak a dűlőutat látta. A város, a kórház, mintha köd takarná, eltűnt a semmiben.

Komán János

Születésnapomon

szórakozom,
 verset írok
 magamnak.
 Boldog vagyok,
 ha a szavak
 kacagnak.
 Nemcsak írnom,
 énekelnem
 kellene,
 boldoggá tesz
 a költészet
 szelleme.

Faggatom a
 szóképeket,
 szeretnek;
 anyanyelvünk
 épületén
 cserepek.
 Minden versem
 számomra egy
 házikó,
 bennük pihen
 meg a lelkem.
 Halihó!

120 éve született Sipos Domokos

Sipos Domokos

(1892 — 1927)

Pünkösöd

Szívem, te szegény, bús madár!
Ne kérdezd, hogy hol késnek
A kettős tüzes nyelvek.
Hiába zokogsz,
Poshadt lelkekkel csudák nem
történnek!
Azért én mégis kiengedlek.
Repülj szívem!
Nem baj, ha bukdácsolsz
S kegyetlenül véresre tépnek.
Vergődésed a biztos üzenet,
Hogy indul már sebes szél zúgása,
Isten markából felröppen
S felénk szárnyal a megváltás fehér galambja!

Székely-Benczédi Endre

Esernyős kesergő

(Lírasírató)

Kedvesem képes
egyetlen esernyővel
megölni a lírát.

Napsütésben
árnyékba borítja
vele az arcát,
és kirekeszt.

Borús időben kedvesebb
az esernyő nyele,
mint az én kezem.

Záporban hárman
rohanunk fedél alá:
az esernyő, én,
és a kedvesem.

Villámláskor
szentélyé válik a szeme,
de nincs időm
imádni őt.

Esernyője pontosan
akkor koppan a betonon,
amikor mennydörög.

Barátom, ez egy itthoni vers

Tudod, hogy itthon korábban sötétedik,
és korábban mélyülnek arcunkon az árkok.
Sokszor van úgy, hogy tíz körömmel is
beléjük vágunk, ha feneketlenné válik
az álmunk...

Tudod, hogy pontosan akkor fakad
vetéseinkre hajnal, amikor magadra húzod
a takarót, s amíg te alszol, mi imádkozunk.
Nem tebenned bízunk, de várunk, ha
szentté válik asztalunkon a falat...

Tudod, hogy nem Korondról megugrott
korong a Hold. Képén nem itthoni agyag
a falt, de ráriadsz, ha szól a telefon,
s nyugtalanná válik az éjszakád...

Tudhatod, hogy nagyapád sírköve
utánad indult, de a patakmedernél
nem jutott tovább. Nyomod veszett a
zúgón, ahol a víz kőről kőre hág...

P. Buzogány Árpád

Napba néző

Nagy testű, sűrűn doboló cseppek frissítették a zöld, sárga, kék és piros árnyalatait, lomha bogarak kapaszkodtak a fűszálakra, könnyelmű lepkék hancúroztak a virágok fölött. Sietős madárfüttty hírelte a madarak röptét, vibráló, szaggatott füttýintések, felmeredő végű melódiák, untig ismételt, magasba dobott dal-
lamok. Zizzent, suhogott a fűtömeg széltenyér simításai alatt, ágak bólogattak a semmibe. Friss, édeskés földszagot hordott a szél, végiglengette a völgyeken, összekavarta földre hajló, nehéz virágillattal. Lustuló meleg tapadt mindenhez, puha, apró hangok álmosodtak fülünkben. Mókusfaroknyi volt még a nyár, é-
nek feszülő dárdarengeteg a vetés és az ösvények se koptak még tisztára. A fák és dombok fölött kék semmibe veszett minden kavargó illat, apró zörgés, óvatos neszezés, becéző langyosság. Csak a hangyákat útnak indító, levelet vastagító, madarak csőrét fényesítő rengeteg fény, ez bővölte a napra bámuló világot, hite-
gette a vigyázó szemeket... Szembenézni vele, hogy csak a csillogást érezzük, fö-
lémagasodni a fáknak, domboknak, észre se venni, ha szöcske pattan, fecske vil-
lan, szajkó rikolt. Lábunkkal belenőni a földbe, biztosan állni, keményen támaszkodni, szédülés nélkül szembemagasodni az érkező fénnel, egészen beleveszni a ragyogásba, hogy már melegét is csak szemünkben érezzük. Pírulás nélkül, lassan bámulva, egyedül. Ez az igazi napba nézés! Csak nézni és semmit se látni a gyűlő fehérségen kívül, figyelni, hogy közeledünk-e még feléje, szár-
nyára vesz-e a vágyakozás vagy már lebegünk önmagunk fölött — suhanás, szárnyrebbenés se kellett, mert mindig itt volt a lelkünk, ebben a sűrű fehér-
ségben, a nappal szemben...

Molnos Zoltán: Táj

Ráduly János

Haikuk

Lányokat

Lányokat himbál
A Hold. A férfiszemek
Megcsodásulnak.

Megérted-e?

Énstruktúrámat
Megérted-e, vajon? És
mikor? És meddig?

Mutasd föl

Mutasd föl ékes
Csorbítatlanságodat.
Aggasd hitünkre.

Vérköreim

Három vérköröm
Van: kis vérkör, nagy vérkör,
Anyanyelv-vérkör.

Virágnyelvre

Apostolkodom:
Virágnyelvre tanítom
A fáradt magányt.

Muszáj

Muszáj házalnom
A holnapért. Kenyerem
A napi székelyen.

Burján Emil

Végül

belélegzett jövő-adag
tovább mélyíti múltadat
sóhajod is visszhangosabb
végül nem leszel önmagad

Ősi

fényükkel halkuló zenék
nyitánya a csillagos ég
hangszer-lelkünkbe mítoszok
kottázzák ezt a dallamot

Disszonáns

amint múltamba ások
emlékekkel havaz
mert felhők és források
képlete ugyanaz
de disszonánsan vérzik
csendünk egy röpke lényit

Egész

két dobbanás közt súlytalan
a szív majd újra megzuhan
és önmagába ütközik
vérrel gyógyítva sebeit
mint egész szervezetedet
akkor is ha nem vagy beteg

Pálffy Tamás Szabolcs

emlékvallató

oskolámról az írka van eszemben
betűvetés és szóaratás
belélegzett krétaporfelhőkben
nebulók közt címszavazás

egyre később kapcsolatok
gyermekdalos siránkozás
vegyszerízű pancsolások
eljövendő vigadozás

olajlámpás ódon esték
két karunkat majd lenyesték
álnok módon hogy meglesték
túrta volna nyomdafesték

elfecsegnék-e a falak
eltörött sok régi kacat
elhallgatnák-e a kövek
igazmondás nem becsület

eme elme terhes lenne
újjászülsz ha hagyunk agyunk
míg madarak és fák vagyunk

éber kölyök szenderül
tud már ülni vesztegül
visszapalló keskenyül

visszaemlék visszaemlék
egyét szólnál visszamennék
nem egy kezem tűzbe tenném

születésnapomra*

harminckét éves lettem én
születőben e szerzemény
kedvem
teszem

ajándék nekem az írás
napisten havában a hívás
halló
halló

harminckét évem lepörgött
nézz a tükörbe súgja az ördög
te vagy
ma vagy

lehettem volna peregrinus
mediátor vagy politikus
tanár
tamás

de Marosszentgyörgy és Régen
Atyánkat szolgálva Eden
helyem
nekem

és ahogy most nézem
ez a kilencedik évem
hamar
szalad

az Örökkévaló tudja hogy
a lélekkel végzett munka
szerencsés
teremtés

irigyeim sokan vannak
mint a kutyák úgy ugatnak
ihajja
csuhajja

ha örül a Bolyai téri Nagy úr
Thomas Starr Kingen nem tanul
hajtás
pajtás

párommal társaimat fogom
hazai és nemzetközi fokon
segí-
teni

*József Attila *Születésnapomra* című verse által (is) meghihletve

tanárnak lenni ma

(néhai dr. Murvai Olga* egyetemi tanár
— Sapientia—EMTE, Marosvásárhely — emlékére)

*„Aki alkot, visszafele nem tud lépni —
s ha már kinőtt minden rubát,
meztelenül borzong a végtelen partján,
míg fölzárkózik mögé a világ.”*

(Szilágyi Domokos: Bartók Amerikában)

csak három év s kezdedben diploma
hímzett nyakkendő elballagsz cimbora
az életeddel ezután mit teszel
írod a webblogod börzére érkezel

tanárnő Murvai doktor szemüveges
beszédben óriás szavában rendszeres
van-e kedveltebb erdélyi egyetem
kampuszba lépve már Bolyait ismerem

naptárra nézek én nekem irányadó
véremben csörgedez új Reformáció
lelkemben csengenek viseltes kulcsszavak

gólyák és ballagók zöld Sapientia
rég látom oly nehéz és tettben oly merész
emberként lámpásként tanárnak lenni ma

*Kolozsvár, 1942. október 10. — Marosvásárhely, 2011. október 30.

Ötvös József

Gyónás az erdőben

Enyhe fáradtságot érzett, nem is a hosszú út miatt, inkább a megszokott falvak eseménytelensége nyomasztotta. Mindig hangulata szerint állt meg egy-egy integető stopposnak, legszívesebben ismeretleneket vett fel maga mellé a kocsiba, azok — mit sem sejtve papi hivatásáról — nyíltan és őszintén kitárulkoztak előtte a beszélgetésben. Most olyan üres a város kijáratánál az útkereszteződés, pedig jól jönne egy utas, akivel Székelyudvarhelyig lehetne politizálni, vagy elbeszélgetni válságról, világ bajnokságról. Nincs olyan utas, aki e három közül valamelyikben ne lenne profi.

Szokatlan helyen, a Vácmány erdő aljában inti le egy fiatalember, de tudatalattijában még ott pihen a vágy: valakivel társalogni kellene az úton. Hirtelen az sem tudatosodik benne, hogy itt nem szabad megállni, mert folyamatos vonal van az út közepén, de ebben a szürkületben mit számít egy félperces megállás. Szabálytalan megállás után gyorsan indul is tovább, gyakorlott vezetőként van ideje oldalról szemügyre venni a hirtelen megjelent stoppos fiút. Hosszú fekete haja eltakarja a bőrdzseki gallérját, megszokott farmernadrágot visel és fehér sportcipőt. Olyan, mint a legtöbb tizenéves — gondolja magában.

— A biztonsági övet be kell kapcsolni, a tetőn gyakran állnak rendőrök — kezdeményezi a beszélgetést. Mintha a rendőr szóra összerendezne a fiút, de nem néz a pap felé. Kezében tartott válltáskáját lassan leereszti cipője mellé, bekapcsolja a biztonsági övet, s szomorúan néz előre a Vácmány kanyargós útján felfelé kapaszkodó járműben.

A pap újból próbálkozik társalgásba elegyedni felvett utasával:

— Rokonokhoz Udvarhelyre?

A fiú most sem néz rá, halkán és bátortalanul válaszol:

— Nem...

— Akkor barátokhoz?

Nagy későre érkezik bizonytalan válasz:

— Igen... — de a felelet akadozó megszólalása után érződik, a fiatalember nem szívesen beszélget. A pap eltűnődik, ez az első eset, amikor a felvett utas nem harap rá a párbeszédre, de tudomásul veszi: a mai fiatalok önállóságát tisztelni kell. Lehet, hogy az indítás nem volt jó, gondolja magában. Mi közöm nekem ahhoz, hogy kihez megy Székelyudvarhelyen? Biztosan rossz napja volt: becsapták a barátok, vagy szerelmi ügy... Gondolatsora megszakad, a szembejövő autósok fényjeleznek, és fékezni kell, lassítani, mert lakott területen vannak.

— Milyen jó, hogy a sofőrök előre jelzik egymásnak a radart — szólal meg a pap, de tudja, ezt is csak magának mondja. Nem is vár rá feleletet. Mit is lehetne

erre válaszolni? Megszokásból a mondat végén utasára pillant, de a fiatalember most sem viszonozza a kapcsolatkeresést, fejét két tenyerébe temetve, lehajtott fejjel ül, amikor a rendőrkocsi mellett elhaladva, beigazolódik, radart jeleztek a szembejövő autósok. A fiú kimért mozdulattal lenyúl a lábtörlőn fekvő táskája felé, óvatos rántással feltépi a tépőzárát, és egy mobiltelefont vesz elő, bekapcsolva hosszan bámulja, majd ugyanolyan mozdulattal visszarakja.

— Kilenc óra körül érkezünk Székelyudvarhelyre — zárja le egyszemélyes párbeszédét végérvényesen a pap, és magában elfogadja, ma is a Küküllő menti falvak öreg házaival társalog hazatérő útján.

— Leszállok — szólal meg hosszú idő utáni fárasztó csendben a fiú. Meglepetéskén hat megszólalása, a pap automatikusan fékez, a fiú szinte érthetetlenül ejti ki a köszönöm szót, majd az ajtót finoman becsapva, elindul az úton visszafelé. Furcsa — állapítja meg a pap: Vásárhelyen az erdő szélén intett le, s Udvarhelyen az erdő mellett, szemben a Szejke fürdővel száll le, de sok ideje nincs a merengésre, mögötte Farkaslaka felől érkeznek a városba tartó autók, s indulni kell tovább.

Otthon a háromnapi távollét alatt érkezett újságokat lapozza át, igazán érdekes események nem történtek távolléte alatt. Hosszú út után jólesik ellazulva bekapcsolni a televíziót, s csak nézni, nézni érdektelenül, szóljon a megnyugtató otthon alapzaja, s a megszokott bútorok hozzák vissza a háromnapos távollét magányából a lakás biztonságába. Egymást váltó képsorok pörögnek a távoli nagyvilág szomorú halálhíreiről, majd a magyar országgyűlés küzdelmeit hozzák be a képek a szobába, de most igazán egyik sem érdekli. Begyakorlott mozdulattal indul, hogy átkapcsolja egy másik csatornára, amikor a szoba közepén hirtelen megtorpan, a bemondó hangja csak most jut el tudatáig: „Marosvásárhelyen egy tizenkilenc éves fiút köröz a rendőrség, hosszú fekete haja...”

A többi már nem hallja: ezt a fiút én hoztam el Marosvásárhelyről Székelyudvarhelyig, a Vácmánytól a Szejkéig, erdőtől erdőig. Miért körözik? Ölt vagy lopott, esetleg megerőszakolt valakit? Papi lelkiismeretével most a legroszszabbra gondol: leszállás után egy válltáskával kezében az erdő felé ment...

Hajnallal érkező ébredés első gondolatával indul a napja: mi lett a fiúval? Két kezét a párna és a feje közé csúsztatva, a hófehér plafonra szegzett szemekkel próbálja rendszerezni gondolatait: szombat van, a rendőrségre nincs miért menni, ... lehet, hogy már nem is él a fiú, ... a családját úgysem tudom értesíteni, ... lehet, nem is róla van szó, száz meg száz fiatalembernek van hosszú haja, ennek a fiúnak milyen szép, szomorú arca volt. Nem, az én dolgom nem az, hogy feljelentsem, hanem, hogy megmentsem. Én erre tettem esküt... Megfőzi reggeli kávéját, de csak felét issza meg: „vissza kell menjek az erdőig”.

A Szejke fürdő mellett parkol le, s elindul az erdő fái között a tető felé. Ismerős helyen kaptat fölfelé, ifis fiataljaival jártak már erre gombászni, s emlékeiben, valahol nagyon mélyen hallja is azok kacagó vidámságát, de most úgy hat ez a tizenéves viháncolás, mint mikor törött üveg sérti fel mezítlábas talpát. Vérzik a

lelke, ahogy kapaszkodik a sűrűsödő erdő fái között. Tudja, a lehetetlennel kacérkodik: egy sűrű erdőben megtalálni egy ismeretlen fiút, s mégsem adja fel, mert nem száraz valószínűség-számítás esélytelensége hajtja, hanem valami belső, titokzatos hang: a fiú téged vár...

... és a fiú várja.

Ott áll egy öreg tölgyfa mellett, hosszú fekete hajával, két kezét maga mellett tartva, s először néznek szembe egymással. A csillogó fekete szemekben, a szomorúság és fájdalom két tükrében magányos remete-estéinek egyedüllétét ismeri fel a pap. Egyikük sem tud megszólalni, a hang csak összetörné azt a lelki együttlétet, az érdes szavak fölsértenék a megtalált megbékélést. A pap ölelő karokkal mozdul a fiú felé, s az gyermeki alázattal borul rá, majd mind a ketten sírni kezdenek. Egymást átkarolva ülnek a száraz avaron az erdő csendes magányában, távolban halkan megszólal egy mentő vagy rendőrkocsi szirénázó hangja, s akkor erősebben megszorítják egymást. Lassan elmúlik a csend ideje, mert nem lehet a végtelenségig így ülni, a dolgok forognak tovább, az erdőn túl sietve mozognak az emberek, és ekkor megszólal a pap:

— Az élet Isten külön ajándéka, azt senki el nem veheti sem mástól, sem önmagától...

A fiú fél térdre emelkedik, csillogó szemekkel a pap szemébe néz, lassan átöleli a nyakát, és megcsókolja az arcát, s utána újból szemébe nézve, remegő hangon megszólal:

— Köszönöm, atyám, ezt a gyóntatást —, majd az öreg tölgyfa mellől kezébe veszi táskáját, elindul az avaron az út felé. A fák között belopakodó reggeli fényben megcsillan hosszú fekete haja, még egyszer visszanéz a magába roskadt papra, s furcsa találkozásuk óta először látszik egy enyhe mosoly az arcán. Ezzel köszönnek el egymástól.

*

A vasárnapi mise után a megszokottnál lassabban, később jön ki a sekrestyéből. A hívek már mind elindultak hazafelé, csak a harangozó rendezgeti a székeket, és a megyebíró várja fontoskodva:

— Plébános úr, tegnap délelőtt egy fiatal, hosszú fekete hajú fiú bámulta ezt a templomot, aztán megjelent a rendőrség autója, s elvitték a fiút.

— Tudom — válaszolja a pap valami szent nyugalommal, finom mozdulattal arcához nyúl, mint egy boldog nagypapa, amikor első unokája megcsókolja borostás arcát, s könnyes szemmel elindul a Szejke felé.

Marosvásárhely, 2011. április 26-án

Fülöp Kálmán

A dér porából

A dér porából hajnalok születnek,
s én ott a parton kutatom a fényt,
halodó mélyét ronggyá gyúrt egeknek,
hallom a felhők széltépte éneket.

Lennék reszketeg lantos, vén poéta,
megénekelnék mindent, ami szép —
az őszi pára illanó varázsát,
a halak hithű, tiszta életét.

Vagyok csak ember, itt, az emberek közt,
becsülöm, ami másnak is becses —
szerelmet vallok a székely hegyeknek,
s ha hív a távol, tudom, nem megyek.

A Kálvárián

Tűzbóbitáit röpteti a szőke telehold,
Hajamra dermednek novemberi fények,
Csillaghullásban vérpiros bogyók...
Estére talán hazaérek.

Bódító melegedből nekem is jut
— lélekhajók zöld vized ívében sugárzón —,
csillagszirmokra fektetsz, álomba ringatsz,
s míg édesíti ajkamat az álom,

fölém tartod a korhadó keresztet,
meglátom rajta Őt, a szenvedőt,
hajnalom gyöngyét, ébredésem kútját

— ébredő csillagok fénye reszket,
glóriába vonja a mindig fájó testet,
s beragyogja a Kálvária útját...

A nyár lába

Mosolygó ég bordó sátrán
kátrányízű pillanat,
szőke mozdonyfűtők árnyán
mosolyog a csorba nap —

varjú száll egy vak karóra
s állingál a délibáb,
sántán menetel az óra
s mánus csücskén a világ

úgy kongatja vízharangját,
mintha balga kishalak
édes nászát, zsolozsmáját
zengené a víz alatt,

s míg a szél függönyén körbe
hálót sző egy pöffedt pók,
fűszál széken büszkén ülve
a nyár lába vízbe lóg.

Harmatcsepp a fény porában

Harmatcsepp a
fény porában

bolyhos reggel
szúr a nap

bor nevet rám
a pohárból

kristály-hű
szelíd szavak

véremben egy
vén harang szól

áhítatra hív
szerény:

egy hajtásra
felkortyintom

a harmatos
finom nedűt

s rímpárokat
foltozok egy

vers kinyíló
tenyerén...

Hermon harmatja

Fürtökben csüng
a nap felettünk

plusz harminckettőn
tetéz a dél

lehajtott fejű
árvalányhaj

gyűrött abrosz

fehér kenyér

ígéretnek kitelt
kalász csillagszemében
vád a szél

apám arcán
a gond valóság —

Hermon harmatja elvetél...

Csupán

Csábít a csend

csupasz magány
cseveg a lombos
almafán

csigaházba zárt
félelem

ma önmagam
érlelem —

zivatart sejtő
délután

rímekbe hull
a nyár csupán.

Mezőségi harangok

A barna
dombok
hajlatából
a zord idő
vérembe szánt —

engem az elnémult
harangok
karácsony esti
fénye bánt...

Ne várjatok

Lehajtott fej

furcsa érzés

nem pillantok
fel az égre

nyár zsírjában
kalász pezseg
s kibomlik
egy felhő félce

bohó idill
székely Éden

a csend vérzik
gondban caplat

ne várjatok
elfogy árnya
mire lassan
hazabaktat...

Idill

Lépteimet
az éj
elnyelte

ágyba
bújtak
a csillagok

kőrisfa ágra
ült a hold...

Dualitás

Génjeimben
másik arcom
rejtem

zápor áztat

hűvös, mély sötét

túl a fények
biztatását
sejtem —
más arcomra
álmodom
neszét...

Tanácstalanság

Az esti
bordó
szélfúvásban
mosolyognak
az orgonák

rímek játéka
száll
a fényben —
s én nem tudom,
hogyan tovább...

Agónia

Kacérkodott
a mozdulatlan
és verset ír
a pillanat —
Míg hangyák
fészkeiket kutattam,
felfaltak
apró bogarak...

Százarcú angyal

Bordó zenit
kiszáradt folyó

százarcú angyal

délibáb

a szél átleng
a berki ágon,
vad, bűsz erőszak:
sír a nád —
halak játéka
furcsa álom

hajsza csevegő
csend-liget —

szellő pírjában
törlöm arcom
s berámázom
a rímeket...

Nosztalgia II.

Tűz-vér harang
szűz napkorongok

kifent kaszák
élet a reggel
tört lángja
vért.

Hóreb közelben
golcs árnyam
ízét
csokornyakkendő
léptem őrt...

Salamon álma

Libanon drágám
cédrusfák árnyán
Senirnek gyöngye

húgom, jegyesem
olajjal kenve
Amana hegyen
meztelen keble

titka, szerelme
Salamon álma
Hermon tisztásán
lehull ruhája...

Viharmadár

Magányos szirt
viharmadár

virágcserepben
sír a nyár

magzsendülésben
zsong a föld

van búzaszál
vad, óriás —

Dávid kezében
kő, parittyá:
a porba hull ma
Góliát!

apám jósol:
esőre áll

őszbe dobbant
a ferde nyár

Boldog kamasz

Ma magam vagyok
konok felnőtt

sokan
azt mondják
túl szerény —

boldog kamasz
ki félve lépked
a Múzsza
nyitott tenyerén...

Őszbe dobbant

Kéz nyúl
a holdba

talmi est
furcsán
mosolygó
égitest

úgy néz alá
a félkaréj

mint lenge szűz
vak lámpabél —

A tél halála

Minden nap fáj
a nyurga
perc haragja

fáradt utas

új kézfogást
keres

s mert versben
éli meg a
tél halálát
míg könnyet hullat
addig is nevet...

Bartus Rozi

Szintetikus élet

Jódpiros paraván választja el
Az igazit a hamisítványtól
Megállni nem lehet köztük nadrágfékkel
Az egyik vágyból készül, a másik márványból

Az idő kéri csupán számon tőlünk
Hogy ódzkodva vagy izgága módra
Csillogva vagy árnyfiguraként eltűnődünk
S teherként nehezedünk vállra meg csuklóra

Idegenné torzult szerencse gyanánt
Felelősségre vonható az összes mázli
Amulettek és kristálygömb egyaránt
Ezek mellett nem tudtál mást, csak hibázni

A tónál

Megfogalmazhatatlan rétegekhez
A szó nem megy közel
Nem fér hozzá
Homályos szimbólumok gyanánt
S pár jelkép értelmében
Túllátsz a horizonton
Egy mélyrepillantás alkalmán
Egy közös ponton
Csöndesen csorgó patak partján
Sietve árkon-bokron
Frissen zöldellő füvezet karján
Körbejársz az égbolton
Megmosolyogsz a csillagok arcán
Kigondolsz a holdon
Együttérzést mutatsz a föld sarkán
Átjutsz a mélyponton
Újjászületsz a szenvedély ajkán
Egy újrалépett lábnyomon

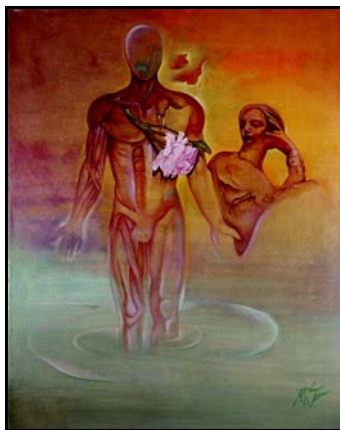
Az óceánok legalján
A folyó sodrásához evezve
A ráeszméléssel átölelve
Zuhogó hullámok másnapos talpán
Vagy a sivatagban ébredve
Igazi éneket kutatnám
Csermely mellett
Tengernél, folyónál s a tónál

Hátha megtisztulunk

Időnként jó lenne harmat lenni
S a nehéz levelekről lesiklani
Vagy eltűnni, ha előjön a nap
És nem jönni vissza csak másnap

Időnként jó lenne vízcsepp lenni
S a hullámok közt elvegyülni
Vagy örülni, ha esik az eső
És remélni, hogy nem lát meg Ő

Mert sokszor olyan koszosak vagyunk
S csak várjuk, hátha megtisztulunk

Molnos Zoltán: A tóban

Ráduly János

Bajor Andor mint váratlan vendég

Ugyancsak Makfalván történt 1979 tavaszán.

A szerzői est vendégeinek egy része Fülöp Dénes magyartanár lakására vonult át. Bajor félmaréknyi gyógyszert vett be (bár előzőleg ivott), aztán lefeküdt. A többiek a szomszéd szobában „húzódtak” meg, poharazgattak.

Hajnali fél négy óra körül megnyílt az ajtó, s amolyan „váratlan” vendégként, pizsamában, megjelent Bajor. Így köszönt be: — Mi a jó Isten, ebben a házban csak nekem kell aludnom?

Marosi Barna és a népköltészet

Egy héttel az 1992-es őszi romániai választások előtt a kibédi művelődési otthonban képviselőjelölt-találkozó volt. Marosvásárhelyről — kiküldötként — Marosi Barna író, riporter volt jelen. Bemutató beszédét azzal kezdte, hogy sok a mondanivalója, de nem kíván szólni Kibéd gazdag néprajzáról. Adott pillanatban mégis belemelegedett a helyi folklórkincs taglalásába, s engem a három legjelentősebb romániai magyar népköltészeti kutató közé sorolt. A fülébe súgtam:

— Hja, ezt a kibédiek úgysem hiszik el.

Szócs Kálmán és a népi őserő

1968. november 18-án Szócs Kálmán a vendégem volt Kibéden. Előbb fölkerestük Bácsy Tibor nyugdíjas tanítót, költőt és festőt, akivel Kálmán elbeszélgetett. Utána a lakásomra „vonultunk”.

— Sakkozzunk — mondta Kálmán, miközben összekoccintottuk a pálinkás poharakat.

Mit ad Isten, az első sakkpartit fölényesen megnyertem. Kálmán megjegyezte:

— Látszik, hogy népköltészettel foglalkozol: valóságos népi őserővel hengereltél le a játszmában.

A második és harmadik parti már Kálmán győzelmét hozta.

Szöcs Kálmán feledékenysége

Valahányszor Szöcs Kálmán Kibéden járt, hol a táskáját, hol a tollát, hol a nyaksálját nálunk felejtette. Külön gond volt ezek visszajuttatása.

Egyik alkalommal a jegyzetfüzete maradt a széken. Mit tettem volna? Másnap buszra ültem, s személyesen jelentkeztem a szerkesztőségben. — Te Kálmán — mondtam —, a jegyzetfüzeted nálam maradt.

— Vettem észre — válaszolta —, de én a következőre gondoltam: mivel a legnehezebb rész, a nyersanyag nálad van, te ügyesen megírod a riportot.

— Hát nem írtam meg — válaszoltam. Akkor Kálmán azt mondta:

— Jó, most gyere, mert sört fizetek.

Nemess László és a huzat

1987-ben jelent meg Kovács György: *Emberarcok* című könyve. A novellákat tartalmazó kötet előszavát Nemess László író írta. Öt év múlva, 1992-ben Lacival összetalálkoztam a *Népújás* szerkesztőségi bejáratánál. Persze, rögtön Kovács Györgyről kezdtünk beszélgetni. Adott pillanatban mondtam Lacinak:

— Menjünk ki a járdára, mert itt engem visz el a huzat, már szakad össze a dobhártyám. Nemess felkacagott:

— Huzat? Hát az mi? Látszik, hogy nem voltál tengerész.

Népmeséim első dicsérője

Szépréti Lilla író(nő) az *Új Élet* című folyóirat 1972. januári számában egész oldalas riportot közölt népköltészeti munkálkodásomról. Az írás *A népballadagyűjtő szerencséje* címmel látott napvilágot. Szép írását a következő évben a *Nagyapó mesefája* könyvsorozat harmadik kötetével köszöntem meg, amely egyszerre huszonegy kibédi népmesét is tartalmazott. Lilla így nyugtázta a könyv vételét:

„Ezer köszönet a szép könyvért, kíváncsian vártam is, hogy megjelenjen. Maga igazán szép munkát végzett. A lányommal olvasgatjuk nagy élvezettel, felismerni véljük régi kibédi lányunk szókinsét.”

Dávid Gyula magasugró-léce

A *Kibédi népballadák* (1975) című könyvem bevezető tanulmányát végül is én — a gyűjtő — fogalmaztam meg. Ebben Dávid Gyulának, a könyv szerkesztőjének volt döntő szerepe, ő írta 1974. október 19-én keltezett levelé-

ben: „Valóban szükséges az, hogy önállóan és szépen megírja azt, aminek az anyaga a kezében van, mert ezzel nemcsak a folklorisztikának használunk — kihozva egy jó kötetet —, hanem segítjük a további munkához való felkészülését is.”

Gyönyörű biztatás. Perdöntő mondata — amely az előszó megírását „kikovácsolta” belőlem — így hangzott:

„A magasugró-teljesítményeknek is az a titka, hogy folyton emelik a lécet.”

Beke Sándor megnyugtat

A *Jóságvilágom* című verseskötet kéziratát 1999 őszén adtam át az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónak. Az egyezség szerint a könyvnek 2000 januárjában jönnie, azaz megjelenie kellett volna.

Eltelt február, március, már áprilist írtunk. Egyik nap Beke Sándor, a kiadó igazgatója, betoppant hozzám.

— Mi van a kéziratoddal? — kérdeztem.

— Mikorra ígértem?

— Januárra.

— Hát január semmiképpen sem jöhet számításba, de május, június igen. Különben nyugodj meg: a te könyveid nem futnak ki az időből.

Bölöni Domokos és a hadsereg

1992-ben Székelyvajában voltam író-olvasó találkozón Bölöni Domokossal. A művelődési otthon nagytermében került sor a felolvasásokra. Bölöni novellával rukkolt elő: jól belemelegedett az „előadásba”, amikor az asztalon levő ásványvizes üveg „kilőtte” magát, nagyot pukkant. Bölöni felpillantott a könyvből, s belekialtotta a csendbe:

— Armata e cu noi! Fără violență. Azaz: A hadsereg velünk van! Kerüljük az erőszakot!

Aztán, mintha mi sem történt volna, olvasta tovább a novellát.

Le a kalappal!

Az 1980-as évek elején az egyik makfalvi irodalmi találkozón Dali Sándor író, szerkesztő is részt vett. A találkozó után hozzáléptem, hogy dedikálja meg a *Le a kalappal* (Bukarest, 1967) című könyvét. Dali felugrott ültéből, s boldogan átölelt:

— Végre, hogy szálában is láthatom! — mondta. A könyvbe ezt írta: „Uram, ön előtt tényleg le a kalappal. Ráduly Jánosnak nagy tisztelettel, Dali Sándor.”

„Színészi” sikerem

A legnagyobb színészi sikeremet Erdőszentgyörgyön arattam az 1950-es évek elején. A helyi iskola tanári kara bemutatta Csokonai: *Tempefői* című „szatírai játékát”. Magam a három gavallér egyike voltam, Thiesz Tibor tanárkolléga szintén „fontos” szerepet játszott. Öltözetünk jobbára a Csokonai által előírt ruhadarabokból állt: „...hosszú tetejű kalapba, térdig érő bő anglus kaputrokba, három nagy gallérba, szarvasbőr bugyogóba...” Annyit mégis változtattunk, hogy a Tibi fején csakugyan hosszú tetejű, de nagyon keskeny karimájú, az én fejemen pedig lapos tetejű, széles karimájú (bőződi) szalmakalap volt, amely viszont színpompásan fel volt cicomázva.

Nos, a „rendező” (Hochmal Ervin tanár) egyik fogása az volt, hogy a színelőadás megkezdése előtt a szereplők kivonultak a függöny elé, hogy bemutatkozzanak a közönségnek.

Előbb Thiesz Tibi ment ki: nagyon magas, sovány férfi volt. Amikor őt a közönség meglátta, hahotázni kezdett. Mindjárt én is felzárkóztam melléje: közep-termetű, vékony dongájú legényecske lévén, ketten valahogy úgy néztünk ki, mint Gulliver és az óriás. A teremben felharsant a vastaps. Tibivel hajladoztunk jobbra is, balra is, élvezték a váratlan ünneplést. Közben a függöny mögül jött a jelzés, hogy vonuljunk vissza. Csakhogy a közönség fergeteges vastapsba fogott. Ismét kituszkoltak a függöny elé, s ott is maradtunk, amíg a nézőtéren elcsitult a tomboló jókedv. Amikor visszakerültünk a színpadra, Tibi tréfásan megjegyezte:

— Teljes a siker, a darabot már nem is muszáj előadni.

Persze, a darab bemutatott. A közönség — Csokonai szavaival élve — „lebilincseltetett.”

Balázs Sándor

Köznapi filozófia

Gondolatok példázatokkal
IV.

VÁLTOZATOK EGY-EGY TÉMÁRA

ÉRTÉK

1. Baj, ha az érdek és az érték között kell választani.

A viszonteladásból meggazdagodott ürge és az életét a képzőművészetnek szentelő, éppen csak tengődő grafikus régi ismerősként beszédbe elegyedett. Szót követett, míg végül amolyan spekulatív vizekre eveztek. Az érdekek és az értékek viszonyára terelődött a szó. Elsőnek a műalkotások áruba bocsátására szakosodott kereskedő bökte ki igencsak földhöz ragadt, kommerciális véleményét erről a bölcsületben sokat vitatott témáról.

— Micsoda hülyeség! A minap valaki az érdek és az érték közötti választásra szólított fel. Még hogy választás! Nincs mik között. Az én szótáramban, vagy mondhatom így: a széfemben, ez a két kifejezés vagy pénzköteg elválaszthatatlanul összefonódva van elraktározva. Ki vonná kétségbe, hogy ha növekszik a raktáromban felhalmozott áruk értéke, valamelyik festmény iránt a kereslet, akkor ez, ésszerű megítélésem szerint, egybeesik saját érdekemmel. Hiszen ekképpen a továbbadás céljából vett portékámat, legyen az művészi érték, sokkal többért fogom eladni.

A művészember, a beszélgetőtársa, aki az irónját vázlat-, nem pedig leltárkészítésre használta s ráadásul filozofikus vonzalmakkal volt megátkozva, felrajzolta az ettől különböző nézőpontját.

— Parlagi módon fogalmazol. Az érdek valóban azt fejezi ki, hogy ez vagy az a valami jelentőséggel, súllyal bír, előnnyel jár valaki vagy valakik számára. Profán kifejezéssel élve: az illető vagy illetők hasznot húznak belőle. De mi lesz, ha a nyereség nem anyagi értékekben, mondjuk nem pénzben mérhető. Haszon valaminek a foganata akkor is, ha a teljesítményt elismerik, tisztelik, megbecsülik, mások élvezik. S ez nem azonos a pekuniáris ellenszolgáltatással. Az érték birtokolhatja valaminek azt a tulajdonságát is, hogy az emberek vagy közösségek számára jelentős, becses, még ha ebből senki sem húz anyagi hasznot. Például egy

igényes műalkotás egyszerűen csak tetszik, gyönyört vált ki a szemlélőben. Még ha ez az érték, vagy inkább becs, nem is azonos — a te fogalomrendszeredben — mondjuk az áru pénzben kifejezhető értékével.

A válasz nem maradt el.

— Ezzel még nem győztél meg afelől, miért fordulhat egymással szembe az érték és az érdek. Hiszen mondjuk Michelangelo Dávid-szobra lehet — miként a bölcs Kant mondotta — érdek nélkül tetsző szép műalkotás, értékes remekmű. De azért pénzben kifejezve is felbecsülhetetlen értéke van. Még ha erre a szakemberek azt mondják is, hogy csupán eszmei értéke van, senkinek sincs szándékában eladni. Gondolj csak arra: a rendkívül értékes festményeket, mondjuk szállításakor, hatalmas pénzösszegekre biztosítják. Vajon ez nem azt bizonyítja, hogy ezeknek pénzben igenis kifejezhető virtuális értékük van? A szellemi becshez is hozzátapad valamilyen elvont anyagi érték. S ekképpen a birtoklása igencsak az érdekek körébe vág.

Jött a replika.

— Most megfogtalak. Elismerted, hogy létezik egyfelől tényleges pénzérték, másfelől a művészi teljesítményeknek csak virtuális fizetési eszközben megállapítható értéke van. Éppen itt meredezik a dilemma a szellemi alkotó elé: vajon olyan műveket teremtsen-e, amelyeket a piacon el tud adni, avagy valóságos, de mégis potenciális értékeket alkosson, amelyekből belátható időn belül anyagi haszna aligha lesz. Itt vagyok én, a grafikus. Ha az anyagi haszonszerzés értelmében érdekeimet tartanám szem előtt, giccses reklámokat, választási plakátokat rajzolgatnék, jó pénzt. De én nem ezt választottam. Művészi értékeket kívánok produkálni. Még ha ez közvetlen gazdasági érdekeimnek ellentmond is. Hiszen eladni őket képtelen vagyok. Ezek után mered állítani, hogy az érdek és az érték nem fordulhat szembe egymással, nem teremthet feszültséget?

— Igen ám — fordította visszájára az érvelést a bölcséletben kevésbé, a piaci manipulációban annál inkább járatos, de a filozofálásból most valamit mégis csak kicsipegető kereskedő. — Az imént mondtad, hogy nem kevésbé érdek a megbecsülés is. Ha téged az eladhatatlan mesterművekért, mondjuk a szakkörökben, felmagasztalnak, akkor ez az érték és az érdek nem fog farkasszemet nézni egymással. Még ha ez az érdek, vagyis az elismertetettség nem is váltható be egyetlen bankban sem semmiféle valutára.

A vitát provokáló grafikusművész elgondolkodott. Vajon tényleg, egyáltalán szembefordulhat-e egymással az érték és az érdek? Nem kellene-e határesetnek tekinteni a kettő esetleges diszharmonióját? Nem volna-e jó beszúrni egy szót a vitát kiváltó mondatba ily módon: „Baj, ha az anyagi érdek és az érték között kell választani”.

Nem tudott dönteni.

2. A tárgyaknak nincs önértékük, az emberekkel kapcsolatba kerülve derül ki értékük vagy értéktelenségük.

A kávéházban egy pohár feketekávé és a szokásos konyak mellett beszélgettek. Egyikük, köznapi nyelven szólva, bölcseledni kezdett, amit akadémikus körökben filozofálásnak neveznek. Azért köznapi értelemben, mert távolról sem a rendszeralkotó bölcselet fogalomrendszerét, hanem a parlagi szóhasználatot pörgette. A viszonteladói képzettsége szintjén. Meg volt győződve róla, hogy a filozofálás nem a kiválasztottak kiváltsága, ekképpen a hályogoperáló kovács magabiztosságával mondott véleményt a világ igencsak teoretikus kötőszövetének egyik vagy másik darabkájáról. (Szövetáru viszonteladásával foglalkozott.)

— Mit mind tökölődnék a magukat kevélyen filozófusoknak nevező hivatásos munkakerülők azon, mit nevezzünk értéknek — kezdte délutáni pallérozatlan meditációját. — Itt van az ujjamon ez a smaragdköves aranygyűrű, ennek a zöld színéről még a vak is látja, hogy nagy érték. Mi az, hogy axiológia, vagy mi a fene, ahogyan a nagyokosok nevezik azt a micsodát, amiről semmi okosat nem képesek kisajtolni kiszáradt agyukból. Számomra érték az a tárgy — s itt a félhomályban is villódzó ujjdíszítőjére mutatott —, amely ér valamit. S ha mennél többet ér — euróban átszámítva —, annál nagyobb érték.

Társa, aki az értéktan csínját-bínját nem a mucsai filozofálás, hanem a bölcselettudomány nivóján sajátította el, igyekezett zavarba hozni a magabiztos en détail-bölcseledőt.

— Tévedsz, ha azt hiszed, hogy valami önmagában érték. Csak akkor lesz az, ha valamilyen társadalmi nexusba kerül. Tételezzük fel, hogy a te sokkarátos ékszered egykor valamelyik őköd birtokában volt, aki az ellenség ellen menekülve elásta, s az ujjadat most ékesítő, cifraköves karika évszázadokig ott rejtőzködött a föld mélyén, mígnem valaki rálelt. Addig, amíg nem volt senkinek a birtokában, önmagában, mint tárgy, nem volt tényleges érték. Legfeljebb potenciálisan. Lehetőség szerint ugyanis mindig birtokolta azt a tulajdonságot, hogy ha emberközbe kerül, akkor értékke módosul. De csak amikor az emberközi viszonyok objektuma — mondjuk a te tulajdonodként eladható — lett, akkor öltötte magára valóságosan, a te silány fogalmaid szerint is, az érték minőségét.

A viszonteladó bölcseledőt kissé meghökkentette ez a szakszerűnek tűnő (számára magas) érvelés, de azért nem hagyta magát.

— Zagyválhatsz nekem bármit a tárgyak — hogy is mondtad? — emberközeli, emberközi értékéről, én nagyon jól tudom, hogy az én gyűrűm mindig és minden körülmények között összehasonlíthatatlanul többet ér, mint ez a pohár víz, amelyet a konyak mellé felszolgáltak.

Erre kiitta a vizespohárpohár tartalmát, s a bölcseletet hivatásosan űzőkkel szembeni megvetés magabiztosságával távozott.

*

Évek teltek el. A viszonteladó tönkrement. Nem volt mit tennie, kénytelen volt beállni az Idegen Légióba. Az egyik bevetésen lemaradt a társaitól, s egymágában kóválygott a Szaharában. Szomjúság gyötörte. Zöldköves gyűrűjét, a csődbe jutás ellenére, megőrizte. Most is ott villódzott az ujján, kérkedve a gazdája által ráragasztott önértékével. S akkor eszébe jutott az egykori kávéházi beszélgetés. „Hej, ha most itt volna az a pohár víz, biz’ isten odaadnám érte a smaragdოსomat” — sóhajtott fel.

Beduinok találták meg a holttestét. Szomjan halt. A nomád banda vezére lehúzza a szerencsétlenül járt önkéntes légiós gyűrűjét — azt a tárgyat, amely eképpen új emberközi viszonyokba került —, majd mint tekintélyes értéket jó drágán eladta egy bazári árusnak.

BÜSZKESÉG, ELFOGULTSÁG

1. Ne légy büszke arra, ami nem a te hozzájárulásoddal létezik.

A kutatóintézet igazgatója magához hívta az intézmény egyik alacsonyabb beosztású munkatársát. Kíméletlenül letolta:

— Nem tesz eleget a kötelességének, felületesen végzi az önre kiszabott laboratóriumi munkát. Márpedig nekünk minden kis fogaskerekre szükségünk van. Másképpen nem érhetjük el közös célkitűzésünket. Ha egy láncszem vagy sróf meglazul, ennek ez egész munkaközösségünk láthatja a kárát. Ha viszont ön mint apró csapszeg, vagy műtyürke beleépül a nagy szerkezetbe, s ennek meglesz a bőtermő eredménye, akkor ez az egész kollektívánk dicsőségére válik. Az önére is. A végeredmény ugyanis a mi csoportos erőfeszítésünk végösszege, a mi társas erőfeszítésünk közös terméke lesz. Mi, a tudomány egyszerű szolgálói, nem vagyunk dicsekvő természetűek, elfogultaknak sem nevezhetnek minket, nem kérkedünk. Ám ami a mi, de csak a mi agyunkból pattant ki, s amit az egész tudóstársadalom elismeréssel fogad, a felett indokolt az önbecsülésünk. Miért ne: büszkeségünk. Ön a saját hozzájárulásának mértékében részese a büszkeség ilyen érzésének. De csak a hozzájárulásának arányában. Tanulja meg: mindenki csak azzal dicsekedjen, ami a saját munkájának, a maga erőbedobásának a gyümölcse. Ezúttal azonban sajnos még erről az apró részbüszkeségről is le kell mondania. Nem találtuk alkalmasnak arra, hogy továbbra is tagja maradjon a kutatócsoportunknak. Ezennel felmondok önnek. Keressen magának más foglalatosságot. Ott esetleg olyan elismerésben részesítik, amelyet a mi intézményünkben — trehány-sága miatt — nem kaphat meg. Talán valahol átélheti majd, mit is jelent, ha átjárja lelkét a saját alkotókészségével teremtett érték felett a kiérdemelt méltóságtudat.

Aki most arra gondol, hogy a kidobott kutató fejében holmi megbánás, önmarcangolás vert tanyát — téved. Éppenséggel a büszkeség árasztotta el egész

lényét. Ilyen gondolatok kóvályogtak benne: még ez a nyomorult, 155 centis, nyápic, tyúkmellű igazgató szónokol nekem összevissza a büszkeségről! Nekem, aki mindig is hiú voltam született adottságaimra. Arra, hogy nálánál másfél fejvel magasabb, 192 centis, bőre szabott bicepszű, díjbirkózó termetű Adonisz vagyok.

Az így vélekedő arra nem gondolt, hogy a születéssel kapott gének munkálkodása nem az ő érdeme. Így aligha kellene büszkélkednie ezzel.

2. Ha a büszkeség sért másokat — elpusztítja önmagát.

Fogalmi tisztázásba kezdtek. Mi valójában a büszkeség, miben különbözik a hivalkodástól, a hencegéstől. Az első véleménynyilvánító egyértelműen felmagaasztalta az emberekben felbuzgó büszkeség érzését.

— Ezt az emberi érzelmet minden megszorítás nélkül dicséretes emotív állapotnak tartom. Ha büszke vagyok valamire, ami hozzám kötődik, akkor ez ne keltsen ellenérzés másokban, akik híján vannak az engem önmegbecsülésre serkentő tulajdonságnak, tettek. Nem én tehetek arról, ha ők nem birtokolják az én büszkeségem tárgyát. Magukra vessenek emiatt. A büszkeség a szó nemes értelmében mentes a kevélykedéstől, attól, hogy valaki önmagát mindenki fölé emeli. Ez nem túltengő önimádat, hanem egyszerűen értékelmutatás, amely jóleső érzéssel tölti el az embert. Az önmaga, a sikerei felett büszke ember csak az irigyek szemében ellenszenves. Nem ő váltja ki másokban ezt a negatív pszichés állapotot. Ez a többiek gyengéiből fakad. Saját méltóságom átélését senki ne nevezze gőgnek, kivagyiságnak.

Volt azonban más vélemény is. Olyan, amely több, mint árnyalást várt el.

— Tegyük különbséget a büszkeség bensőséges, szubjektív gerjedelme és a büszkélkedés, mint kifele irányuló emberi magatartás között. Senkit nem sért, ha valaki egymagában, ellágyultan átmelegszik az önmegelégedettségétől. De mihelyt ez mások irányában külsődlegessé válik, azonnal hencegéssé torzul. Márpedig a kérkedés semlegesíti a nemes átélést, a büszkeségtudatot. Öntömjénezéssé ocsmányosítja. Mások arculcsapásává, kihívássá torzítja.

Ez az ellenvélemény feldühítette a beszélgető partnert. A visszavágás nem maradt el.

— Ön képtelen felfogni a fogalmak értelmét. Ehhez, úgy látszik, különleges szellemi képességre van szükség. S ez csak bennem van meg.

Ezzel a hetvenkedő kijelentésével megsértette vitapartnerét. Ám ugyanakkor tudatosította a másikban, hogy neki — a másik félnek — van igaza: más átélni saját, vélt vagy valós értékeink tudatát, s megint más bántó szándékkal ezt mások felé lekezeléssel kinyilvánítani.

3. Az elfogultság képlete: minden hibánk ellentmond természetünknek, minden erényünk saját természetünkéből ered.

A történész így érvelt az előadásában:

Nincs olyan nép, vagy inkább nemzet, mint a miénk. Történelmünk bizonyítja, hogy az erényekkel teli évszázadaink alatt mindig megcsillogtattuk bensőnk ékes gyémántjait. Hiába, ilyenek születünk, nem lehetünk mások. Amikor győzelmeket arattunk kies harcmezőnkön, önmagunkat mutattuk meg a világnak. Íme, ilyenek vagyunk, bátrak, hősök, nagyra törők, ez sugárzik belőlünk. Hogy esetenként cserbenhagytuk szövetségeseinket, és számos háborút nem azon az oldalon fejeztünk be, mint amelyiken elkezdtük? S csúfolódnak velünk: „ti, amikor beléptek egy háborúba, a lövészárkot mindig úgy ássátok meg, hogy a földet mindkét oldalra kidobjátok”? Hiszen végül is miért ne lehetne, a szélfúvástól függően, hol az inneni, hol az onnani oldalt védeni. Az érdekeink diktálják ezt. Ez is előfordult, nem egy esetben. De a nagyvezéreink szájából elhangzó minden ilyen parancs: „most már ne erre, hanem arra lőj” csakis azt bizonyítja, hogy idegen hatalmak nemzetünket — egy ideig — a bensőnkéből áradó őserővel ellentétes irányba kényszerítették. Mindaddig, amíg az igazi nemzeti mivoltunk ki nem buggyant belőlünk, s fel nem ismertük, hogy a helyünk mindig a győztesek oldalán van. Nem mi hajtottunk fejet a felettünk uralkodó idegenek előtt, akiket gerinclágyító gesztusokkal kiszolgáltunk. Ez összeegyeztethetetlen a mi tősgyökeres önnönmagunkkal, népünk jellemes, behódolásra alkalmatlan karakterével. Mások, mégpedig nemzetünk jellemzilárdságával ellentétes, ellenséges erők kényszere erőszakolta ránk ezt az állapotot. A rosszindulatú történészek azt feszegetik, hogy diktátorok kerültek ki sorainkból, akik kegyetlenül kiszípozták a népet. Nagy tévedés! Ezek nem a mi egyeduralkodóink, hanem az idegenek bérencei voltak. Népünk egyeneslelkűsége összeférhetetlen mindazzal, ami antidemokratikus. S hogy ez mennyire igaz, azt az is bizonyítja, hogy a népidegen despotákat nemzetünk örökbecsű fiai, e tüneményes náció áldozatvállalói távolították el.

Nos, tisztelt hallgatóság — fejezte be szónoklatát a történelem tudora — így kell értékelnünk dicső múltunkat.

Valaki a széksorokból megjegyezte:

— Részrehajlóan?

4. Lehetetlen — nincs teljesen kizárva — esetleg előfordulhatott — talán így volt — valószínűleg ekképpen zajlott le — minden bizonnyal így történt — kétségtelenül ez ment végbe; ezek az útjelző táblák azon az úton, amely elvezet a múltat meghamisító téveszméhez.

Történészünk minden évben írt egy tanulmányt ugyanarról a témáról. Így ment ez hét éven keresztül. Valakinek eszébe jutott, hogy összevesse e dolgozatok téziseit. Ebből kiderült, miként módosult historikusunk véleménye.

Az első év tétele. Több évezreddel ezelőtt hazánk területét az ősemberek hor-dái népesítették be. Olyan távoli idők ezek, hogy lehetetlen összekapcsolni őket a mával. Azóta rengeteg nép megfordult e vidéken. Azok, akik most itt laknak, in-nen meg onnan jöttek. Ekképpen kizárt, hogy folytonosságot lehessen kimutatni az egykori őslakók és e tájakon ma élő népek között.

A második év tézise. Nagyon csekély a valószínűsége, de halványan mégis feltéte-lezhetjük: talán a genetikai átöröklés folytán létezhet valamilyen laza permanencia az országunkban egykor itt tanyázó ősközösségi populáció és államunk mostani többségi lakossága között. Valóban nagy társadalmi jövés-menés zajlott földrészünk e cúgos zugában, de azért mindenki csak nem távozhattott el. Meg aztán mind ahányan va-gyunk, csak nem jöhettünk máshonnan. Mindig voltak ittlakók. S bennük a gének át-ültetődhettek egyik nemzedékből a másikba. Ez még nem bizonyított, de nem zárhat-juk ki.

A harmadik év feltételezése. Előfordulhat, hogy azoktól, akik az idők ho-mályában itt tanyáztak, bizonyos szálak elvezetnek hozzánk. Végül is emberi szokások, viselkedés, gondolkodásmód nem tűnhet el nyomtalanul. Ezeket az it-teniek esetleg átörököthették, apáról fiúra. Így amolyan homályos híd minden bi-zonnyal körvonalazódhatott távoli őseink és köztünk.

A negyedik év tantétele. Az évezredek alatt a természeti adottságok lényege-sen nem változtak meg. Így mivel a hegyeinkben-völgyeinkben, a folyóink mel-lett élők az idők kezdetétől ugyanannak a környezeti hatásoknak voltak kitéve, nagy a valószínűsége annak, hogy e környék lakói a foglalkozásuk során — mondjuk az állattenyésztésben, a hegyi legelőkön — szerzett tapasztalataikat megőrizték és átadták az utánuk következőknek. Ekképpen a folyamatosságot nagy bizonyossággal nem zárhatjuk ki a távoli korok őslakói és a mi népünk kö-zött.

Az ötödik év alapgondolata. Igen kevés a valószínűsége annak, miszerint azok, akik jóval időszámításunk előtt országunk területén éltek, nyomtalanul eltűntek volna. Ek-képpen többé-kevésbé megalapozottan állíthatjuk: beleolvadtak mai népünk-nemze-tünk testébe. Ekképpen a permanencia köztünk és e helyen lakó őseink között több mint tudományos feltételezés. Inkább félig-meddig biztos állítás.

A hatodik év főtétele. Ma már nemcsak, hogy nem tudományos hipotézis-ként, hanem egyenesen megalapozott tézisként kimondhatjuk, hogy nemzetünk ősei azok voltak, akik valaha, akár sok századdal ezelőtt, ezeken a tájakon laktak.

A hetedik év állítása. Ki kell zárunk minden más, ellentmondó feltételezést vagy hamis elméletet, s nem csak meggyőződésből, de minden kétséget kizáró tudományos tényként leszögezhetjük, hogy nemzetünk egyenes folytatója a több évezreddel ezelőtt itt gyökeret vert, egykor emberré vált őshordáknak.

Íme a forgatókönyve egy nem kitalált processzusnak, hanem másolata egy ta-pasztalható ideológiai irányvételnek.

Ráduly János

A Barcsai-ballada újabb prózaváltozata

A Barcsai-ballada legelső változatát Nagy Lajos közzölte 1858-ban a *Kolozsvári Közlöny* című lapban (III. 87. sz. október 31.). Sokáig csak hét (hetes) változatban volt ismeretes, ezek a Székelyföldről (Marosszékről, Udvarhelyszékről) kerültek elő. Kis töredékét a bukovinai székelyek őrizték meg.

A hét változat egyikét Seprődi János írta le 1907. február 12-én a Kis-Küküllő menti Kibéden. Jó év múlva, 1908. március 5-én a ballada első versszakát fonográfia is megörökítette. A teljes balladát 1912-ben közzölte *Marosszéki dalgyűjtemény* című kis népzenei falumonográfiájában (Ethnographia, XXIII. 1912. 229-230.).

Magam 1962-ben kerültem Kibédre, ahol magyartanárként dolgoztam. 1964. február 20-án jegyeztem le az akkor 61 éves Majlát (Pozdor) Jánostól az epikus ének újabb változatát, amely nyomtatásban 1969-ben látott napvilágot *A Barcsai nyolcadik változata* címmel (Művelődés, XXII. évf. 10. sz.). Adatközlőm az édesapjától, Seprődi egykori énekesétől tanulta. A közzéléssel alkalom kínálkozott arra, hogy tüzetesebben is megvizsgáljuk a közvetlen átadásból (apa — fiú) származó tartalmi-nyelvi azonosságokat és eltéréseket. A témát — filológiai alaposággal — Faragó József taglalta *A kibédi Barcsai ballada hatvan év múltán* című tanulmányában (In: *Balladák földjén*. Válogatott tanulmányok, cikkek. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977). Idézzük egyik fontos kitételét:

„A magyar folklorisztikai szakirodalomban tudomásom szerint eddig még nem volt reá példa, hogy ugyanazt a balladát egy családban — tehát a közvetlen átörökítés fonálán — évtizedek múlva a második vagy harmadik nemzedék ajkáról is lejegyezték volna. Vagy ha történt is ilyen gyűjtés, kiadatlan maradt, illetőleg eddig még nem nyert kellő hangsúlyt balladakutatásunkban.”

1971. július 21-én Kibéden újból szembesültem a *Barcsai-balladával*: a 73 éves Majlát Józsefné Ötvös Sára énekelte el, aki számos régi stílusú epikus ének „birtokosa” volt. Sári néni társaságában több ezer órát töltöttem el, míg balladatudását kimerítettem és könyvvé szerkesztettem. A monográfia *Elindultam hosszú útra*. A kibédi Majlát Józsefné Ötvös Sára népballadái címmel látott napvilágot a Kriterion Könyvkiadó gondozásában (Bukarest, 1979). A ballada éneklésének körülményeit az énekes így vázolta: „Édesapámtól tanultam, akkoriban fújta vót sokat, mikor az emberek adták le Seprődi Jánosnak a sok éneket (...) El-el szoktam énekelni, de ritkán. Olyan keservesen fújtam, hogy még a gyermekeim se ta-

nulták meg tőlem. Itthon szoktam fújni inkább, lábtörőlkötéskor, vagy egyéb munka közben (...) Csak édesapámtól hallottam, mástól senkitől, én se énekeltem senkinek (...) Ez olyan régifajta ének, s már nemigen hallgatják.”

Epikus énekünknek mind a szövege, mind a dallama kivételes értékű. Faragó József említett tanulmányában ezt írta róla: „Folklórkutatásunk számára pedig az a fontos tanulság adódik, hogy a szóhagyományozás hullámhegyén egy már kihaltak hitt klasszikus ballada értékesebb változatát sikerült megtalálni, mint hatvannégy évvel ezelőtt. Ismét egy ok és egy figyelmeztetés arra, hogy folklórgyűjtő erőfeszítéseinket megsokszorozzuk — enélkül ugyanis régi balladáinkat az anyaföldbe visszatérő Ötvös Sáraék örökre magukkal viszik.”

Ha már ilyen szép dicséret hangzott el Majlát Józsefné balladaváltozatáról, érdemes újólágy közölnünk a fénymásolatát: megjelent a *Kibédi népballadák* című könyvünkben (Bukarest, 1975). A dallamát Kusztosné Szabó Piroska jegyezte le eme sorok írójának hangszalagfölvételéről.

Nyilván, epikus énekünk szövegét utóbb megjelent balladaválogatásainkban is szerepeltettük: *Síratóim lesznek az égi madarak*. Székely népballadák. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2004; *Virágim, virágim, drága szép virágim*. Székely népballadák. I. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2010.

Aztán teltek, múltak az évek, Majlát Józsefné Ötvös Sára 1988. február 4-én, 90 éves korában meghalt. Halálával magva szakadt a kibédi *Barcsai* ballada énekelt változatának. 1993-ban tanulmányt közöltem a *Néprajzi Látóhatár* című folyóiratban (II. évf. 4. sz.), amely már ezt a címet kapta: *Búcsú a kibédi Barcsai-balladától*. Anyagom később a *Vetettem gyöngyöt*. Népköltészeti tanulmányok, közlések című könyvben is megjelent (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1997). Eme tanulmányban közöltük először azt a prózává töredezett balladaváltozatot, amelyet Majlát Józsefnének a lánya, az akkor 56 éves Majlát Sára mondott hangszalagra. A történetet „tragikus végkifejletű mesének” minősítettük, így summáztunk: „Kibéden tehát az élő folklórból a szemünk láttára vészett ki az egyik legrégebbi klasszikus népballadánk.”

Aztán hozzákezdünk a kibédi Nagy Árpádné Bereczki Erzsébet balladatudásának a rögzítéséhez. Fiatal korában számos népballadát ismert, jó énekes volt, de az utóbbi húsz évben a hangja elvesztette „természetességét”, asztmás lett, tehát nem énekelhet. Tőle a *Barcsainé* című prózai történetet írtuk le, ezt 78 éves korában mondta hangszalagra 2003. március 14-én. Az epikumot nagyanyjától tanulta, aki „énekbe sohase mondta, még én se hallottam énekbe soha.” A szöveget *Két klasszikus népballada prózaváltozata* című tanulmányunkban közöltük, két alkalommal: *Hazánéző* (XIV. évf. 2003. 2. sz.), *Néphagyomány az idő sodrában*. Tanulmányok, közlések (Marosvásárhely, 2006).

Kibédről tehát — Seprődi gyűjtésével együtt — három teljes értékű, énekelt *Barcsai*-változat került elő. És közismertté vált a ballada két prózaváltozata is.

Most örömmel nyugtázzuk, hogy birtokunkba került a harmadik prózaváltozat, amely tovább árnyalja az epikus énekről eddig kialakított képünket.

Történt, hogy 2007. július 30-án eme sorok íróját fölkereste Majlát Józsefné Ötvös Sára unokája, Faluvégi Ferencné Árgyó Róza. Kíséretében volt egyetemista fia, ifj. Faluvégi Ferenc és sógornőjének a kislánya. Kiderült, hogy Rozi a tanügyben dolgozik, tanárnő, férje pedig polgármester a Szilágy megyei Kárászteleken. Nyilván, beszélgetés közben megidéztük a múltat: a kicsi Rozi tanítványom volt, kitűnő tanuló a kibédi általános iskolában, egyben pedig ő volt az, aki a kapcsolatot elevenen tartotta köztem és Majlát Józsefné adatközlőm között. Sári néni üzeneteit mindig pompásan tolmácsolta, hogy mikor mehetek a családhoz mesét, balladát gyűjteni. Beszélgetés közben ráterelődött a szó a *Barcsai*-balladára.

— Emlékszem a történetre, de már elénekelni nem tudnám — mondta Rozi.

— Sebj — válaszoltam —, mondd el úgy, ahogy visszaemlékszel rá, hangszalagra veszem, íme a hangszalagról lejegyzett szöveg:

Barcsai és a szeretője

Barcsai népballadáját nagyon sokszor hallottam az én nagymamámtól, Majlát Józsefné Ötvös Sárától. Jelenleg csak prózában tudok néhány szót mondani róla. Elég hosszú ballada, valamikor rég-rég nanyóval sokat énekeltük, talán ha nagyon megerőltetném az agyamat, eszembe jutna a dallama is.

Annyit tudok róla, hogy létezett egy család, annak nem is tudom, hogy mi volt a neve. Férj, feleség, gyerek — együtt éltek. A gyerek valami gyanút fog, és félt attól, hogy a családjuk felbomlik. Éppen ezért elárulja édesanyját, hogy szeretője van, mégpedig Barcsai. Valahogy így van a szöveg, hogy:

— Édesapám-uram,
Édesanyám-asszony Barcsait szereti.

Az apja kételkedik, szereti feleségét. De azért megpróbál mindent megtenni, hogy a gyanúnak a végére járjon. Előbb-utóbb tényleg rajtafogja az asszonyt a házasságtörésen. A feleségét számon kéri, hogy valóban megcsalja-e őt? Valóban van-e szeretője? Az asszonynak erre mindig az a válasza, hogy ne hallgasson a gyermekre. Valahogy így van, hogy:

— Édes férjem, vagy: — Drága férjem,
Csak részeg a gyermek, és nem tudja, mit beszél.

Tehát végig-végig tagad. Akkor a végén jön a bosszúállás. Hazament a férje, már nem tudom pontosan, hogy honnan jött, sejtí, hogy a ládában van elrejtve a szerető, Barcsai. Kéri feleségétől a láda kulcsát, az nagyon sokáig tagad, hogy el-

vesztette, nincs meg a láda kulcsa. De előbb-utóbb csak kézre kerül Barcsai a ládából. A férj féltékenységből megöli Barcsait.

Utána az asszonyt a hajánál fogva cibálja. Szokatlan halállal végzi ki. Az egyik a fatuskó, amelyiken a fejét vágná le, talán-talán ez van. A másik pedig: valami terebélyes fára emlékszem, hogy felakasztja a testét. S a harmadik, hogy nagy lakomát rendez. Végül is vendégségbe hív sok barátot, ismerőst, mindenkit. A feleségét viasszos lepedőkbe belecsavarja, és gyertyaként meggyújtja. Tehát a vendégseregnek az asszony égő teste a gyertya a nagy lakomán.

Hát ennyi, amit röviden prózában el tudtam mondani a balladából.

Elmondta *Faluvégi Ferencné Árgyó Róza* 45 éves.
Kárásztelek—Kibéd, 2007. július 30.

A szöveghez pár észrevételt fűzünk.

1. Az unoka, Rozi, kislányka korában még jól ismerte a *Barcsai-balladát*, nagymamájától gyakran hallotta, sőt, nagymamája irányítása mellett „sokat énekelte.” Aztán elkerült a faluból, harminc-harmincöt év elegendő volt ahhoz, hogy emlékezetéből kihulljon. Elfeledte a dallamát, márpedig épp a dallam „éltette” — mindenkoron — a versritmikát.

2. Vargyas Lajos monumentális munkájában (*A magyar népballada és Európa*. I–II. Bp., 1976.) határozottan leszögezi, hogy „mindenképpen egy hősének árulásról szóló megfelelő részletei váltak balladává.” A verses szövegben nem fordul elő az árulás motívuma. Faluvégi Ferencné szövegében a gyerek az, aki „elárulja édesanyját, hogy szeretője van”, sőt, adatközlőnk a *bárásságtörés* szót is használja. Valószínű, kislány korában a nagymamájától hallotta ezt a motívumot. Mert Majlát Józsefné Ötvös Sára nem mindig *énekelte* a balladát, hanem — többször is — a cselekményét mondta el, próza formájában. Ezt nyilatkozta:

„Vaj egyszer a *Barcsait* elénekeltem, hogy lássák a leánykák, s mondtam nekik, hogy ha férjhez mentek, nem szabad más szeretőt tartani, mert né, Barcsainak is levágták a nyakát. Többször figyelmeztettem őket, hogy nem szabad így s nem szabad úgy viselkedni. S mondtam, hogy ezelőtt ezek történtek, s tanuljanak belőlle” (In: *Elindultam hosszú útra*. i. m.).

3. Adatközlőnk kitért a „bosszúállás” momentumára: „a férj féltékenységből megöli Barcsait”. Leszámol hűtlen feleségével is, akinek három fajta halál közül kell választania.

Majlát Józsefné Ötvös Sára változatában a három halál a következő:

Favágó tőke lesz, húsvágó tőke lesz,
Vagy tizenkét asztali vendégednek vígan gyertyát tartol?

Nos, Faluvégi Ferencné élt a változtatás, az újítás lehetőségével. Nála az egyik halálnem ez: „valami terebélyes fára emlékszem, hogy felakasztja a testét.” Meg-

lehet, hogy itt a *Molnár Anna* (Az elcsalt anya) című népballada motívuma „ugrott be”, nyilván, nem elvethető megoldásként.

4. Figyelemre méltó részletességgel mondta el a balladavégi lakomát, ahol „a vendégseregnek az asszony égő teste a gyertya.” Vargyas Lajos idézett művében föltételezi, hogy „a balladabeli kivégzésmód is lehet hősének eredetű”.

5. Látható, hogy a Faluvégi Ferencné által elmondott prózaváltozatban mindössze két versszak sejteti azt, hogy a ballada verses formájú volt. Az elsőben elmaradt az első ütemnek az ismétlése (Édesapám-uram), a másodikban pedig az első kifejezés (Édes férjem) így is mondható: Drága férjem. Adatközlőnk tehát mintegy „fölkínálta” a választási lehetőséget.

6. A történet végén magunk — szokásunkhoz híven — feltüntettük a szöveg elmondójának nevét, életkorát, helységül pedig a *Kárásztelek* — *Kibéd* formát szerepeltetjük. Adatközlőnk közel harminc éve, hogy elkerült Kibédre, a balladát azóta nem énekelte. Emlékezete szerint néha a történet ugyan eszébe jutott, de már csak a „meséjét” éltette. Nem lett tehát kárásztelki népballada belőle. Egyik-másik motívuma viszont — meglehet — később gyűjthetővé válik Kárásztelken is.

Fűzött megjegyzéseinkből bizonyára kiderült, hogy érdemes rögzíteni a balladák prózává oldódott változatait: általuk betekintést nyerhetünk a népi énekesek alkotóműhelyébe, egyben pedig megcsodálhatjuk az elődök nyelvi-stiláris eredetiségét.

1

BARCSAI

(A megégetett asszony)

— Édesapámuram, édesapámuram,
Édesanyámasszony Barcsait szereti.

— Ne hidd, jámbor uram, mer részeg a gyermek,
Mer részeg a gyermek, s nem tudja, mit beszél.

— El is fogok menni nagy ország kerülni,
Vissza fogok jönni, ablak alá állni.

Nyiss ajtót, nyiss ajtót, kedves feleségem!
— Nyitok, mindjár nyitok, kedves jámbor uram!

Török karton ruhám hogy vessem magamra,
Bagariás cipőm hogy húzzam lábomra.

Nem várhata végehosszát, bérúgta ja ház ajtóját,
Nem várhata végehosszát, bérúgta ja ház ajtóját,

— Mit eszünk, mit eszünk, kedves feleségem?
— A vakablakon van a borsos malachús.

— Nem kell nékem, nem kell senki maradékja,
Csak a nagy ládából dió és mogyoró!

— Kedves jámbor uram, konyhán forgolódtam,
S elveszett, elveszett a nagy láda kócsa.

Nem várhata végehosszát, bérúgta ja lád' ódalát,
Kifordula onnan, kifordult Barcsai.

Megfogta ja haját, a küszöbre húzta,
Nyakát kettévágta, feje elgurula.

— Kedves feleségem, három halál közül,
Három halál közül melyiket választod:

Favágó tőke lesz, húsvágó tőke lesz,
Vagy tizenkét asztali vendégednek
Vígan gyertyát tartol?!

— Kedves jámbor uram, kedves jámbor uram,
Asztali vendégnek vígan gyertyát tartok.

— Hozzátok, gyermekek, a viasszos vásznót,
Fejénél megkezdjük, sorkáig tekerjük!

Fejénél megkezdjük, sorkáig tekerjük,
Sorkánál meggyújtuk, fejéig égessük!

Minden vegyen példát róla,
hogyan van a kurvának dóga,
Minden vegyen példát róla,
hogyan van a kurvának dóga,

Majlát Józsefné Ötvös Sára 73 éves, 1971. július 21.

Mészely József

Pünkösdi kívánság

Engedd te is szeretettel
szívedbe a pünkösdi lángot,
melengessen sötétlő kamráiban is
reményt és boldogságot!

Engedd, hogy tebened is
mértékké nőhessen a becsület,
nevedben ne ölhessen semmi jót
a kapzsiságtól habzó gyűlölet!

Engedd, hogy életté teljesüljön
a semmibe vett, meggyalázott élet,
Tündérországnak ne csak szivárványa,
de minden jósága glóriázza e földet!

Baricz Lajos

Nyíljál meg, szívem!

Lehet, hogy hiába nyíljon meg az ég,
habár az Isten azt megmondotta rég?
Senki emberfia nem fogadja be,
mert az ember szíve bűnnel van tele?

A hó és az eső áztatja a földet,
mikor rásüt a nap, kicsalja a zöldet;
híre-hamva sincsen a pusztító télnek,
mindent beborít már a sugárzó élet.

Vajon az én szívem, az is oly kemény,
Istennek bejutni oda nincs remény?
Pedig Isten előtt nincsen lehetetlen.

Nyíljál meg, te ég, és nyíljál meg, szívem,
ha Isten kegyelme benned megpihen,
észre sem veszem, és új emberré lettem.

Sebestyén Péter

Kapcsolat

(Anthony de Mello* után szabadon)

Szent Pál apostol írja a rómaiaknak, hogy „gyöngeségünkben segítségünkre siet a Lélek, mert még azt sem tudjuk, hogyan kell helyesen imádkoznunk...” (Róm. 8, 26-27). A gyakorlati élet igazolja ezt. Vagy csak kérünk, vagy csak egy pillanatnyi jajistenemmel „intézzük el”, miközben nem is értjük, nem is tudjuk felfogni az ima erejét, mélységét és értékét. Az évszázadok folyamán a misztikusok, a szerzetesek, a szentek sokszor próbáltak elmerülni Isten titkában, nem is akármilyen eredménnyel. A bencések, a karmeliták, a jezsuiták külön művészetté fejlesztették a lelki élet alapvető eseményét, az Istennel fenntartott kapcsolat legfontosabb eszközét, az imádságot. A jezsuiták pedig a keleti imamódszerek tanulmányozásával, a lélektan tudományos módszereivel is besegítettek abba, hogy imádságunk tényleg az Isten jelenlétében való elmerülés és önátadás legyen. A nemrég elhunyt Anthony de Mello jezsuita atya évtizedekig tartott lelki gyakorlatokat a világ különféle tájain, hogy „aprópénzre váltva” hatalmas tudását és imatapasztalatát megízleltesse a keresztényekkel (de nem csak velük), miért fontos az ima — mint kapcsolat. Elmékedései könyv formában magyarul is napvilágot láttak. E könyv gondolatai mentén, a magam lelkipásztori tapasztalatával próbálok választ keresni arra a kérdésre, mire jó az imádság, hogyan imádkozzunk, melyek az imádság alaptörvényei?

Mire jó az ima?

Sokan felteszik a kérdést: mire jó az imádság? Még hívő emberek között is találni olyanokat, akik azt mondják, Isten úgymint mindenható, az ő akarata mindenképp megvalósul, őt nem lehet befolyásolni, rá amúgy sem lehet hatással lenni. Ezért tisztázzuk előbb, mi az ima. Hogy jobban megérthessük, hasonlatokkal fogok élni Giovanni Martinetti S. J. *A mai hit és érzései* című könyvéből:

— Az ima arra való, hogy megértsük, hol ered Isten folyója. Ez a legmagasabb energiaforma. Alexis Carrel, a hitetlen orvos, egy Lourdes-i csodás gyógyulást követően, megtérése után ezt sokszor megtapasztalta...

— Nem tilthatjuk meg a fájdalom madarainak, hogy felettünk röpködjének, azt azonban elkerülhetjük, hogy a hajunkban fészket rakjanak. Ezt pedig az imádságnak köszönhetjük.

*(Anthony de Mello: *Kapcsolat...* Korda Kiadó, Kecskemét, 2003)

— Az ima Isten adatbankjának jelszava, amellyel behatolhatunk a „szívéhez”...

— Az imádság az a rádiótelefon, amellyel jelezhetjük a mennyei irányítótoronynak, hová zuhantunk le...

— Az imádság az az antenna, amellyel ráhangolódhatunk Isten hullámhosszára, amellyel venni tudjuk adását, jelzéseit, hangját, üzenetét...

Nem azért imádkozunk tehát, hogy Istent kioktassuk szükségleteink felől, hogy megpuhítsuk, nem azért van az ima, hogy Istent akaratumkhoz igazítsuk, hanem, hogy a mi akaratumkat igazítsuk Istenhez. Nem annyira beszélgetés, mint inkább hallgatás. *Odahallgatás.*

Az imádságban Isten jelenlétébe helyezem magam. A lélek őszinte vágyakozásáról van szó. Az imádságban megtapasztalhatjuk az élő, személyes, minket határtalanul szerető Istent. Mi kell ehhez a megtapasztaláshoz? Vágyakozás, bátorság, nagylelkűség. Hogy nem találjuk Istent, annak az oka az, hogy nem vágyódunk eléggé utána. Telezsúfoljuk életünket sok fontos dologgal, miközben nem vesszük észre: Isten olyan fontos kellene hogy legyen, mint a levegő, amelyet belélegzünk. De Mello leír egy történetet, amely egy hindu templom papjáról szól, aki szeretett volna találkozni Istennel. Olyan tünetek látszottak rajta, mint aki szerelmes. Lefekvéskor az istenség előtt keserves sírásra fakadt, és ez így ment hetekig. Isten nem is tudott ellenállni az ilyen vágyódásnak, ebből az emberből, Ramakrisnából India egyik nagy misztikusa lett. Ez a misztikus elmondta egyszer a barátjának, mit jelent az Isten utáni vágyódás. Ha egyszer egy tolvaj olyan teremben aludna, amelyet csak egy vékony fal választana el az arannyal teli kincstártól, aludna-e a tolvaj akár egy percet is? Egész éjjel fent lenne, és különféle megoldásokon törné a fejét, amelyekkel megszerezheti az aranyat. — Amikor fiatal voltam — fejezi be de Mello történetében a mesét a misztikus —, én még annál is buzgóbban vágyakoztam Isten után, ahogy a tolvaj sóvárog az arany után.

Szent Ágoston híres mondása is ezt sugallja: Nyugtalan a mi szívünk, míg meg nem nyugszik benned, Istenünk. Egy másik helyen pedig azt mondja: Isten nélkül olyanok vagyunk, mint a partra vetett hal.

Ha nincs meg bennünk ez a vágy, kérhetjük. A kérő ima mindennek előtt áll, mindent kérnünk kell.

A vágyakozás mellett épp annyira szükséges a nagylelkűség és a bátorság meg a kitartás. Hajlamosak vagyunk „megtakarítani” az időt Istentől. Unalmas talán a rózsafüzér, fárasztó ugyanazt ismételgetni, nehezünkre esik a térdelés vagy a virasztás. De az is lehet, hogy miközben kérünk, imádkozunk, védekezni is akarunk Isten ellen, nem akarunk túl közel kerülni, merészkedni hozzá, inkább észérvekkel körülsáncoljuk magunkat. Pedig az imádság azt jelenti, hogy vállaljuk az Istennel való találkozás kockázatát. Bátorság kell ehhez, hisz az Istennel való találkozás lehet kellemetlen vagy felkavaró. Isten olyan, mint a sebész: először vág, utána gyógyíthat. Ha Istennel akarunk találkozni, nem szabad magyarázkodni, til-

takozni, szabadkozni, fel kell készülni arra, hogy olyasmit hallunk tőle, ami nekünk nem tetszik, nincs az ínyünkre, sérti büszke önérzetünket, nehezen kivívott szabadságunkban korlátoz. De az önátadás nélkül Isten szeretete, jelenléte nem tudja életünket átjárni. Enélkül nem gyógyulnak be lelkünk sebei. Jézus sok példabeszédében beszél a tiszta örömről, amely az Istennel való találkozást, a rá-találást követi (lásd a példabeszédet a földbe rejtett kincsről...).

Hogyan imádkozzunk?

Csendben. Mai, rohanó világunkban nagy szükség van a csendre. Isten Lelkét nem lehet kényszeríteni. Tudni kell várni, csendben ülni.

Mi sokszor túlságosan nyugtalanok, türelmetlenek vagyunk. Add meg, Uram, de most!... Az eszünk sem ott jár, a szívünk is állandóan zaklatott. Az ima a szív csendjében születik meg. Ez akár munka közben is lehetséges. Természetesen a külső csend is szükséges, de nem ez az elsődleges. Egy ember lelki mélységét nagyon is elárulja, hogy tud-e csendben maradni, tud-e elmerülni, meg tud-e feledkezni minden egyébről Isten jelenlétében? Mert az imádságos csendben nem kell semmit mondanunk, a csend majd megszólal. Lehet, hogy ez eleinte nehéz. Lehet, hogy a szájunkat talán sikerül becsuknunk, de gondolataink már kavarnak, a bennünk levő zaj tombol. Nem arról van szó, hogy kizárjuk a világból a szívünket, de arról igen, hogy zárjuk be magunk mögött az ajtót, és határozottan összpontosítsuk Istenre a figyelmet. És lassan sikerülni fog olyannyira, hogy akár ágyúval is lőhetnek mellettünk, a figyelmünk nem terelődik el Istenről. Szükség van a csendre. Tanuljuk el Jézustól, aki rendszeresen elvonult, akár egy éjszakára, akár néhány órára a hegyre, vagy negyven napig a pusztába.

A csend azt jelenti, hogy miközben mindig Isten jelenlétében élünk és véghezvük dolgainkat, lelkünknek van egy belső „tisztasobája”, egy pusztasága, ahol megtapasztaljuk Isten lágy szellőjének érintését, mint Illés vagy Mózes, aki az égő csipkebokorra figyelve Isten közelébe került. Jézus így taníthatta meg a legszentebb és a legszebb imádságot, a Miatyánkot.

Kérjünk! Amikor imádkozunk, Isten van a középpontban, vele kezdjük, egyetlen rögeszménk legyen az ő akarata, a mi üdvösségünk, az ő országának terjedése és kiteljesedése már itt a földön. (Ez azért fontos, mert imádság alatt sokszor a mi kis önző dolgaink vannak elől, mindig az *én*: az én hasznom és érdekeim, nem ő!) Ez nem jelenti azt, hogy nem kell befoglalnunk az imába szükségünket. Ő nem közömbös az emberi sorskérdések iránt. Igenis tárjuk elé szükségünket, kérjük őt! Hisz mindent ő ad. A kérés annak a beismerését jelenti, hogy mindent ő ad: az erőt a munkához, a munka gyümölcsét, az örömet a jól végzett munka után. Ez segít minket aláztatossá lenni, és elismerni: hiábavaló az ember fáradozása, ha nincs rajta Isten áldása. Jézus meg is mondta, hogy mit kérjünk tőle: három dolgot, de ebben a háromban minden benne van: mindennapi

kenyeret (tehát nem luxuscikkeket, kényelemfokozó élvezeti javakat), lelkiert a kísértésekben és a bűnök bocsánatát.

A kérő ima megteszi a lehetetlent, megváltoztatja Isten tervét! Isten annyira szeret, hogy hagyja, befolyásolják őt imáink. Jézus maga ígérte, példabeszédet is mondott erről (éjjel kenyeret kérő barát, rámenős szegény asszony a bíróval stb.).

Itt beszélhetnénk a kérő ima közösségi erejéről (magyar sorskérdéseink, családi bajok, egyházközségi célok megvalósulása...). Kérnünk kell, nem szabad belefáradni, kiábrándulni csak azért, mert másnapra még nem teljesült. Igenis befolyásolhatjuk Isten szent akaratát. Higgyük el, hogy hatalmas az ima ereje és megkapjuk, amire tényleg szükségünk van. Jézus tudja, mi válik a javunkra, és az Atyánál „kijárja” nekünk.

A rózsafüzér is sokat segít, a sok ismétléssel mi magunk alakulunk oda, hogy megértsük és megtapasztaljuk Isten szeretetét.

Gyermekké válva

Olyan bizalomra kell szert tennünk, ami csak a gyerekekben van meg. A kisgyermek nem keresi meg a kenyerét. Szülei szeretik őt, és szeretetükből jut neki, kenyér formájában is. Ő nem azzal érdemli ki szeretetüket, hogy tesz valamit, hanem egyszerűen azért, aki: ő a gyerekük. Csak kérnie kell szüleitől, és megkapja. Az átlagos gyermek nem izgul azért, mi lesz vele húsz év múlva, nem akar nyújtózkodva mindenáron kinőni a szülők szeretetéből és gondoskodásából, hanem rájuk bízva magát, ez a természetes. A krisztusi ember is ezért viselkedik istengyermeki módon.

Az imádság törvényei

Sokszor panaszoljuk, hogy imánk nem nyert meghallgatást, durcásan felhagyunk vele, pedig lehet, csak az a baj, hogy még nem tanultunk meg rendesen imádkozni. Ez a magatartás egyébként olyan, mintha egy építésmérnök azt mondaná, a mérnöki tudomány egy fabatkát sem ér, mert akárhányszor ő hidat épít, az mindig összeomlik. Holott az igazság az, hogy a tudomány igenis hatékony, csak éppen ő... csapnivaló mérnök. Ha tehát a mi imánk nem nyer meghallgatást, valószínű, hogy rosszul imádkozunk. Jézus egyértelműen tisztázta az imádság szabályait.

Az első alaptörvény: imádságunk mögött mindig legyen sziklaszilárd hit!

Volt már szó arról, hogy a hit ajándék, kegyelem, nem mi állítjuk elő, nem lehet erőlködnünk, hanem kérnünk kell! Kérni, és közben hagyni, hogy Isten társaságában lehessünk (lásd a mustármagról szóló hasonlatot). Sőt, már előre adjunk hálát a kapott kegyelemért! Előlegezzük meg a bizalmat Istennek. Sokszor azért nem hatékonyak imádságaink, mert már legyengült a hitünk, nem is számí-

tunk arra, hogy Isten tényleg képes megadni, vagy hogy meg is adja, amit kérünk. Úgy hisszük, elég erősek és felnőttek vagyunk ahhoz, hogy ne mindent Istentől kelljen „kunyerálnunk”. A kenyeret megvesszük a boltban, ha betegek vagyunk, orvoshoz megyünk — Isten fölöslegessé válik... felőlünk akár nyugdíjba is mehet, mert mi magunk majd megoldjuk... Észrevesszük, hogy a hitetlenség köszön vissza?

Ha nincs hitünk, erőtlén az imánk, és védtelenek leszünk az élet kihívásaival szemben. Készítsünk például egy listát kéréseinkkel, kívánságainkkal. Meglepőd-nénk-e, ha kívánságaink teljesülnének? Ha igen, akkor valószínűleg baj van a hitünkkel.

A mi problémáink sokszor hegyekként tornyosulnak elénk, de az ima erejének nem tudnak ellenállni. „Minden megadatik, ha imádkozva kéritek” — mondja Jézus. Úgy kell imádkoznunk, mintha már megkaptuk volna. Ha valakitől ugyanis például egy csekket kapsz, nem köszönöd-e meg már amikor a kezedbe adja, még mielőtt beváltottad volna?

A. de Mello ír egy asszonyról, aki azért imádkozott, hogy kigyógyuljon az üzleti gyulladásból. Gyógyulása előtt három évvel már hálálkodott Istennek, mert meg volt róla győződve, hogy felépülése bekövetkezik. Miért vagyunk mi kicsiny hitűek, amikor imánk meghallgatását maga az Úr Jézus ígérte meg?

Az imádság második alaptörvénye a megbocsátás.

Most nem Isten megbocsátó irgalmára gondolok, hanem arra, amit rendszeresen imádkozunk a Miatyánkban: miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek... Gondoltunk-e már arra, hogy imáink azért nem nyernek meghallgatást, mert szívünk mélyén neheztelünk, haragszunk valakire, és nem tudunk vagy nem is akarunk neki megbocsátani? (vö. Máté 5: ha ajándékokat az oltárra viszed...)

Ha imádságunkból hiányzik a legfőbb erő, annak az lehet az oka, hogy a megbántottság érzését tápláljuk szívünkben: mennyi harag, vélt vagy valós igazságtalanság miatt érzett bosszankodás súlyát cipeljük, egészségünket, idegrendszerünket is inkább tönkretesszük, inkább megkeseredünk a sértődöttségtől, mintsem megszabadulnánk tőle. Keserűség, gyűlölet, neheztelések — szívesebben megválnánk inkább valamilyen kincsünktől, mint embertársaink iránt táplált ellenszenvünktől. (Egy darab föld, felületes megjegyzés, egy részegen vagy indulatból kiejtett szó, egy örökség nyomán fellángolt viszály, pereskedés, rágalmazás vagy pletyka útján elindított lavina, és szívünk megkeményedik, bezárkózunk, már-már szinte dédelgetjük magunkban ezt az érzést, és nem vagyunk hajlandóak megbocsátani.)

Pedig Jézusnak az ilyen szívvel mondott ima nem kell. Ő azt mondja: ha nem bocsátasz meg, nincs közöm hozzád. Érdemes lenne egy listát összeállítani azokról, akiket nem kedvelünk, akikre neheztelünk, akiket nem akarunk szeretni, akiknek nem vagyunk hajlandóak megbocsátani. Azokról is érdemes lenne egy

külön listát összeírni, akiket nem tartunk sokra, akiket kevésbé szeretünk és azokról is, akik nem szeretnek minket. Sok meglepetésben lenne részünk...

Megbocsátani természetesen nem könnyű. Először magunknak kell megbocsátanunk. Aztán annak, aki megsértett. A megbocsátás nem gyengeség, nem gyávaság. Igenis bátor cselekedet, felnőtt emberhez illő magatartás.

Miután megmondtuk a „szájunk ízét”, imádkozzunk azokért, akiket pillanatnyilag nem szeretünk. Vegyük észre, hogy Isten tervében ők is benne voltak. Valahol maga Isten hozott össze minket velük, lehet, hogy éppen azért, hogy próbára tegyen és erősítse hitünket. Az indulat, a düh még nem bűn. Talán Isten iránti szeretetem hozta ki ezt belőlem... A szeretet ellentéte nem a harag vagy a gyűlölet, hanem a közömbösség. A gyűlölet a szeretetnek csak a másik oldala. Ilyen dühös állapotban álljunk Krisztus keresztye alá, ott hamarosan el fogjuk szégyellni magunkat, hiszen arra is rájövünk, mekkora hűhót csaptunk a minket ért kis semmiség miatt.

Legyünk állhatatosak, imádkozzunk Jézus nevében, járjunk közbe családtagjainkért, vélt ellenségeinkért, egyházközségünkért, nemzetünkért, mert az ima ereje csodákra képes.

Az imádságra időt kell szakítani, testestől-lelkestől ki kell vonni magunkat az élet „forgatagából”. Függenk az időtől, mindig úgy érezzük, hogy lemaradásban vagyunk, ezért vagyunk hajlamosak „összezsapni” az imát, legalábbis szeretnénk, ha az imában is lehetőség volna egy „konyhakész” „nesszimára”. De épp az emberi kapcsolatok jó példa arra, ha azt akarjuk, hogy tartós és mély legyen a kapcsolatunk valakivel, akkor igen sok időt rá kell áldoznunk. Az időhiány és az ideges feszültség csak árt a kapcsolatnak, ezért tűnik sokszor az ima is időpocséklásnak. Az ima ideje a *kairosz*, harcol bennünk a földi idővel, a *chronosz*al. Szükséges tehát a tanulás, a begyakorlás, az időráfordítás és a türelem, hogy az imádság is meghozhassa a gyümölcsét életünkben. Sokan divatos érvekkel próbálkoznak, hogy nem a mennyiség, hanem a minőség számít. De a tapasztalat épp azt mutatja, hogy minél kevesebbet imádkozunk, annál rosszabb lesz a helyzetünk. Minél kevesebbet imádkozunk, annál jobban elmegy az „étvágyunk” tőle. Imaképességünk elsorvad, fokozatosan elveszítjük vágyakozásunkat Isten után, csökken a fogékonyságunk a lelki dolgok iránt, felerősödik szívünkben az idegenkedés, és lassan nehezünkre esnek a legalapvetőbb vallási gyakorlatok is. Legfeljebb a kétségbeesés pillanatai taszítanak újra Istenhez. Az imához időre van szükségünk. Hogy mennyire és milyen időre, azt a kegyelem órája szabja meg, és nem a falióra. Erre viszont nyitottnak kell lenni. Szent Ignác azt tanácsolja: a válság idején sem szabad abbahagyni az imádságot. Ilyenkor se csökkenünk az imára szánt időnk, ne változtassunk imarendünkön, inkább még egy kicsit növeljük az imára fordított figyelmünket. Imádkozzunk még többet akkor is, ha úgy érezzük, hogy csak „időnk vesztegetjük”. Az ilyen embernek Isten megadja azt a belső békét, amire talán hónapok óta vágyott. Betölti a szívét,

egész lényét jelenlétének tudatával, s az ember mélységesen hálás lesz majd azért, hogy nem hagyta abba az imát.

Nem mellékes a hely megválasztása sem. Sokkal könnyebb olyan helyeken imádkozni, ahol szent emberek is megfordultak és imádkoztak. Itt és ekkor értjük meg igazából a zarándoklatok és búcsúhelyek értelmét. Már a „légkör” is segít Istenre hangolódni. Ilyen szent hely lehet egy templom, egy temető, a természet „temploma”, de lehet egy park, amely megérintette szívünket.

Ahhoz, hogy radikális lelki életet éljünk, állandó igényt kell éreznünk a táplálékra, a támogatásra, az energiára, az életre, amelyet csak az ima adhat. Szomjazunk kell állandóan az imádságot, meg kell éreznünk szívünkben azt az ürességet, az Istenre utaltság jelét, amit csak ő tölthet be igazán. Mahatma Gandhi mondta egyszer önmagáról, hogy napokon keresztül könnyedén megvolna egy falat étel nélkül, de egy percig sem tudna imádság nélkül élni.

Bustya Endre

Tűnődések (I.)

(Naplójegyzetek)

1. Tűnődés a dolgok értelméről/értelmetlenségéről

Tudatában vagyok annak, hogy amiket itt leírok, abban semmi újat nem mondok senkinek. Nem is tanító célzattal, de még csak a nyilvános közlés szándékával sem teszem. Egészen más okból ültem le újra a számítógép mellé.

Történt ugyanis, hogy pár hete elromlott ez a nagyszerű készülék. Ki kellett cserélni azt az alkatrészt, ami a memóriát alkotja. (Elnézést az esetleges tájékozottabb olvasótól: nem ismerem a számítógépet, éppen csak, hogy dolgozgatok rajta.) Így aztán elveszett egynéhány megkezdett munkám. Sándor fiam új memóriaegységet szerzett be és a gépet újból „megtanította” a programokra. De ami a régi merevlemezen volt, azt az anyagot visszaállítani már ő sem tudta. Kárba vezett fáradság volt a megírásuk... Ezen aztán el lehetett tűnődni. Mire jó ez a mostani írásom, vagy akármi más, ha ilyen hamar, egyik napról a másikra tönkremehet, elenyészhet?

Ez volt az egyik ok, amiért mérgemben jó sokáig majd semmit se írtam, legfennebb kézírásban (írásom olvashatatlan). De nem ez az egyetlen. Ebben az évben betöltöttem a hetvenedik évemet. A régi rend szerint most kellene nyugalomba vonulnom. Megtettem immár öt évvel korábban. De csak papíron. Ugyanis

továbbra sem váltam meg a szolgálattól: 1993-ban, két évvel ezelőtt nyolc hónapra át a Marosvásárhely-csereali egyházközségben afféle helyettes segédlelkészi szolgálatot is vállaltam. Állandó elfoglaltságul pedig a 2000–2001-es tanévtől a Kántortanítóképző Főiskolán tanítottam, azaz immár öt tanéven át. De az utóbbi években sorra adtam át másoknak az általam tanított tantárgyakat, még akkor is, ha utódom/utódaim az általam írt kurzusokat tanítják. Elvem volt minden tisztségemben, hogy ki kell nevelnünk a saját utódainkat, s ezt mindig igyekeztem be is tartani. Ha Isten úgy akarja, a most kezdődő 2005–2006-os tanév lesz az utolsó tanítási évem. Utódaim most már mindenben helyembe léphetnek.

Egyébként a tanítás elvállalására leginkább azért volt szükség, hogy a budapesti Károlyi Gáspár Református Egyetem részét képező Nagykőrösi Tanítóképző Főiskola marosvásárhelyi részlegét akkreditálni lehessen. Az akkreditáláshoz ugyanis legalább egy „posszibilis” professzor kellett, professzor pedig csak doktori fokozattal bíró oktató lehetett. Ez az akkreditálás aztán pár évvel ezelőtt megtörtént. Akkor én voltam az egyetlen doktori diplomával rendelkező oktató; ma már többen is vannak. Így rám egyre kevésbé lesz szükség. (A Főiskolán is több tekintetben afféle „tartalék” voltam. Ha nem volt, aki áhítatot tartson, évkezdéskor, vagy évzáró alkalmával prédikáljon, mindig számítani lehetett rám.)

Nem lesz szükség a tanítói munkámra, és egyre kevesebb helyre hívnak prédikálni, előadást tartani. Ehhez is hozzá lehet szokni. Senki sem pótolhatatlan, jönnek helyünkbe a fiatalabb korosztályok.

Maradna a tudományos munka. Tanulmányok, cikkek írása, prédikációs kötetek összeállítása, kiadásra való előkészítése. Igen, ez a lehetőség megvan ma is. Csak valahogy elment tőle a kedvem.

Nyomdát ma már mindenki talál megfelelő összegért. Cenzúra nincs, elvileg mindent ki lehet nyomtatni. Sokan élnek is ezzel a lehetőséggel. Saját pénzen tehát bármikor kiadhatok bármit. De a terjesztés? Ez a nehéz dió. Ha az Egyházkerület ad ki egy könyvet, maga gondoskodik a terjesztésről, de a haszon is a Kerületé. Megjártam ezt a legutóbbi, 2003-ban megjelentetett alkalmi igehirdetegyűjteménnyemmel. Az 500 példány 200000 lejes (ma 2012-ben 20 lejnek felel meg — szerk. megj.) darabonkénti áron százmillió lejt (ma 10000 lejnek felel meg — szerk. megj.) jövedelmezett az Egyházkerületnek, levonva belőle az előállítási költséget. Nekem tíz darab tiszteletpéldánnyal kiszúrták a szemem, azt is úgy kellett kivakarni...

Maradna az a lehetőség, hogy saját költségen nyomtassam ki irományaimat, de az elkészült példányokat aztán cipelhetem hátizsákban, hogy rásózzam azok tucatait azokra a jóhiszemű szolgatársakra, akik meghívják prédikálni, vagy előadást tartani. Van, aki ezt teszi. Én, úgy érzem, nem tudnám megtenni.

Tehát sem pénz, sem dicsőség vágya nem indít arra, hogy fehér papírlapokat befektűtsek. Amit a múltban írtam (1989 előtt), jórészt az asztalfiókomnak írtam. Most meg írok a gépem merevlemezére — amíg egy újabb technikai hiba el nem nyeli a munkámat.

Mindez egyetlen nagy előnnyel jár. Amit írok, azért csak Isten előtt és saját lelkiismeretem előtt kell elszámolnom. E sorok tehát tényleg nem többek, mint amit a cím mond: *tűnődések*. Emlékirat jellegű életrajzomat már megírtam pár éve *Mozaik* címen, szerencsére ezt lemezre mentettem, így nem vészett el. Az abban írtakat nem szeretném ismételni. Ebben az írásban kizárólag a múltra és a jelenre vonatkozó „lírai reflexióimat” szeretném „képernyőre vetíteni”. Olvasó, ki ebbe a munkába beletekintesz, hagyj fel minden szenzációéhséggel, kíváncsisággal. Csalódní fogsz!

Mostani tűnődésem a dolgok értelméről/értelmetlenségről szólna. Írás közben előbbre jutottam: tulajdonképpen a további létezésem értelméről vagy hiábavalóságáról van szó. Rádöbbsentem (vajon hány embertársammal együtt?), hogy amiért életet kaptam e földön, elvégeztem. Gyermekeinket felneveltük; önálló családi és létfenntartó életüket élik. Az unokák (velük együtt, de külön is) meglátogatnak, de nélkülünk is jól megvannak. A hivatásom? Lelkipásztorként bizonyára betöltöttem 1960 és 2000 között. És most? Egyszerre rádöbbsentem, hogy én vagyok a tökéletesen felesleges ember, vagy legalábbis azok egyike. Semmi dolgom már e világon. Akkor meg: csupa vegetálás következik az utolsó szívdobbanásig? Rettenetes volna...

Valami másat kell keresnem. Megmaradt a szeptembertől júniusig tartó péntek esti sorozatos bibliaóráim a Kistemplom tanácstermében. Orvosokkal, pszichológusokkal és hasonló foglalkozású egyénekkal tartott féléves pásztoralpszichológiai kurzusomból nőtt ki ez az ún. „értelmiségi bibliakör”. Szépen látogatják. Néha élénk megbeszélés követi bevezető írásmagyarázatomat. Többen jegyzetnek közben. Volt, hogy a jegyzetet legépelték, kis példányban sokszorosították is (*Jelenések könyvének magyarázata*). De úgy érzem, ez önmagában kevés. Valami egyéb, életet kitöltő szolgálat is kellene.

Szóba jöhetne a misszió. Eddig három téren kísérleteztem: a börtönpásztoráció, az alkoholistákkal való gyógyító foglalkozás és a cigánymisszió munkamezején. Talán ezek valamelyikéhez kellene visszatálnom. Nem tudom. Várom, hogy Isten határozott jelt adjon, mint régebben, amikor többnyire tudtam, mit kell az állandó pásztori szolgálat mellett végeznem. Mert rettenetes dolog értelmetlenül, a feleslegesség tudatával élni...

(Folytatjuk)

Kozma László

Cél

— Szeretnék valamit csinálni —
Szólt a kő —, ami én vagyok.
És így született meg a forrás,
A forrás, melyben fény ragyog.

— Szeretnék valamit csinálni —
A forrás szól —, mi én vagyok.
És virág borítja a földet,
Mint fehér szirmú csillagok.

— Szeretnék valamit csinálni —
Szólt a virág —, mi én vagyok.
S libbenő szárnyal szállt a lepke,
Mezők álmából felcsapott.

Ki olt vágyat az emberekbe,
Egyszerre cél és akarat.
Szivárvány-szárny borul szemedre,
Lelkedben virágszál fakad.

És arra törne mind e földön
Kő, virág: véle több legyen,
És emberszívet is betöltsön
Sugárzó Isten-szerelem.

Isten tenyerében

Mi fér el a térben?
Ág és csöpp levél
És az apró fészek,
Az is belefér.

És a legsűrűbbe
Marad hely elég.
Mert a madár füttye
Mégis belefér.

Agyadat és szíved
Érzés, gondolat
Úgy tölti meg, mint egy
Kristálypoharat.

Hol lehet az Isten?
Roppant szeretet —
Apró tetteidben
Mégis megleled.

Csillagok az égen,
Fákon a levél —
Isten tenyerében
Minden összefér.

Gazdagság

Adtál, Uram, olyan gazdagságot,
Mit a földön még senki se látott.
Arany hitet, gyemeki bizalmat,
Hozzád fordul, senki meg nem csalhat.

Adtál, Uram, olyan lelki békét,
Benne élhet szüntelen reménység.
Szüntelenül valósággá válva
Teljesüljön be a lélek vágya.

Szomjadra hull

Akkor érted csak, ha megtaláltad,
Mily közel volt mindig is az Úr.
Az ő keze érintette vállad
S árnyékként a léptedbe simul.

Hogyha hívod, ne hidd, hogy megelőzted.
Szomjadra hull, mint perdülő esőcsepp
S elborítja kitáruló lelked
Napsugárként, vagy mint sűrű felleg.

Több az Isten

Azt mondom: ő a menedék,
Akihez futsz, ha nagy baj érne.

Csak ez a hitre nem elég,
Mert több az Isten teljessége.

Egy kéz érint, ha megfogansz,
Ahogyan hív az ember-létbe.

Körülöleli sorsodat,
Mert több az Isten teljessége.

Könnyekben csillant örömet,
Szívárványt feszít borús égre,

Ível a világok fölött,
Mert több az Isten teljessége.

Vihar zúg élet-indulót,
Ragyog csillagok televénye.
Fogannak erdei zugok,
Mert több az Isten teljessége.

Nincsen kicsiny és nincs nagyobb,
Szívedben gyullad ki a mécse.
Utadra napsugarat ont,
Mert több az Isten teljessége.

A nyugtalanság, hogy keresd
S hogy rátalálsz, a lelki béke.
Őrizd egyetlen kincsedet,
Mert több az Isten teljessége.

Ne félj!

Végítélet harsonája
Kell, hogy ébressze a lelked?
Hisz mindennap felkínálja
Egy kéz a segítő kegyelmet.

A világot vidd előre,
Ne félj, hogy majd szégyen érhet.
Ki előtted járt, vállalta
Keresztjét a megvetésnek.

Templom

Különös érv. Szíven üt a szó:
— A vallás a templomba való!
Az igazat nem vitatom soha:
Egész világ az Isten temploma!

Jól vigyázz, ha formálsz szavad
Mert templom vagy te is, te magad.
A fű, a lepke, bársonyos moha:
A teremtés az Isten temploma!

Akkor is, ha lázadsz, és tagadsz
Alkotót a szabad akarat.
Képmás, mégis önálló csoda:
Minden ember Isten temploma!

Valamit el kell mondanom

Valamit el kell mondanom:
Hogy van egy felsőbb hatalom,
Krisztus, az élő Szeretet,
Ő, aki meghalt értetek.

Valamit el kell mondanom:
Valamit, ami fáj nagyon.
Míg keresztyével lépkedett,
A gúny-röhej gáncsot vetett.

Valamit el kell mondanom:
Én Krisztusomat nem hagyom.
Hogy eggyé válhassak vele,
Mert győzelem keresztyele.

Te vagy

Mert Te vagy, Uram, minden áradásban:
Virágillatban, viharok szavában.

Brauch Magda

Téged kereslek (II.)

BEKE SÁNDOR ISTENES KÖLTÉSZETE

Beke Sándor

Bűn

Hátizsákot hordozok,
Uram...
Hátamon hordom
nap mint nap
és viszem magammal,
bárhová megyek.
A súlyt.
A terhet.
A koloncot.
Ólomkatona vagyok már.
Szinte mozdulatlan ember.
Segíts,
Uram,
mert roppantul nehéz a súly:
miatta
omlik össze
emberségemben valami,
meglazultak bennem
a lélek kötése.
Ezt a terhet hoztam,
segíts levenni vállamról,
Uram,
és bocsásd meg bűneimet,
roppantul nehéz a hátizsák,
a képmutatás,
az átkozódás,
s a sok hazugság;

ezt a gyarló hátizsákot
 segíts levenni vállamról,
 Uram,
 segíts rajtam,
 ki hidegvérrel
 néztem szembe
 annyiszor Veled,
 ígértem fűt-fát,
 és tévedéseimben
 tévedve hittelek —

Uram,
 ezért kerestelek...

(Ivó—Székelyudvarhely, 2001)

* * *

Ez a költemény a szerzőnek *Megkésített feltámadás* (2002) című kötetében jelent meg. Ez a kötet igazi versimákat tartalmaz, azaz a gyermekkorban vagy inkább ifjúkorban elvesztett hit után a megtérést, visszatérést Istenhez.

A Bűn című költemény rendhagyó imádság a bűnbocsánatért. A verset indító hátizsák metafora — mely a szövegben többször ismétlődik, s így szimbólumnak is lehet tekinteni — a büntudat súlyát érzékelteti, melyet a költő szinonimákkal is aláhúz: „és viszem magammal, / bárhová megyek. / A súlyt. / A terhet. / A koloncot.” E bénító érzés („Ólomkatona vagyok már”) kifejezését követően megfogalmazódik a könyörgés, az ima. A bűn terhét cipelő ember az Úrhoz fordul, a vers folyamán többször is — összesen ötször — megszólítva s egyre fokozódó büntudattal. Arra kéri Istent, hogy szabadítsa meg a — képletesen értelmezendő — súlytól: „segíts levenni vállamról, / Uram, / és bocsásd meg bűneimet.”

Csak ezután kerül sor a „hátizsákban” cipelt súlyok, azaz bűnök megvallására. Úgy érzi, hogy embersége omlott össze, mikor azt vallja: „meglazultak bennem / a lélek kötése” (a költemény legszebb szürrealista képe!). A bűnök közé sorolja a képmutatást, az átkozódást, a hazugságot, és azt a tényt, hogy korábban hite nem volt igazi: „és tévedéseimben / tévedve hittelek —”. Nyilván a magába forduló, önmagát ostromozó ember túlzásaival van dolgunk, de a vallomás mélységéhez és őszinteségéhez nem férhet kétség.

A vers kétszólamú: elsődleges jelentése a hátizsák a benne cipelt súlyokkal, másodlagos, szimbolikus a bűn, a bűnök, melyektől — közvetlenül Istennek gyónva — szabadulni akar a bűnös ember.

A szabadvers formában írott mű tömör, erőteljes, rövid, néha egyetlen, néha többszavas sorokból áll. Ez a forma szaggatottá, sőt zaklatottá teszi a szöveget (ahogy azt a mondanivaló meg is kívánja). A már említett, gyakran ismétlődő és mindig külön sorban kiemelt „Uram” megszólítás és a hátizsák szimbólum fogja össze a szöveget. Ez egyben ünnepélyes hangulatúvá is varázsolja a verset.

Brauch Magda

Beke Sándor

Téged kereslek

kereslek
a fűszálon lapuló
harmatgyöngyben
kereslek
az útra hullt
nyárfalevelek
erecskéiben
kereslek
a buborékot szülő
esőcseppekben
kereslek
a véget nem érő
világegyetem harangvirág
csilingelésében
kereslek
a csillagok éjszakai
fecsegésében
kereslek
Hindemith gyászzenéjében
kereslek
a műkoszorúk szélben
recsegő
virágszirmaiban
kereslek
az első
szénvegyületekben
kereslek
az ósléghör gázaiban

kereslek
a dezoxiribonukleinsavban
kereslek
a prekambrium
konglomerátumaiban
kereslek
a paleozoikum
magvasharasztaiban
kereslek
az ősrákok páncéljaiban
kereslek
a brontosaurusok
emlékeiben
kereslek
a magnóliák alatt
szunnyadó
pithecanthropusok
koponyáiban
kereslek
a tudattól független
anyagban
kereslek
az atom
elektronjaiban
kereslek
a világ elemeiben
kereslek
a molekulákban

kereslek
 a kémiai kötésekben
 kereslek
 a sejtek
 szerkezetében
 kereslek
 a pitypang
 hulló
 ejtőernyőiben
 kereslek
 a poszméhek törekvéseiben
 kereslek
 a halálfejes
 lepkék szörnyű
 nevében
 kereslek
 az antik faliórák
 ütéseiben
 kereslek
 a déli
 harangszóban
 kereslek
 a rádió hullámaiban
 kereslek
 szívdobbanásaimban
 kereslek
 az emberi szervezet
 tökéletességében
 kereslek
 a homlokomon
 lecsorduló
 szenteltvízben
 kereslek
 a megkönnyebbülésben
 kereslek
 minden
 háborúban
 és felszabadulásban
 kereslek
 a nemzet névtelen
 hőseiben
 kereslek

az emlékoszlopok
 márványköveiben
 kereslek
 az útkereszteződéseken
 álló
 mezei virágokkal
 díszített
 fészületeken
 kereslek
 a délutáni fényözönben
 kereslek
 a szelídségben
 kereslek
 az emlékezetben
 kereslek
 a lélek
 legmélyebb
 zugában
 kereslek
 a fizikai jelenségekben
 kereslek
 a tökéletes működésben
 kereslek
 a Magellán-felhőkben
 kereslek
 a kékesfehér Tejút
 beszélő
 csillagképeiben
 kereslek
 a feltett
 kérdésekben
 kereslek
 minden kimondott
 és elhallgatott
 feleletben
 kereslek
 a szegénységben
 kereslek
 milliomosok szívében
 kereslek
 a lelkiismeretben
 kereslek

az emberi gyengeségben	a misztériumban
kereslek	kereslek
Az Igében	a gyónás töredelmében
kereslek	kereslek
a Szentírás	a bűnbánatban
szentleckéiben	kereslek
kereslek	a feloldozásban
Mózes kőtábláján	kereslek
kereslek	az Ember Céljában
a betlehemi jászol	kereslek
fényességében	a betegágyban
kereslek	kereslek
a Jordán keresztelő	a szürke hidegházban
vizében	kereslek
kereslek	a kétségbeesésben
minden megkísértésben	kereslek
kereslek	az auschwitz
a Példabeszédekben	gázkamrák
kereslek	falaira tapadt
az ítéletben	tekintetekben
kereslek	kereslek
Jézus csodatetteiben	a poronyó föld porában
kereslek	kereslek
az apostolok küldetésében	a fénysugárban
kereslek	kereslek
a Getszemáni-kertben	minden forradalomban
kereslek	és minden
minden	lázadásban
keresztre feszítésben	kereslek
kereslek	a megtisztulásban
a feltámadás örömében	kereslek
kereslek	a narancsszínű
a kételkedésben	gyertyalángban
kereslek	kereslek
a reményben	gyermekkorom
kereslek	meseországában
a türelemben	kereslek
és a	a kenyér ízében
türelmetlenségben	kereslek
kereslek	a halál sikolyában
a szerelemben	Téged
kereslek	kereslek

egyetlen életemben
 Téged
 kereslek
 akivel
 annyiszor találkoztam
 akivel
 annyiszor beszéltem
 akitől

annyi segítséget kértem
 aki
 nélkül
 annyira szegény lennék
 és erőtlen —
 Téged
 kereslek
 Istenem...

* * *

E korai költemény a költőnek azonos című kötetében (1995) jelent meg, de még 1991-ben íródott. Hatalmas, hömpölygően áradó poéma, mely több oldalnyi terjedelemben, megállás, lélegzetvételnél szünet nélkül halad a végkifejlet felé.

A vers tulajdonképpen két, nagyon egyenlőtlenül megoszló gondolati egységre tagolódik. Az első rész egészen a vers utolsó soráig, de talán éppen az utolsó soráig, szaváig terjed, és csak a szöveg végén kapunk választ az első részben nyitva hagyott kérdésre. Megtudjuk, kire vonatkozik ez a lázas keresés, bár annak okát és célját már az első soroktól sejteni lehet.

A terjedelmes, bőbeszédű első rész azonnal a „kereslek” igével indul, mely összesen 85-ször ismétlődik — mindig külön sorban kiemelve — a szövegben, tehát vitán felül a költemény kulcsszava, funkcionálisan összeköti a szerteágazó gondolatokat, megakadályozza a figyelem szétszóródását, bár a költői szándék nyilván a cselekvést akarta kiemelni. Ez a fontos ige általában, két, három vagy több soronként ismétlődik, majd utána mindig a keresés tárgyának bővebb vagy szűkebb szavú kifejtése következik. Mivel a „kereslek” ige már tárgyas ragozású — ami csak anyanyelvünkben lehetséges —, utána a hol?, a merre? kérdésekre felelő (hol, merre, esetleg miben kereslek?) helyhatározós, esetenként képes (ál-landó) határozós szószerkezetek következnek: „kereslek / az útra hullt / nyárfalevelek / erecskéiben” (helyhatározó), „kereslek / a csillagok éjszakai / fecsegésében” (képeshatározó).

A hosszú felsorolásban, részletezésben, rapszodikus összevisszaságban kerülnek sorra a természet, a világegyetem legkülönfélébb jelenségei az egyszerűektől a legbonyolultabbakig, a természet szépségeitől az ásványokig és kémiai kötésektől és a kihalt állatfajtákig. Ezeket követi néhány konkrétabb fogalom: „kereslek / az antik faliórák / ütéseiben / kereslek / a déli / harangszóban / kereslek / a rádió hullámaiban / kereslek / szívdobbanásaimban / kereslek / az emberi szervezet / tökéletességében”.

A keresés folytatódik történelmi eseményekkel, majd néhány elvont fogalommal: „kereslek / a szelídségben / kereslek / az emlékezetben / kereslek / a lélek / legmélyebb / zugában.” A vallásos fogalmak is okot adnak a keresésre: az

Ige, a Szentírás, Mózes kőtáblája, a Jordán keresztelő vize, a Példabeszédek, Jézus csodatettei, a keresztre feszítés és a feltámadás. Elvont és konkrét fogalmak vegyesen követik egymást a továbbiakban: a szerelem, a türelem és türelmetlenség, a bűnbánat, a kétségbeesés és az auschwitz-i gázkamrák falaira tapadt tekintetek. A keresés végül a kenyér ízével és a halál sikolyával ér véget.

Itt kezdődik a második, rövid rész, a „Téged” személyes névmás beiktatásával (mely a címben már szerepelt), azaz a „Téged kereslek” szó szerkezettel, s ezzel személyessé, bensőséggé válik a költő viszonya a „keresettel”, akiről csak a vers utolsó szavából derül ki, hogy maga az Isten: „Téged / kereslek / Istenem...” Úgy is föl lehet fogni, hogy csak ez az utolsó mondat tartozik a vers második részéhez.

A poéma szabadversben íródott. A verssorok rövidek, leggyakrabban csak egy-két-három szóból állnak. Központozás nincs a versben, de nem is szükséges, mivel csak megzavarná a bőven áradó szöveget.

Megkapó az a fiatalos lendület, amely — az olvasónak úgy tűnik — szinte megállíthatatlan ritmusban viszi előre a mondanivalót, és szinte csodálatra méltó az a gazdag szókincs és sokoldalú tájékozottság, amely a költemény szövegében érvényesül.

Brauch Magda

Beke Sándor

Ismét felgyújtom a mécsest

Radar áll előttem,
fölem magasodik
gyermekkoromból,
gyermekszívemből
templomtorony
kapaszkodik az égre —

Valakit
buzgón keresnek
a kozmoszra nyíló
templomablakok,

a csendes elmélkedések,
az összekulcsolt kezek
emlékei,
a padokban felejtett

imakönyvek,
a szószéken
a himzett könyvjelzők
a régi Bibliából,
a falakra tapadt
bűnbánó szavak,
esdeklő imák,
könyörgő énekek —
Gyermekkoromból
templomtorony
harangja szól,
érchangja felszáll
a táj felett
az égre —
Megállok egy pillanatra
és hallgatom:

Uram,
Hozzád beszél...

Gyermekkoromból
radar áll előttem,
fölém magasodik
diadalmasan,
délcegen:
rámtalált
a világegyetemben —

Uram,
visszatérek
a gyermeki szívbe
és felmegyek abba a régi
templomtoronyba,
s a kilátó ablakában
ismét
felgyújtom a mécsest —

* * *

A *Megkésett feltámadás* (2002) című kötet legismertebb verse, az *Ismét felgyújtom a mécsest* egy évvel a kötet megjelenése előtt íródott. A szerző egyik „kulcsversének” nevezném, mivel Beke Sándor istenes költészetének általában az a leglényegesebb üzenete, hogy a költő visszanyeri hitét, melyet — mint már verseiből láthattuk (például a *Megvilágosodás*) — egy időre elveszített. Erre utal mindennekelőtt a címben szereplő „ismét” időhatározó. Ugyanitt szerepel a szerző leggyakrabban használt szimbólumainak egyike: a „mécsest” is, amely itt egyértelműen a hitet jelképezi.

A verskezdet azonnal a gyermekkorba vezet vissza: a gyermekszívből az égre radarként kapaszkodó templomtorony a szerző szürrealisztikus látásmódjából eredő szokatlan, de könnyen értelmezhető költői kép. Ezután következik a gyermekkorban gyakran látogatott templom belső világának tárgyias felidézése: az imára kulcsolt kezek, a padokban felejtett imakönyvek, a Bibliában található hímzett könyvjelzők, az esdeklő imák hangja az egykori templom atmoszféráját adják vissza.

Külön hely — versszak — idézi föl a szerző vallásos lírájának másik gyakori motívumát: a harangszót, mely itt — megszemélyesítve — az Úrral folytatott párbeszédnek ad hangot: „Gyermekkoromból / templomtorony / harangja szól / (...) / Uram, / Hozzád beszél...”

A harangszó egyben jeladás is: szavára, illetve szavának emlékére visszatér a kezdeti szürrealista kép, a költő fölé immár délcegen, diadalmasan magasodó radar, jelezvén, hogy megmutatta a felnőtt költő számára egyetlen követhető utat: vissza kell térnie egykori — gyermekkori — hitéhez.

A vers címében szereplő mécses, azaz a hit jelképe a költemény végén ismét megjelenik, keretbe foglalva így a szöveget.

Brauch Magda

Beke Sándor

Hála

A haláltól rettegetem életemben.
Vele keltem.
Vele feküdtem.
Elszomorított,
ha valamiért örültem.
Bánatomban
vele nyugtattam magam.
Tudtam,
hiába ez a harc.
Don Quijote lettem
a fáradt gondolatban.
És Veled maradtam, Uram.
A megnyugtató imával.
A hálával.
A gyermeki köszönettel.
Sok különös ajándékért.
A színekért.
A szívemhez nőtt patakokért.
Köszönöm, Uram,
ezt a világi expedíciót.
A felfedezések örömét.
Azt a sok elringató
és békés éjszakát
a parányi lila csillagokkal.
A világmindenség hangját.
Az érdekes embereket,
akiket megismertem.
A gyermeket
belőlem,
a megtartó emlékezetben.
Az érzést,
hogy gyermeket nevelhettem.
Köszönöm, Uram,
lázasan dobbanó,
halandó szívemet.
A piros lángokat: a meleget.

A csönd nyugalmát.
Lényeged erejét.
A remény hatalmát.
Az ablakomon belopódzó fénysugarat.
A homlokomon lefutó esőcseppeket.
A hajnalok éltető üzenetét.
Köszönöm, Uram,
a kételyt,
s a bizalmatlanságot.
A kilátástalanság felvillanó esélyeit.
A szenvedés stációit.
A félelmet.
A hűség szigorát.
A türelem szigonyait.
Számptalan vereségemet.
Várakozások állomásait.
A parányi túlélések ünnepeit.
Az önmagunk feletti győzelem
kilométerköveit.
Köszönöm, Uram,
a lélek katakombáiból
sarjadó hitet.
A szótlanság értelmét.
Az eltévelyült látomásokat.
Az ártatlan szerelmet.
A hamvas mosolyt.
A kőszívű érzéketlenséget.
Az ég szemét.
A ködöt, megbénult táj fölött.
A virágszirmok leheletét.
A látványosságot.
A szépség egyszerűségét.
A madarak zenéjét.
A megismerés örömét.
A kísérletet,
Velem.

Köszönöm, Uram,
 a lélek tükrét,
 mellyel szembesülhettem.
 A bizalmat,
 hogy életre méltattál.
 Köszönöm, Uram,
 a lehetőséget.
 A talpam alatti földet.
 A tiszta levegőt.
 A búzakenyeret.
 Hűtlenségeim bocsánatát.
 Az intelmeket.
 A szálnalmat.
 A kegyelmet.
 Köszönöm,

hogy tékozló fiad lehettem.
 A létemet köszönöm, Uram,
 s a lélek balzsamát.
 A hit biztos állványait.
 A szeretet evangéliumát.
 Köszönöm, Uram,
 a Tejút ösvényeit.
 Az örökkévalóság ígérését.
 Képzeletem rejtelmes szigetét.
 A gyermekkori kastélyt.
 Altató mesék óperenciás tengereit.
 A lobogó katlan-lelket,
 amit Tőled kaptam.
 Köszönöm, Uram!...

* * *

A *Megkésett feltámadás* (2002) című kötet több hosszú versimát tartalmaz: *Ismét felgyújtom a mécsest, Bűn, Hála*. Ez utóbbi költeményben a szerző már túl van a keresésen, megtalálta a hitét, és ezt köszöni meg Istennek, akit végig Úrnak nevez. Ez a hála és köszönet a vers egyértelmű üzenete.

A 2001-ben keletkezett mű nagylélegzetű, szabad vers formában írt poéma a megszokott rövid — és még rövidebb — sorok váltakozásából fölépítve. Ugyancsak érvényesül itt is a korai Beke-versekre jellemző őszinte kitárulkozás, a mindent kimondani akarás.

A költeménye két — tartalmában ellentétes — gondolategységre osztható. Az első csupán egy rövid bevezető rész, melyben a költő megvallja — több más versében sem titkolt — halálfélelmét, amely — e sorok tanúsága szerint — talán túlzottan is jelen volt gondolataiban: „Vele keltem. / Vele feküdtem. / Elszomorított, / ha valamiért örültem.” S mivel tudta, hogy e rettegés ellen csak Don Quijote-i harcot folytathat, az istenhithez, a valláshoz fordult, és így nyerte el az áhított nyugalmat.

A továbbiakban, a vers jóval terjedelmesebb második szerkezeti egységében, amely a költemény végéig tart, a halál gondolata többé nem tér vissza, helyét elfoglalja a hála, a köszönet az élet örömeiért, szépségeiért, de a balsikerekért, vereségeiért is, hiszen ezek is az élet tartozékai, melyet a költő „világi expedíció”-nak nevez. A versnek e második részét több kisebb egységre osztja a néhányszor megismétlődő „köszönöm, Uram” megszólítás. Ezekben a kisebb egységekben a részletezés a fő szerep: az élet apró vagy nagyobb élményei, konkrét és elvont fogalmak, jelenségek kerülnek felsorolásra. A költő az élet ajándékaiként értékeli a természet szépségeit, a megismert érdekes embereket, a tényt, hogy gyermeket

nevelhetett, majd megköszöni a reményt, a kételyt, a bizalmatlanságot, sőt a kilátástalanságot és a szenvedést, a vereségeket is.

A költemény érdekessé és egyben értékessé teszi az egyszerű szavak, fogalmak és a bonyolult, egyénítő erejű jelzők, metaforák váltakozása: „Köszönöm, Uram, / a lélek katakombáiból / sarjadó hitet. / A szótlanság értelmét. / Az eltévelyt látomásokat. / Az ártatlan szerelmet. / A hamvas mosolyt. / A kőszívű érzéketlenséget. / Az ég szemét. / A ködöt, megbénult táj fölött. / A virágszirmok leheletét. / A látványosságot. / A szépség egyszerűségét. / A madarak zenéjét. / A megismerés örömét. / A kísérletet, / Velem.”

A vers befejezéséhez közeledve a köszönet egyre egyszerűbb, általánosabb, de nélkülözhetetlenebb konkrét és elvont fogalmakra terjed ki: a tiszta levegőre, a búzakenyérre, az intelmekre, a szájalomra, a kegyelemre, majd magára a létre. Végül a költő a hitét és „lobogó katlan lelkét” is megköszöni Istennek.

Összefoglalva tehát: a *Hála* című vers a halálfélelem és az életigenlés ellentétére épül, és nem véletlen, hogy ez utóbbi foglal el aránytalanul nagyobb teret, hiszen a hit, az ima segítségével a költő lelkében az élet szeretete diadalmaskodik.

Beke Sándor

A szeretetnek nincsen temetője

II. János Pál pápa emlékére

Szentatyánk,
cédrusfa koporsódon
az Új Testamentum
lapjait olvassa,
lapozza a szél —
Máté, Márk, Lukács és János
evangéliumát,
hogy felröppentse az örömmüzenetet
a világ népeinek,
akár a fehér galambokat
a Szent Péter térre néző
ablakodból.

Szenvedésed óráiban
fáradt szemmel
csüggünk ablakodon,
s miközben
Érted imádkoztunk,

kisgyerek szólalt meg a téren:
„Ha kialszik
a fény,
meghalt a Szentatya”,
de ablakodból
most is
messiási fény szűrődik ki,
örök fény,
amit senki
nem tud kioltani.
Mert Te tudtad:
a szeretetnek
nincsen temetője,
a szeretet
iránytű nélkül is
megtalálja az utat
a csüggedő emberhez.

Isten igéjét hirdetted
 hitetlen világunkban,
 s itt a földön
 hitedből új világ született:
 a szeretetet,
 mint aranyport,
 ráhintetted
 a kiszolgáltatott emberekre.

Vallottad,
 hogy Isten az embert
 jónak teremtetten,
 s jól tudtad,
 hogy az ember amikor rossz,
 nem tudja, mit cselekszik,
 mert a gonosz
 csupán beléköltözött —
 de lelkében hiába dolgozik,
 hiába munkál.

Az emberi szívben
 rejtőző bűnt
 megvilágítottad,
 s a bűn,
 mint bűnbánó mécses,
 alázatosan égni kezdett
 az istentagadókban.
 Mondtad:
 „Ne féljete!”
 És megfogadtuk,
 Szentatyánk,
 hogy keresztet hordozó
 életünkben
 nem fogunk félni többé
 sem szenvedéstől,
 sem nehézségtől,
 sem rosszakaró gonoszoktól,
 s ha kell,
 Jézusra gondolva
 vállalunk életet és halált.

Azt mondtad:

„Kövessetek!”
 És követtünk Téged,
 mert a szegények
 és betegek
 pásztora voltál,
 háborúk sebeit gyógyítottad,
 s az ellenség kezéből
 sokszor kiragadtad a kardot,
 helyébe
 virágot varázsoltál.

Szentatyám,
 én is ott voltam képzeletben
 a Szent Péter téren,
 egyszerű zarándokként
 összekulcsoltam a kezem,
 együtt könnyeztem
 a tiszta szívű
 lányokkal és fiúkkal,
 s az éretted imádkozó
 földi halandókkal együtt
 arra kértem az Istent,
 ne szólítson magához
 Téged.

Mikor a szél
 becsukta
 a koporsódon pihenő
 Új Testamentumot,
 fölsírt a lelkem:
 „Köszönjük Őt néked,
 Lengyelország!”

Isten
 megáldotta munkádat,
 Karol Wojtyła,
 — a Szentlélek akaratából
 II. János Pál —,
 szelíd arcod
 szép emléke
 maradjon meg nekünk,
 lengyel szíved,

melyet az emberiségért áldoztál,
fényeskedjék
az angyalok birodalmában,
s a csillag,
mely lelkedből születik,
ragyogjon
holnap is felettünk!
Ragyogjon fényesen,
hogy ne szomorkodjunk többé,

és örvendezzünk
és derűsek maradjunk
a közös hitben,
Jézus Krisztus
megtartó erejében —
mindörökké!

Ámen.

* * *

A II. János Pál halálakor írott mű a szó nemes értelmében vett alkalmi vers. A költő emléket állít a világtörténelem egyik elismerten legnagyobb pápájának, a lengyel származású Karol Wojtylának, aki II. János Pál néven tevékenykedett, és akit sok millió hívő (és nem hívő) becsült, szeretett.

A költemény igazi „versima”, a költő előbb a Szentatya életéért, majd lelki üdvéért köszöri Istennek (bár ez utóbbihoz nem férhet kétség).

A bevezető részben a pápa halálát tudató, három „jeladásról” szól: a Szentatya ablakában kialvó fényről, az ablakból felröpített galambokról, valamint (s ez utóbbi a véletlen művének tűnik) — a szél „beavatkozásáról”, amint lobogtatja a koporsón fekvő Új Testamentumot.

A költemény további részeiben a szerző a Szentatya érdemeit méltatja. Hiába aludt ki a fény, helyébe örök fény költözik oda, melyet a szeretet táplál. Ez a szeretet a pápa hitéből született, és az emberek felé áradt, valóságos csodákat mívelve: segített megszabadulni a bűntől, még az istentagadókat is megtérítette, hozzájárult ahhoz, hogy az emberek megszabaduljanak a félelemtől, elviseljék a szenvedést, az életet és a halált. A szegények és a betegek pásztora volt, sőt még elmúlt háborúk sebeit is képes volt begyógyítani.

A továbbiakban az általános mondanivaló személyessé válik: a költő, aki képzeletben ott volt a Szent Péter téren, saját érzelmeiről vall: „Szentatyám, / én is ott voltam képzeletben / a Szent Péter téren, / egyszerű zarándokként / összekulcsoltam a kezem, / együtt könnyeztem / a tiszta szívű lányokkal és fiúkkal, / s az éretted imádkozó / földi halandókkal együtt / arra kértem az Istent, / ne szólítson magához / Téged.”

„Imájának” végén megjelenik a Szentatya eredeti neve, és a „Szentlélek akaratából” nyert másik neve, és az az óhaj, hogy emléke örökké éljen híveinek szívében. Szép költői képpel fejezi ki ezt a biztos tényként elfogadott hitét: II. János Pál lelke csillaggá válva fog örökké fényleni az égen. A költemény — mivel igazi versima — az Amen szóval zárul.

Brauch Magda

Beke Sándor: Tekintetemmel megfésüllek

Versek

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2012

Nem véletlen, hogy Beke Sándor legújabb verseskötetének ismét a Hargita a „főszereplője” (*Tekintetemmel megfésüllek*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2012). A két ciklusból álló kötet első része (A lantot mítosz pengeti) a megszokott, bőbeszédű szabadvers formában íródott. *A csend hídján* című második ciklus 16 rövid, tömör, többnyire képszerű formában alkotott költeményt tartalmaz.

A Hargitáról szóló költemények minden vonatkozásban, minden oldaláról bemutatják ezt a tájegységet. A versek egyszerre lényegre törők, realisztikusak és elbűvölően romantikusak. Beke Sándor úgy szereti ezt a hegyvidéket, mint Petőfi az alföldet: télen-nyáron egyformán.

Kötetindító poémájában (*Elégia a Hargitához*) a táj részletező bemutatása előtt kifejezi az iránta érzett bőségesen áradó szeretetét, a szülőföldhöz való feltétlen ragaszkodását, mely már-már a szerelmi vallomás hőfokával vetekszik: „mintha nem is ismernék/ más tájat s más világot, / mintha szikár ormodnak / testvére lennék, / gyermeki ámulattal / látogatóban / úgy megyek föl / hozzád vasárnap.”

A téli Hargita és a *Decemberi fenyő* című költemények 2010 telén keletkeztek, s így a hegységnek egy másik arcát mutatják be: télen mesebeli tájjá válik a megismerésért „Szent Hegy”, melynek a hólepel betakarja testét és melegíti szívét. A költő ismételten „szerelmet vall” a hegységnek:

„December van,
Belepett a hó.
Tekintetemmel megfésüllek,
s hogy ne fázzál
— új évszakot sürgetve —,
képzetelemben lerázom
rólad a fehér ruhát (...).”

(*Decemberi fenyő*)

Két istenes versével ismét bebizonyítja, hogy — olykor vívódó, kételyektől gyötört ember léte — egyedül Istenben talál vigaszt, nyugvást: „a hétköznapi gyarlóságok / ingoványában / nem hagy elveszni. / Magához ölel, / s fölemel az

Isten” — írja *Isten* című versében. *Az én Miatyánkomban* az ima, a Miatyánk sorait önálló gondolataival egészíti ki, értelmezi, magyarázza, részletezi: „Miért vagy itt, / Istenem? / Miért nem tűnsz el, / ha azt mondják: / „nincs isten”, / „nem vagy fontos”, / és „nincs szükség rád”, / miért vagy egyszerre / itt is és ott is, / a földön, az égen, / a mindenségben?”

Mint sok más versimájában, ezúttal is „közvetlenül”, saját szavaival fordul Istenhez: „Azért még / felfohászkodom: / „de szabadíts meg a gonosztól!” / És hadd, / hogy a sötétből eltávolodva / reggel / gyermekszívvel / ébredjek, / s tiszta legyen / minden tettem, / szándékom / és gondolatom.”

A verseskötet második részében a cikluscímadó és -bevezető vers (*A csend hídján*) szimbolikus értelmű: a költő szembeállítja a természet békéjét, csendjét az azt megrontani akaró emberekkel. A továbbiakban rövidebb, többnyire képverseket találunk, melyek egy része ars poeticának tekinthető: *Tudósítás*, *Ötlet*, *Írószekő*, *Kitaláltalak* és részben az *Elmosolyogtam magam* című, satírának beillő költemény.

Képversei magvas, bölcs gondolatokat fejeznek ki, tömören, lényegre törően. A szeretetről, szerelemről szól a *Szabadgálás*, *Az éjjeli lámpa*, *Karácsony*, *Melegítés*, *Gyertyaláng*.

Más képversek a világban tapasztalható furcsaságokat, ellentéteket emelik ki:

„R
o z s
d á s sz
ö g e s d r ó
t o n
h a r m a t c s e p p ”

(Állomás)

Erdélyi Toll — gyermeknek

Csire Gabriella

NAPOT JÁTSZÓ GYERMEKKOR
(II.)

A tiltott gyümölcs

A Szamos partján játszottunk. Fűzfaágat nyesett egy fiú, hogy sípot faragjon. A fölaprított fadarabkák szivacsos belsejét nekünk adta, kisebbeknek. Gondtalanul csemegéztünk.

A mézédés délutánt Lencsi zavarta meg. Ostoba prücsköknek nevezett bennünket, mert ő már iskolás volt, és tudta, hogy el kell dobni a dudvás-taplós „vacakot”. Koszorúba font haja kibomlott, úgy rohangált ide-oda. Egyszer csak elémbé állt.

— Meghalsz! — függesztette rám düledt szemét.

— Én?

— Te hát! — mondta fenyegetően. — Még ma éjjel.

— De miért? — fúlt el a hangom. — Miért?

— Mert dudvát ettél!

Rohanás közben separtem le köténykémről a maradékot. Lélekszakadva értem haza, de nem mentem be a házba. Hátamat nekivettem a terasz kőfalának. Hogy is vallhatnám be a szüleimnek, hogy még az éjjel meghalok?

Az előszoba nyitott ajtaján keresztül jól hallottam Anyu és Apu vidám duruzsolását. Hívtak vacsorázni, de azt válaszoltam, nem vagyok éhes.

Dideregni kezdtem: a Dónát úti kertek is sötéten borzongtak már a havasok vacogtató leheletétől. A teraszt feltöltötte már az alkonyi homály, és beburkolt engem is. Előbb a Hold fehérlett föl az égen, ám nemsokára csillagok sziporkáztak fejem fölött. Vajon holnap is így ragyognak a magasban, amikor én már nem leszek?

Hiába ellenkeztem, mégis bevittek a házba. De kárba veszett az unszolás. Csak a madártejből kanalaztam egy keveset.

Vajon hogy történik „az”? — húztam fülemig a takarót. — És mikor? Lencsi azt mondta, hogy ezen az éjszakán. Jaj, én nem akartam bánatot okozni, hiszen jobban már nem is szerethettek volna a szüleim. Talán mégis szólhatnék! Hátha meg tudnak menteni... De büntudatom hallgatásra intett. Hiszen tilos volt zöld szilvát, piros bogyót meg gombát szedni, papsajtot és dudvát enni. És én mégis dudvát ettem! Váratlanul forró rajongás töltött el a gödrös arcú, mandula szemű, aranyhajú kislány iránt, akinek a bőrében olyan jól éreztem magamat, hogy nem cseréltem volna senkivel. Mondhatatlan önsajnálattal ringatott álomba.

Reggel arra ébredtem, hogy napsugár csiklandoz. Bármerre is fordultam, a ragyogó fény rámtalált. De hiszen elmúlt az éjszaka! — futott ki szememből az álom.

S mint folyóba vetett halacska, csobbantam vissza az élet vizébe.

Kálmán bácsi

Öreg, csontos mellén síp. Fején karimás kalap. Húszan jártunk az idős úszómesterhez nyári tanfolyamra, nyolc-tíz éves gyermekek. Kálmán bácsi egyikünket se tévesztette szem elől. Világos és egyszerű volt a magyarázata, s én minden óra után lelkesen szaladtam a fűzfák árnyékában heverő szüleimhez.

Szilvát és szőlőt nem szabad enni a strandon, mert felfúj! — adtam tovább frissen szerzett tudományomat. — Déli hőségben balgaság kifelüküdni a napra! A kutyától kell példát venni, mert az oktalan állat is árnyékba vonul az erős napsütés elől. Ha ki akarunk menteni valakit a vízből, kerüljünk mögéje. Az üstökénél fogva ragadjuk meg a fuldoklót. De jól meg kell gondolni, mire vagyunk képesek — hadartam össze mindent. — Inkább gyászoljon egy család, mint kettő.

Az úszómester tanácsait mind egy szálíg megjegyeztem. A szabadban végzett gyakorlatokat könnyen elsajátítottam. Már csak az úszás lett volna hátra. Ezt azonban a tutajozás előzte meg.

— Tutaj háton! — fújt a sípjába Kálmán bácsi.

Mély lélegzetet vettem, majd nagyot dobbantottam, hogy aztán széttárt karokkal víznek vessem a hátamat. A szellő borzolta szomorúfüzekre bámultam néhány pillanatig, de hamarosan süllyedni kezdtem, lefúvódó labdaként.

— Bátran lélegezzünk jó nagyokat! — buzdított bennünket Kálmán bácsi, amint ismét talpon álltunk a derékig érő vízben.

— Tutaj hason! — hangzott az újabb vezényszó.

A rövid sípszóra buzgón beszívtam a levegőt, és dobantottam. De nem volt bátorságom a folytatáshoz. A többiek arccal a vízbe hasaltak. Napbarnított hátaik és fehér lábikráik lebegtek előttem a felszínen kis ideig.

— Hordó kövekezik! — fütttyentett ismét úszómesterünk.

— Nincs ennél egyszerűbb! — szorítottam magamhoz két karommal állig húzott térdemet. Ám arcomat, fejemet ezúttal se mertem a vízbe mártani. Társaimat pajkos hullámok ringatták s borították fel. Kacagó, prüszkölő, újra meg újra hordóvá gömbölyödő gyermekek zsibongtak körülöttem.

Csak én tétováztam gyámoltalanul. Kálmán bácsi semmit se szólt. Talán észre se vett. Másnap se kaptam bátorságra. Ám a harmadik napon így kezdtem okoskodni: „Ha a tüdőmbe szívott levegő fenntart, semmi bajom nem történhetik. Akkor meg mire várok? Lesz, ami lesz!” — vettem erőt magamon, s amikor ismét felhangzott a sípszó, elsőnek temettem arcomat a vízbe.

Orromon át lassú gyöngyözéssel szálltak föl a búborek a víz alól. Mint könnyű falevél, lebegtem súlytalanul. Nyitott szemem a fűzöld hullámok között bujkáló napsugarakban gyönyörködött. Egyre-másra ismételtam a gyakorlatokat. Tutajjá változtam, majd hordóvá, s hagytam, hadd dobáljanak az úszómedence falát csapkodó hangos hullámok engem is. Alig fértem aznap a bőrömben.

Kálmán bácsi a nagy medencéhez vitt nemsokára, ahol a felnőtteket is ellepte a víz. Derakamra erősített zsineggel tettem meg én is az első pár métert, közel a korláthoz, mellúszásban. „Nem a zsineg tart a felszínen — biztattam magamat —, hanem levegővel teleszívott tüdőm!” Lassan alábbhagyott kapkodó sietségem. Ritmikusan lélegeztem, szájon be, orron ki, és gépiesen végeztem a begyakorolt mozdulatokat. De hiszen úszok! Jaj, tudok már úszni!

Csudanagy bátorságomért sose dicsért meg Kálmán bácsi, mint ahogy rút gyávaságomért se marasztalt el.

— Nem nekem úsztok, gyermekeim — szokta mondogtani. — Ám nem árt, ha ti is vizitek annyira, mint a levelibéka.

A Hója-erdő

Hull, szakad a hó. Olyan sűrűn, hogy már feketének látszik az ég.

Domborul a kopasz hegyhát. Ellenséges hadak vágta itt egykor utat az erdőből a szőke folyóig.

Most három kicsi pont igyekszik előre a Törökvágáson a nagy pelyhek sűrűjében, és kacagó tüdővel ér ki a lombja vesztett erdőbe. Apu, Anyu és én volnánk a három fekete pont a fehér decemberben, ha valaki a csárogó csókák magasából

csodálkozna ránk. De még van egy picike pontocska, a vastalpú szánkó. Úgy kanyarog utánunk, akár egy kedves kiskutya.

Szám, szemöldököm, arcom, kesztyűm és kabátom csupa hó. És háromszor is hurrá! — elindul velünk a türelmetlen szánkó a hegygerincről. Lendül, akadozik, majd sebesen siklik lefelé, szinte már repül, s nagy huppanással földet ér.

Süket csend honol a szakadék mélyén, s a hó hull, egyre hull. Nem fáj semmim. De a fehér erdő elnémul ijedtében. Apu nem mer hátranézni. Anyu sokáig nem szólal meg. Csak én ordítalak. „Semmi bajom! Semmi bajom!” — kiáltom világgá.

Nagy nehezen kászálodik ki a három fekete pont a hóval telt mély gödörből. Zavarukban halkan nevetgélnek, tréfálkoznak a szüleim. Restellik, hogy gyerekekké varázsolta őket a mesebeli hóesés, felelőtlen gyerekekké.

A merész kis szánkó, amely pontot tett a bolondos délutánra, vidáman kanyargott utánunk.

Molnos Dalma grafikája

Mészely József

Titokmondó virágok (I)

Hóvirág

Tavaszi és tél mezsgyéjén
Pártaszirma csöng szendén.
Olyan, mint egy varázsbót,
Éleszt ezüst dallamot.

Zöngicséli: véget ér,
Elpucol a hó, a dér.
Szétreped a jégpáncél
S elszelel már a rút tél.

Szellőrózsa

Szellőrózsa,
Virág-manó,
Hóvirággal
A hangadó.

Tisztáson
És csalt alatt
Ezüst fénnel
Hinni biztat.

Hinni fényben,
Kikeletben,
A zord telet
Elűzőben.

Ibolya

Ha szirmaid kibontod,
Megsimogat illatod,
Círógatva szólongat,
Rád figyelni biztatgat.

Megcsodálni csöppséged,
Szerény-lila szépséged:
A mézillat lehelőt,
S a tavaszba kísérot.

Ibolya-tó

Nap ragyog,
Sugaras,
Simogató.

Illat leng,
Páráll az
Ibolya-tó.

Ring a rét,
Csilló kék,
Hívogató.

Tulipán

A kásás hó,
Lásd, igazán
El sem olvadt
Még jóformán.

És már izzik
A tulipán,
Büszke fején
Egy nagy turbán.

Fején azért
Virul turbán,
Virágok közt
Ő a szultán.

Tőzike

Tőzike, tőzike,
Ott élsz, hol az őzike,
De te vagy picinyke,
Tejfehér pipiske,
Bókoló csöpp csipke,
S tejfehér szerényke,
Hangtalan csengőcske.

Aranyeső

Aranyeső,
Arany vessző,
Földre pottyant
Csillagfelhő.

Csillagfelhő,
Szikraeső,
Tündérkézben
Varázsvessző.

Kankalin

Melegen süt a tavaszi
Kacsintó nap odakinn,
A berekben és a réten
Sárgállik a kankalin.

Akár a nap, úgy sárgállik
Szirmainak bársonya,
Csengő csokra csilingeli:
Ébred a nyár mosolya.

Kökörccsin

Hej, kökörccsin,
Kökörccsin,
A te neved
Örök csíny.

Ha csínyjéhez
Értenék,

Kökörccsiné
Változnék.

Örök csínnyé,
Csak azzá,
Szabad szirmú
Virággá.

Nefelejcs

Azt mondják, hogy nem felejt,
Akit szépséged megejt,
Kit lenyűgöz varázsod,
Cicomátlan bűbájad.

Csöpp égszínkék csillagok,
Sokszor rátok gondolok,
S ismétlem, hogy nem felejt,
Kit bájotok rabul ejt.

Pünkösdi rózsa

Pünkösdi rózsa,
Drága bojt,
Tündérek ingén
Szöszke rojt.

Pünkösdi rózsa,
Égi fény,
Ragyog glóriák
Lágy ívén.

Búbos lonc

Búbos lonc,
Búbos lonc,
Kert-lándzsán
Zöld kolonc.

Zöld kolonc
Kaláris,
Nem tarkít
Április.

Ám tarkít
A május,
Mert ő a
Nagy mágus.

Orgona

Május jöttén
Az orgona,
Varázslatos
Hab-lavina.

Fürtje habzik
Illat-lakot,
Sok ezernyi
Virághabot.

Ezüstös hölgymál

Napot dajkál,
Mórikál,
Sugarakkal
Muzsikál.

A nyár jöttén
Megtréfál,
Szinte cibál,
Kiabál.

Ezüst fénnel
Megdobál,
Árokpartra
Ráncigál.

Jázmin

Május játszik,
Nyit a jázmin,
Mint a holdfény,
Halovány-szín.

Lepkerajt nyit,
Május játszik,

Jázminbokron
Pillangózik.

Lepkerajt nyit,
Illatosat,
Szétözönlő
Balzsamosat.

Jázmin illat
Áradása,
Álomtündér
Könnyű tánca.

Pityangréten

A pityangrét
Pityangsziget,
Pityangoknak
Pityangliget.

Pityangréten
Pityangröptér,
Onnan száll fel
Pityang-tündér.

Pityangréten
Pityang-csibék,
Csupa izgó
Puha-pihék.

Árvácskák

Szivárványból
Szabott szirmok,
Titokzatos
Kis koboldok.

Bársony bőré
Virágocskák,
Töprenghetsz, hogy
Miért árvák?

Talán azért,
Mert látomány

Volt az anyjuk,
Nem szivárvány.

Csillagfürt

Akár a nyíl,
A csillagfürt,
Célozgatja
A sötét űrt.

És csillagot
Annyit fakaszt,
Ahány nyilat
Célba szalaszt.

Gyöngyvirágok

Gyöngyvirágok,
Csöpp harangok,
Sallangtalan
Vőfélybotok.

Illatárral
Azt hírelik,
Fényteli nyár
Most érkezik.

Ápolka

Bíborló
Ápolka,
Tündérkéz
Rózsállja.

Bíborló
Ápolka,
Tündérkéz
Ápolja.

Tündérkéz
Ringatja
Bársonyos
Álomba.

Liliom

Liliom, hej liliom,
Mézédes, lágy fuvalom,
Nevednek a hangása
Tündérek kacsintása.

Kacéron kínálsz kelyhet
Harmatnak, karcsú-hűset,
Amely szép csillagívű,
S igézőn is egyszerű.

Margaréta

Margaréta álmodozol,
Koszorúba kívánczol,
Virágfüzér koszorúba,
Szép leányok szöghajára.

Margaréta álmodozol,
Bizonyságra áhítozol,
Szirmod — kérdő tündérkézre
S szeret — nem szeret mesékre.

Labdarózsa

Labdarózsa,
Sziromgolyó,
Ezüst ágra
Felguruló.

Sziromgolyó,
Tündérlabda,
Te röpítesz
Júniusba.

Százsorszép

A szépséged
Rejteken
Álmélkodót
Sejtek én.

Álmélkodót,
Rajongót,
Szépet százszor
Csodálót.

Szívvirág

Sok parányi szívecskének
Gyöngyfüzére vagy.
Büszkén hordhat a nyakán
Pici lány és nagy.

Ékességes szívvirág,
Gyöngéd szívfüzér,
Veled pompás, fenséges
Minden nyártündér.

Borzaskata

Borzaskata, kandilla,
Szél uszálya, hangvilla,
Ha megérint, zengheted
Kéken ringó éneked.

Borzaskata, kandilla,
Ne hagyd abba, ihajla,
A kék-ringó éneket,
Mit hallgatni élvezet.

Rózsa

Elárulja illatod,
Előkelő virágod.
Ékessége kertünknek,
Elbájolsz, mint halk ének.

Virágok közt királynő,
E rang hozzád oly illő,
Mert a csipkés szépséged
Tüskéiddel védeted.

Havasi gyopár

Nyáron által
Emlékeztet,
Ne feledjük
El a telet.

Hogy a bérc se
Legyen kopár,
Ott pelyhedzik
A szép gyopár.

Ott pelyhedzik
A havason,
Cirókázó
Bársonyosan.

Mészely Ilka illusztrációja

Ráduly János

Székely állatmesék

(I.)

A házi és a mezei egér

Egyszer az egyik fiatal házi egér megtudta a szüleitől, hogy a mezőn is vannak egerek. Kíváncsi lett, hogy nézzen körül a mezőn. Mindjárt útnak ereszkedett, s a falu mellett való réten találkozott is a mezei egérrel. Kezet fogtak egyik a másikkal, s elkezdtek beszélgetni. Azt mondta a házi egér:

— Hallod-e, pajtás, hagyd itt ezt a nagy rétet, költözz be hozzánk a faluba, ott mindenféle jó megvan: házban lakunk, csűrben, gabonásban élősködünk, ha akarjuk, még a vetett ágyon is megsétáljuk magunkat. Az ételekhez is hozzányúlunk, még a kész kolbászhoz is a kamarában.

Azt felelte a mezei egér:

— Sok dicsekvés van a szavaidban, te házi egér, úgy, hogy nem megyek be a faluba. Ott titeket bármikor megfoghat a kutya vagy a macska, megfoghat az egérfogó is. A ti életetek veszélyes. Mi itt a mezőn nyugton járhatunk: inkább éhezünk, szomjúhozunk, de nem tesszük ki magunkat az örökös bajoknak.

A mezei egér azóta is a tágas mezőn él.

A nyúl és az elefánt

Egyszer a nyúl s az elefánt összehatalákoztak. Azt mondták:

— Meg kell tudjuk, hogy kettőnk közül ki az erősebb.

— Én erősebb vagyok — mondta a nyúl. Az elefánt kacagott.

— Na, tegyünk próbát — mondta a nyúl —, kötek az ormányodra egy hosszú kötelet, itt a tó, ereszkedj a vízbe, s meglátod, erőmnél fogva kihúzlak a part-ra.

Pontosan úgy is lett, az elefánt szépen belegázolt a vízbe, a nyúl pedig elfutott, s az egyik gazdától elkérte az ökröt.

— Né, verseny van, ki kell húzzuk az elefántot a tóból — mondta az ökröknek. Avval a nyúl a kötel másik végét rábogozta az ökör szarvára, s kezdte megbiztatni:

— Húzzad, húzzad, ökör koma, húzzad az elefántot! Hát az elefánt egy hopp-ra kikerült a tóból. Mérges volt:

— Hol vagy nyúl — azt mondja —, tapossalak össze, mert nem lehetsz te a legerősebb állat.

De a nyúl elszaladt, az ökör pedig visszament a gazdájához. Itt a mese vége.

Voltunk be-benn eleget!

Áprilisban, Szentgyörgy napján a juhokat kihajtják a legelőre. Ezt a vén juhok nem szívesen várják, ugyi, a sok benn való hónapok után fáj a lábuk, inkább benn maradnának a pajtában. Ilyenkor azt mondják:

— Be-benn maradunk! Be-benn maradunk!

De a fiatal juhok s a bárányok alig várják, hogy kiszállhassanak a mezőre. Így rigmusolnak:

— Voltunk be-benn eleget! Voltunk be-benn eleget!

Belli, belli, itt vagyok!

Tudott dolog, hogy a legtöbb bárány februárban születik. A juhok nagy tiszteletben tartják őket. Aztán áprilisban sor kerül a kihajtásukra, kikerülnek a mezőre. A bárányok anyja nagyon vigyáz a gyermekeire. Ha a seregben elvegyülnek, rögtön bőgni kezdenek. Így hívják vissza magukhoz: — Belli, belli, itt vagyok! Belli, belli, itt vagyok!

A juhok hangja

Tavasszal, mikor a juhok kiszállnak a legelőre, hát szép, zsenge a fű. Ilyenkor a juhok sok tejet adnak. Dicsekedve mondják a pásztornak:

— Van téj, ne törődj! Van téj, ne törődj!

Aztán augusztus közepe után a fű kezd elöregedni. A juhok nap mint nap kevesebb tejet adnak. Így panaszkodnak:

— Nin-csen téj! Nin-csen téj! Nin-csen téj!

A dicsekvő medve

Egyszer összetalálkozott a medve a farkassal. Kérdezte a medve:

— Te félsz-e az embertől?

— Én igen — mondta a farkas.

— Mit — azt mondja —, én nem félek senkitől, nincs olyan bátor ember, akitől megrettennék. Aki előmbe kerül, azt elütöm, összetöröm, megeszem — dicsekedett a medve.

— Jó-jó, hadd lám, menjünk ki az országútra, ott sokféle ember jár, ott aztán próbáld ki a bátorságodat — tanácsolta a farkas.

Mindjárt kimentek az országútra, leültek ügyesen az út martjára, s várakoztak. Jött egy fiatal gyermek.

— Na, ez-e az ember? — kérdezte a medve.

— Nem — azt mondja a farkas —, ez csak lesz ember.

Akkor jött egy nagyon-nagyon ősz hajú öreg, tityeggett-totyogott az úton, alig tudott lépni.

— Na, hát ez-e az ember?

— Nem — azt mondja a farkas —, ez csak volt ember. Várjunk még.

Aztán jött lóháton egy huszár, erősen jól mutatott. A farkas odasúgta a medvének:

— Né, aki jön, hát ez az ember.

A medve a huszár elébe állt, felágaskodott két lábra. Hát leugrott a lóról a huszár, vette a kardját, kezdett ütni, vágni vele, jól megapírtotta a medvét.

— Elég volt, elég! — kiáltotta a medve, avval futásnak eredt, meg sem állt a sűrű erdőig. Ott azt mondta a farkasnak:

— Tudod, farkas komám, előbb nem is féltem, de mikor az ember az arcomat kezdte perzselni a tüzes nyelvével, biza megijedtem. Most elismerem, hogy az ember a legbátrabb.

Kétféle a vélemény

Egyszer volt egy embernek egy szamara, felült a hátára, mert ő szegény volt, nem tudott tartani dufla lovakat, hogy kocsin járjon vagy lóháton. Fogta magát, s felült a szamár hátára. A városon vonult keresztül. Mindenki leszólta:

— Szégyellje magát, hogy azt a kicsi szamarat nyomja agyon nagy ember létere, hát maga kéne vigye a szamarat a hátán, ne a szamár cipeljen egy ilyen nagy embert.

Na, gondolta magában a szegény ember:

— Igaz, nagyobb ember vagyok én, mint a szamár, nagyobb szamár vagyok én.

Leszállott, s felvette a szamarat, vitte a nyaka körül. Hát emelt, mert ugyebár, nehéz volt mégis egy embernek vinni egy szamarat. Akkor avval szólt meg mindenki, hogy:

— Szégyentelen ember, hát csak ennyi esze van? Nagyobb szamár maga, mint amit viszen.

— Hát az a szamár kéne vigye magát a hátán, ne maga a szamarat.

Na, ez az, hogy nem lehet megindulni senkinek a beszédjén. Mindenki csinálja a dolgát úgy, ahogy ő jónak látja, nem lehet más tanácsán megindulni. Mert kétféle a vélemény.

A medvetáncoltató panasza

Gyermekkoromban medvetáncoltató család érkezett Kibédre, a Simonfi utcában telepedtek meg az egyik zsellérházban. Az volt a szándék, hogy reggel Makfalvára mennek a szeptemberi Kisasszony napi vásárba. Pénzért táncoltatni fogják a medvéket.

A három, láncon vezetett medvét bekötötték a disznópajtába. Bőgtek a medvék, erősen bőgtek, éhesek voltak, a gazdájuk nem adott enni nekik. Azt mondta nagyapám az én apámnak:

— Menjetek ki a mezőre, ott vannak a juhaink. Egy sovány juhot hozzatok el, nyúzzátok meg, s hajtsátok be a medvék közé.

Apámék meg is nyúzták a juhot, s odaadták a medvéknek. Azok a hústól erőre kaptak, szétszaggatták a disznópajtát, s elfutottak. Csak a vásár után való napokban kerültek elő. Panaszkodott a medvetáncoltató:

— Nagy károm van — azt mondja —, mert jövedelem nélkül maradtam.

A szúnyog hangja

Rég-rég, mikor a folyók még nem voltak szabályozva, sokkal több szúnyog volt, mint most. Biza, esténként, a nyitott ablakon keresztül a házakba is be-merészkedtek, mégpedig seregestől. Kérdezték a gazdától:

— Hát itt hálsz? Hát itt hálsz? Hát itt hálsz?

A gazda azt mondta:

— Hagyjátok el, szúnyogirtót veszek, kifüstöllek titeket.

De a szúnyogokat senki sem tudta leszoktatni a dűnnyögésről. Most is havajegy bejut a hálósobába, így siránkozik:

— Hát itt hálsz? Hát itt hálsz? Hát itt hálsz?

Veszélyes a bivaly, ha megijed

A bivalyt sok faluban bihalnak nevezik. Fekete színű, lomha állat, de ha felmérgelődik, még az emberre is veszélyes.

Megtörtént, hogy apám elment az édesapjával a mezőre. Valami fát akartak kivágni. A bihalat kifogták a járomból, s eleresztették, hogy legeljen. Favágás közben mondta apám:

— Na, a láncot a szekéren felejtettük.

Ment rögtön nagyapám a láncért. A bihal megijedett a zörgéstől, s megtámadta apót. Volt a mezőn egy nagy cserefa, a cserefa körül futottak körbe. Apó kezdett kiabálni:

— Gyere fiam, mert a bihal megtámadott.
Apám odafutott a cserefához, s rákiáltott az állatra. A bihal megállt, így szabadult meg Pióda nagyapám az üldözéstől.

A szúnyog és a kutya

A szúnyog rászállt a kutya eledelére.
— Mi van, szúnyog koma, megéheztél? — kérdezte a kutya.
A szúnyog lakomázni kezdett. A kutya nézte egy darabig, hogy mit művel a szúnyog, aztán ugatni kezdett:
— Legyen már elég az étkezésből!
Akkor a szúnyog megkérdezte:
— Hát mi van, kutya pajtás, sajnálsz az ételt?
— Nem sajnálom — felelt a kutya —, de mégis sok kicsi sokra megy. Maradjon étel nekem is. A szúnyog mindjárt tovarepült, behúzódott a szőlőlevelek közé. Napközben az árnyékos helyeket szereti.

A kecske és a hét ördög

A kecskepásztor meséli:
— Egyik legnehezebb munka a kecskék felvigyázása. Mert a kecske jövőmenő állat. Egyik percben mellettem van, a másikban az erdő szélén kószál. Felmászni nem tud a fára, de feláll két lábra, s nyúlánkozik a lapi után. Képes letörni az ágat. Aztán beveti magát a ciheresbe, a bokrok közé. Alig kapom meg, hogy merre létezik. Feszt rejtőzködik valamerre.
Mikor rátalálok, akkor mekeg. Fenyegetőzve mondja:
— Vigyázz gazdám, mert bennem hét ördög lakik.
Ez a hét ördög készíti a kecskét örökös tekergésre.

A vakond megbüntetése

Egyszer a földműves gazda udvarát a vakond erősen összetúrta, a hompok valósággal sorjáztak egymás után. Vette az egyszeri gyermek a kapát, hogy fogja el a bűnöst. Még a szomszéd gyermekek is odagyűltek.
Na, megmozdult a föld, s az egyszeri gyermek odasújtott a kapával. Az élő vakond kifordult a fényre. A gyermekek mindjárt kezdtek tanakodni, hogy mit csináljanak vele? Azt mondta a legokosabbik:
— Büntessük meg.
— Jó, büntessük meg, de hogyan?

— Azt javasolom — szólt az egyszeri gyermek —, hogy ha már a kezünkbe került, temessük el élve, ott hadd szenvedjen a föld alatt.

Mindjárt lyukat ástak, s az élő vakondot ügyesen leföldelték. Hát egyéb sem kellett a vakondnak: vígan turkálta tovább a földet, még a hagymaágyásokat is megbántotta. Biza kacagta magában, hogy ő milyen büntetést kapott.

Az öreg Likra és a szarvasok

A régi időben vadász volt a vén Likra, azt mondta:

— Most szarvasbőgés van, megfogom a szarvast, szarvashúst eszünk.

Megérkezett Nagyaszó dűlőbe, tudta, hogy szarvasbőgéskor hol van inkább a szarvasok járata. Pontosan meglátta, hogy két szarvasbika küszködött egymással. A két szarvuk össze volt akadva.

— Na, ti most az enyémekek lesztek — mondta a vén Likra.

Mindjárt odaközeledett a bikákhoz, de azoknak a szarvuk kiakaszkodott, s elfutottak. Bevetették magukat az erdőbe. Onnan visszaszóltak, mondták Likrának:

— Hi, hi, hi, megint üres kézzel mész haza!

A macska megmentette a gazdáját

Tudni való, hogy a házimacska nagyon hűséges állat, épp olyan hűséges, mint a házőrző kutya. Szereti a gazdáját, ragaszkodik hozzá. A család minden tagját megbecsüli. Még az is megtörtént, hogy életet mentett, mégpedig emberi életet.

Beszélték, hogy volt egy gazdag nemes ember, akit az irigyesei ki akartak rabolni, meg is akarták ölni. Kötelet vetettek fel az ablakra, hogy azon másszanak be a házba. El is kezdték a felmászást, de a házimacska észrevette, hogy valaki idegenek matatnak. Megérezte, hogy rossz szándékú emberek. Odament a kötelhez, s a kötelet elrágta. A bűnösök lepottyantak a földre, ezzel a macska megmentette a gazdáját.

A macska és a farkas

Egyszer a szegény ember macskája elment otthonról, mind ment eléfelé, hát egyszer kiért az erdőre. Ott összetalálkozott a farkassal. Kérdezte a farkas:

— Te miféle állat vagy, hogy így felborzolod magad?

— Én a szegény ember házimacskája vagyok, s jöttem világszerte nézni.

— Ej — mondja a farkas —, most szegődj a szolgálatomba, mert az én birodalmamban minden állat engem szolgál.

— Én csak a gazdámat fogom szolgálni — válaszolt a macska.

Na, erre a beszédre megharagudott a farkas, s a macskát meg akarta fogni. De a macska felmászott a fára, fel a legmagasabb ágra. Onnan vicsorította vissza a fogát a farkas felé.

— Mi van — azt mondja a farkas —, hát a földön nem vagy legény, csak a fa tetetjén?

A farkas még várt egy darabig, de látta, a macska már nem is törődik vele. Mindjárt eloldalgott be a nagy ciheres sűrűségbe.

Csigabiga, dugd ki szarvad!

Gyermekkoromban, mikor már iskolába jártunk, a tanítóval többször elmentünk kirándulni. Jó napok voltak azok, játszadoztunk, még csigáztunk is. Mikor a csigát a kezünkbe vettük, kértük, hogy dugja ki a szarvát. Verset mondtunk neki:

Csigabiga, dugd ki szarvad,
Né, hol jönnek a tatárok,
Mély kútba vetnek,
Onnan ki se vesznek,
Malomkövel letakarnak,
Hat ökörrel felvontatnak,
Bújj ki, csiga, bújj ki!

Hát tetszett a csigának a vers, s mindjárt kidugta a szarvát. Mi táncoltunk örömmünkben, láttuk, hogy milyen okos állat a csiga.

A bárány és a farkas találkozása

Egyszer az történt, hogy a farkas elment a patakra inni. Ott talált egy kicsi-kicsi bárányt, a víz fölé volt hajolva. Mondta a farkas:

— Te bárány, miért zavarod a vizemet?

Megijedett a bárány, be-e-e, erősen megijedett. Azt válaszolta:

— Én nem zavarom a vizedet, kicsi vagyok, pár napja születtem, s megszomjaztam. A farkas tovább erősködött:

— De zavarod a vizemet!

— Nem zavarom — szólt megint a bárány.

A farkas dühös lett, megvicsorogtatta a fogait. Azt mondta:

— Ha te most nem zavarod a vizemet, akkor zavarta az apád, a nagyapád s az egész nemzetséged. Ezért most téged megeszlek.

Avval az erős farkas letéperte a bárányt, s megette.

Kiss Lehel

Hónapok tánca

A hónap-tánc érdekes:
a január fény-deres,
a február még havas,
a március madaras,
az április bolondság,
s folytathatnám így tovább;
a hónapok táncát látva
csodálkozok csodát várva,
míg a tollam szorgalommal
táncot jár a hónapokkal,
mik lejtenek még egy békést,
és egyik sem téveszt lépést.

Madárijesztő

Nem szégyelli,
hogy ő szegény,
rongyos, néma,
vén agglegény.

Soha semmire
nincs gondja,
kabátját szél
kigombolja.

Méla fütyyét
szél röpíti.
Hogyha fázik,
nap hevíti,

s bajsza alatt
mosolyogva
kacsintgat a
madarakra.

Szitakötő

Királykisasszony száll a nádra,
Pihegve csapkod csöpp kis szárnya.
Körül a békák szíve virágzik,
Nevetve dobban, zendül a nádig.

Tó vize titkon gyűrűt formáz,
Messze, a mélyben reszket a gyöngyház.
Nyugszik a nádon ékes ékszer.
Ámulni lényén lehet elégszer?

Királykisasszony fejlehajtva
Szunnyad — alatta leng a barka.
Nagy szemeit, hogy szebb legyen álma,
Nap heve rejti önsugarába.

Csónak ring a tó vizén

Csónak ring a tó vizén,
Nem ülök rá, nem biz' én!
Jaj, ha netán fölbillenne,
Nádas között megrekedne,

Vagy ha béka szökne rája,
S térdig nyílna szeme, szája...
Belegondolni is rossz!
Szegény révész, csónakos!

Ha fölbillen az a csónak,
S hálója a vízipóknak
Evezőit körbefonja,

Sírni kezd a füzek lombja,
Kiálts bátran, mert meghallom
Sétálgatva kint a parton.

Ez a legény be derék!

— Ez a legény be derék!
Hajdúnak beválna!
Adja hozzám, hallja-e,
hajdúiskolába!
— Hallom, hogyan hallanám!
De hajdúnak hogy adnám?!

— Ez a legény be derék!
Jó lenne kurucnak!
Hallja, apja?! Mit szól kend?
Jó lenne kurucnak!
— Hallom, hogyan hallanám!
De kurucnak hogy adnám?!

— Ez a legény be derék!
Lóra termett fajta!
Adja mellém huszárnak,
Hallja-e kend, apja?!
— Hallom, hogyan hallanám!
De huszárnak hogy adnám?!

— Ez a legény be derék
leventévé lenne!
Hallja, apja?! Mit szól kend?
Jó levente lenne!
— Hallom, hogyan hallanám!
Leventének hogy adnám?

Megmondtam már előre:
Janicsár lesz belőle!

Hull a zápor

Hull a zápor a nyakamba,
Hadd hulljon!
Kicsi szívem nagy bánata
Hadd múljon!

Messze hagytam én a házunk,
Oly messze!
Bandukoltam napnyugatra,
Keletre.

Zeng az ég, és zúg fölöttem,
Hadd zengjen!
Kicsi szívem bánatát hadd
Feledjem!

Messzi otthon, drágább vagy már
Mindennél!
Jaj, fölöttem szakadatlan
Száll a szél!

Kell nékem, hogy arcul vágjon,
Bizony kell!
Zengő égbolt, hulló zápor
Hazaver.

Szajkófaggató

— Szajkó, szajkó, kék bekecs,
A meggyfánkon mit keressz?
Talán szebbnek, jobbnak látod
Onnét fentről a világot?
Vagy tán kutyánk csaholása
Űzött föl a felső ágra?
A meggyfánkon mit keressz,
Szajkó, szajkó kék bekecs?

— Ha majd a nap leszentül,
Nem rettenek szemedtül,
Ágyad szélénél megállok,
Álmaidba belészállok,
S átadom a titok nyitját,
Biztatlak is: „Nyisd ki! Nyisd hát!”
Nem rettenek szemedtül,
Ha majd a nap leszentül.

Ballada

Tó, tó,
Tiszta tó.
Üde vize
Árad.
Hegyi szél,
Ragyogó,
Lengeti
A fákat.

Víz, víz,
Tiszta víz,
Mit rejthet a
Mélye?
Álmodik
Lenn a nyáj,
S a pásztor-
legényke.

Könny, könny,
Tiszta könny,
Beborít a
Bánat,
Ha a tó
Ringató
Mélye
Furulyázgat.

Vár az erdő

Vár az erdő
Tárt karokkal,
Csöndet is oszt
Száz marokkal,
Mesét suttog,
Hogyha kérem,
És elaltat
Falevélen.

Vár az erdő
Madárszóval,
Megcirógat
Akáclombbal,
Elűz tőlem
Minden gondot,
S ad helyébe
Szedercsókot.

Vár az erdő
Minden fája,
Hív a törzse,
Koronája,
De én egyre
Távolodok,
Mint letört ág,
Elszáradok.

Álmok

— Ma már nem akarok indiánt játszani!

(mondta a kisfiú, és elaludt)

— Ma már nem akarok musztángnak látszani!

(mondta a hintaló, és elaludt)

— Ma már nem akarok sátor lenni többet!

(mondta a nagy ház, és elaludt, elaludt...)

— Ma többet nem lehet kisfiút játszani!

(mondta az indián, és fölébredt)

— Ma többet nem lehet falónak látszani!

(mondta a musztáng, és fölébredt)

— Ma nem lehet nagy-nagy kőház lenni többet!

(mondta a sátor, és fölébredt, fölébredt...)

Mészely Adél

Hóember szépségverseny

A sorház ablakaiban vidám gyerekfejek jelentek meg. Csodálták a nagy hóesést, rég nem láttak ilyent.

Eltelt a karácsony, a téli szünet, sőt már január is hó nélkül. Hiába lestek ki reggelenként hóért epekedve, mindig a szürke aszfalt unalmas látképe fogadta a testvéreket. Nagymamájuk vigasztalta őket egy régi szólással:

— Nem eszi meg a farkas a telet!

S bár nagy okos dolgokat, mondhatni bölcsességeket szokott mondani, most valahogy nem hittek neki. Hogyan is hihették volna el, hogy valóban tél lesz, amikor az összes hóvirág kinyílt a kertben január közepére. Így már érthető, hogy megbabonázva bámulták az egyre sűrűbben hulló csillogó pelyheket. Anya hangja szakította félbe ámuldozásukat:

— Nem szeretnétek kimenni, egyet hócsatázni?

— De igen, persze! — harsogtak túl egymást a gyerekek és sapkájukat, sálukat elkapva már rohantak is ki.

A kis tér, ahol máskor focizni, görkorizni szoktak, lassan megtelt hófoltos, nevető gyerekekkel. A mókának nem is lett volna még vége, ha Péter nem jön egy még jobb ötlettel: Építsünk hóembert! Versenyezzünk, hogy kié lesz a legnagyobb!

— Legszebb! — és legyen egy fiú —, meg egy lánycsapat — javasolta Kata.

— Az nem lesz jó, mert 5 fiú van és csak 4 lány, nem egyformák az erőviszonyok — állapította meg bölcsen Bálint. — De tudjátok mit? Legyen 3 csapat: egy lány, egy fiú, meg egy vegyes csapat, az mi lennénk, a testvérek. Ha nincs ellenvetése senkinek, akkor válasszunk egy-egy csapatnevet és kezdődhet a munka, majd a végén eldöntjük, hogy melyik a legtetszetősebb hóember.

— Mi leszünk a „Hókotrók” — találták ki elsőnek a fiúk csapatuk nevét.

— Mi „Hótündérek” leszünk! — kuncogtak a lányok.

— A mi nevünk „Hóbucka” lesz — kacsintott Bálint szeretettel öccsére és húgára.

Igazi csapatmunka következett. A hóemberek kezdtek a gyerekekhez hasonlítani, ami fordítva is igaz volt, mert lassan hófehérek lettek a gyerekek is a rájuk tapadt hótól. Azért lehetett csak megkülönböztetni alkotásaiktól, mert ők mozogtak.

A fiúk hóembere csakugyan a legmagasabb lett. Miska a saját sapkáját hozta ki, amit már tavaly kinőtt. Zoli egy jó nagy vesszőseprűt nyomott emberük kezébe. A Hótündérek egy édes hókislányt alkottak. Fanni egy rózsaszín copfos sapkába öltöztette, színes gumicukorból tettek gombokat. Kata egy szivárványos tollseprűt talált, amit anyukája már leselejtezett, de a hólánynak azért jól állt. A

testvérek, azaz a Hó bucka csapat egy igazi hóembert épített. Borikának anyja oda adta a piros pöttyös lábast, ami még a dédié volt. Bence igaz egy kicsit összekente magát, amíg a széngombokat, szemeket elhelyezte, de se baj! Bálint azért megdicsérte öccsét és cirokseprűvel tette még vonzóbbá a kemény hólegényt.

Mindenik hóember jól sikerült, pedig csak a nagy répaorruk tette hasonlatossá őket.

— De melyik a legszebb? — tanakodtak a gyerekek. Milyen verseny az, amelyik nem díjazással végződik?

Akkor jutott eszükbe, hogy legjobb lenne egy független zsűri. Erre a komoly feladatra kérték fel az eddig is ott fontoskodó Bolha kutyát, Bojtit, a cicát és Cinkét. Bolha még egyet-kettőt hempergőzött az egyre vastagodó hódunnában, majd fontoskodva kiválasztotta kedvenc hóemberét, akinek pont olyan pöttyös kobakfedője volt, mint az ő etető edénye. Bojti következett. Legszívesebben besomfordált volna a jó meleg kandalló oltalmába, de nem szúrhatott ki a gyerekekkel, akik olyan sokszor játszottak vele, amikor unatkozott. Gyorsan döntött ő is szaglására hagyatkozva, mert már éhes is kezdett lenni. A széngombokon még érezte a grillezett hús illatát. Így nem volt kérdéses, hogy kit válasszon. Kényeskedve dörgölődött a testvérek hóemberéhez. Cinke döntése is egyértelmű volt. Bár a madáretető tele volt finom falatokkal, ő a cirokseprűre szállt és vidáman falatozni kezdett az apró magvakból.

A gyerekek éppen megtapsolták a Hó bucka csapatot. Nem is vették észre Mariska nénit, csak amikor megszólalt: Itt a jó meleg tea és sütemény a győztes csapatnak! A legédesebb és a legnagyobb hóember készítői se aggódjanak, mert jut nekük is a finomságokból! — kínálta körbe a gőzölgő teát Mariska néni. A gyerekek hálásan köszönték meg a szomszéd néni gondoskodását és megígérték, hogy segítenek neki a bevásárlásban, nehogy elcsússzon a havas, jeges úton.

Itatja az egereket

A kosár megtelt félbehajtott lapokkal, melyekre egy-egy szólást kellett írunk. A tanító néni jól összekeverte a bedobott papírokat, majd sorra húztunk egyet. Jobban izgultunk, mint a Mikulás-est előtti névhúzáskor, amikor eldőlt, hogy ki kit kell megajándékozzon. Akkor nem sikerült a titkot megtartani, mert a lányok mindig mindent kifecsegnék. Végül az egész osztály tudta, hogy kitől fog ajándékot kapni. Igaz, hogy az osztály fele fiú... de maradjunk annyiban, hogy mi jó nyomozók vagyunk, még a gondolatokban is tudunk olvasni. Úgy látszik, hogy most már felnőttünk a feladathoz, mert senki nem árulta el, hogy milyen szólást húzott. Úgyis kiderül a következő nyelvtanórán, amikor majd fel kell olvasnunk a történetet, melybe a szólást rejtettük. Kíváncsian pillantottam a hófehér lapra. Szépen formált betűkkel, helyesen írta rá valaki: Itatja az egereket. (Gondolom, hogy Fanni írhatta, mert ő sír, rinyál, nyafog mindig, ha nem sikerül neki valami

tökéletesen, de nem nagyon szokott ilyesmi előfordulni...) Bosszankodó arcot próbáltam vágni, de csak a megtévesztés végett és gondosan betettem a lapot a nyelvtan füzetembe. Micsoda történetet kerekíték én ebből! — és gondolatban összedörzsöltem tenyereimet.

Kinőttem a Miki egeres mesékből, rajzfilmekből. Úgy gondoltam, hogy számomra csak kétféle egér létezik, vagyis a jó: ő a számítógépem tartozéka és a rossz: a kártékony mezei egér, ami megrágja a kedvenc edzőcipőmet. Hát nem! Ugyanis létezik egy harmadik fajta is, ami tulajdonképpen nem is létezik. Elmesélem, hogy ti is megértsetek.

Nővérem indult elsőnek az iskolába. Alig lépett ki az ajtón, eget rázó sikolyára még a környékbeli kutyák is elhallgattak. Mindannyian megdermedtünk. Anyu azt gondolta, hogy elcsúszott a lépcsőkön és lehet, hogy már egy csontja sem ép szegénynek. Rohant is ki, miközben óbégatta: Hívd a mentőket! Én nem hívtam a mentőt, mert meg voltam győződve, hogy nővérem egy véres hullába ütközött és akkor ugyebár a rendőrséget kellene először hívni, addig úgysem tehetünk egyebet. Anyut is megelőzve rohantam ki, nehogy valamelyikük is megérintse a hullát pusztá kézzel, mert akkor nehéz lesz az ártatlanságot bizonyítani. Értetlenül bámultam nővéremre. Falfehéren állt és a korondi padlóváza felé mutogatott. Hullának nyoma sem volt, hát gondoltam biztos egy símaszkos rabló áll a sarokban. Éppen sikerült felvennem egy olyan támadó-védekező pózt, amikor megpillantottam a krimibe nem illő kis egeret. Falmászókat megszegényítő gyorsasággal szaladt a mázas vázán felfelé. Eredeti célja, gondolom, a vázában levő búzakalász elérése lehetett, de mivel megzavartuk, gyorsan eltűnt a nagy bokályban. Nővérem a sokk után a túlélők örömeivel elindult az iskolába, azzal a reménnyel, hogy mire hazaér, eltüntetjük a betolakodót. Mi is úgy képzeltük, csak a befogás módszerét kellett kigondoljuk.

Tegyünk le valamilyen rágcsálóirtó mérget! — ajánlottam anyunak, ha már a krimis sztori füstbe ment.

Az nem jó, mert megehetik a szomszéd macskák. Még belegondolni is rossz, hogy mit szólnának akkor a szomszédok.

Nem akartam vitába szállni anyuval, de szerintem ő is jól tudta, hogy a szomszéd macskák nálunk nem szoktak egeret enni, sem fogni. A szomszédok bizonyára nem tudják, hogy macskáik nálunk kolbászt és fácánt esznek. Nem mindig, mert azért nálunk sincs kolbászból a kerítés. De volt rá példa: a keresztanyuék autójából is elcsórtak egy szál kolbászt, amikor pakolászás közben egy percre felügyelet nélkül hagyták a csomagtartót. A fácánt is egy pillanatra hagyta anyu az erkélyasztalon, mire megérkezett a zöldségekkel, hogy élete első fácánlevesét elkészítse, a fácán a macskaszájában repült át a kerítésen. Közben apu is megérkezett, most már tőle vártuk az egér elleni haditervet.

— Tegyük ragacsot le, a munkatársam is azzal fogta ki — próbálkozott apu, de anyu megvétózta ezt a tervet is.

— Az nem lenne humánus. Szegény egér mennyit szenvedne, amíg kimúlik — érvelt anya.

Nem is tudtam, hogy ilyen nagy állatvédő lett hirtelen. Akkor legyen a jól bevált módszer: befőtt üveg, fél dióval — próbálkoztam újra. Ez ellen nem volt senkinek ellenvetése, így gyorsan felállítottam a csapdát, mert már nekem is indulnom kellett a suliba.

Egész nap az egér körül forogtak a gondolataim. Szigorú, de emberséges bírónak képzeltem magam, akinek döntenie kell az üvegfogdába került rab sorsáról. Csalódnom kellett, mert csak a befőtt üveg állt a régi helyén leborítva, dió és egér nélkül.

— Hol van az egér? — vontam kérdőre anyut, holott meg voltam győződve, hogy ő biztosan nem tüntethette el a betolakodót.

— Nem tudom — vonogatta meg vállát anyukám —, de a dió is eltűnt, tesztek majd másikat.

Németh János

Akvárium

Gyöngyurámi ragyogása
víz alatti csoda,
csíkos, foltos, morcos sügér
bújik ide-da.

Pózolások nagymestere
tarka guppik hada,
a neonhal is akkor szép,
ha van egy garmada.

Nagyra nőő cifra diszkosz
cammogó remete,
szép a szumi csíkozása:
ezüst és fekete.

Medencéjük tiszta legyen,
kristálycsepp óceán,
sima köve, kis kavicsa
ragyogó porcelán.

Nem szemetel, nem rikácsol,
csendes vízi otthon,
csendben ontja díszét, fényét,
szebb vele az otthon.

Szemed ha rajta felejtet,
elbűvölhet máris,
halát, zöld növényét, kövét,
ne csak nézd, de lásd is!

